

Kaisu Aalto

Simo Forss

**VANHUUSELÄKKEELLE
SIIRTYMINEN JA
HYVINVOINTI**

Simo Forss

VANHUUSELÄKKEELLE SIIRTYMINEN JA HYVINVOINTI

**Tutkimus hyvinvoinnin osatekijöistä ja eläkkeelle
valmennuksen merkityksestä vanhuuseläkkeelle
siirtymisen yhteydessä**



**Eläketurvakeskuksen
tutkimuksia 1982:2**

ISBN 951-9043-43-8

Mänttä 1982 — Mäntän Kirjapaino Oy

ESIPUHE

Tämä tutkimus lähti liikkeelle käytännöllisen tiedon tarpeesta. Eläkkeelle valmennus käynnistyi Suomessa 1970-luvun alussa tiivistyäkseen sittemmin yhä tunnetummaksi ja yhä laajempia piirejä koskevaksi toiminnan ja mielenkiinnon kohteeksi. Asian keskeisenä eteenpäinviejänä on toiminut Vanhustyön keskusliitto, jossa tunnettiin varsinkin vuosikymmenen keskivaiheilta lähtien voimakasta kiinnostusta tutkimusperäisen, objektiivisen tiedon hankintaan eläkkeelle valmennuksen sisällöstä, keinoista ja merkityksestä. Tällöin oltiin vaiheessa, jossa eläkkeelle valmennuksesta oli jo puhuttu ja jossa käytännön toimintakin oli alkamassa tai alkanut. Toiminnan perusteiden luotaamiseksi ja valmennuksen tulevaisuuden suunnittelun pohjaksi kaivattiin tutkimustietoa asiasta. Oltuani alusta lähtien mukana Vanhustyön keskusliiton eläkkeelle valmennusta käsittelevässä toiminnassa kiinnostuin asian tutkimusmahdollisuudesta. Alustavan suunnittelun jälkeen päätettiin, että suoritan asiasta tutkimuksen.

Tutkimussuunnitelman hahmottuessa havaittiin, että tutkittavalta alueelta puuttuu paitsi käytännöllistä myös teoreettista perustietoa. Tämä havainto kannusti osaltaan tutkimuksen piirin ja tavoitteiden laajentamiseen ja syventämiseen. Kehittelytyön tuloksena päädyttiin seuraavaan tutkimuskehukseen.

Tutkimuksen suorittamisen on mahdollistanut saamani apu. Haluan mainita ensiksi Vanhustyön keskusliiton ja liiton tukijan Raha-automaatti-

yhdistyksen sekä Huoltaja-säätiön. Erityisesti on huomattava toimipaikkani Eläketurvakeskuksen tutkimustyötäni kohtaan osoittama myötämielisyys sekä sieltä saamani apu. Tutkimus on mm. hyväksytty julkaistavaksi Eläketurvakeskuksen julkaisusarjassa. Espoon työväenopiston tarjoama apu tutkimusaineiston keruun ja eläkkeelle valmennuskurssien yhteydessä oli niinkään merkittävää.

Professori Vesa Laakkonen, professori Terho Pulkkinen ja apulaisprofessori Kari Salavuo ovat ohjanneet asiantuntevalla tieteellisellä kriittikillään useissa kohdin työni kehittymistä nykyiseen muotoonsa.

Tutkimuksen eri vaiheissa olen saanut neuvoja ja apua erityisesti seuraavilta henkilöiltä: Suunnittelujohtaja Markku Hänninen, Eläketurvakeskus, toiminnanjohtaja Tertta Sundholm, Vanhustyön keskusliitto, sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusosasto ja rehtori Raili Kilpi-Hynynen Espoon työväenopisto. Käytännöllistä apua työni eri vaiheissa olen saanut toimipaikkani kollegoilta. Heistä haluan mainita erityisesti tutkussihiteeri Timo Järvisen, joka on suorittanut mm. työn vaatimat tietokoneajot ja tutkija Pirkko Jääskeläisen, joka on laatinut raportin piirrookset ja avustanut eräin osin tekstin muokkaamisessa. Tutkija Kaisu Aalto on avustanut teoreettisen materiaalin hankinnassa ja alkutarkastelussa. Toimistopäällikkö Kurt Sandqvist Maatalousyrittäjien eläkelaitoksesta osallistui tutkimuksen ruotsinkielisen aineisto-osan han-

kintavaiheeseen. Vaimoni Kaarina ja tyttäreni Margit ja Nina osallistuivat huomattavalla panoksella tutkimustyön eräisiin vaiheisiin. Kahvitarjoilun ja kahvipalkintoja tutkimukseen osallistuville tarjosi OTK:n kahvipaahtimo.

Sydämelliset kiitokset kaikille henkilöille ja yhteisöille, jotka ovat auttaneet minua monin eri tavoin työni aikana.

Tieteellinen prosessi on jatkuva tapahtuma, jossa yksi tutkimus tuo vain yhden osan olemassaolevaan tietoon ja vahvistaa tai muuttaa oman painonsa verran aikaisempaa tietoa. Näin on tapahtunut tämänkin tutkimuksen kohdalla. Tutkimus lisää painonsa verran tietoa vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyvistä ilmiöistä.

Espoossa tammikuussa 1982

Simo Forss

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO	13
1.1.	Milloin ja miten vanhuuseläkkeelle siirrytään	13
1.2.	Eläketapahtumasta	17
1.3.	Eläkkeelle valmennuksen käsite ja käytäntö	18
2.	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	20
3.	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA	22
3.1.	Vanhenemisesta	22
3.2.	Hyvinvointiteoria - kehitys, kritiikki ja sovellutus	27
3.2.1.	Hyvinvointiteorian kehitys	27
3.2.2.	Kritiikki	35
3.2.3.	Hyvinvointiajattelun sovellutuksesta	41
3.3.	Eläkkeellesiirtymisteorioita	44

3.4.	Tutkimustuloksia vanhuuseläkkeelle siirtymisestä ja hyvinvoinnin osatekijöistä	50
3.5.	Vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja hyvinvointi - tutkimuksen teoreettinen synteesi	54
3.6.	Hyvinvoinnin osatekijät tässä tutkimuksessa	59
4.	TUTKIMUSAINEISTON HANKINTA JA KÄSITTELY	69
4.1.	Tutkimusasetelma	69
4.2.	Tutkimusaineiston hankinta	72
4.2.1.	Tutkimuskohteesta	72
4.2.2.	Tutkimusaineiston keruu ja saatu aineisto	76
4.2.3.	Valmennuskurssit ja aineiston rakenne	80
4.3.	Muuttujat, tietojen käsittely ja menetelmät	85
5.	EMPIIRISET TULOKSET	90
5.1.	Hyvinvoinnin osatekijöitten empiirinen rakenne	90
5.2.	Hyvinvoinnin osatekijöitten tila ja muutokset sekä eläkkeelle valmennuksen vaikutukset	100

5.2.1.	Taloudellinen tilanne	101
1.	Nettotulot	101
2.	Velat ja säästöt sekä tulon ja kulutuksen rakenne	111
3.	Käsitykset taloudellisesta tilanteesta ja sosiaaliturvasta	117
4.	Asuminen	123
5.2.2.	Terveys, ravinto ja henkinen tila	128
1.	Terveydentila-arviot	128
2.	Terveydentilan ja kunnon ylläpito	136
3.	Ravinto	138
4.	Henkinen tila	144
5.2.3.	Tieto	151
1.	Oikeat ja väärät tiedot	151
2.	Lisätiedon tarve ja mieluisimmat tietolähteet	160
5.2.4.	Työ ja asenteet	164
1.	Työ ja työntekohalukkuus	164
2.	Asennoituminen vanhuuteen ja eläkkeelle siirtymiseen ja eläkkeelle sopeutuminen	170
5.2.5.	Aktiivisuus	178
1.	Aktiivisuus yleensä ja liikuntaharrastus	179
2.	Harrastus- ja yhdistystoiminta	181

5.2.6.	Sosiaaliset suhteet	184
	1. Suhteet lähiomaisiin	185
	2. Tuttavuudet ja sosiaalinen osallistuminen	188
5.2.7.	Hyvinvoinnin osatekijät ja muu elämänsisältö	191
5.3.	Hyvinvoinnin osa-alueiden yhteydet	206
5.3.1.	Osa-alueiden sisäiset korrelaatiot 1. vaiheessa	206
5.3.2.	Osa-alueiden väliset yhteydet	208
5.3.3.	Keskeisten muuttujien korrelaatioita 2. vaiheessa	211
5.3.4.	Yksittäisten muuttujien korrelaatioita	215
5.3.5.	Keskeisten muuttujien taustayhteyksiä	217
5.3.6.	Eläkkeelle siirtymiseen asennoitumisen yhteydet	222
5.4.	Tämän tutkimuksen ja muiden tutkimusten tulosten vertailu	225
6.	TIIVISTELMÄ	227
6.1.	Hyvinvoinnin kokonaiskuva	227

6.2.	Keskeisimmät tulokset eri osa-alueilla	229
6.3.	Eläkkeelle valmennus	235
6.4.	Teoreettiset oletukset ja tutkimustulokset	237

LÄHDELUETTELO	239
---------------	-----

LIITTEET	246
----------	-----

- Liite 1. Eläkkeelle valmentautumiskurssi
- Liite 2. Tutkittujen ryhmien faktorirakenteita
- Liite 3. Kyselylomakkeet
- Liite 4. Kyselyn vastausohjeita
- Liite 5. Kirjeet vastaajille
- Liite 6. Mitä työ on - työn käsitteen tarkastelua
- Liite 7. Vastaaajien ammattinimikkeet työn eri tyyppiryhmissä

1. JOHDANTO

1.1. Milloin ja miten vanhuuseläkkeelle siirrytään

Tämä tutkimus käsittelee ansiotyöstä vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyviä ilmiöitä. Aluksi on paikallaan luoda katsaus maassamme nykyisin voimassa olevaan eläkeikäkäytäntöön. Sehän muodostaa ne puitteet, joiden sisällä "virallinen" vanhuuseläkkeelle siirtyminen tapahtuu. Tällä käytännöllä on jo sellaisenaan yhteys tutkimuksessa käsiteltäviin ongelmiin. Voidaankin sanoa, että osa eläkkeelle siirtymisen problematiikasta johtuu eläkeikäkäytännöstä. Sopiva eläkeikäkäytäntö auttaa sopeutumisprosessia eteenpäin. Huono - esimerkiksi liian jäykkäsääntöinen käytäntö - taas tuo ongelmia eläkkeelle siirtymisvaiheessa. Sehän saattaa pakottaa vielä työkykyisen ja työhaluisen ihmisen eläkkeelle ja/tai saattaa pakottaa heikkokuntoisen, työhaluttoman ihmisen odottamaan eläkkeelle pääsyä pitkään.

Kysymys eläkeikäkäytännöstä sisältää kaksi osaa: kysymyksen siitä, millä tavoin, millaisen käytännön nojalla vanhuuseläkkeelle siirrytään sekä kysymyksen siitä, milloin tämä siirtyminen tapahtuu. Nykyisin voimassa olevassa eläkeikäkäytännössä Suomessa on vallitsevana piirteenä yleinen 65 vuoden eläkeikä. Tähän liittyy mahdollisuus liukua ylöspäin, ts. mahdollisuus haluttaessa (ja työnantajan suostuessa) siirtyä eläkkeelle 65. ikävuotta myöhemminkin.

65 vuoden eläkeikää noudatetaan pääsääntöisesti molemmissa eläkejärjestelmissämme, kansaneläke- ja

ja työeläkejärjestelmissä. Kansaneläkkeen saa jokainen 65 vuotta täytettyään riippumatta siitä, onko hän edelleen työssä vai ei. Samoin on asianlaita työeläkkeen kohdalla yksityisen sektorin yrittäjillä, maatalousyrittäjillä sekä lyhytaikaisissa työsuhteissa olevilla. Sen sijaan työntekijäin eläkelain, TEL:n piiriin kuuluvien henkilöiden on katkaistava eläkkeen saamiseksi työsuhteensa eläkeiässä, vaikka eläkkeensaaja jatkaisikin myöhemmin jossain uudessa työssä.

On varsin tavallista, että työsuhteessa olevat lopettavat säännöllisen työnteon saavuttaessaan 65 ikävuotta. Yrittäjät sen sijaan jatkavat usein työtään eläkkeestä huolimatta, joten eläkkeelle siirtymisprosessi on työsuhteessa olevilla ja yrittäjillä erilainen. Niinpä työn lopullisesta ja varsinaisesta päättymisestä ja eläkkeelle siirtymisestä ehdottomana tapahtumana voidaan puhua vain työ- ja virkasuhteessa olevien osalta yrittäjien muodostaessa tässä suhteessa usein poikkeuksen.

Em. tilanteesta johtuen on päähuomio eläkkeelle siirtymisen ja eläkkeelle valmennuksen yhteydessä kiinnitetty yleensä työ- tai virkasuhteesta eläkkeelle siirtyviin. Myös tässä tutkimuksessa käsitellään a n s i o t y ö s t ä vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyviä kysymyksiä.

Julkisen sektorin, eli valtion ja kuntien eläkeikäikäytäntö poikkeaa yleisestä käytännöstä. Molemmissa on yleinen eläkeikä 63 vuotta. Valtion eläkelaisissa (VEL) sovelletaan eläkeiän lisäksi ns. eroamisikä, millä tarkoitetaan ikää, jolloin työ on viimeistään lopetettava. Eläkeiän ja

eroamisiän välillä on muutaman vuoden, yleisimmin 4 vuoden aika, jonka puitteissa työn lopettamisaika voidaan valita. Eräissä viroissa on säädetty eroamisikä toisaalta yleistä eläkeikää alhaisempi. (Eläkeikäkomitean osamietintö II, 2 ja 26-32).

Sekä valtiolla että kunnilla on käytössä itse asiassa eläkeiän ammattittainen porrastus (Aarnio - Forss ym., 1975, 27-). Kunnallisessa eläkeikäkäytännössä lasketaan lisäksi varsin tarkka henkilökohtainen eläkeikä erilaisissa ammateissa työskennelleille painottamalla eri ammattien eläkeiät niissä työskennellyn ajan pituudella.

Kirkon eläkejärjestelmässä eläkeikä on 63 vuotta. Merimiesten eläkejärjestelmässä on eläkeikä porrastettu työuran pituuden mukaan. Se on miehistöllä 55-60 vuotta ja päällystöllä 60-65 vuotta.

Joustavuuden määrätynlaista lisääntymistä ovat merkinneet 70-luvulla mukaantulleet uudet etuudet, kuten työttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke. Niiden tarkoitus on osaltaan auttaa vanhenevia työntekijöitä joustavasti eläkkeelle. Työttömyyseläkettä on maksettu 60 vuotta täyttäneille, pitkään työttömänä olleille henkilöille. Vuonna 1982 työttömyyseläke koskee vuonna 1927 tai sitä ennen syntyneitä.

Osatyökyvyttömyyseläkettä taas voi saada työeläkejärjestelmässä vakuutettu, joka on menettänyt työkyvystään alle 60 %, mutta kuitenkin vähintään 40 %. Todettakoon lisäksi, että työkyvyttömyyden

määrittämiseen yleensäkin liittyvät ns. sosiaaliset kriteerit ovat merkinneet tiettyä joustavuutta eläkkeelle siirtymisessä. Samoin on osin maatalouspoliittisin perustein säädetyissä sukupolvenvaihdoseläke- ja luopumiseläkejärjestelmissä, joiden avulla on pyritty helpottamaan maatalousväestön eläkkeelle siirtymistä. Sukupolvenvaihdoseläkkeen (SpvE) voi vuonna 1982 eräin edellytyksin saada v. 1927 tai aikaisemmin syntynyt viljelijä. Luopumiseläkkeen (LUEL) taas voi laissa mainituin edellytyksin saada 55 vuotta täyttänyt viljelijä. Naispuolinen tilasta luopuja saattaa saada tämän eläkkeen eräissä tapauksissa jo 45 vuotiaana.

Erityistä rintamamieseläkettä (REL) voi saada tietyin edellytyksin 55-64-vuotias miespuolinen rintamasotilastunnuksen omaava henkilö. 1.7.1982 astuu voimaan rintamaveteraanien varhaiseläkelaki. Se antaa yli 30 prosentin sotainvalideille aina ja 58 vuotta täyttäneille sotaveteraaneille erityisehdoin eläkkeelle siirtymisen mahdollisuuden.

Naispuolinen, yksinäinen ja pienituloinen henkilö on voinut saada kansaneläkkeen ns. vanhuudentuen 60. ikävuodesta lähtien. Vanhuudentuki poistettiin 1.1.1980 voimaantulleessa kansaneläkeuudistuksessa.

Työeläkejärjestelmän puitteissa on yrityksillä mahdollisuus vapaaehtoisen lisäedun muodossa järjestää alennettu eläkeikä työntekijöilleen tai joillekin henkilöstöryhmilleen. Käytännössä tämä etu on koskenut muutamaa prosenttia vakuumetuista.

Kokonaisuutena Suomessa on siis voimassa työnantajan mukaan määräytyvä kiinteärajoinen eläkeikäkäytäntö, jossa ei juuri oteta huomioon yksilöllisiä eroja vanhuuseläkkeelle siirtymisessä. Eläkeiän porrastuskin menee "väärään suuntaan": ne, joilla yleensä on kevyempi työ (virkamiehet), voivat niin harkitessaan siirtyä aikaisemmin eläkkeelle kuin muut (esim. raskaan ruumiillisen työn tekijät).

1.2. Eläketapahtumasta

Vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyy muutoksia ihmisen elinolosuhteissa. Muutoksista ilmeisin on varsinaisen, säännöllisen työssäkäynnin loppuminen. Tällöin muodostuu päivittäin keskimäärin 10 tuntia sellaista vapaa-aikaa, jota ei ole aikaisemmin ollut. Säännöllinen työssäkäynti on tuonut elämään vakiintuneine toimintoineen selvän ja tutun rytmin, mikä ei ehkä juurikaan ole muuttunut vuosien ja vuosikymmenien vie-riessä. Eläkkeelle siirryttäessä tilanne kuitenkin muuttuu täysin ja edessä on mukautumisprosessi.

Samaan kokonaisuuteen liittyy muitakin muutoksia, jotka vaikuttavat eläkkeelle siirtyvän henkilön hyvinvointiin. Yksi konkreettinen eläkkeelle siirtymisen seuraus on taloudellisen tilanteen muutos. Vaikka eläketurva olisikin tyydyttävä, ihmisen tulot pienenevät yleensä eläkkeelle siirryttäessä. Sosiaalinen ympäristö muuttuu myös. Työstä pois jääminen merkitsee työtovereiden menetystä ja samalla myös työhön liittyvien ihmis-suhteiden katkeamista. Eläkkeellä oltaessa viete-

tään myös entinen työaika kotona. Joskus joudutaan vaihtamaan lisäksi asuntoa luovuttaessa työtä tai virka-asunnosta tai jostain muusta syystä.

Vanhenemiseen sinänsä liittyy joukko muutoksia ja ongelmia. Ihmisen vanhetessa hänen terveydentilansa heikkenee. Terveystilaan läheisesti liittyvä ravitsemuskysymyksenkin voi olla yhteydessä eläkkeelle siirtymiseen.

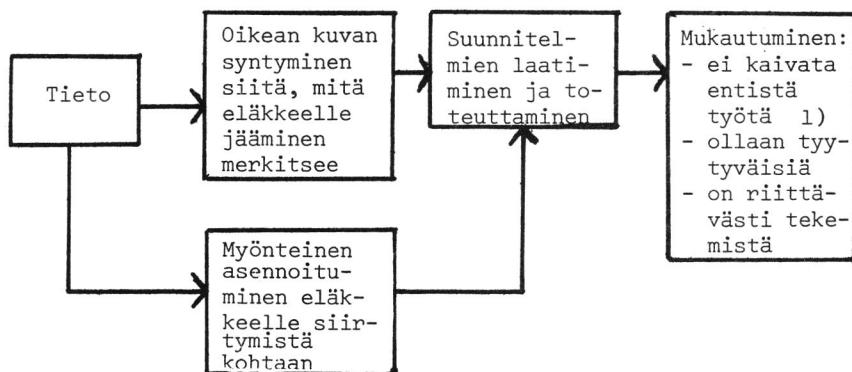
Pohdittaessa eläkkeelle siirtymistä on muistettava työ, josta eläkkeelle siirrytään ja työhön liittyvä sosiaalinen asema. Eläkkeellehän siirrytään erityyppisistä töistä. Yksi jo edellä mainittu erottelu voidaan tehdä työ- ja virkasuhteesta eläkkeelle siirtymisen ja yrittäjien eläkkeelle siirtymisen kohdalla. Työ- ja virkasuhteessaakin olevien henkilöiden työt poikkeavat toisistaan mm. työn luonteen ja vaatimusten osalta¹⁾.

1.3. Eläkkeelle valmennuksen käsite ja käytäntö

Eri tahoilla tunnettu huoli eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tapahtuvasta elämäntilanteen muutoksesta on johtanut käytännölliseen toimintaan, joka on ilmennyt useissa eri maissa käynnistetyissä eläkkeelle valmennusohjelmissa. On katsottu, että ihmisen joutuessa näin suuren elämänmuutoksen eteen, häntä on valmennettava siihen antamalla ennen eläkkeelle siirtymistä opetusta, informaatiota ja asennekasvatusta. On toivottu, että hän oppisi tiedostamaan edessään olevat tosiasiat ja voisi suhtautua mahdollisimman realistisesti eläkkeelle siirtymiseen ja eläke-aikaan.

¹⁾ Työtä käytetään tässä sen jokapäiväisessä kielenkäytössä esiintyvässä, yleisessä merkityksessä. Työn käsitettä tarkastellaan lähemmin liitteessä 6.

Kuvio 1. Eläkkeelle valmennuksen alkuperäinen ajatusrakennelma (Alho 1971, 21)



Eläkkeelle valmennuksella tarkoitetaan pyrkimyksiä ja toimenpiteitä, joiden avulla ihmisiä autetaan sopeutumaan mahdollisimman hyvin eläkkeelle siirtymiseen ja eläkeikaan. Toiminnassa on oleellista ennalta tapahtuva tiedostaminen ja tutustuminen asioihin.

Eläkkeelle valmennustoimintaa on ollut useissa Euroopan maissa ja USA:ssa jo vuosia. Esimerkiksi USA:ssa ja Englannissa on kehitetty erityisiä valmennusohjelmia. Pohjoismaista on mainittava erityisesti Norja, jossa valmennustoiminta on kehittynyt pitkälle.

1) Tällä tarkoitettaneen tilannetta, jossa henkilö on jo tottunut työstään luopumiseen eikä sen ajattelu aiheuta enää sanottavia vaikeuksia tai ikävyyttä.

Suomessa eläkkeelle valmennus käynnistyi varsinaisesti 70-luvun alussa. Alullepanijoina olivat etenkin Eläkevakuutusosakeyhtiö Ilmarinen ja Vanhustyön keskusliitto. Käytännössä valmennusta annetaan yleensä kurssimuotoisena. Tärkeänä on pidetty mm. sen seikan selvittämistä, kuinka paljon henkilölle jää rahaa käytettäväksi henkilökohtaisiin menoihin eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Kursseilla on käsitelty taloudellista tilannetta laajemminkin. Lisäksi on kiinnitetty huomiota terveyteen, henkiseen tilaan, harrastuksiin, ihmissuhteisiin jne.

2. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Luotettavien tietojen puuttuminen vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyvästä tilanteesta, kuten hyvinvoinnin osatekijöiden muutoksista ja niiden seurauksista, on vaikeuttanut käytännöllistä työtä. Ainakin osittain toimitaan oletusten varassa ja joudutaan kysymään, millaisia ongelmia asiaan t o d e l l a liittyy. Resurssien sitominen eläkkeelle valmennukseen on ollut arveluttavaa, kun käyttökelpoisia tutkimustietoja alueelta ei ole ollut saatavissa.

Käytännöllisten tietojen ohella tarvitaan lisäksi riittävää teoreettista ongelma - alueen hallintaa. Vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyviä tutkimuksia ja teorioita on kehitelty erityisesti USA:ssa, mutta amerikkalaisen kulttuuripiirin tuloksia ei voida sellaisenaan suoraan soveltaa suomalaisiin oloihin.

Vanhuuseläkkeelle siirtymisestä on kaivattu jatkuvasti kotimaisia tutkimuksia. Koska tällaista tietoa on ollut varsin niukasti saatavissa, muodostui nyt suoritettava tutkimus eräänlaiseksi pioneerityöksi. Se on luonteeltaan näinollen eksploratiivinen, kokeiluluontoinen.

Vanhuuseläkkeelle siirtyminen on vain yksi osa ihmisen monivaiheisessa vanhenemiskehityksessä. Niinpä ikääntymiseen voi liittyä eläkkeelle siirtymisen jälkeisinä myöhempinä vuosina uusia piirteitä ja ongelmia, jotka eivät ole ajankohtaisia tai selvästi ilmitulevia vielä eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ja sitä seuraavina lähivuosina. Tällaisia ovat esimerkiksi ns. vanhojen vanhusten eli selvästi yli 75-vuotiaiden erityisongelmat, jotka vaatisivat aivan oman, erillisen tarkastelunsa.

Vaikka eläkkeelle valmennukseen kuuluvassa opetuksessa voidaan toivoa saavutettavan ajallisestikin mahdollisimman pysyviä tuloksia, siinä keskitytään kuitenkin ensisijaisesti itse eläkkeelle siirtymiseen ja sitä välittömästi seuraavan ajanjakson tilanteeseen. Tämänkin tutkimuksen tarkastelu koskee juuri tuota tilannetta, eli ansiotyössä käyvän ihmisen vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyviä olosuhteita juuri ennen eläkkeelle siirtymistä ja jonkin aikaa sen jälkeen.

Tutkimuksen tavoitteena on:

1. Vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyvien elinolosuhteiden ja niiden muutosten kuvaaminen ja arvioiminen
2. Vanhuuseläkkeelle valmennuksen vaikutuksen arvioiminen

3. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

Tässä tutkimuksessa pyritään eläkkeelle siirtymisen problematiikka yhdistämään vanhenemista koskevaan tietämykseen, hyvinvointiteoriaan ja eläkkeelle siirtymistä koskeviin teorioihin. Tavoitteena on saada aikaan teoreettinen kehys, jossa em. osaset on sidottu toisiinsa yhdeksi kokonaisuudeksi.

3.1. Vanhenemisesta

Peruslähtökohta biologisessa vanhenemisprosessissa näyttää olevan se, että ihminen vanhenee vähitellen, 20-30-vuotiaasta eteenpäin siten, että fysiologiset toiminnot heikkenevät. Lukuisissa esityksissä on lueteltu erilaisia toimintoja, joissa on havaittu heikkenemistä ikääntymisen yhteydessä. Heikentymistä ja muuttumista on havaittu erilaisissa suorituksissa, kehon kemiallisessa koostumuksessa ja yksittäisten elinten toiminnoissa (vrt. Heikkinen 1973, 46-59 ja Riley-Foner 1968, 229-265).

Suuret yksilölliset erot ihmisen biologisessa ja fysiologisessa vanhenemisessä on tuttu ilmiö kaikille gerontologeille. Kaksi kronologisesti samanikäistä henkilöä voivat olla biologiselta iältään varsin eri-ikäisiä. Luotettavia biologisen iän mittareita ei ole kuitenkaan saatu muodostetuksi. Nämä mittarit olisivat ilmeisesti huomattavasti parempia iän mittareita kuin käytössä oleva kronologinen ikä, joka on funktionaalisesti jokseenkin mitänsanomaton.

Vanheneminen on jatkuva tapahtuma, mutta sen nopeus ei ole tasainen eri yksilöillä. Vanhe-

nemisnopeus on ilmeisesti riippuvainen mm. ympäristötekijöistä, mutta ennenkaikkea se on riippuvainen perintötekijöistä. Työnteolla on myös osuutensa vanhenemiseen, mutta esimerkiksi työn rasittavuuden vaikutus vanhenemiseen ei ole suinkaan yksisuuntainen ja selkeä.

Biologit ja fysiologit pystyvät luettelemaan myös monenlaisia vanhenemiseen liittyviä tunnusmerkkejä, joista ilmeisimpiä ovat fyysiset ja psyykkiset muutokset. Pystytään erottelemaan varsin selkeitä ja konkreettisia ihmisen kehon ja sen rakenteen muutoksia ikääntymisen seurauksena (vrt. esim. Ruikka 1975, 42). Psyykkisellä puolella tavataan vanhoilla henkilöillä yleisesti mm. huomiokyvyn heikkenemistä ja muisti-toiminnan alenemista. Myös muita deprivaation oireita esiintyy, kuten keskittymiskyvyn, aloitekyvyn ja osittain arvostelukyvynkin alenemista. Kykenemättömyys hyväksyä uusia ajatuksia ja tapoja on myös mainittu (Ruikka emt., 46).

Tässä yhteydessä on syytä korostaa myös erilaisten sairauksien vaikutusta vanhenemiseen. Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tulosten mukaan oli v. 1976 pitkäaikaisesti sairaiden osuus 65 vuotta täyttäneestä väestöstä 78 %, kun vastaava osuus koko väestöstä oli samanaikaisesti noin kolmasosa (Kalimo 1979, 1). Useat eläkeaikaiset sairaudet ovat alkaneet ehkä jo ennen eläkkeelle siirtymistä.

Useat tutkimustulokset osoittavat, että kronologinen ikä on eläkeikäenä normatiivisen pakon sanelema asia, josta yhteiskunnassa on sovittu.

Sillä ei ole juuri mitään yhteyksiä biologiseen, psykologiseen tai sosiaaliseen vanhenemiseen. Ikääntymisen ulottuvuudet ovat myös toisistaan niin riippumattomia, että niiden mittaamiseksi tarvitaan erillisiä, juuri niitä varten kehitettyjä erityismittareita (vrt., Atchley 1976, R - George, L. 1973, 336).

Sven Forssman, joka teki selvitystyötä Ruotsin eläkeikäkäytännön uudistamisen yhteydessä, korostaa suuria yksilöllisiä eroja ikääntymisen yhteydessä. Hän toteaa mm., että noin 45. ikävuodesta lähtien vanheneminen ja sairaudet muuttavat usein työkykyä. Muutos on yksilöllinen ja etenee niin, että ihmiset tulevat ikääntyessään yhä erilaisemmiksi. Forssman suosittelee joustavuutta eläkkeelle siirtymiseen, jonka hänen mukaansa olisi tapahduttava ikävuosien 60-70 välillä, ja jonka olisi annettava yksilölle mahdollisimman paljon päätäntävaltaa asiassa. Hän on kiinnittänyt huomiota myös henkilön valmentamiseen työelämästä eläkkeelle siirtymiseen ja pitää välttämättömänä sitä, että henkilölle jo etukäteen kerrotaan mm. terveys- ja sosiaalisista probleemoista. Tätä prosessia helpottaisi hänen mielestään se, että eläkkeelle siirtyminen voisi tapahtua asteittaisesti (Forssman 1975, 130-133).

Erilaisille fysiologisille toiminnoille on ominaista jatkuva heikkeneminen ikääntymisen myötä, mikä alkaa noin 30 vuoden iässä ja näyttää kiihtyvän 40 vuoden iässä. Suorituskäyrät osoittavat iän mukana tapahtuvaa laskua. Esimerkiksi työkyvyn lasku on ilmeistä jokaisena toistaan

seuraavana kymmenvuotiskautena, mutta laskun suunta on siksi tasainen, että on vaikea huomata jyrkkää taitekohtaa (vrt., Riley-Foner 1968, 68 ja 232). Myös kronologisen iän vaikutus työkuuntoisuuteen on ollut tutkittavana. Erään tuloksen mukaan voidaan sanoa iän merkityksen olevan 45. ikävuoteen saakka vähäinen. 40-45-vuotiailla on arvioitu työkuuntoisuus laskenut noin 10 prosenttia. Vähennys on 45-50-vuotiailla keskimäärin 20 prosenttia, 50-55-vuotiailla 30 prosenttia, 55-60-vuotiailla 40 prosenttia ja yli 60-vuotiailla 60 prosenttia. Nämä ovat muutoksia yleisiin normeihin verrattuna. Työkyky vaihtelee mm. eri ammateissa (Isohanni 1973, 158).

Yleiskuvaksi jää käsitys biologisten vanhenemismuutosten tasaisuudesta, missä on vaikea löytää ikääntymisen rajapaaluja. Toinen vallitseva piirre on vanhenemisen yksilöllisyys - eri yksilöt vanhenevat eri tahtiin ja samankin yksilön eri elimet vanhenevat eri tahtiin (vrt., esim. Gordon 1961, 48). Eri ammateissa tapahtuu voimien kuluminen ja rasittuminen ja tämän seurauksena työkyvyttömäksi tuleminen hyvinkin erilaiseen tahtiin. Mm. Eläketurvakeskuksen tutkimuksessa osoitettiin, että työkyvyttömäksi tulo on jyrkästi erilaista eri ammattiryhmissä. Lisäksi havaittiin, että työntekijöiden omat mielipiteet sopivasta eläkeiästä osuivat varsin hyvin yhteen objektiivisesti todettujen ammattien rasittavuuserojen kanssa (Aarnio - Forss, ym. 1975, 75-78).

Yksi merkittävä havainto vanhenemisprosessin yhteydessä on se, että vain vähemmistö aktiiviyö-

voimasta työskentelee yleiseen vanhuuseläkeikään eli 65. ikävuoteen saakka. Osa henkilöistä voi siirtyä jo sitä aikaisemmin vanhuuseläkkeelle erityissäännösten perusteella (vrt. luku 1.1. edellä). Osa taas voi siirtyä ennen vanhuuseläkeikää sairauden, vian tai vamman johdosta työkyvyttömyyseläkkeelle ja osa taas pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työttömyyseläkkeelle. Vuonna 1981 alkoi esimerkiksi työeläkejärjestelmän yksityisellä sektorilla (TEL, LEL, YEL, MYEL) yhteensä n. 32 000 vanhuus-, n. 17 000 työkyvyttömyys- ja n. 5 000 työttömyyseläkettä¹⁾. Vanhuuseläkkeistä noin puolet oli alkanut jo aikaisemmin työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkkeenä.

Koskisen mukaan noin puolet työntekijöistä lopettaa työnteon jo ennen vanhuuseläkeikää. Samoin on asianlaita virkamiesten ja toimihenkilöiden kohdalla, kun sen sijaan itsenäiset yrittäjät jatkavat työtä pisimpään. 65-vuotiaana jättää työntekijöistä työnsä vain 16-22 prosenttia. 62 % kaikista lopettaa työn terveydellisistä syistä, eli ne ovat ratkaisevia noin kuudessa tapauksessa kymmenestä (Koskinen 1976, 74-78). Yhtenä selityksenä työstä pois joutumiseen voidaan mainita työvaatimusten luonteen ja fysiologisten ominaisuuksien heikentymisen välinen epäsuhte, joka saattaa vanhenevan työntekijän usein vaikeaan asemaan tuotannossa. Tuotannossa asetetaan suuria vaatimuksia monille sellaisille fysiologisille ominaisuuksille, jotka ikääntymisen myötä heikentyvät. On ollut tapauksia, joissa työkyvyttömyyttä esiintyy yhden fysiologisen toiminnan osalta henkilön ollessa muuten terve ja työkykyinen. Tällaiset "teknisen" työkyvyttömyyden ilmiöt ovat omiaan omalta osaltaan lisäämään vaatimuksia ns. funktionaalisen työkyvyn arviointitarpeesta vanhenemisen yhteydessä.

¹⁾ Lähde: Eläketietoa numeroina, Eläketurvakeskus 1982

3.2. Hyvinvointiteoria - kehitys, kritiikki ja sovellutus

3.2.1. Hyvinvointiteorian kehitys

Ajallisesti hyvinvointiajattelu seuraa elintason tutkimusta, joka on elinolosuhteiden tutkimustradition vanhin ja heterogeenisin osa (vrt. Raunio 1980, 1). Elintasotutkimuksesta ja sen kehityksestä ovat meillä kirjoittaneet laajasti mm. Salavuo (1968) ja Roos (1973). Roos toteaa mm., että elintasokäsitteen tulee perustua tarpeisiin. Käsitellessään tarpeiden ja elintason suhdetta hän esittelee ns. SNC-käsitteen (Simple Need-Based Concept on the Level of Living). Ensimmäisen SNC-käsitteen määritteli Yhdistyneitten Kansakuntien komitea raportissaan vuodelta 1954. Lähtökohtana tässä käsitteessä oli ajatus siitä, että ihmisillä katsottiin olevan suhteellisen muuttumattomat, yleisesti samanlaiset tarpeet, joiden perusteella elintason komponentit voidaan määrittää. YK:n piirissä on sittemmin kehitelty useita esityksiä elintason eri osatekijöistä. Tästä tutkimuksesta on käytetty yleisnimikettä "YK:n tutkimuserinne" (Raunio emt. 1).

Elintasomittausten tekijänä on mainittava erityisesti Drewnowski. Hän on esittänyt tarveperusteisia elintasomääritelmiä ja keinoja elintason mittaamiseksi. Keskeistä Drewnowskin elintasokäsitteessä on sen määrittely hyödykkeiden ja palvelusten kulutuksella. Tavaroiden ja palvelusten virta tyydyttäisi hänen mukaansa ihmisen tarpeet. Tämän mukaan oletetaan elintason eri osatekijöiden yhdessä kattavan ihmisten enemmistön tarpeiden koko alueen. Osatekijät eli komponentit

voidaan hänen mukaansa järjestää komponenttiryhmi-
miksi ja niiden tulisi heijastaa ns. universaali-
sesti relevantteja tarpeita (vrt. Raunio 1979,
24-25). Drewnowski on esittänyt useita elintaso-
indeksiversioita komponenttirakenteineen. Ns.
uudessa versiossa jaetaan elintaso osatekijöi-
hin sen aktiviteetin luonteen perusteella, joka
tarvitaan kunkin inhimillisen tarpeen tyydyttä-
miseen. Tässä indeksissä tulee kullekin osa-
tekijälle keskimäärin kolme osoitinta. Indek-
sissä on yhdeksän eri osatekijää, jotka on
ryhmitelty kolmeen ryhmään, nimittäin peruskom-
ponentteihin, suojakomponentteihin ja ympäristö-
komponentteihin. Tämän elintasoindeksin kompo-
nenttirakenne on kokonaisuudessaan seuraava
(vrt. Drewnowski 1974, 38-70):

Peruskomponentit

1. Ravinto
2. Vaatetus
3. Suoja (asuntojen laatu, asuminen)
4. Terveys
5. Koulutus

Suojakomponentit

6. Vapaa-aika
7. Turvallisuus

Ympäristökomponentit

8. Sosiaalinen ympäristö (sisältää mm. työ-
markkinasuhteet, informaation ja kom-
munikaation ja virkistystyksen)
9. Fyysinen ympäristö (sisältää mm. ympäristön
siisteyden, palvelutason ja kauneuden)

Huomattakoon, että tässä rakenteessa ovat mukana helposti mitattavat ravinto, asuminen ja koulutus. Uusi osatekijä tässä on ympäristö, joka sisältää monia asioita. Aikaisemmissa rakenteissa esiintynyt sosiaalinen turvallisuus on tässä mukana turvallisuus nimisenä. Työllisyyttä ja työolosuhteita ei ole tässä rakenteessa.

Elintasotutkimuksen kehityksen eräänä vaiheena on mainittava sosiaali-indikaattoritutkimus. Teollistuneissa maissa on pyritty väestön sosiaalisia olosuhteita ja toisaalta yhteiskuntapolitiikan tavoitteita kvantifioimaan tällaisilla indikaattoreilla (Raunio 1980, 60). Esimerkiksi Roos toi esiin ajatuksen, että on kehitettävä yhteiskunta-teoria, jonka mukaisia muuttujia olisivat juuri sosiaali-indikaattorit. On kuitenkin jo nähty, että indikaattorit ovat erillisiä ja ikään kuin ilmassa. Ilman teoriaa on vaikea erottaa tärkeitä osoittimia muista, ja osoittimien vuorovaikutussuhteet ovat epäselviä. Näin ollen on kaivattu viitekehystä, joka yhdistäisi monet havaitut muuttajat (vrt. Roos emt., 188-191).

Varhaisemman vaiheen kehittelyissä pyrittiin ottamaan mahdollisimman monta osatekijää mukaan kuvausjärjestelmään. Kuitenkin havaittiin, että tarvittavia tietoja eri osatekijöistä ei ollutkaan käytettävissä. Tästä syystä rajoitettiin mukaan otettavia osatekijöitä ja hyvinvoinnin ulottuvuuksien ongelma tuli tutuksi. Tähän liittyy kysymys yrityksistä rakentaa erityinen yleisindeksi, jonka avulla elintaso voitaisiin mitata. Myöhemmissä kannanotoissa tällaiset yritykset kuitenkin tuomi-

taan yksimielisesti (vrt. esim. Roos 1973, 180-183 ja Allardt 1976, 63-65).

Elintaso-tyyppisestä mittaamisesta on siirrytty "yhteiskuntatieteelliseen" mittaustapaan. Hyvinvointiteoreettisia ajatuksia voidaan sitoa näiden ajatusten esittäjien nimiin. Tällöin on mainittava Sten Johansson, joka Ruotsin matalapalkkaselvityksen yhteydessä syventyi voimavarakysymyksiin. Johansson esittää aikaisemmasta poiketen ihmisen toimijana, voimavarojen käyttäjänä. Hänen mukaansa hyvinvointia ei tule pitää passiivisena, erilaisten hyödykkeiden tai palvelusten avulla saatuna tarpeentyydytyksen tilana. Sen keskeisen sisällön tulee muodostamaan aktiivinen toiminta, jonka avulla käytettävissä olevat voimavarat ohjataan hyvinvoinnin edistämiseen. Johanssonin mukaan elintaso tarkoittaa yksilön mahdollisuutta käyttää niitä voimavaroja, joilla hän voi valvoa ja tietoisesti ohjata elämänsä. Esityksessään Johansson painottaa hyvinvointiarvoja keinoina (Johansson 1970, 32-37).

Roos on käsitellyt hyvinvoinnin olemusta, merkitystä ja sisältöä. Roosin esityksessä todetaan, että hyvinvoinnilla on yhteyksiä koko sosiaaliseen rakenteeseen siten, ettei ole mahdollista erottaa yksilöllistä hyvinvointia sosiaalisesta hyvinvoinnista. Roos korostaa myös hyvinvoinnin prosessiluonnetta. Roos lähtee liikkeelle marxilaisen sosiologian käsitteistä. Hän esittää hyvinvoinnin osatekijöiksi melko paljon jo aikaisemmin esitettyjen tapaisia tekijöitä ja jakaa ne kolmeen luokkaan:

1. Puhtaat voimavaratekijät (kuten tulot, varallisuus jne.).

2. Tekijät, jotka ovat sekä voimavaroja että tyydyttävät samalla suoranaisesti joitakin tarpeita (kuten koulutus ja osallistuminen).
3. Puhtaat tarvetekijät, jotka ovat voimavaroja vain osittain (kuten työolot ja vapaa-aika).

(Roos 1973, 29-43, 44-47 ja 201-203)

Erik Allardt perustaa ajatuksensa psykologisten tarveteorioiden pohjalle, joskaan ei hyväksy niitä kritiikittä. Teorioista on tunnetuin Maslowin esittämä tarvehierarkiateoria, jossa oletetaan tarpeiden olevan hierarkisesti järjestytyneitä. Ns. ylempien tarpeiden katsotaan viriävän vasta, kun alemman asteiset tarpeet on tyydytetty (Maslow 1943, 370-).

Allardt määrittelee hyvinvoinnin tilaksi, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyiksi. Varsin keskeinen kohta Allardtin ajatuksissa on ns. objektiivisen ja subjektiivisen hyvinvoinnin perusteiden analyysi. Allardt kirjoittaa: "Hyvinvointia ei voida koskaan määritellä yksinomaan yhteiskunnan jäsenten arvostuksien perusteella, sillä ihmiset voivat erehtyä tarpeistaan ja tarpeentyydytyksensä asteesta. Sen sijaan saattaa arvostusten ja subjektiivisten kokemusten täydellinen laiminlyönti johtaa dogmaattisiin virhepäätelmiin. Tarpeet ja hyvinvointi on todettava empiirisesti, mutta tarpeiden tutkimus edellyttää jatkuvaa havainnointia." (Allardt emt., 27).

Luodessaan pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmää Allardt erottelee käsitteelli-

sesti toisistaan hyvinvoinnin ja toisaalta onnen tai onnellisuuden sekä elintason ja elämänlaadun. Käsite elintaso koostuu hänellä erilaisista voimavaroista, joiden avulla yksilö voi ohjailla elinehtojaan. Sen sijaan elämänlaatu liittyy hänen mukaansa sekä ihmisten välisiin suhteisiin että ihmisen ja yhteiskunnan tai ihmisen ja luonnon välisiin suhteisiin perustuvaan tarpeen tyydytykseen. Hyvinvoinnin aste määräytyy tarpeen tyydytyksen asteesta. (Allardt emt., 32-33).

Toisen perustavanlaatuisen erottelun Allardt tekee lähestyessään käyttämiensä hyvinvoinnin osatekijöiden valintaa ja määrittelyä. Hän luokittelee osatekijät siten, että ne muodostavat kolme tarpeiden perusluokkaa:

1. Elintaso (Having)
2. Yhteisyyssuhteet (Loving)
3. Itsensä toteuttamisen muodot (Being)

Tämä kolmijako sisältää yksilökeskeisen tarpeen tyydytyksen tarkastelun.

Käsitellessään sosiaalisen rakenteen vaikutuksia hyvinvointiin Allardt turvautuu jo norjalaisten elintasotutkijoiden esittämään areena-käsitteeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilön todetaan toimivan yhteiskunnassa useilla erilaisilla osa-alueilla, areenoilla, joilla hänellä on vaihtelevat mahdollisuudet tyydyttää eriasteisia tarpeitaan. Hyvinvoinnin lopputulos saattaa näin ollen johtua sekä voimavaroista, areenoista että areenoitten rakenteista (vrt. Allardt emt., 65-68).

On syytä kiinnittää erityistä huomiota areenakäsitteeseen ja sen merkitykseen. Allardtin mukaan on tietysti olemassa lukuisia areenoita, joissa yksilö voi käyttää resurssejaan. Eräät hyvinvoinnin osatekijät ovat yksilöllisten resursien luonteisia, kuten esim. tulot. Toiset taas ovat areenoiden luonteisia, kuten esim. työllisyys. On tärkeää huomata, että joistakin ympäristöistä puuttuu eräitä areenoita, jolloin eräät muualla vahvat voimavarat voivat jäädä vähemmän tärkeiksi tai jopa merkityksettömiksi yksilöllisen hyvinvoinnin kannalta. Tällä ajatuksella on merkitystä myös tämän tutkimuksen kannalta. Allardt viittaa siihen, että eri voimavarojen väliset yhteydet voivat olla erilaisia eri ympäristöissä. Tämä johtuu siitä, että eri areenoitten käyttökelpoisuus ja rakenne ovat erilaiset eri ympäristöissä. Viitaten Jan Synnermaniin Allardt toteaa, että elintason tutkijat eivät useinkaan ota huomioon sellaisia tarpeita, jotka ovat peräisin ihmisen asemasta yhteiskunnan rakenteessa. (Allardt emt., 65-68).

Kun tarkastellaan Johanssonin, Roosin ja Allardtin esittämiä hyvinvoinnin osatekijöitä voidaan todeta, että he tuovat esiin varsin samantyyppiset hyvinvoinnin osatekijät.

Hyvinvoinnin osatekijät

Allardt:

Roos ja Johansson (R ja J)
lisäksi:

1. Tulot
2. Asumistaso
3. Työllisyys
4. Koulutus
5. Terveys

Ravinto (R + J)

6. Paikallisyhteisyys
7. Perheyhteisyys
8. Ystävyysuhteet Ympäristön laatu (R)
Kasvuolosuhteet (J)
9. Arvonanto
10. Korvaamattomuus
11. Poliittiset resurssit
12. Tekeminen (vapaa-aika)

Allardtin esittämät osatekijät esiintyvät lähes kaikki myös Roosin ja Johanssonin rakennelmissa. Poikkeuksia ovat Allardtin ystävyysuhteita, arvonantoa ja korvaamattomuutta koskevat osatekijät. Ainoa Allardtin osatekijä, jolle ei ole ilmeisesti vastinetta, on arvonantoon eli statukseen viittaava tekijä. Sellaisia osatekijöitä, jotka esiintyvät Roosilla ja Johanssonilla, mutta ei Allardtilla, ovat ravinto ja työolosuhteet. Kasvatus esiintyy vain Johanssonilla ja ympäristön laatu puolestaan Roosilla. Osatekijöitten samankaltaisuudesta huolimatta on pidettävä mielessä teoreettisten lähtökohtien erilaisuus.

Kaikki kirjoittajat korostavat kuitenkin terveydentilan ja taloudellisten tekijöiden ensisijaisuutta. Allardt toteaa, että käytännöllisesti suuntautuneissa hyvinvointianalyseissä pyritään usein painottamaan niitä osatekijöitä, jotka ovat tehokkaita voimavaroja pyrittäessä hankkimaan muita voimavaroja (vrt., Allardt emt., 52).

Kuten edellä jo todettiin määritellään hyvinvointi tavallisesti tarvekäsitteen avulla. Tällöin siis keskeisten tarpeiden määrittely ja hyvinvoinnin osatekijät ovat tietystä suhteesta toisiinsa. Jotta voitaisiin määrittää hyvinvointiin kuulu-

vat osatekijät on määritettävä aluksi ne tarpeet, joita näillä tekijöillä voidaan tyydyttää. Toisaalta on korostettu hyvinvoinnin ns. dynaamista luonnetta, jossa ei keskitytä erilaisiin asioiden tiloihin, vaan hyvinvointi samaistuu olennaisesti ihmisen aktiviteetteihin (Roos emt., 42).

Sosiaalitieteiden parissa on tunnetusti esitetty monia tarpeiden luokituksia (vrt. edellämainittujen lisäksi mm. Alderfer 1969, Riihinen 1978 ja 1981 ja Wilenius 1972). Tarkasteltaessa eri tutkijoiden esittämiä luokituksia voidaan kuitenkin havaita, että luokitukset ovat yleensä varsin samantyyppisiä (vrt. myös Raunio 1980, 13). Eri tarvealueet saatetaan tosin nimetä eri tavoin tarkastelukulmasta riippuen. Tarpeet voidaan jakaa esitettyjen luokitusten nojalla kolmeen pääluokkaan; varti-
naiset e l i n t a s o t a r p e e t, jotka liittyvät perustoimeentulon turvaamiseen, s o s i a a l i s e t t a r p e e t, ja ylim-
pänä tasona h e n k i s e t t a r p e e t, joihin kuuluvat olennaisesti itsensä toteuttamisen eri muodot.

Keskeistä hyvinvointiteorian tälle vaiheelle on uskomus hierarkiseen tarveluokitteluun. Hierarkisuutta ei ole kuitenkaan tarkoitettu yleensä ehdottoman selvärajaiseksi ja portaittaiseksi, vaan enemmänkin suuntaa-antavaksi, ohjaavaksi yleisperiaatteeksi. (Raunio emt., 14).

3.2.2. Kritiikki

1970-luvun lopulta lähtien on kritisoitu mm. hyvinvointiteorian perustana olevaa tarpeiden

hierarkia-ajatusta ja teoriaa on haluttu muutenkin kehittää ja jalostaa.

Varsin kriittisiä huomioita Maslow'n teorian käyttämisestä sosiaalipolitiikassa esittävät mm. Airaksinen ja Salo. He kiinnittävät huomiota mm. siihen, että Maslow'n käyttämä havaintoaineisto on pääasiassa kliinistä ja että teoria kieltää yhteiskunnan ja kulttuuritekkijöiden relatiivoivan vaikutuksen toiminnan tulkinnassa, ymmärtämisessä ja selittämisessä. Kirjoittajien mukaan ihminen nähdään tarveteoriassa vain itseään toteuttavana olentona, jolle yhteiskunta ainoastaan asettaa käyttöön voimavaroja. Tämän jälkeen sen on väistytävä ja annettava tilaa yksilön vapaalle toiminnalle. Eriteltyään erilaisia suhtautumismalleja Maslow'n ajatuksiin he toteavat, että "Maslow'n teorian kaltaisten psykologisten tarveteorioiden käyttö sosiaalipolitiikassa ei ole perusteltavissa" (Airaksinen - Salo 1979, 227-229).

Yksityiskohtaisessa vastineessaan Riihinen ja Helminen torjuvat kirjoittajien ajatukset. Heidän mukaansa Airaksinen ja Salo mm. keskittyvät kirjoituksessaan arvosteluun ja väittämiin, joille ei löytyne perusteita Maslow'n omista kirjoituksista. Edelleen he toteavat, että kirjoittajat ovat ymmärtäneet väärin perustarpeen käsitteen ja ovat joutuneet siitä johtuen arvostelussaan harhaan. Riihinen ja Helminen myöntävät, että hierarkisia tarveteorioita ei ole osoitettu tosiksi, mutta toteavat samalla, että niitä ei ole myöskään osoitettu perusteiltaan virheellisiksi. Tärkeä havainto on myös se,

että heidän mukaansa "Maslow ei missään tapauksessa väitä, että olisi olemassa vain yksi arvokoodi tai normikoodi". Hän oivaltaa arvojen ja normien kulttuurisidonnaisuuden, mutta väittää sen sijaan, että "on olemassa tietty käyttäytymisdispositio, joka on arvoja ja normeja yleisempi". Mielenkiintoinen on myös huomautus siitä, että itseään toteuttavien ihmisten yleisin piirre on autonomisuus eli pitkälle menevä riippumattomuus ympäristön paineista. Tällainen riippumattomuus lienee heidän mukaansa käsitettävä "edellytykseksi toteuttaa omia taipumuksia vapaana yhteisön normien liiallisesta paineesta" (Riihinen - Helminen 1979, 231-233).

Riihinen on esittänyt eri yhteyksissä ajatuksia, jotka ovat osaltaan liittyneet vaatimukseen sosiaalipolitiikan painopisteen siirtämisestä aineellivoittoa sosiaaliturvasta aineettoman, henkisen turvan kehittämiseen. Hän korostaa nimenomaan sitä, että hyvinvointivaltion tarpeentyydytysongelmissa on perimmältään kyse turvallisuuden tarpeisiin liittyvistä ongelmista. Hänen mukaansa on teoreettisen analyysin avulla pidettävä ylimpänä perustarpeena itsensä toteuttamista eli henkistä kasvua. Aineetonta turvattomuutta voidaan vähentää tai ainakin oppia sietämään edistämällä inhimillistä kasvua eli ihmisen itsensä toteuttamista. Riihisen mukaan on sosiaalipolitiikassa korostettu liiaksi aineellista perustarpeiden tyydytystä ja aineellista turvallisuutta, mikä on estänyt näkemästä hyvinvointiongelmaa koko laajuudessaan. Tällöin ei siis ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota subjektiiviseen hyvinvointiin ja korkeampiin tarpei-

siin liittyvään aineettomaan turvattomuuteen (Riihinen 1975, 420-425 ja 1978, 5-7 ja 1979, 819-827).

Mielenkiintoisia ovat myös Pesosen ja Sänkiahon tutkimustulokset ihmisten tärkeimpinä pitämistä tavoitteista. Tutkimuksen mukaan on suomalaisten arvostuslistalla toisella sijalla heti "vakaan talouden" jälkeen kohta "ystävällisyys, läheiset ihmissuhteet", kun taas tutkimuksessa mainituissa viidessä muussa maassa vastaava tavoite sijoittuu vähemmän tärkeiden tavoitteiden joukkoon. Samassa tutkimuksessa todetaan vielä, että preferenssijärjestys muuttuu vastaajien iän vaihdellessa. Tärkein havainto tässä on tutkijoiden mukaan se, että kaksi nuorinta ikäryhmää (16-17- ja 18-22-vuotiaat) painotti ihmissuhteita erityisen voimakkaasti. (Pesonen - Sänkiaho 1979, 275-279).

Uusin piirre hyvinvointitutkimuksen kehityksessä on ns. elämäntapatutkimus, jota erityisesti J.P. Roos on harrastanut elämäntavan muutoksen tutkimusprojektissaan. Ilmeistä on, että elämäntavan käsite ja tutkimuspainotus ovat lähtöisin sosialistisista maista, joissa tämän alueen tutkimus on ajankohtaista (vrt. Paronen 1976). Elämäntavan tutkimuksen voidaan sanoa eroavan elinolosuhdetutkimuksen muista suuntauksista mm. siinä, että tutkimuskohteet ovat rajoitettuja ja siinä, että pääpaino on itse toiminnan tutkimisessa. Elämäntapa määritellään tietyissä elinolosuhteissa elävien yksilöiden tai ryhmien toimintojen ja pyrkimysten muodostamaksi kokonaisuudeksi. Elämäntavan tutkiminen edellyttää myös niiden olosuhteiden tarkastelua, jotka vai-

kuttavat ihmisen toimintoihin (Raunio emt., 5).

Merkittävä näkökohta elämäntapatutkimuksessa on sen metodologia, jossa kiinnitetään huomiota mm. syvähaastatteluihin ja yleensä "pehmeiden menetelmien" käyttöön. On korostettu myös mahdollisimman monipuolisten ja joustavien sekä aiheeseen sovitettujen menetelmien käyttöä. (Roos emt., 78). Edelleen käytetään analyysissa paljon erilaisia luokitteluja ja kvalitatiivisia menetelmiä. Tästä seuraa myös ilmeisiä vaikeuksia, kuten johtopäätösten yleistettävyyteen ja aineiston käsittelyyn liittyviä pulmia. Elämäntapakäsite ei ole vielä tyydyttävästi kiteytynyt ja sen sovellutus analyysiin on vaikeaa. Sipilä toteaa, että "elämäntavan tutkimus ei johtane yhtä suoraan reformeihin tähtääviin sovellutuksiin kuin hyvinvoinnin tutkimus". (Sipilä 1979, 48).

Raunion mukaan voidaan sanoa, että em. kehityslinja osoittaa elinolosuhdetutkimuksen tutkimusintressin muutosta. Kun elintasotutkimuksessa oli tutkimusintressi metodologinen, on erityisesti paikallisyhteisötasoisessa elämäntapatutkimuksessa pyrkimyksenä antaa mahdollisimman monipuolinen ja tarkka kuva rajatun tutkimuskohteen ihmisten elämästä. Tämän lisäksi on olemassa ns. yhteiskuntapoliittinen suunnittelunäkökohta, jolloin elinolosuhteita tarkastellaan yhteiskunnan ohjauksen tavoitteesta käsin. Suunnittelunäkökohdan sävyttämässä tutkimuksessa pyritään selvittämään usein ne välineelliset tekijät, joiden avulla kulloinkin määritellyt elinolosuhteisiin liittyvät asiat voidaan saavuttaa. (Raunio emt., 6-7).

Hyvinvointiajattelun sovellutusten pulmakysymyksiä ovat käsitelleet mm. Allardt ja Sipilä. Allardt mm. toteaa, että hyvinvointiin vaikuttavien asioiden lukumäärä on periaatteessa rajaton ja kyseessä on monien sattumanvaraistenkin seikkojen tulos. Sipilä puolestaan puhuu ns. ainutkertaisten tapahtumien merkityksestä tarkoittaen yksittäisiä tapahtumia yms., joilla on äärimmäisen tärkeä ja arvokas merkitys yksilölle (Allardt emt., 213-214 ja Sipilä emt., 51). Sipilä toteaa yhteiskuntatieteilijän yhteiskunnallisen ihmiskuvan johtavan äärimmilleen vietyinä antihumaaniin asennoitumiseen. Puhuessaan ns. "väärästä tietoisuudesta" Sipilä korostaa sitä, että ihmisen tietoisuus omasta elämästään olisi otettava hyvinvointianalyysissä tarkoin huomioon. Subjektiivisten kokemusten laiminlyönti ja aliarvostaminen sillä perusteella, että ne saattavat olla vääriä, on Sipilän käsityksen mukaan eräs yhteiskuntapolitiikan vaarallisimpia ilmiöitä. On helppo havaita, että tästä yksityiskohdasta vallitsee tutkijoiden keskuudessa erilaisia käsityksiä.

Todettakoon vielä Allardt'n ajatus siitä, että ihminen ei ole vain voimavarojensa määrättävänä, vaan hän voi myös itse vaikuttaa niihin melkoisesti. Ihminen itseasiassa määrittelee subjektiivisten kokemustensa ja odotustensa nojalla sen, mitä objektiivisia hyvinvoinnin muutoksia hän tahtoo ja tarvitsee (Allardt emt., 268-271). Voidaan siis sanoa, että subjekti muuttaa toiminnallaan objektiivista tilannetta.

3.2.3. Hyvinvointiajattelun sovellutuksesta

Esitetystä arvostelusta huolimatta voidaan hyvinvointiteoriaa pitää sosiaalipolitiikassa ja sosiaalisuunnittelussa keskeisenä asiana. Sipilä on esim. todennut, että se on käsitejärjestelmä, "johon käsityksemme paremmasta tulevaisuudesta yleensä nojaa". Hyvinvointiteoria on käyttökel-poinen runko erilaisissa tutkimusotteissa ja sovellutuksissa. Hyvinvointiteoreettinen näkemys tarveperusteisesta hyvinvoinnista on laaja. Sii- hen kuuluu aineellisten tekijöiden lisäksi yhtei- syysuhteet ja itsensä toteuttamisen muodot; objektiivisten hyvinvointitekijöiden lisäksi subjektiivisia kokemuksia. Lisäksi tutkitaan eri hyvinvointitekijöiden muunnettavuutta, sosiaalista taustaa, jne. (Raunio emt., 3-4).

Hyvinvoinnin osatekijöiden keskinäistä järjes- tystä on vaikea ratkaista. Vaikuttaa siltä kuin hyvinvoinnin perustekijöistä, joita kaikissa tapauksissa voidaan pitää ihmiselle tärkeinä ja keskeisinä, oltaisiin kuitenkin yksimielisiä. Tällaisia tekijöitä ovat perustoimeentuloon liittyviä tarpeita palvelevat hyvinvointiteki- jät, kuten taloudellinen tilanne ja terveys.

Tarpeiden hierarkisuusajatus näyttää kuitenkin pitävän paikkansa. Hyvinvoinnin osatekijöiden merkitys on sidoksissa tarpeen tyydytykseen siten, että jonkin osatekijän tultua riittävästi tyydytetyksi, se menettää merkityksensä tarve- dynamiikassa ja tulee merkittäväksi vain siinä tapauksessa, että tarpeen tyydytys jostain syys- tä estyy.

Tarpeiden luokittelut muodostavat pohjaa myös eri osatekijöitten keskinäisten suhteiden tarkasteluun. Niinpä esimerkiksi Alderferin tarveluokittelussa ovat tärkeimpiä kasvutarpeet, jotka liittyvät itsensä kehittämiseen, kykyyn käyttää ja omaksua uusia taitoja ja tietoja. Yhteisyyden tarpeessa Alderfer taas korostaa rakastetuksi ja yleensä hyväksytyksi tulemisen tarvetta arvostamiensa ihmisten seurassa (Alderfer 1969, 145-148).

Merkittävänä voidaan pitää myös Wileniuksen kantaa siitä, että eri tarveryhmät ovat laadullisesti erilaisia, Lisäksi hän olettaa, että eri tarpeet ovat jokseenkin itsenäisiä siinä mielessä, että niitä ei voi johtaa toinen toisistaan. Jokainen tarveryhmä muodostaa siis oman kokonaisuutensa. Wileniuksen mukaan tarpeet eivät ole kuitenkaan toisistaan riippumattomia, vaikka niitä ei voidakaan palauttaa toisiinsa. Yleisesti on havaittavissa sellainen säännönmukaisuus, että jonkin tarpeen tyydyttäminen ei poista muiden tyydyttämättömyyttä (Wilenius 1972, 61-62).

Ns. muunnettavuuden ongelmaa eli kysymystä siitä, voidaanko voimavarat korvata toisilla voimavaroilla, on tarkastellut mm. Allardt. Hän selostaa U. Foan koejärjestelyjä, joissa tutkittiin voimavarojen merkitystä erilaisissa tilanteissa. Tulokset osoittavat, että muunnettavuus on melko arvelluttavaa siinä mielessä, että voimavara voisi välittömästi korvata toisen.

Materiaaliset voimavarat eivät voi korvata turhautumia rakkauden ja statuksen suhteen eikä

rakkaudella ja statuksella toisaalta voida korvata aineellisten voimavarojen puutetta (Allardt emt., 54-76).

Allardt tarkkailee muunnettavuutta myös MCA-analyysin avulla. Tulokset osoittavat, että tiettyä muunnettavuutta esiintyy, mutta muunnettavuuden määrä on vaatimatonta. Allardt toteaa, että on ilmeistä, "että ei ole olemassa sellaisia resursseja, jotka muodostaisivat jonkinlaisen valtavyöhykän hyvinvointiin". Hänen mukaansa on jokainen hyvinvointitehtävä otettava erikseen huomioon (Allardt emt., 262-266). Vaikka hyvinvointiajattelussa painotetaan entistä enemmän sosiaalisiin ja henkisiin tarpeisiin perustuvien osatekijöiden merkitystä, niin analyyseissä tarvitaan näin ollen edelleen mahdollisimman monen osatekijän tarkastelua.

Tutkijan tehtävä on kussakin erityistapauksessa valita tutkimustarkoitukseen mahdollisimman hyvin sopivat osatekijät analyysiin. Tarkasteltaessa osatekijöiden välisiä suhteita ja järjestystä on teoreettisen tiedon ohella käytettävä hyväksi tutkimuksesta itsestään saatavissa olevaa tietoutta. Esimerkkinä siitä voidaan mainita Heikinheimon ym. tutkimus metsätyöntekijöiden elintasosta Suomessa. Tutkimuksessa ratkaistiin osatekijöiden painotus käyttäen vastaajien omia käsityksiä toisaalta tärkeimmistä asioista ja toisaalta eniten puutteita aiheuttavista asioista. Lisäksi käytettiin hyväksi faktorianalyyseistä saatuja hyvinvointimuuttujien latauksia (Heikinheimo 1974, 27 ja 144).

Elämäntapatutkimuksen yhteydessä korostettu tarve pehmeän aineiston käyttöön muun aineiston lisänä on otettava huomioon. Vaatimus monipuolisesta tutkimusmenetelmien käytöstä on myös luonnollinen. Käytännöllinen tutkimustyö vaatii kuitenkin usein siinä määrin aikaa, rahaa ja voimia, ettei kaiken kattavan tutkimusotteen soveltaminen ole mahdollista.

3.3. Eläkkeellesiirtymisteorioita

Eläkkeelle siirtymistä varsinaisesti koskevat teoriat ovat ristiriitaisia. Usein puhutaan aktiviteetin ja sosiaalisten kontaktien laajuuden suhteesta positiiviseen asenteeseen, itsekuvaan ja optimismiin. Amerikkalaisten tutkijoiden Cumming ja Henry (1961) esittämät ajatukset tunnetaan irtaantumisteorian nimellä. Irtantumisteorian mukaan ihminen luopuu vanhetessaan vähitellen sosiaalisista kontakteista ja aktiiviteetti pienenee. Tällainen kehitys on luonnollinen, ja ihminen on siihen tyytyväinen.

Aivan päinvastaisia ajatuksia sisältyy aktiivisuusteoriaan (activity theory), jonka kannattajat otaksuvat, että tyytyväisyys vanhana on seurausta jatkuvasta aktiviteetin ylläpidosta. Työn aiheuttamat menetykset on tämän mukaan korvattava muilla aktiviteetin muodoilla, jos halutaan säilyttää tyytyväisyyden tietty taso. Tämän suunnan tutkijoita on esim. Maddox, joka on pyrkinyt punnitsemaan kriittisesti em. teorioita. Hän painottaa myös näiden ongelmien metodisesti kriittistä tarkastelua ja toteaa mm., että vanhenemisen ja

eläkkeelle siirtymisen vaikutusten tutkimiseksi ovat jonkinlaiset paneelit (longitudinal studies) paras menetelmä. (Havighurst ym. 1969, 119).

Lehr ja Dreher kävivät puolestaan läpi esitetyt teoriarakennelmat ja vetivät omia johtopäätöksiään niiden ja kahden laajahkon tutkimuksen tulosten avulla. Tutkijat toteavat mm., että eläkkeelle siirtymisen yhteydessä näyttäisi todella aluksi esiintyvän irtaantumisteorian oppien mukaista toiminnan laantumista, minkä katsotaan olevan seurausta uudelleenorientoitumisen luomasta tilanteesta. Tämä "putoaminen" on kuitenkin väliaikaista, sillä tietyn siirtymäkauden jälkeen alkaa taas päinvastainen kehitys, aktiivisuus kohenee, sosiaaliset kontaktit kasvavat jne. (Havighurst ym. 1969, 133-135).

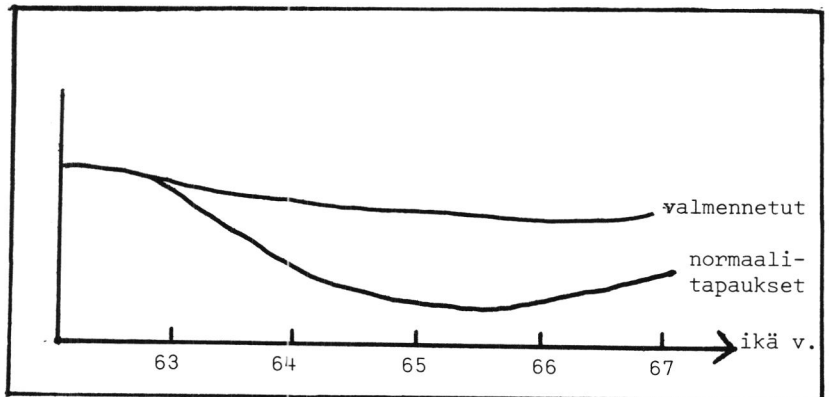
Irtautumis- ja aktiviteettiteorioista voidaan kehittää yhdistelmäteoria, johon eläkkeelle valmennus sopeutuu hyvin. Ilmeistä on, että aktiviteetti ja sosiaaliset kontaktit ovat ihmiselle tärkeitä ja keskeisiä asioita, jotka olisi pyrittävä säilyttämään myös vanhana. Yleensä ihmiset myös pyrkivät tähän, joskin vanhenemiseen liittyvät asiat, kuten sairaus, vähävaraisuus ym. voivat asettaa esteitä.

Eläkkeellesiirtymisajankohta muodostaa kuitenkin usein "kuilun", jolloin ihmisillä on taipumusta irtaantumisteorian mukaisiin reaktioihin ja käyttäytymiseen. Tilanne on kuitenkin väliaikainen, sillä mukautumisprosessin vaikutettua jonkin aikaa ihminen pyrkii jälleen alkuperäiseen käyttäytymismalliinsa, aktiviteetti kasvaa, haetaan sosiaalisia kontakteja, minä-kuva

kohenee jälleen ym. Eläkkeelle valmennuksen tehtävänä on auttaa ihmisiä tuon kuilun yli antamalla tarpeellista tietoa ja muuta apua uuden roolin ja uusien toimintojen etsimisessä.

Kuvio 2. Eläkkeelle valmennuksen oletettu vaikutus käyttäytymiseen ja sopeutumiseen

Toimintojen, sos. suhteiden, ym. intensiteetti (esim. tapahtumatiheys)



Yksi syy em. "kuilun" syntyiselle on ilmeisesti suuri työn arvostus. Se voi johtaa työskentelyyn liian vanhaksi, mihin ei olisi suinkaan aina edellytyksiä eikä tarvetta. Monille ihmisille työ on välinearvo muiden päämäärien saavuttamiseksi. On kuitenkin syytä korostaa työn merkitystä myös elämän sisältönä ja päivittäisenä rutiinina.

Yhteiskuntakerrostumalla on ilmeisen tärkeä merkitys asenteisiin, sopeutumiseen ja valmennuksen tarpeeseen. Ns. ylemmillä kerrostumilla on parem-

mat taloudelliset lähtökohdat ja usein enemmän henkistä joustavuutta sopeutua uusiin tilanteisiin kuin yleensä alemmissa yhteiskuntakerroksissa. Heillä taas on enemmän taloudellista turvattomuutta ja heikompi tiedollinen tausta. Näin ollen voisi olettaa, että valmennusta tarvitaan eniten alimmissa sosiaaliryhmissä. Ylemmissä sosiaaliryhmissä taas työ sinänsä voi olla niin "palkitsevaa", että siitä irtaantuminen on vaikeaa. He tarvitsevat näinollen muita enemmän asenteisiin vaikuttavaa valmennusta.

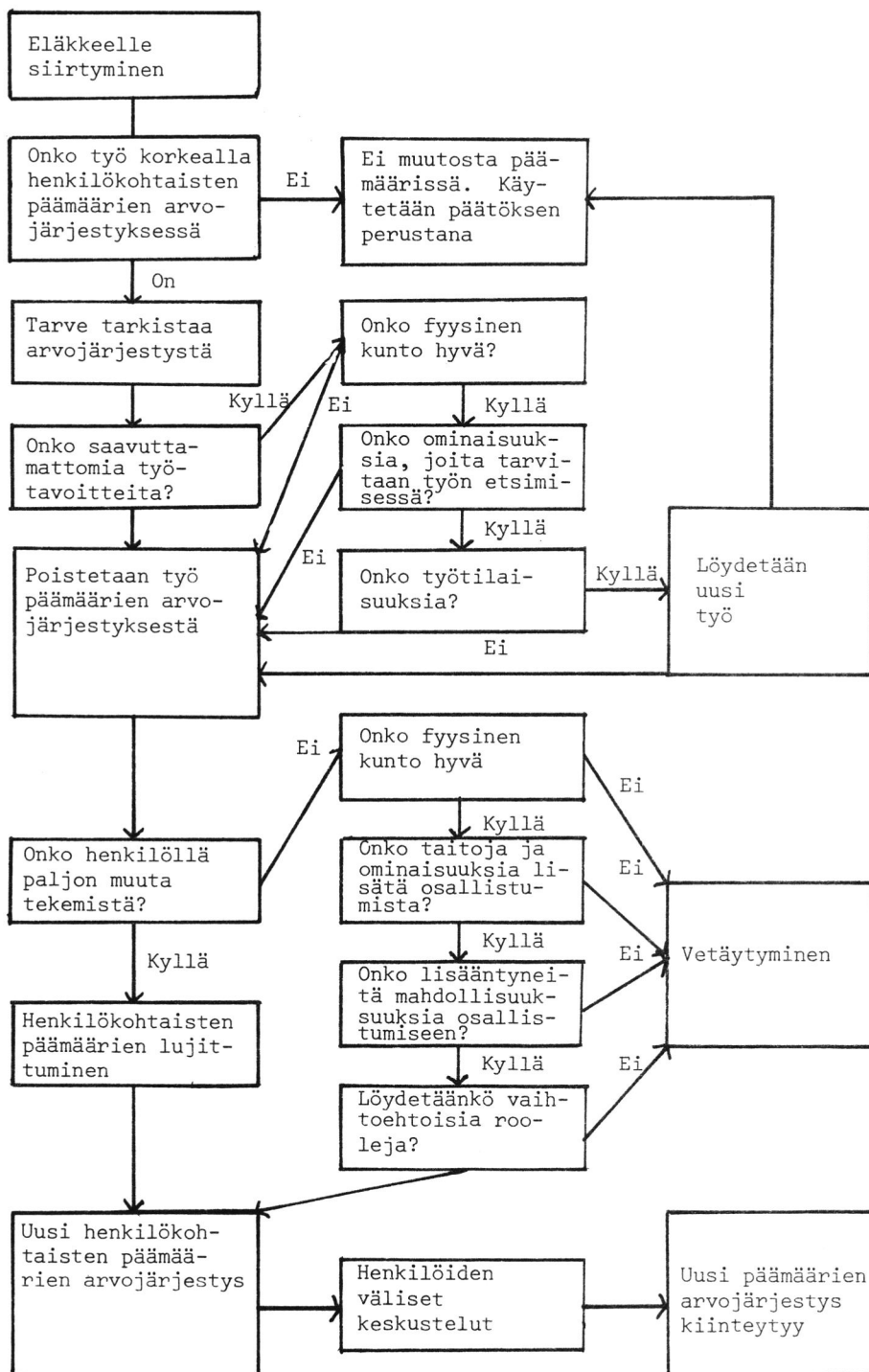
Riley, Johnson ja Foner ovat kehittäneet ikäkerrostuneisuuden teorian. Allokaatio ja sosialisatio ovat tärkeimmät teoriaan liittyvät käsitteet. Allokaatio viittaa heidän mukaansa sopeutuvan kehitykseen, joka suuntaa eri ikäiset ihmiset heille soveltuviin rooleihin. Sosialisatiolla tutkijat tarkoittavat oppimiskehitystä, jonka tarkoituksena on turvata yksilöille joustava siirtyminen ikäryhmästä toiseen. Eläkkeelläoloon sopeutuminen voidaan siten nähdä oppimistapahtumana, jonka aikana yksilön tulee luopua aikaisemmasta taloudellisesti aktiivisen ihmisen asemasta ja oppia taloudellisesti passiivisen ihmisen rooli (Simovici 1974, 8).

Atchley esittää rooliteorian, jossa lähtökohtana on työn merkitys ihmiselle. Teorian ajatuksenkulku on yritetty selventää kaavion avulla (kuvio 3). Atchleyn mukaan ihmisellä on aineellisia ja muita päämääriä, joiden saavuttaminen antaa tyydytystä. Nämä päämäärät ovat tietystä henkilökohtaisessa arvojärjestyksessä. Eläkkeelle siirtymisen vaikutukset vaihtelevat silloin sen mukaisesti, missä asemassa työ on päämäärien arvo-

järjestyksessä. Eläkkeelle siirtyminen synnyttää sopeutumisprosessin, jonka kuluessa työ voidaan poistaa päämäärien joukosta. Sen onnistuminen riippuu ensisijaisesti työn merkityksestä henkilölle. Sopeutumiskehitykseen vaikuttaa lisäksi joukko muitakin tekijöitä, kuten ao. henkilön fyysinen kunto ja henkilökohtaiset ominaisuudet ja mahdollisuudet löytää muuta työtä tai tekemistä. Onnistunut sopeutumiskehitys johtaa teorian mukaan ns. korvaavien mekanismien toiminnan kautta henkilökohtaisten päämäärien uuteen arvojärjestykseen. Sen muotoutumista edesauttavat mm. keskustelut muiden ihmisten kanssa. Jos henkilö ei löydä uutta työtä tai tekemistä eikä pysty järjestämään uudelleen päämääriään, on seurauksena vetäytyminen, sosiaalinen eristäytyminen. Sopeutumiskehitys on tässä tapauksessa epäonnistunut (Atchley 1976, 109-122).

Tässä yhteydessä on huomattava lisäksi eläketeeoreettisen kehityksen vaikutus eläkkeelle siirtymiseen. Eläketeoriat selittävät lähinnä eläkkeen luonnetta ja niillä on ollut suuri vaikutus eläkejärjestelmien kehitykseen. Maamme työeläkejärjestelmän kehitys perustuu lähinnä ansaintateoriaan. Sen mukaan eläke on osa työstä ansaittua palkkaa tai tuloa, jonka maksaminen vain on siirretty tapahtuvaksi myöhemmin eläkkeen muodossa. Henkilölle kuuluu tämän mukaisesti automaattisesti oikeus eläkkeeseensä (vrt. Pentikäinen 1972, 195.) Ajattelutapa on johtanut osaltaan siihen, että eläkkeelle siirtymiseen ja eläkkeellä oloon asennoidutaan nykyisin entistä luonnollisemmin ja myönteisemmin.

Kuvio 3. Eläkkeelle siirtymisen vaikutus henkilökohtaisiin päämääriin (Atchley 1976)



3.4. Tutkimustuloksia vanhuuseläkkeelle siirtymisestä ja hyvinvoinnin osatekijöistä

Laaja-alaisia vanhuuseläkkeelle siirtymistä ja hyvinvoinnin osatekijöitä osittain koskevia tutkimuksia Suomesta oli käytettävissä vain kaksi. Näistä toinen on sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusosaston vanhustutkimus. Sen kohteena oli 60 v. täyttänyt, kotona asuva väestö koko maassa. Tutkimuksesta saatiin käyttöön mm. erillislaineisto. Samasta tutkimuksesta on Karjalainen julkaissut erillisraportteja. Toinen käytettävissä oleva laaja-alainen vanhustutkimus on Koskisen tutkimus, jonka aineisto on vuodelta 1970. Näissä tutkimuksissa on käsitelty monia hyvinvoinnin osatekijöitä. Yksittäisiä hyvinvointitekijöitä on analysoitu myös eräissä muissa tutkimuksissa ja selvityksissä, jotka eivät sinänsä aina koske varsinaisesti eläkkeelle siirtymistä.

Tutkimustulokset osoittavat ensinnäkin talouden tilanteen osalta mm. sen, että kaupungissa asuvien, eläkkeelle siirtyneiden tulo- rakenteessa on puolison eläketuloilla tärkeä merkitys omien eläketulojen lisäksi. 65 - 69-vuotiaiden puolisoista on edelleen työssä vajaa kymmenesosa. Eläkeläisen omilla työtuloilla ei ole enää tässä vaiheessa juuri merkitystä. Sen sijaan säästöillä ja maaseudun ns. syytinkijärjestelmällä on edelleen jonkin verran merkitystä, sillä tällaisia tuloja on runsaalla kymmenesosalla eläkeläisistä. Taloudellisen tilanteen koetaan yleensä huononevan eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ja siihen voidaan olla tyytymättömiä. Aivan kaikissa tapauksissa ei kuitenkaan ole näin asian-

laita, vaan joskus taloudellisen tilanteen koetaan jopa paranevan (Alho 1971, 31, Karjalainen 1976, erillistietoja, Pulkkinen 1969, 102-114, Simovici 1974, 460-461).

Eläkkeelle siirtyneiden toimeentulon kannalta on keskeistä kokonaistulojen ja erityisesti kokonaiseläkkeen määrä, jota on selvitetty Eläketurvakeskuksessa. Tulojen ohella on tärkeä osuus myös menorakenteella, josta saatiin tietoja vuoden 1976 kotitaloustiedustelusta. Näitä tietoja selostetaan tuonnempana tekstissä tarkasteltaessa taloudellista tilannetta (vrt. Palosaari 1981, kotitaloustiedustelu 1976).

A s u m i s t a koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että vanhuksilla on taipumusta korostaa tyytyväisyyttä nykyiseen asuntoonsa. Asunnon arvosteluvalmiutta esiintyy tällöin vähän. Kuitenkin on kiireellisen asumisjärjestelyn (korjaustarve, tarve uuteen asuntoon) tarpeessa noin 11-17 prosenttia vanhuksista. Lähes kymmenesosa vanhuksista asuu sitäpaitsi ahtaasti. Vanhusten asunto-oloissa on lisäksi suuria alueellisia vaihteluja (Karjalainen 1977, 29, Karjalainen 1979, 10-11, Koskinen 1976, 76, 148-156).

Sairastavuus on vanhoissa ikäluokissa yleistä. Jo ikäluokassa 60-64-vuotiaat on noin joka toisella työssä olevalle jokin jatkuvaa lääkettä vaativa sairaus. T e r v e y d e n t i l a näyttää huononevan selvästi eläkkeelle siirtymistä seuraavina vuosina. 65 vuotta täyttäneistä on jo kolmeneljäsosaa pitkäaikaissairaita (Kalimo 1979, Karjalainen 1976, erillistietoja, Lindroos 1979, 246-247).

R a v i t s e m u s t a koskevasta tutkimuksesta ilmenee, että suomalaisten aamuateriat ovat puutteellisia. Erityisesti proteiinin ja C-vitamiinin osuus jää niissä pieneksi. Lisäksi aamuateria lyödään joissakin tapauksissa kokonaan laimin. Iän lisääntyessä aamiaisen laatu huononee usein (Hasunen 1978, 4, 66-67).

H e n k i n e n t i l a näyttää säilyvän hyvänä vielä 60-64-vuotiailla suomalaisilla. Ikäluokassa 65-69-vuotiaat havaitaan kuitenkin lievää mielialan laskua. Myös USA:ssa on todettu, että ns. "moraali" (henkinen tila) on eläkkeelle siirtyneillä työssäolevia huonompi (Karjalainen 1976, erillistietoja, Thompson 1973, 339-344).

Eläkkeelle siirtyvien t i e d o t omista sosiaaliturvaetuksistaan ovat ilmeisen huonoja ja epämääräisiä. Sosiaalisen informaation tarve - johon voidaan lukea myös eläkkeelle valmennus on vastaavasti suurta (Byckling 1975, 4-5, Koskinen 1976, 127-132, 290).

T y ö n t e k o h a l u vanhuuseläkkeellä on vähentynyt 1970-luvun aikana. Vuonna 1970 oli 65-69-vuotiaista työntekijöistä työssä vielä runsas neljäsosa, mutta vuonna 1976 oli kaikista 65 vuotta täyttäneistä ammatissa toimivia kuusi prosenttia ja palkansaaajista noin yksi prosentti. Työhaluttomuus eläkeaikana tulee esiin myös mielialatasolla (Koskinen 1976, 68, 71, Karjalainen 1976, erillistietoja, Suomen Gallup 1980, 11 ja liitteet).

Aikaisemmat tutkimusviitteet osoittavat edelleen, että suomalaiset suhtautuvat eläkkeelle siirtymiseen myönteisesti. Selvä enemmistö tukimusten vastaajista pitää eläkkeelle siirtymistä lähinnä miellyttävänä tapahtumana. Tuoreimpien tietojen mukaan suhtautuu esim. 45-64-vuotiaista suomalaisista noin 70 prosenttia eläkkeelle siirtymiseen myönteisesti (Aarnio - Forss ym. 1976, 18-19, 104, Byckling 1975, 4-5, Suomen Gallup 1980, liitteet). USA:ssa saadut tulokset osoittavat, että tyytyväisyys elämään ja sopeutuminen säilyvät jokseenkin muuttumattomina ikääntymisestä ja eläkkeelle siirtymisestä huolimatta. Eläkkeelle siirtymishalu on yhteydessä henkilön työhön ja asemaan. Hyvässä asemassa olevat ovat muita haluttomampia siirtymään eläkkeelle (Palmore -Kivett 1977, 311, George - Maddox 1977, 455-462 ja Sheppard - Philibert 1972, 29-35).

Aktiivisuutta ja osallistumista koskevien aikaisempien tutkimustulosten mukaan on eläkeikäisten osallistuminen järjestettyihin ajanvietepalveluihin, kerhotoimintaan ja kulttuuritilaisuuksiin suhteellisen vähäistä. Käytännössä on osallistujia noin neljäsosa kaikista. Harrastamattomuus on melko tavallista. Sen sijaan jäsenyys ainakin yhdessä järjestössä on tavanomaista. Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa taas korostetaan eläkeläisten pitävän tärkeänä lepomahdollisuutta sekä mahdollisuutta omistautua harrastuksilleen. Lisääntynyt vapaa-aika käytetään pääasiassa harrastuksiin ja seurusteluun perheen ja ystä-

vien kanssa. Suomessa on saatu samansuuntaisia tuloksia, joskin suosittuna vapaa-ajan vieton muotona on meillä mainittu lisäksi kotiaskareet. Ajankäyttö ei yleensä muodostu ongelmalliseksi (Alho 1971, 29-32, Allardt emt. 176-177, Karjalainen 1980, 14-16, Koskinen emt. 45 ja liitteet, Simovici emt. 460-461).

S o s i a a l i s i a s u h t e i t a koskevat tulosviitteet osoittavat, että kontaktit lapsiin ovat tiheitä sekä ennen eläkkeelle siirtymistä että sen jälkeen. Sen sijaan yhteydet muihin omaisiin ovat harvinaisempia. Yhteydenpito ystäviin ja tuttaviiin on kuitenkin melko vilkasta ja se jopa lisääntyy ainakin eläkkeelle siirtyvillä kaupunkilaisilla. Ikääntymisen edistyessä kontaktit jälleen vähenevät. 75 vuotta täyttäneistä kaupunkilaisista asuu jo runsas puolet yksin. Jatkuvan yksinäisyyden tunteen vallassa on noin 15 prosenttia vanhuksista (Alho emt. 29-32, Karjalainen 1976, erillistietoja, Karjalainen 1980, 12).

3.5. Vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja hyvinvointi - tutkimuksen teoreettinen synteesi

Biologinen ja fysiologinen vanhenemisprosessi on perimmäinen tausta useille vanhenevan ihmisen toiminnoille ja tapahtumille. Vanhenemisprosessin tasaisuus totuttaa ihmisen vähitellen vanhenemiseen ja eläkkeelle siirtymiseen. Sopeutuminen on luonnollinen osa vanhenemisprosessia. Siksi sopeutuminen vanhenemiseen, eläkkeelle siirtymiseen ja eläkeikaan ei yleensä tuota

suuria vaikeuksia. Irtaantumisteorian mukaiset ajatukset ikääntyvän ihmisen tottumisesta luopumiseen sopivat biologiseen selitysmalliin. Samoin on asianlaita ikäkerrostuneisuuden teorian kohdalla. Siinä korostetaan ihmisen kykyä oppia uusia rooleja ja siirtyä joustavasti ikäryhmästä toiseen.

Atchleyn rooliteorian mukaan eläkkeelle siirtymisessä on tärkeintä työn merkitys ihmiselle hänen henkilökohtaisissa tavoitteissaan. Työtavoitteiden ollessa merkittäviä vielä eläkeiän kynnyksellä johtaa työstä luopuminen erilaisiin kompensatiopyrkimyksiin, pyrkimykseen etsiä työtä korvaavia uusia päämääriä ja mielenkiinnon kohteita.

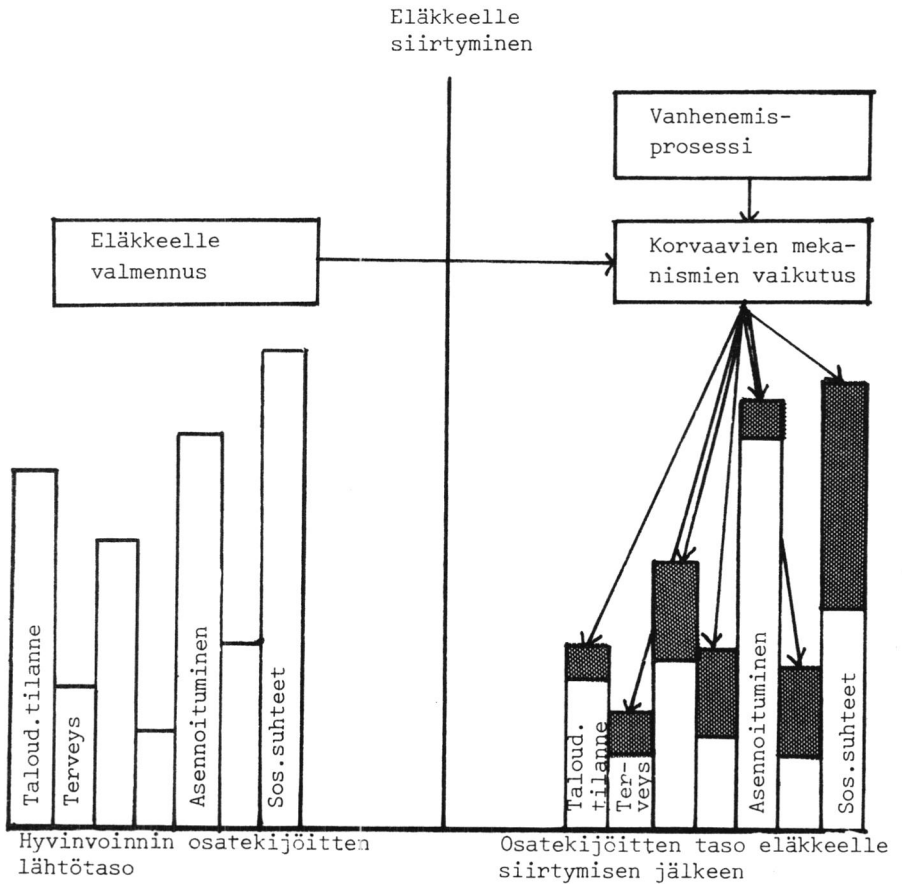
Hyvinvointiteoreetikojen mukaan ihmisen hyvinvointi muodostuu joukosta erilaisia osatekijöitä, joista kullakin on oma merkityksensä hyvinvoinnin kokonaisuudessa. Eläkkeelle siirtyminen voi muuttaa tällaisia hyvinvoinnin osatekijöitä. Tutkittaessa eläkkeelle siirtymistä on näin ollen tarpeen analysoida hyvinvoinnin osatekijöitä ja niiden muutoksia. Hyvinvointiajattelulla on kuitenkin yhteys myös eläkkeelle siirtymiseen ja eläke-aikaan sopeutumiseen. Hyvinvoinnin eri osatekijät ja niiden muutokset vaikuttavat nimitäin sopeutumisen kehittymiseen.

Voidaan olettaa, että hyvinvoinnin osatekijöiden merkitykseen - ja sen seurauksena myös sopeutumiskehitykseen - vaikuttaa lisäksi se, missä määrin henkilö pystyy kehittämään muutoksia korvaavia mekanismeja. Tällaisia

mekanismeja ovat mm. omakohtaiseen toimintaan tai yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin perustuvat toiminnot ja palvelukset. Merkittävän osan hyvinvoinnin muutosten korvaamisessa muodostaa psykologinen mekanismi. Sen avulla henkilö muuntaa hyvinvointitekijän merkitystä uudessa tilanteessa itselleen sopivaan tasoon.

Voidaan edelleen olettaa, että hyvinvoinnin muutoksia korvaavia mekanismeja voidaan vahvistaa ennakoitujen suunniteltujen toimenpiteiden avulla. Eläkkeelle valmennus voidaan nähdä tällaisena toimenpiteenä.

Kuvio 4. Hyvinvoinnin osatekijöitten muutokset ja korvaavien mekanismien toiminta eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Kuvitteellinen esimerkki.



Eläkeläisen rooliin siirtyminen saattaa vaikuttaa ihmisen tarpeisiin, jolloin hyvinvoinnin osatekijöiden merkitys voi vastaavasti muuttua joiltakin osiltaan aktiiviaikaiseen tilanteeseen verrattuna. Esimerkiksi terveydentila, asuminen ja asennetekijät voivat muodostua eläkeläisen elämäntilanteessa entistä tärkeämmiksi. Eräät muut tekijät taas voivat menettää merkitystään aktiiviaikaan verrattuna.

Hyvinvointi ja sopeutuminen eläkkeelle siirtymiseen ja eläkeikaan ovat yhteydessä myös eläkkeelle siirtymiseen liittyvän sosiaalisen ympäristön eli ns. toiminta-areenan muutokseen. Työssä käynti ja työyhteisö vaikuttavat moneen hyvinvoinnin osatekijään. Työpaikan tarjoamien etuuksien ja palvelusten menetys pakottaa eläkkeelle siirtyneen henkilön itsenäiseen toimintaan, kun hän pyrkii korvaamaan menetyksiä. Toisaalta toiminta-areenan muutos voi merkitä työssäkäyntiin liittyvien vaatimusten hellittämistä, mikä taas lisää hyvinvointia.

Hyvinvoinnin osatekijöitten muunnettavuuden eli korvausmahdollisuuden ollessa vähäistä voidaan yhdenkin tekijän muutoksen olettaa vaikuttavan tuntuvasti yksilön hyvinvointiin. Esimerkiksi tulojen on todettu korreloivan muiden hyvinvointitekijöiden, kuten koulutuksen, työn, terveyden, asumisen ja poliittisen aktiviteetin kanssa (mm. Uusitalo 1975, 57). Muutos jossain perustekijässä voi siis johtaa muutoksiin monissa muissa tekijöissä.

Olettavasti tilanne muodostuu vaikeaksi, jos eläkkeelle siirtymiseen liittyvät muutokset kasautuvat koskemaan yhtäaikaisesti monia hyvinvoinnin osatekijöitä.

3.6. Hyvinvoinnin osatekijät tässä tutkimuksessa

Eläkkeelle siirtyminen merkitsee palkan tai muun tulojen korvautumista eläkkeellä, joten sillä on suora yhteys taloudelliseen toimeentuloon ja sen muutokseen. Koska tuloja pidetään yhtenä tärkeimmistä hyvinvoinnin osatekijöistä, kuuluvat muutokset siinä olennaisena osana tarkasteluun.

Taloudellisen muutoksen tasoittajana toimii sosiaaliturvajärjestelmä. Hyvinvoinnin muutoksen merkitys on tämän tekijän osalta yhteydessä siihen, miten hyvin sosiaaliturva korvaa palkan menetyksen.

Toiminta-areenan muutoksen oletetaan vaikuttavan hyvinvoinnin osatekijöiden merkittävyyteen. Sen vaikutuksesta johtuen voidaan aktiiviaikaisen tulotason laskua ehkä "sietää" eläkeaikana johonkin pisteeseen asti. Tulojen pieneneminen merkitsee kuitenkin aina muutosta yhdessä hyvinvoinnin perustekijässä. Se voi olla jatkuvana uhkana hyvinvoinnille ja aiheuttaa sopeutusongelmia.

Henkilön tulotaso voi olla alhainen jo aktiiviaikana. Uhkaava taloudellinen ahdinko eläkeaikana tulotason ehkä vielä laskiessa voi aiheuttaa haluttomuutta siirtyä säädettyyn aikaan eläkkeelle. Vaikeudet löytää uusia työtilaisuuksia lisäävät eläkkeelle sopeutumisen ongelmia. Jos henkilöllä on suhteellisen korkea tulotaso tai jos hänelle on eläkkeellä ollessaan muita tuloja, ei taloudellinen toimeentulo ole periaatteessa ongelma. Silti on mahdollista,

että työstä tai yrittäjätoiminnasta saadusta huomattavasta edusta luopuminen aiheuttaa kielteistä suhtautumista eläkkeelle siirtymiseen.

Eläkkeelle valmennuksessa pyritään antamaan jo aikaisessa vaiheessa tietoja tulevasta taloudellisesta tilanteesta. Oletettavasti se voi edesauttaa henkilöä käynnistämään korvaavia mekanismeja ja sopeutumaan uuteen tilanteeseen.

A s u m i s k y s y m y s liittyy joskus suoraan työn jättämiseen. Esimerkiksi työsuhdeasunto joudutaan luovuttamaan eläkkeelle siirryttäessä. Asuminen voi olla yhteydessä myös taloudelliseen tilanteeseen. Tulojen pienenemistä voidaan korvata pienemmillä asumiskustannuksilla. Eläkeaikaisen asunnon merkitys korostuu myös siksi, että siinä vietetään aktiiviaikaan verrattuna huomattavasti suurempi osa ajasta.

T e r v e y s on yksi hyvinvoinnin perustekijöistä. Ikääntyminen sinänsä muuttaa terveydentilaa. Eläkkeelle siirtymisen on todettu olevan yhteydessä terveydentilan heikkenemiseen (vrt. luku 3.4. edellä). Eläkkeelle siirtymisen ja terveydentilan yhteyttä ajatellaankin usein menetyksen suuntaan. Ts. ajatellaan terveydentilan heikkenevän tavalla tai toisella eläkkeelle siirtymisen johdosta. Terveydentila voi kuitenkin joissakin tapauksissa kohentuakin eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Muutos raskaasta työstä ja hankalista työoloista kotiympäristöön voi osaltaan vaikuttaa siihen suuntaan. Eläkkeellä oltaessa on sitä paitsi mahdollista tulla toimeen hieman huonokuntoisenakin toisin kuin aktiiviaikana, jolloin vaaditaan jatkuvaa työkyvyn ylläpitoa.

Kaikesta huolimatta on ainakin kohtalainen fyysinen ja psyykkinen terveydentila tärkeä edellytys onnistuneelle eläkkeelle sopeutumiselle. Vaikeat sairaudet ja erityinen huonokuntoisuus muodostavat sopeutumisellemme vakavan esteen.

Terveydentilaan läheisesti liittyvään ravitsemuskykyseen, erityisesti ravinnon tasoon ja koostumukseen, on myös syytä kiinnittää riittävästi huomiota. Tutkimuksissa on nimittäin todettu, että ravitsemuksen tasossa on runsaasti toivomisen varaa - ja näin erityisesti vanhemmilla henkilöillä (vrt., luku 3.4. edellä). Työhön on voinut liittyä tyydyttävä ateriointimahdollisuus, joka jää pois eläkkeelle siirryttäessä. Oletettavasti varsinkin yksinäisten miesten kohdalla voi ravitsemuksessa esiintyä tällöin puutteita ja laiminlyöntejä.

Eläkkeelle valmennuksella voisi olettaa olevan omakohtaista toimintaa vahvistavaa merkitystä sekä terveydentilan että ravitsemuksen kohdalla. Tietoisuus mahdollisesta terveydentilan ja ravitsemuksen tason laskusta voi vahvistaa henkilön pyrkimyksiä korvata tai ehkäistä näitä menetyksiä.

Fyysinen ja psyykkinen terveys kulkevat usein "käsi kädessä". Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä onkin syytä kiinnittää huomiota henkiseen tilaan ja sen mahdollisiin muutoksiin. Voidaan esimerkiksi kysyä, esiintyykö ja missä määrin erilaisia henkisiä vaikeuksia, pelkoa, turhautumisen tunnetta jne. Tämä siitäkkin huolimatta, että tähänastisten tutkimusviitteiden mukaan ei ainakaan vakavia henkisiä ongelmia pitäisi ilmetä välittömästi vanhuuseläkkeelle

siirtymisen jälkeen (vrt. luku 3.4. edellä).

Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä saattaa tieto ja informaatio olla keskeisimpiä hyvinvoinnin osatekijöitä. Tieto on eräänlainen korvaavien mekanismien käynnistäjä. Mekanismien toiminta edellyttää, että ihmisellä on realistinen kuva siitä, mitä eläkkeelle siirtyminen merkitsee.

Toiminta-areenan muutos vaikuttaa myös informaation saantiin. Työssä ollessa tulee informaatiota osin "automaattisesti", työhön kuuluvana tai liittyvänä. Eläkkeellä oltaessa ei tarvita kaikkea entistä tietoa, koska uuden roolin myötä aktiiviaikaan sidotun tiedon merkitys saattaa vähentyä. Eläkkeelläolo edellyttää kuitenkin myös uudenlaisten tietojen hankintaa, joka jää oma-kohtaisen aktiviteetin varaan.

Tietoa tulisi saada hyvissä ajoin, jotta korvaavat toiminnot voisivat kehittyä. Hyvinvoinnin perustekijöitä (taloudellinen tilanne ja terveys) koskeva tieto on erityisen tärkeää, mutta myös muilla hyvinvoinnin osa-alueilla on tiedolla oma merkityksensä. Esimerkiksi tapauksissa, joissa kielteinen asenne eläkkeelle siirtymistä kohtaan uhkaa koko sopeutumiskehityksen kulkua, tarvitaan juuri tuohon asenteeseen vaikuttavaa tietoa.

Tiedon merkitystä korostavat myös aikaisemmat tutkimustulokset, joissa tuotiin esiin tiedon puute ja tiedon sekavuus. Eläkkeelle siirtymiseen voi liittyä tällaisissa tapauksissa sopeutumisesta vaikeuttavia yllättäviä piirteitä.

Ilmeisesti t y ö l l ä on vanhuuseläkkeelle siirtymisen yhteydessä monipuolista merkitystä. On esitetty, että esim. asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen olisi kiinteässä yhteydessä siihen, mikä merkitys työllä on ihmiselle. Edelleen on osoitettu, että asennoituminen on yhteydessä aktiiviaikaisen työn luonteeseen (vrt. Atchleyn teoria ja tutkimustulokset, luku 3.4. edellä).

Merkitystä voi olla myös työnsaantimahdollisuuksilla vanhana ja henkilön omilla työhaluilla ja -tarpeilla. Turhautumat ja pettymykset tällä osa-alueella johtavat oletettavasti sopeutumisvaikeuksiin. Eläkkeelle valmennuksella voitaneen edesauttaa korvaavien mekanismien oikea-aikaista liikkeelle lähtöä ja helpottaa siten sopeutumista.

Kuten myös tämän tutkimuksen teoreettisessa osassa todettiin, on hyvinvointianalyysissa syytä ottaa mukaan objektiivisten tekijöiden lisäksi subjektiivisia tekijöitä, kuten puhuttaita mielipidekysymyksiä. Objektiivisten ja subjektiivisten tekijöiden suhde käsitetään tässä samalla tavoin kuin esimerkiksi Allardtin tutkimuksessa (vrt. Allardt emt. 181). Kyselymenetelmällä hankitut tiedot ovat tietysti vastaajien ilmoittamia, mutta ne ovat kuitenkin erilaisia kuin varsinaiset subjektiiviset mielipiteet. Tietenkin voidaan epäillä myös vastaajien ilmoittamia tosiasiatietoja, mutta epäily on usein perusteetonta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksessa on havaittu, että vastaajien ilmoittamat eläketulot vastaavat rekistereistä poimittavia tulotietoja. (Gould, R. - Lietsala, L. - Järvinen, T. 1980, 37-38).

Puhtaina subjektiivisina tietoina käytetään seuraavassa mm. vastaajien käsityksiä vanhenemisesta ja eläkkeelle siirtymisestä. Kielteiset ennakoasenteet vaikeuttavat luonnollisesti sopeutumista. Aikaisemmat tulosviitteet osoittavat kuitenkin, että asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen olisi aika myönteistä. Huomattakoon, että yksi eläkkeelle valmennuksen lähtökohdista on ollut juuri myönteisen asennoitumisen kehittäminen eläkkeelle siirtymistä ja eläke-aikaa kohtaan.

Työn poisjäämisestä johtuvan runsaan vapaa-ajan käyttö eli kysymys a j a n k ä y t ö s t ä j a a k t i v i t e e t i s t ä on mielenkiintoinen. Kysymyksestä esitetyt tutkimustulokset ja mielipiteet ovat kuitenkin jossain määrin ristiriitaisia. Toisaalta oletetaan, että toimettomuus ja passiivisuus eläkeaikana johtaisi erilaisiin vaikeuksiin, mutta toisaalta ilmenee myös eläkeläisten tyytyväisyys eläkeaikaiseen levon ja joutenolon mahdollisuuteen (vrt. luku 3.4. edellä).

Joutenoloa ei voida pitää kaikissa tapauksissa haitallisena. On luonnollista, että henkilöllä esiintyy tarvetta lepoon ja pelkkään oleiluun varsinkin eläkeajan alkupuolella - ja sitä suuremmassa määrin mitä raskaampaa työtä hän on tehnyt. Oletettavasti on kuitenkin tarpeen löytää pitkällä tähtäimellä ajatellen jonkinlainen työtä korvaava toiminnan ja aktiviteetin malli, vaikka se vaihtelisi sisällöltään eri yksilöillä. Pitkään jatkuva passiivinen toimettomuus johtaa oletettavasti tilanteeseen, jossa henkilö kokee sopeutumisvaikeuksia uuteen elämänjärjestykseen.

Ihannetila lienee sellainen, jossa henkilö pysyy jatkamaan ja kehittämään jo työssäoloajalta peräisin olevia toimintoja ja harrastuksia. Mahdollisuuksia uusiin, korvaaviin toimintoihin on joka tapauksessa olemassa runsaasti, jos henkilöllä vain on riittävästi kykyjä ja halua käyttää niitä hyväkseen. Yksi esimerkki on eläkeläisyhdistykset, joiden toiminta on nykyisin vilkasta ja monipuolista. Eläkkeelle valmennuksessa lienee mahdollista tuoda esiin erilaisia valinnanvaihtoehtoja aktiviteetin, toimintojen ja harrastusten alueella.

Vanhuuseläkkeelle siirtymisellä on monipuolinen yhteys henkilön s o s i a a l i s i i n s u h t e i s i i n. Työssäkäynnillä pidetään yhteyttä työpaikan ihmisiin. Useilla on työpaikan välityksellä yhteyksiä myös muihin sidosryhmiin. Jos sosiaalisten suhteiden verkosto on voimakkaasti työpaikkasidonnainen, voi eläkkeelle siirryttäessä syntyä sopeutumisvaikeuksia. Jos taas työpaikalla ja sen ihmisillä ei ole eläkkeelle siirtyvälle henkilölle erityistä merkitystä, ei tilanne tämän osatekijän kohdalla juurikaan muutu.

Lisääntyneen vapaa-ajan johdosta eläkkeelle siirtynyt henkilö voi myös voimistaa entisiä vapaa-aikaan liittyviä sosiaalisia suhteitaan. Hänelle tarjoutuu aikaa ja mahdollisuuksia solmia aivan uusiakin yhteyksiä. Aikaisemmat tutkimustulokset viittaavat siihen suuntaan, ettei sosiaalisten suhteiden alueella tapahtuisi suuria menetyksiä ainakaan eläkkeelle siirtymistä lähinnä seuraavana aikana (vrt. luku 3.4. edellä). Tutkimus- ym. tietous viittaavat myös siihen, että yhteydenpito lähiomaisiin ja erityisesti lapsiin on eläkkeelle siirtyneille tärkeää.

Seuraavassa asetelmassa on esitetty luettelo käsiteltävistä hyvinvoinnin osatekijöistä ja niihin liittyvien kysymysten asia-alueet.

Hyvinvointi

Elintaso	Elämisen laatu	
	Yhteisyys	Itsensä toteuttaminen
1. Taloudellinen tilanne (tulot, käsitykset taloud. tilanteesta, taloud. toimenpiteet)	8. Sosiaaliset suhteet (lähiomaiset, omaisten tapaaminen, hyvät tuttavat)	10. Asennoituminen vanhuuteen ja eläkkeelle siirtymiseen / asennoituminen elämäntilanteeseen (asennoituminen vanhuuteen, tarpeettomuuden tunne, mielihope eläkkeelle siirtymisestä, viihtyminen, eläkkeelle sopeutuminen)
6. Asuminen (asunnon omistus, asunnon taso, tyytyväisyys, asunnon vaihtaminen)		
2. Terveys (arvio terveydentilasta, oireet, terveydestä huolehtiminen)		
4. Ravitsemus (aterioiden taso)		
3. Henkinen tila (pelot, vaikeuksien kokeminen, tyhjämpäiväisyys, usko)		
7. Tieto, informaatio (käsitys tiedosta, tiedon taso, tietoalueet, lisätiedon tarve)		
5. Työ (aktiiviajan työ, työhalu vanhana)		

Elintasoon liittyvät tekijät ovat asetelmassa voimavaratekijöinä, ja elämisen laatuun kuuluvat kysymykset liittyvät sosiaalisiin tarpeisiin ja itsensä toteuttamisen tarpeisiin. Asetelmassa on tieto nähty voimavaratekijäksi tulojen tapaan.

Elintasotekijät ovat pääasiassa ns. objektiivisia tekijöitä, joita voidaan tutkia sekä objektiivisesti että subjektiivisesti (vrt. Allardt emt. 33). Poikkeuksen muodostavat "henkisen tilan" kysymykset, jotka ovat tyyppillisiä subjektiivisen tunnetilan kysymyksiä. Yhteisyyssuhteita ja itsensä toteuttamisen muotoja mittaavat kysymykset ovat sekä objektiivisia että subjektiivisia.

Asetelmassa ovat mukana useimmat Allardtin, Johanssonin, Drewnowskin ja Roosin hyvinvoinnin osatekijät. Ravitsemus on Roosilla ja Johanssonilla sekä Drewnowskillä. Sen sisältö viittaa kuitenkin näistä poiketen tässä tutkimuksessa ravitsemuksen tasoon. Tieto-tekijä esiintyy vain Drewnowskillä, jolla se on mukana sosiaalisen ympäristön yhtenä osana muodossa "informaatio ja kommunikaatio". Tässä tutkimuksessa tietoa pidetään keskeisenä.

Elintason osatekijöissä on Allardtilla "työllisyys" ja Roosilla ja Johanssonilla "työolosuhteet", joilla ei ole tässä tutkimuksessa suoraa vastinetta. Aktiivi- ja eläkeaikaista työtä ja siihen liittyviä seikkoja koskevia kysymyksiä on kuitenkin mukana. Työn tyyppiluokitus edustaa tässä tutkimuksessa työolosuhdetekijää. Koulutus ei ole erillisenä osatekijänä, mutta työn tyyppiluokitus korreloi voimakkaasti koulutukseen ja se on tämän tutkimuksen tarpeita ajatellen käyttökelpoisempi tekijä kuin koulutustieto.

Roosin ja Drewnowskin "fyysinen ympäristö" ei ole mukana. Sen sijaan turvallisuus - tekijä on

osittain mukana. Taloudelliseen turvallisuuteen liittyvien seikkojen lisäksi tässä käsitellään sellaisia henkiseen tilaan liittyviä seikkoja, joita mm. Riihinen pitää esimerkkeinä aineettoman turvattomuuden ilmenemismuodoista (vieraantuminen, ahdistuneisuus ja stressi). Henkilökohtaiseen fyysiseen turvallisuuteen liittyviä tekijöitä ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkimuksessa.

4. TUTKIMUSAINEISTON HANKINTA JA KÄSITTELY

Tutkimuksen empiirinen analyysi on tehty Espoon kaupungissa vuosina 1976 - 1978 kerätyn haastattelu- ja kyselyaineistosta. Osa-aineiston muodostaa Espoosta kerätty syvähaastatteluaineisto. Muista tutkimuksista ja tilastoista saatuja tietoja on mahdollisuuksien mukaan vertailtu tämän tutkimuksen tuloksiin.

4.1. Tutkimusasetelma

Keskeiseksi seikaksi tutkimuksessa muodostui sellaisen tutkimusasetelman kehittäminen, jonka puitteissa tutkimustavoitteet voi saavuttaa. Tällainen asetelma luotiinkin ja se on muodolltaan koe- ja kontrolliasetelman ja ns. paneelitutkimuksen yhdistelmä.

Tutkimusasetelman hahmottamisen lähtökohtana oli siis tarve tutkia hyvinvoinnin osatekijöiden muutos- ja valmennuskurssien mahdollisia vaikutuksia a.o. tekijöiden muutoksiin. Tehtävä edellytti paneeliasetelman kehittämistä, jolloin tutkimuskohteesta on tietoja kahdesta eri ajankohdasta (vrt. Eskola 1967, 285-). Kun toisena tehtävänä oli valmennuskurssin vaikutuksen kuvaaminen, se edellytti selkeästi ns. klassillisen koejärjestelyn nimellä tunnetun asetelman muotoilemista.

Perusajatuksena on se, että koevariaabelin vaikutuksia tutkitaan kahdessa ryhmässä, siten että variaabelin annetaan vaikuttaa koeryhmässä, mutta ei kontrolliryhmässä. Tuntemalla

ao. tekijä näissä ryhmissä ennen koetta ja sen jälkeen saadaan selville ao. koevariaabelin vaikutus. Muiden tekijöiden vaikutus yritetään pitää kokeen aikana muuttumattomana siten, että ao. ryhmät ovat muissa suhteissa mahdollisimman samanlaisia. Tähän taas voidaan päästä eri tavoilla, mm. siten, että ryhmät samanlaistetaan harkitusti (Eskola 1966, 135-138).

Valmennuskurssin vaikutusten selvittämiseksi konstruointiin koeasetelma, jossa koeryhmän muodostavat erityisillä valmennuskursseilla opetusta saaneet ja sen jälkeen eläkkeelle siirtyneet henkilöt.

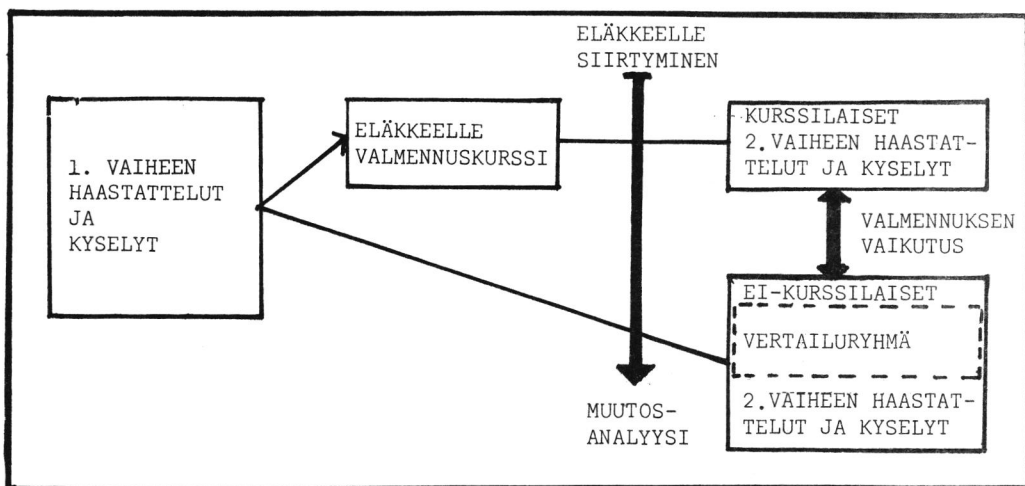
Kontrolliryhmän muodostavat ilman valmennusta eläkkeelle siirtyvät henkilöt. Seuraavassa käytetään koeryhmästä nimitystä "kurssilaiset" ja muista henkilöistä nimitystä "ei-kurssilaiset".

Asetelmaan liittyvässä paneelitarkastelussa tutkitaan siis samojen ihmisten vastauksia kahteen kertaan eli ennen eläkkeelle siirtymistä (1. vaihe) ja eläkkeelle siirtymisen jälkeen (2. vaihe). Käyttämällä samoja kysymyksiä eri vastauskerroilla saadaan tarpeellista muutostietoa.

Klassilliseen koejärjestelyyn sisältyy siis vaatimus muiden vaikuttavien tekijöiden kontrollista kokeen kestäessä. Tässä se tarkoittaa muiden kuin valmennuskurssien vaikutuksen eliminointia mahdollisuuksien mukaan kurssilaisten ja ei-kurssilaisten ryhmien vertailusta. Muuttujan arvon mahdollinen muuttuminen voi johtua eläkkeelle valmennuksen vaikutuksen lisäksi kurssi-

laisten ja ei-kurssilaisten muodostamien ryhmien rakenteellisista eroista, jotka oli kontrolloitava. Käytännössä se tapahtui harkittua samantapaisesti käyttäen siten, että ei-kurssilaisten ryhmästä muodostettiin rakenteellisesti mahdollisimman paljon kurssilaisten ryhmää muistuttava vertailuryhmä. Tutkimusasetelma on kuviossa 5.

Kuvio 5. Tutkimusasetelma



Tutkimusasetelma toimi myös tutkimusmenetelmällisenä välineenä. Se mahdollistaa kurssilaisten ja vertailuryhmän vastausjakautumien vertailun eri vastauksien välillä, jolloin voidaan todeta alkutilanteet ja tilanteet eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja tehdä päätelmiä mm. eläkkeelle valmennuksen vaikutuksista. Pelkästään

eläkkeelle siirtymisen aiheuttamaa muutosta voidaan tutkia tarkastelemalla vertailuryhmässä ja kolmantena ryhmänä tässä tutkimuksessa käytetyssä ei-kurssilaisten alkuperäisryhmässä tapahtuvia muutoksia. Näissä ryhmissähän ei kursseilla annettu tietoa pääse vaikuttamaan asiaan. Ryhmien muodostamista ja tutkimusasetelmaan liittyviä erityisongelmia käsitellään edelleen kohdassa 4.3. tuonnempana (vrt. myös Eskola 1967, 285-289).

Tutkimusasetelmasta johtuen oli tutkimusjoukkoa rajoitettava. Käytännössä ei ole mahdollista koota yhteen suuria ihmisjoukkoja ja järjestää heille valmennustilaisuuksia. Tutkittavaksi tulevien ihmisten piti lisäksi olla sellaisia, että he ovat lähiaikoina siirtymässä vanhuuseläkkeelle. Valmennuskurssien osanottajamäärä ei myöskään saa nousta kovin suureksi, sillä opetuksen tehokkuus voi silloin heikentyä.

4.2. Tutkimusaineiston hankinta

4.2.1. Tutkimuskohteesta

Tutkimustavoitteen mukaisen tutkimusasetelman toteuttamiseksi oli valittava tutkimuskohde, ihmisjoukko, johon kyselyt kohdistettaisiin ja josta joukosta saataisiin myös osanottajat kurssitilaisuuksiin. Tutkittaviksi oli valittava vielä ansiotyössä olevia, mutta kuitenkin siitä lähivuosina vanhuuseläkkeelle siirtyviä henkilöitä.

Tutkimusjoukon piti olla riittävän suuri ja kurssituksen järjestämistä ajatellen koottavissa yhteisiin tilaisuuksiin. Koska tietoja pyrittiin keräämään haastattelujen avulla, piti joukko olla koottavissa yhteisiin tilaisuuksiin ryhmäkyselyjä varten.

Tästä syystä tutkimus haluttiin tehdä sellaisessa kaupungissa, jossa oli riittävä määrä sopivan ikäisiä vastaajia ja jossa oli mahdollisuus järjestää eläkkeelle valmennuskurssi. Tutkimuspaikkakunnaksi valittiin Espoon kaupunki. Valintaa puolsi mm. Espoon työväenopiston valmius ottaa valmennuskurssi opiston työohjelmaan.

Espoon kaupungin työssäkäyvä, ammatissa toimiva väestö jakautui elinkeinoryhmittäin vuoden 1976 alussa seuraavalla tavalla verrattuna koko maan ammatissa toimivaan väestöön.

	Espoo - %	Koko maa - %
Maa-, metsä- ja kalatalous	0.6	15.0
Kaivos- ja kaivannaistoiminta	0.2	0.4
Teollisuus	18.2	25.6
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	1.6	1.1
Rakennustoiminta	6.8	8.5
Kauppa, ravitsemus- ja majoitustoiminta	21.2	14.6
Kuljetus-, varastointi ja tietoliikennetoiminta	6.5	7.6
Rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta	14.6	4.7
Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelukset	28.9	20.9
Tuntematon	1.4	1.6
Yhteensä	100	100

Espoolaisten elinkeinorakenne poikkeaa koko maan tilanteesta pääasiallisesti kahdessa suhteessa. Espoolaiset työskentelevät useammin kuin koko maan väestö kaupan tai muun liike-elämän sekä palvelutoimintojen piirissä. Espoolaisia on toisaalta vähemmän maatalouden ja teollisuuden palveluksessa. Osa espoolaisista käy työssä Helsingissä, mikä selittää osaltaan Espoon elinkeinorakennetta.

Yrittäjät ovat vain osittain mukana tässä tutkimuksessa. Tämä johtuu siitä, että tutkimukseen otettiin mukaan ainoastaan sellaisia henkilöitä, jotka todella jättivät säännöllisen työnteon ja siirtyivät eläkkeelle. Yrittäjät jatkavat useassa tapauksessa työtään normaalisti eläkkeestä huolimatta. Työtään jatkaneet yrittäjät jätettiinkin pois tutkimuksesta viimeistään sen toisessa vaiheessa. Tämä seikka varmistettiin aina kyselyjen yhteydessä (vrt. kyselyn ohjeet, liite 4). Muutama mukaan tullut maatalousyrittäjä ja suuri osa muistakin yrittäjistä karsiutui tutkimuksen piiristä sen toisessa vaiheessa.

Tutkimuksen tavoitteena oli ansiotyöstä vanhuuseläkkeelle siirtymiseen ja välittömästi sen jälkeiseen ajanjaksoon liittyvien seikkojen selvittely, kuten jo tutkimusastelmassa todettiin. Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen aineiston keruu kohdistettiin näin ollen eläkkeelle siirtymisen kynnyksellä oleviin ikäluokkiin. Eläkkeelle siirtymisen ajattelu tiivistyy yleensä joitakin vuosia ennen eläketapahtumaa, mikä on luonnollista. Paneelitutkimuksessa on sitä paitsi vaikeaa käyttää kovin pitkää odotusaikaa kyselyjen välillä, sillä silloin olisi jouduttu odottamaan useita vuosia nuorimpien tutkittavien eläkkeelle

siirtymistä ennen toisen vaiheen aloittamista. Tarkasteltavaksi otettiin siten 63-64-vuotiaat työsuhteessa olevat tai yrittäjänä toimivat henkilöt ja muutamia kunnan ym. palveluksessa olevia 61-62-vuotiaita, jotka siirtyivät eläkkeelle 63-vuotiaana.

Espossa oli 63- ja 64-vuotiaita henkilöitä noin 1 500. Lukumäärä vaikutti riittävältä. Ammatissa toimivia oli näissä kahdessa ikäluokassa noin 500 eli kolmannes kaikista tuon ikäisistä.

Kyselyt tehtiin pääasiassa keväällä 1976, jolloin vuonna 1912 syntyneillä henkilöillä oli aikaa eläkkeelle siirtymiseen puolesta puoleentoista vuotta. Tämä ikäluokka otettiin kokonaisuudessaan mukaan tutkimukseen. Ao. ikäluokkaan kuuluneet henkilöt eivät kuitenkaan yksin riitä, joten joukkoa oli täydennettävä.

Vuonna 1913 syntyneet päätettiin jättää pois tutkimuksesta, koska heidän mukanaolonsa olisi merkinnyt ääritapauksissa jopa neljän vuoden pituista aineiston keruujaksoa. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin muutamat 1913 tai sitä myöhemmin syntyneet, virkasuhteesta 65 ikävuotta aikaisemmin eläkkeelle siirtyneet henkilöt.

Vastaaajille tuli luoda mahdollisuus totutella eläkkeelläoloaikaan, jolloin he arvioivat asioita kokemuksen nojalla. Mitä vanhempi vastaaja oli haastatteluhetkellä sitä pitempään hän ehtisi hankkia kokemusta eläkkeelläolosta ennen toisen vaiheen haastattelua. Kun tarkasteltiin vuonna 1911 syntyneitä henkilöitä havaittiin, että he olisivat haastatteluhetkellä juuri eläkeiän kynnyksellä, ts. heillä olisi aikaa

eläkkeelle siirtymiseen korkeintaan puoli vuotta. Täydennystä aineistoon otettiin tästä joukosta. Tutkimukseen valittiin 15.5.1911-31.12.1912 syntyneet Espoossa asuvat, t y ö s s ä k ä y - v ä t henkilöt. Tutkitut henkilöt siirtyivät eläkkeelle yleensä ajanjaksona, joka alkoi välittömästi ensimmäisen vaiheen haastattelujen jälkeen ja kesti noin 1.5 vuotta, jota seurasi tutkimuksen toisen vaiheen aineiston keruu.

Em. ajanjaksona syntyneitä espoolaisia oli runsaat 1 100 henkilöä, joista ammatissa toimivia 381. He muodostivat tutkimuksen kohdejoukon. Ammatissa toimivien lukumäärän supistuminen edellytti aineiston keruussa mahdollisimman monen henkilön tavoittamista.

4.2.2. Tutkimusaineiston keruu ja saatu aineisto

Aineiston keruun lähtökohta oli Väestörekisterikeskuksesta saatu henkilöluettelo espoolaisista. Tietoihin sisältyi henkilötunnus, henkilön nimi, ja osittain myös ammatti sekä osoite. Luettelossa oli omat puutteellisuutensa. Esimerkiksi ammattitieto oli epätarkka eivätkä osoitetiedot pitäneet aina paikkaansa.

Koska väestörekisteritiedoista ei voitu päätellä henkilön työssäoloa, ja koska tarkoituksena oli tutkia ainoastaan työssä olevia henkilöitä, piti tämä selvittää erikseen. Ratkaisu tähän löytyi Eläketurvakeskuksen vakuutettujen työsuhderekisteristä, josta näkyvät palkkatyössä olevien henkilöiden työsuh-

teet ja yrittäjien työssäolotiedot. Tästä rekisteristä saatujen tietojen avulla pystyttiin työssäkäymättömät henkilöt karsimaan.

Lisäksi haluttiin mukaan Espoon kaupungin palveluksessa olevat henkilöt sekä espoolaiset opettajat ja Espoon seurakuntien palveluksessa olevat henkilöt. Koska näillä julkisen sektorin viranhaltijoilla ja työntekijöillä on omat erilliset eläkejärjestelmänsä ja normaalia alempi eroamisikä, oli näiden henkilöiden poiminta suoritettava muita keinoja käyttäen. Kaupungin palveluksessa olevista saatiin tiedot Espoon henkilöstöhallinnolta ja kirkon palveluksessa olevista vastaavasti seurakuntien talousosastolta sekä opettajia koskevat tiedot Espoon kaupungin kouluviranomaisilta ja suoraan oppilaitoksista. Nämä ns. julkisen sektorin edustajat muodostavat tutkimusjoukosta vajaan kymmenesosan. Valtion palveluksesta vanhuuseläkkeelle siirtyviä ei saatu valtion henkilörekisterien puutteellisuudesta johtuen mukaan aineistoon. Vanhuuseläkkeelle siirtymistä on toisaalta tarkoituksenmukaista tutkiakin pääasiassa yleisten eläketurvaa koskevien säännösten puitteissa, koska ns. julkisen sektorin eläkkeelle siirtymissäännökset ovat huomattu vasta yleistä eläketurvaa parempia (vrt. myös kohta 1.1. edellä).

Työsuhderekisterin tiedotkaan eivät olleet aina aukottomia, mikä aiheutti tutkimukselle vaikeuksia. Työssäkävijäksi tuli mm. työkyvyttömyyseläkkeelle juuri siirtynyt henkilö, jonka työsuhteen päättyminen ei vielä näkynyt rekisterissä. Samoin tulivat työssäkävijöiksi

tutkimuksen alkuajankohtana sairausvakuutuksen päivärahaa saavat henkilöt, joiden työkyvyttömyyskehitys oli alullaan. Työsuhteen toteamisen kannalta olivat ongelmallisia myös useat lyhytaikaisissa työsuhteissa työskentelevät, LEL:n piiriin kuuluvat henkilöt. Jokseenkin mahdolltomalta tuntui eräissä tapauksissa päätellä, kuuluuko henkilö työvoimaan vai ei, jos ns. LEL-tilityksiä oli rekisteröity satunnaisesti. Aineistossa esiintyi tapauksia, joissa työsuhteet olivat olleet sattumanvaraisia "keikkoja". Silloin, kun tällainen tilanne oli henkilön työhistoriassa vallitseva, hänet suljettiin pois tutkimuksesta. Sen sijaan vakinaiset LEL-tösuhteiset henkilöt otettiin mukaan.

Työsuhderekisterissä ei ole myöskään henkilöitä, jotka verotuksessa ilmenevien tulojen perusteella eivät voi kuulua työeläkelakien piiriin, mutta jotka silti ovat työssä. On myös mahdollista, että tutkittavaksi valittiin henkilöitä, jotka eivät olleet tavoitettavissa enää haastattelujen alkaessa. Tällaisia ovat paikkakunnalta pois muuttaneet sekä rekisteritietojen päivityksen ja haastattelujen aloituksen välisenä aikana kuolleet henkilöt. Osa henkilöistä oli irtolaisia ja alkoholisteja, joita ei voitu tavoittaa osoitetietojen puutteellisuudesta johtuen.

Kaikki varaukset huomioon ottaen tuli tutkimuksen perusjoukoksi henkilömäärä, joka oli hyvin lähellä myöhemmin saatua tietoa ammatissa toimivien lukumäärästä (381). Tässä joukossa, jota lähestyttiin tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa, oli vielä mukana yrittäjiä. Heistä tiedettiin

jo ennakolta, että osa ei tulisi siirtymään vanhuuseläkkeelle säädetyssä eläkeiässä. Koska yrittäjien todellista eläkkeelle siirtymistä ei voitu luotettavasti ennustaa, lähestyttiin ensimmäisessä vaiheessa myös kaikkia em. ikäisiä yrittäjiä ja kehoitettiin heitä tulemaan mukaan tutkimukseen sikäli, kun he aikovat siirtyä eläkkeelle 65-vuotiaana. Muutoin heitä kehoitettiin palauttamaan lomake tyhjänä takaisin.

Aineiston keruun suunnitteluvaiheessa pohdittiin haastattelujen ja postikyselyn käyttöä. Lopulta päädyttiin ns. ryhmäkyselyyn, jossa yhteiseen kyselytilaisuuteen kutsutut henkilöt täyttävät samanaikaisesti kyselylomakkeet. Tällaisia tilaisuuksia järjestettiin Espoossa neljässä paikassa (ks. kutsukirje liitteessä 5). Kyselylomakkeet ja kyselytilaisuudet olivat kaksikielisiä.

Ryhmäkyselyjen jälkeen havaittiin, että niihin oli saapunut odotettua vähemmän henkilöitä. Aineiston keruuta jatkettiin sen jälkeen postikyselyn avulla. Kyselyä tehostettiin mm. kahden ns. karhukyselyn ja puhelinsoittojen avulla.

Noin puolentoista vuoden kuluttua ensimmäisestä aineiston keruuvaiheesta olivat viimeisetkin tutkimuksessa mukana olleet henkilöt ehtineet siirtyä eläkkeelle. Tällöin aloitettiin tutkimuksen toisen vaiheen aineiston keruu. Tämä tapahtui samoja periaatteita noudattaen kuin ensimmäisessä vaiheessakin.

Aineiston kertymää haittasi eniten useiden henkilöiden - pääasiassa yrittäjien- työn jatkamisesta johtuva kato. Nämä henkilöt ilmoittivat tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa lopettavansa työnsä eläkeiässä, mutta eivät todellisuudessa menetelleetkään niin, jolloin heidät oli poistettava tutkimuksesta. Luonnollista katoa (kuolemantapaukset, vakava sairaus, kieltäytyminen) oli myös jonkin verran.

Vaikka vastausprosenttia olikin vaikea laskea tarkasti, sitä pyrittiin arvioimaan eri tavoin. Työtään jatkavia yrittäjiä, jotka siis karsuivat, oli 70. Muista syistä tutkimukseen sopimattomia henkilöitä oli noin 50. Tutkimuksenpuhdistettuun tavoitejoukkoon on luettava kuuluvaksi näin ollen yhteensä 260 henkilöä. Kun aineiston keruun ensimmäisessä vaiheessa tavoitettiin 183 henkilöä, tulee tämän vaiheen vastausprosentiksi 70. Tutkimuksen toisen vaiheen tuloksena tavoitettiin 138 vastaajaa, joka on 83 prosenttia ensimmäisessä vaiheessa tavoitetuista. Aineistossa on jokseenkin yhtä paljon ryhmäkyselyn ja postikyselyn avulla tavoitettuja. Suoritetussa tarkastuksessa, jossa läpikäytiin 20 eri tyyppistä, kummallakin tavalla kerättyä lomaketta, ei voitu havaita eroja vastausten antamisessa.

4.2.3. Valmennuskurssit ja aineiston rakenne

Valmennuskurssien mahdollista yhteyttä johonkin hyvinvointitekijään voidaan tietenkin arvioida vain, jos kurssiohjelmaan sisältyy opetusta

ao. asiassa. Valmennuskurssit pyrittiinkin järjestämään sisällöltään sellaisiksi, että niissä käsiteltäisiin mahdollisimman monia hyvinvoinnin osatekijöitä.

Keskeisiä kysymyksiä kurssien järjestämisessä olivat sopivien kurssitilojen löytäminen, kurssiohjelman sisällön yksityiskohtien suunnittelu ja kurssien teknillinen toteuttaminen. Ratkaiseva merkitys oli sillä, että kurssitiloiksi saatiin käyttöön Espoon työväenopiston tilat kolmessa eri paikassa. Työväenopiston opastuksen tukemana suunniteltiin erityinen kurssiohjelma siten, että kussakin kurssipaikassa järjestettiin kahdeksan eri tilaisuutta ajanjaksolla 23.3.1976 - 29.4.1976.

Kurssiohjelman sisällön suunnittelu ja siihen liittyen kurssin opettajien etsiminen suoritettiin yhdessä Vanhustyön keskusliiton kanssa. Työn tuloksena saatiin aikaan ohjelma, jonka puitteissa käytiin läpi eläkkeelle siirtymiseen liittyvät keskeiset hyvinvoinnin osa-alueet sekä yleisesti että monien erityiskysymysten osalta.

Kurssitilaisuudet olivat yleensä luentomuotoisia, ja niiden kesto aika oli noin kaksi tuntia. Opettajiksi saatiin eri alojen asiantuntijoita. Opettajille lähetettiin ennen kurssin alkua selostus kurssien tarkoituksesta ja annettiin muodollisia ohjeita. Lisäksi pidettiin luennoitsijoiden yhteinen kokous, jossa hahmoteltiin esityksiä. Luentojen yksityiskohtien suunnittelu ja sisällön muokkaus jäi alustajien harkittavaksi. Eläkkeelle valmentautumiskurssin

ohjelma, kurssien luennoitsijat ja kurssituksen yksityiskohdat käyvät ilmi tarkemmin liitteessä 1.

Tutkimuksen alkuvaiheessa suunniteltiin kurssilaisten valintaa. Aineiston keruutyössä havaittiin kuitenkin, ettei suunnitelmista voida pitää kiinni, vaan oli toimittava tilanteen edellyttämällä tavalla. Kurssilaiset valittiin ensimmäisen tutkimusvaiheen ryhmäkyselyihin osallistuneista. Käytännössä kursseille pyydettiin kaikki näihin kyselytilaisuuksiin saapuneet henkilöt. Pyyntö kursseille tapahtui ao. tilaisuuksissa, minkä lisäksi näille henkilöille lähetettiin vielä henkilökohtainen kutsukirje. Ylimääräisenä houkuttimena käytettiin arpajaispalkintoa.

Kursseille osallistui aktiivisesti, ts. oli mukana 6-8:ssa tilaisuudessa, 52 henkilöä eli 56 prosenttia kutsutuista. Kutsukirjeen maininta, että kursseille osallistuminen edellytti eläkkeelle siirtymistä normaalissa järjestyksessä, karsi osan siihen asti mukana olleita henkilöitä pois kursseilta ja tutkimuksesta. Osallistumisaktiivisuutta lienee heikentänyt eniten kuitenkin se, että kurssit järjestettiin iltaisin työajan ulkopuolella.

Saadun aineiston rakennetta on kuvattu taulukossa 1.

Taulukko 1. Vastaajajoukon rakenne ennen eläkkeelle siirtymistä. Vastaajien prosenttijakautumia ryhmittäin.

	Kurssilaiset	Ei-kurssilaiset	Kaikki
<u>Syntymäaika:</u>			
1911	25	37	33
1912	58	59	59
1913 tai myöhemmin	17	4	8
<u>Sukupuoli:</u>			
Miehiä	38	66	60
Naisia	62	34	40
<u>Siviilisääty:</u>			
Naimisissa	64	81	77
Naimaton	18	2	5
Leski, eronnut tai as.erossa	18	17	18
<u>Äidinkieli:</u>			
Suomi	87	78	80
Ruotsi	13	22	20
<u>Koulutus:</u>			
Kansakoulu	69	58	60
Keskikoulu, ammattikoulu	13	21	19
Ylioppilas, opistotas. koulu	18	13	14
Akateeminen loppututkinto	0	8	7
Vastaajien lukumäärä	52	131	183

Kurssilaisissa on jonkin verran enemmän nuorempia vastaajia kuin muissa. Runsaasti puolet vastaajista on syntynyt vuonna 1912. Kurssilaisten ja muiden vastaajien jakautumisissa on eroja myös sukupuolen, siviilisäädyn, äidinkielen ja koulutuksen osalta. Kursseja ovat suosineet naimattomat, naiset, suomenkieliset ja vähemmän koulua käyneet. Käänteisesti ottaen naimisissa olevat ja nimenomaan miehet, enemmän koulua käyneet sekä ruotsinkieliset eivät suosineet kursseja. Vaikka tutkimuksen kyselylomakkeet ja kyselytilaisuudet olivat kaksikielisiä, olivat kurssitilaisuudet suomenkielisiä. Se on saattanut vähentää ruotsinkielisten osallistumista kursseille. Kaikkein korkeimmin koulutettujen poisjäänti kursseilta voidaan havaita. Toisaalta seuraavassa "tasossa" oli hienoinen enemmyys kurssilaisten ryhmässä. Kun vastaajia luokiteltiin ammatin perusteella erilaisiin työn tyyppiryhmiin havaittiin, että ryhmien välillä on eroja tässä suhteessa. Havaituilla rakenneroilla oli merkitystä muodostettaessa kurssitettujen ryhmää rakenteellisesti vastaava vertailuryhmä.

Aineistoon sisältyy eräitä rajoituksia, jotka on syytä ottaa huomioon arvioitaessa tutkimuksesta saatavia tuloksia. Tutkimusaineisto edustaa ensinnäkin espoolaisia, työssäolleita, lähellä eläkeikää olevia henkilöitä. Vajaat 200 henkilöä käsittävä tämän tutkimuksen aineisto on suuriin otostutkimuksiin verrattuna suhteellisen vaatimaton. Se asettaa johtopäätösten teolle rajoituksensa. Varovaisuus on tarpeen ryhmien välisten erojen tulkinnoissa. Siitä johtuen kiinnitettiin huomiota vain suuriin eroihin prosenttiluvuissa. Lisäapuna tulkintoja teh-

täessä käytettiin myös tilastollista merkitsevyyttä kuvaavia testirajoja (vrt. menetelmät seuraavassa).

Vaikka tutkimuksen kokonaistuloksiin onkin suhtauduttava varovaisuudella, osoittaa vertailu muihin saatavissa olleisiin laajempiin tietoihin, että tämänkin tutkimusaineiston turvin kyetään ilmeisesti osoittamaan joitakin merkittäviä suuntaviivoja käsiteltävästä ongelmasta.

4.3. Muuttujat, tietojen käsittely ja menetelmät

Tutkimuksen kummassakin vaiheessa oli oma kyselylomakkeensa. Lomakkeiden kysymyksistä oli osa samoja tai jokseenkin samanlaisia molemmilla kerroilla. Se mahdollisti muutoksen seuraamisen.

Kysymyksiä oli laadittava useilta eri osa-alueilta, koska tarkoitus oli saada kartoitukseksi aikaisemmin mainitut hyvinvoinnin eri osatekijät. Tutkittavia osa-alueita oli niin paljon, että kutakin aluetta kohti voitiin esittää vain muutama kysymys. Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen lomakkeessa oli 98 ja toisessa vaiheessa 66 kysymystä, joista osa oli monivaiheisia kysymysmuotoja.

Kysymysten piti pystyä erottelemaan kyllin herkästi mahdollisia muutoksia vastauksissa. Moniin kysymyksiin laadittiin välimatka-asteikollinen, intensiteetiltään tasaisesti vaihteleva vastausasteikko. Toisaalta pyrittiin siihen, että vaihtoehtojen sanoitus

olisi mahdollisimman lähellä arkipäivän kielenkäyttöä, jotta vastaajien olisi mahdollista löytää vaivattomasti oikea vastausvaihtoehto. Osassa kysymysalueita otettiin mukaan useampia samaa asiaa mittaavia kysymyksiä. Kysymykset ovat liitteenä olevissa kyselylomakkeissa.

Vastaukset muokattiin tietojen käsittelyä varten yksityiskohtaisten koodausohjeitten avulla. Sen kuluessa suoritettiin myös aineiston laadun, lomakkeiden yleistason ja erillisten vastausten tarkastuksia. Puhdistettu aineisto siirrettiin sitten lävistykseen ja talletettiin nauhoille. Tässä vaiheessa suoritettiin vielä aineiston laatuun liittyviä korjauksia ja eräitä avointen ja monivaihtoehtoisten kysymysten uudelleen luokituksia. Yksittäisiä muuttujia oli ensimmäisessä vaiheessa 184 ja toisessa vaiheessa 172. Analyysissa käytettiin hyväksi ns. OSIRIS - ohjelmapakettia.

Valmennuskurssin vaikutusten selvittäminen edellytti muiden tekijöiden vakiointia. Kurssilaiset ja kurssittamattomat erosivat toisistaan sukupuolen, siviilisäädyn ja aktiiviaikaisen työn kohdalla, joten vakiointi oli suoritettava näiden tärkeiden muuttujien suhteen. Työhön liittyvien seikkojen vakioimisessa käytettiin erityistä työn luonnetta kuvailevaa tyyppiluokitusta. Siinä on eri ammatit sijoitettu neljään luokkaan, joita ovat: Raskas ruumiillinen työ, muu ruumiillinen työ, osittain henkinen työ ja täysin henkinen työ. Koulutusta koskeva tieto korreloi voimakkaasti tähän luokitukseen, joten vakiointia sen suhteen ei katsottu tarpeelliseksi.

Vakiointi toteutettiin siten, että ei-kurssilaisten ryhmästä poistettiin tapauksia niin, että sen suhteelliset jakautumat tulivat sukupuolen, siviilissäädyn ja työn tyyppin suhteen samanlaisiksi kuin kurssilaisten ryhmässäkin. Ei-kurssilaisten ryhmä siis "pakotettiin" jakautumiltaan tässä suhteessa samaksi kuin kurssilaisten ryhmä. Näin saatu vertailuryhmä on yhtä suuri kuin kurssilaisten ryhmä.

Ainakin teoriassa voi olla olemassa vielä muitakin vaikuttavia tekijöitä, joiden vakiointia olisi voinut ajatella. Eräs tällainen tekijä on yleinen aktiivisuus. Kursseille olisi saattanut tulla vain aktiivisimpia henkilöitä. Tulokset osoittavat kuitenkin, että kurssilaisten ja muiden aktiivisuuden välillä ei ole merkittävää eroa (vrt. kohta "aktiivisuus" empiirisissä tuloksissa). Muihin yhtäaikaisiin vakiointeihin ei olisi ollut mahdollisuuksiakaan tutkimusaineiston koon asettamien rajoitusten puitteissa.

Muodostettuja ryhmiä vertailtiin prosenttijakautumina. Jakautumien vertailussa käytettiin apuna prosenttilukujen erojen testituloksia. Erot testattiin suhteellisen osuuden z-testillä, kun lähtökohtana johtopäätösten vedolle pidettiin viiden prosentin riskitasoa (ks. Vasama - Vartia 1972, 643).

Prosenttijakautumien vertailun lisäksi suoritettiin yksilöllisestä variaatiosta johtuvaa

muutosten tarkastelua. Tällöin eri vaiheiden vastausjakautumia ristiintaulukoitiin, jolloin nähtiin yksilölliset siirtymät vastausvaihtoehdosta toiseen.

Ennen yksittäisten hyvinvoinnin osatekijöiden tarkastelua esitetään tehdyn faktorianalyysin tulokset. Analyysin avulla tiivistettiin informaatiota ja etsittiin muuttujien yhteisvaihtelun taustalla olevia yhteisiä tekijöitä. Lisäksi oli tarpeen tutkia sitä, vastaako empiirisen aineiston tuottama kuva hyvinvoinnin ulottuvuuksista teoreettisessa tarkastelussa esitettyjä ajatuksia.

Em. tarkastelun jälkeen suoritettiin "selittävä rakennetarkastelua", jossa kuvataan yksittäisten muuttujien taustatekijöitä ja niiden suhteita toisiinsa. Tätä varten on suoritettu muuttujien valikoitua ristiinajoa ja laskettu keskeisimpien muuttujien korrelaatioita kummassakin tutkimusvaiheessa. Korrelaatioiden merkittävyys testattiin yksisuuntaisella t-testillä (vrt. Vasama - Vartia 1972, 636).

Eläkkeelle siirtymisen ja eläkkeelle valmenuksen kannalta on asenne eläkkeelle siirtymiseen seikka, jonka taustan selittäminen vaikutti kiinnostavalta. Tähän sovellettiin AID-monimuuttujamenetelmää.

Tutkimuksen syvähaastattelut on tehty eräille tutkimuksessa mukana olleille henkilöille. Syvähaastattelujen odotettiin tuovan esiin varsi-

naisesta kyselystä saatuja tietoja täydentäviä seikkoja, Haastattelut suoritettiin magnetofonia hyväksikäyttäen. Aineisto tiivistettiin myöhemmin suoritettussa nauhoitusten kuuntelussa. Useat kohdat säilytettiin tällöin täysin autenttisina. Syvähaastatteluja tehtiin 13, joista neljä ennen eläkkeelle siirtymistä ja yhdeksän eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Haastatellut henkilöt valittiin koko Espoo-aineistosta siten, että mukaan otettiin taustaltaan ja mielipiteiltään erilaisia ihmisiä. Haastattelut tehtiin noin vuosi ennen eläkkeelle siirtymistä ja noin 2 - 5 vuotta sen jälkeen.

5. EMPIIRISET TULOKSET

5.1. Hyvinvoinnin osatekijöitten empiirinen rakenne

Empiirisen analyysin alussa koettiin tarpeelliseksi tiiviin ja yhtenäisen tiedon hankinta tutkimuksen muuttujajoukosta. Analyysi aloitettiin muuttujajoukon kuvauksella, johon käytettiin faktorianalyysia.

Tarkoituksena oli katsoa, miten faktorianalyysin tuottamat perustekijät vastaavat teoreettisessa tarkastelussa esitettyjä hyvinvoinnin osa-alueita. Oma mielenkiintonsa on myös eri osaryhmien faktorirakenteilla ja niiden mahdollisilla muutoksilla tutkimusvaiheiden välillä.

Faktorianalyysin tarkoitusta ja tekniikkaa ei selosteta tässä yksityiskohtaisesti. Viitataan vain asiaa käsitteleviin erityisteoksiin, kuten esim. Vahervuo - Ahmavaara 1958, Harman 1960 ja Sänkiaho 1974.

Analyysiin valittiin aluksi mukaan 26 muuttujaa hyvinvoinnin eri osa-alueilta. Korrelaatiomatriisien tarkastelun tuloksena niistä poistettiin kuusi huonoiten muihin muuttujiin korreloivaa muuttujaa, joten lopulliseen analyysiin kelpuutettiin 20 keskeistä muuttujaa. Faktorien lukumäärä rajoitettiin kuuteen, sillä niitä seuraavien faktorien selitysosuuden lisäys jäi pieneksi. Valitut faktorit selittävät muuttujien kokonaisvarianssista 1. tutkimusvaiheessa 59 %. Rotatointivaiheessa kokeiltiin eri tyyppisiä rotaatioita, jotka tuottivat hyvin samantlaisia ratkaisuja.

Saadut tulokset perustuvat seuraavassa varimax-tyyppiseen rotaatioon lukuunottamatta ei - kurssilaisten muodostamaa ryhmää, johon sovellettiin vinorotaatiota.

Faktoroinnit suoritettiin erikseen tutkimuksen ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa koko aineistossa sekä kurssilaisten ja ei-kurssilaisten ryhmissä. Seuraavassa taulukko 2:ssa esitetään faktorilataukset eri variaabeleissa, faktorien ominaisarvot, kokonaisvarianssin selitysosuus ja faktorien tulkinta 1. vaiheen "kaikki"-ryhmässä. Lisäksi esitetään taulukkokokoelma eri osaryhmien nimetyistä faktoreista. Osaryhmien faktorirakenteet näkyvät yksityiskohtaisesti liitteessä 2.

Ensimmäinen faktori on tulkinnaltaan selkeä. Sitä sävyttää toisaalta henkiseen tilaan viittaava kysymys elämän tuntumisesta tyhjämpävaiheelta, ja toisaalta vaikeuksien kokemista nykyisin mittaava kohta sekä terveydentilaa koskeva yleiskysymys. Muiden muuttujien lataukset ovat jo selvästi alhaisempia. Faktori voitaisiin tulkita terveydentilafaktoriksi, mutta sen sisältöä sävyttävät keskeisesti myös henkisen tilan muuttajat. Onkin aiheellista nimetä tämä faktori **p s y k o f y y s i s e k s i t i l a k s i**. Merkille pantavaa on taloudellisen toimeentulon ja työn laadun yhteys tähän faktoriin. Huomattakoon myös eläkkeelle siirtymisasenteeseen liittyvien kysymysten esiintyminen tällä faktorilla.

Eläkkeen laskemista koskeva tieto ja toisaalta lisätiedon halu eläkkeestä saavat korkeimmat

Taulukko 2. 1. vaiheen faktorit ryhmässä "kaikki"

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>h²</u>
Nykyisen työn tyyppi	-.31	-.46	.28	.30	.19	.34	0.55
Työskentelyhalu vanhuuseläkkeellä	.05	-.05	-.69	-.23	-.02	-.04	0.54
Mielipide eläkkeelle siirtymisajankohdasta	.23	.04	-.61	-.02	-.02	.30	0.52
Mielipide eläkkeelle siirtymisestä	-.24	-.07	-.74	.20	-.08	-.34	0.76
Mielipide viihtymisestä eläkkeellä	.23	.04	.75	-.04	-.21	-.13	0.68
Monessako järjestössä on mukana	-.19	-.00	.17	.42	.39	.30	0.49
Kuinka aktiivinen on nyt	.27	-.09	.05	-.68	-.25	-.03	0.61
Tietääkö, miten eläke lasketaan	.04	.82	.07	-.12	-.02	.03	0.69
Haluaako tietoja eläkkeestä	-.14	-.81	-.04	.04	-.16	-.20	0.74
Nykyinen terveydentila	-.73	-.09	.17	.04	-.02	-.21	0.61
Kiinnittääkö huomiota ravintoon	-.13	.07	.02	-.73	-.01	.05	0.56
Aterioiden koostumus	.20	.37	.02	-.44	.39	-.30	0.61
Suunnitteleeko asunnonvaihtoa	-.18	-.04	.09	.01	.09	-.74	0.60
Taloudellinen toimeentulo	.41	.37	-.12	-.12	-.25	-.10	0.41
Nettotulot/kk	-.04	-.57	-.08	-.14	.56	.22	0.71
Onko vaikeuksia nykyisin	-.73	-.08	-.15	-.03	.22	.03	0.61
Hyvien tuttavien määrä työpaikalla	-.22	.07	-.03	.16	.68	-.07	0.54
Käykö kylässä, juhlissa, yms.	-.11	.11	.16	-.35	-.52	.33	0.56
Kuinka usein tapaa lähimaisia	.17	.20	-.14	-.50	-.06	.04	0.35
Tuntuuko elämä tyhjänpäiväiseltä	-.74	-.13	-.23	.30	-.03	-.07	0.72
Ominaisarvot	2.33	2.25	2.18	2.09	1.65	1.34	11.84
Kokonaisvarianssin selitys (%)	11.75	11.25	10.90	10.45	8.25	6.70	59.2

lataukset toisella faktorilla. Kyseessä on oikeastaan eläketiedon latautuminen tällä faktorilla, mutta koska analyysiin ei sisällynytkään muuta tietoa mittaavaa kysymyskohtaa tämä faktori voidaan nimetä tietofaktoriksi. Huomattakoon taloudellista tilannetta sävyttävien tekijöiden yhteydet tähän faktoriin.

Kolmas faktori on eläkkeelle siirtymiseen asennoitumista kuvaava kokonaisuus. Siinä latautuvat selvästi aluetta mittaavat kaksi mielipidekysymystä, minkä lisäksi faktoria sävyttävät myös työntekoon vanhuuseläkeläisenä ja eläkeikämielipiteeseen liittyvät muuttajat.

Neljännellä faktorilla latautuu aktiivisuus voimakkaasti suoraan ja melko voimakkaasti myös järjestötoimintaan osallistumisen kautta. Huolenpitoa asioista kuvastaa ravintoon kohdistuva kiinnostus ja lähiomaisten tapaamisesta huolehtiminen. Tämä osakokonaisuus on eräänlainen aktiivisen asiasta huolehtimisen faktori eli lyhyesti huolehtimisfaktori. Yhtä hyvin voitaisiin käyttää myös aktiivisuus-nimeä.

Viidettä faktoria on vaikea tulkita yksiselitteisesti. Korkeita latauksia sillä saavat toisaalta sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvät muuttajat, kuten tuttavat työpaikalla ja kylässä ym. käynti sekä järjestöaktiivisuus. Toisaalta latautuvat nettotulot ja taloudelli-

seen toimeentuloon liittyvä muuttuja. Kyseessä on ilmeisesti eräänlainen sosiaalisen kanssakäymisen ja taloudellisen tilanteen yhdessä muodostama kokonaisuus, jota on vaikea määritellä yhdellä sanalla. Seuraavassa tätä tekijää nimitetään **s o s i a a l i s - t a l o u d e l l i s e n t i l a n** faktoriksi.

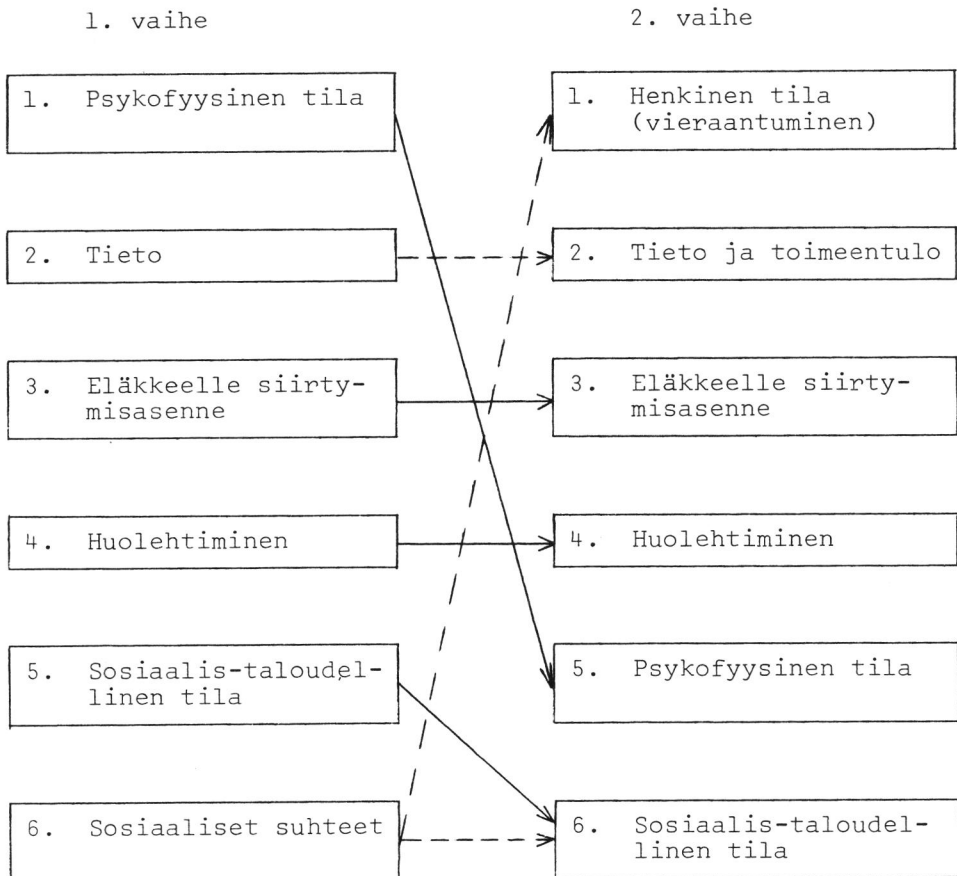
Kuudennella faktorilla saa asunnonvaihdon suunnittelua koskeva muuttuja yksin korkean latauksen. Työn laatu, asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen ja sosiaalisten suhteiden muuttuja latautuvat myös melko hyvin. Ratkaisun tulkintapulmaan toi vinorotaatio, joka osoitti, että tällä faktorilla latautuvat sosiaalisiin suhteisiin liittyvät kohdat selkeästi. Sen nojalla nimetään ulottuvuus **s o s i a a l i s t e n s u h t e i d e n** faktoriksi.

Seuraavaksi suoritettiin vastaavanlainen faktorien tulkinta 2. vaiheen ryhmässä "kaikki", ja kurssilaisten ja ei-kurssilaisten ryhmissä erikseen kummankin tutkimusvaiheen osalta. Tulkinnoissa löydettiin samoja faktoreita kuin 1. vaiheen "kaikki"-ryhmässä, mutta toisaalta erottui myös muutama vain ao. ryhmille ominainen ulottuvuus. Lisäksi on huomattava, että faktorien järjestys - mitattuna ominaisarvojen avulla - vaihteli selvästi ryhmästä toiseen.

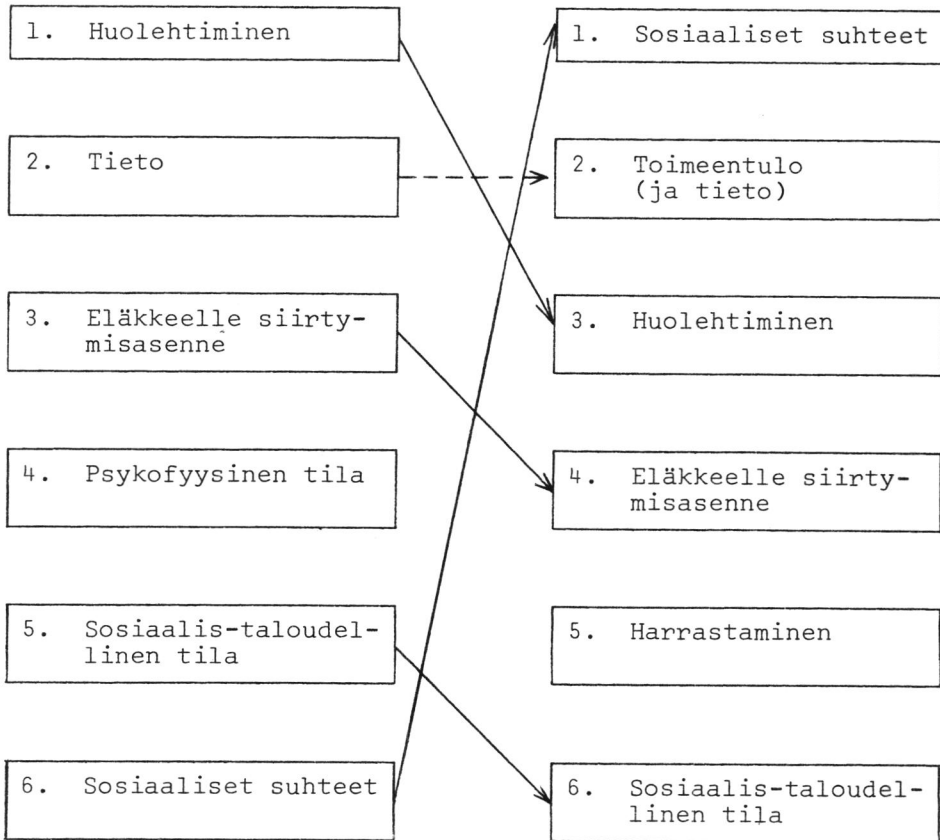
Yhtenäisen kuvan faktorianalyysin tuloksesta antaa seuraava taulukkokokoelma, johon on kerätty eri ryhmissä saadut faktorit ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa. Faktorit ovat taulukoissa

ominaisarvojen mukaisessa järjestyksessä. Samannimiset faktorit on yhdistetty viivoilla ja katkoviivoilla tapaukset, joissa ao. fakto-reilla on "sukulaisuutta" keskenään.

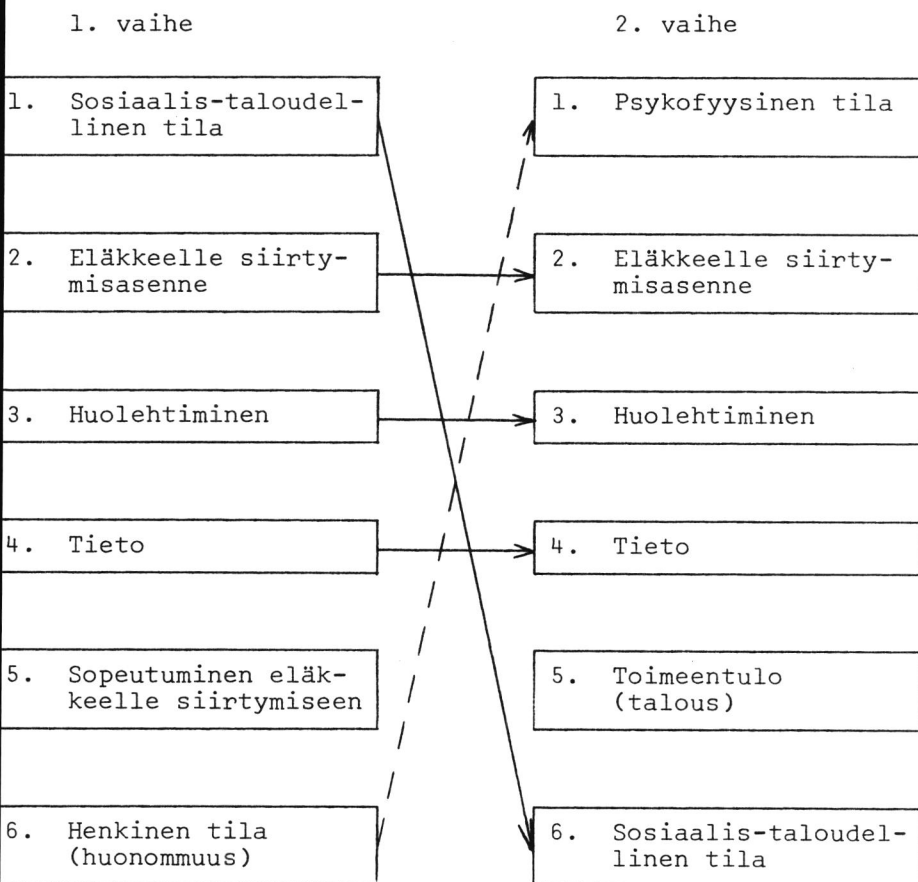
TAULUKKO 3. 1. vaiheen ja 2. vaiheen faktorit ryhmässä "kaikki"



TAULUKKO 4. 1. vaiheen ja 2. vaiheen faktorit ryhmässä
"ei-kurssilaiset"



AULUKKO 5. 1. vaiheen ja 2. vaiheen faktorit ryhmässä
"kurssilaiset"



Yhteenvedona suoritetusta faktorianalyysistä voidaan sanoa, että analyysi tuotti teoreettisia oletuksia hyvin vastaavat empiiriset hyvinvoinnin perustekijät. Ryhmien erilaisuudesta huolimatta perustekijät ovat suurelta osin samoja eri ryhmissä. Niiden merkitys mitattuna ominaisarvoilla vaihtelee kuitenkin ryhmästä toiseen. Joitakin vain yhdessä ryhmässä esiintyviä erityistekijöitä tuli myös esiin.

Eläkkeelle siirtymisasenne, tieto ja huolehtimis-tekijä (aktiivisuus) sekä sosiaalis-taloudellinen tilanne esiintyvät keskeisinä tekijöinä joka ryhmässä tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa. Psykofyysinen tila nousee keskeiseksi faktoriksi kaikki-ryhmässä ja se esiintyy myös tämän vaiheen ei-kurssilaisilla. Toinen ei-kurssilaisilla ja kaikilla esiintyvä tekijä on sosiaalisten suhteiden tekijä. Ensimmäisen vaiheen erillistekijöitä ovat kurssilaisten eläkkeelle siirtymiseen sopeutumisen ja henkisen tilan faktorit. Vm. tekijä on lähellä eräänlaista yleistä huonommuus-ulottuvuutta.

Toisessa vaiheessa ovat joka ryhmässä esiintyviä yhteisiä ulottuvuuksia eläkkeelle siirtymisasenne sekä toimeentulo- ja huolehtimis-faktorit. Kahdessa ryhmässä tulevat esiin tieto ja psykofyysinen tila sekä sosiaalis-taloudellinen tila. Erillistekijöitä ovat nyt ei-kurssilaisten puhtaat sosiaalisten suhteiden ja harrastamisen faktorit ja kaikki-ryhmässä henkinen tila, joka on lähellä vieraantumisen-ulottuvuutta.

Taloudellinen tilanne ei lataudu ensimmäisessä vaiheessa erityisen huomattavasti eikä lainkaan yksin. Se liittyy kiinteästi sosiaalisten suhteiden tilanteeseen ja yhdessä nämä tekijät muodostavat em. sosiaalis-taloudellisen tilan faktorin. Toisessa vaiheessa toimeentulo-faktori tulee sen sijaan selvästi esiin. Tällöin taloudellinen tilanne liittyy yleensä tieto-ulottuvuuteen muodostaen sen kanssa yhteisen faktorin. Huomattakoon, että eläkkeelle siirtymiseen asennoitumisen faktori säilyttää hyvin asemansa joka ryhmässä tutkimuksen kummassakin vaiheessa.

Psykofyysinen terveydentila, tieto ja toimeentulo näyttävät olevan usein keskeisiä ulottuvuuksia. Mielenkiintoinen yksityiskohta on aktiivisuus-ulottuvuutta lähellä oleva huolehtimis-faktori.

Tämän tutkimuksen faktorit muistuttavat Allardtin analyysissään saamia faktoreita siitäkin huolimatta, että tutkimusjoukot olivat näissä tutkimuksissa erilaisia. Allardtin "sosiaalisen kerrostuneisuuden" faktorilla on korkeat lataukset tulo- ja koulutusmuuttujissa, joten faktori muistuttaa tämän tutkimuksen "sosiaalis-taloudellisen" tilan ja "toimeentulo"-faktoreita. Allardtin "vieraantumis"- ja "terveys"-faktoreilla on niin ikään vastineensa tässä tutkimuksessa. "Viihtyvyyys ja yhteisyys"-ulottuvuudella on korkea lataus ystävyys-suhteilla, mikä taas muistuttaa läheisesti tämän tutkimuksen "sosiaalisten suhteiden" faktoria (vrt. Allardt emt. 231-236).

5.2. Hyvinvoinnin osatekijöitten tila ja muutokset sekä eläkkeelle valmennuksen vaikutukset

Ostatekijöitten analyysi perustuu tutkimusasetelman mukaisten kurssilaisten, vertailuryhmän ja ei-kurssilaisten vastaajaryhmien vertailuun eri tekijöitten kohdalla tutkimuksen eri vaiheissa. Käsittelyn kohteena on yksi osa-alue kerrallaan. Kullakin alueella tarkastellaan aluksi vertailun kannalta kiinnostavimpia ja sitten muita ao. osa-alueeseen liittyviä muuttujia.

Osa-alueiden tarkastelujärjestys perustuu teoreettisen osan näkemyksiin ja faktorianalyysin tulokseen. Lähtökohtana on pidetty teoriaosassa esitettyä näkemystä taloudellisen tilanteen ja terveyden perustavaa laatua olevasta merkityksestä hyvinvoinnissa. Vaikka eräät osa-alueet ovatkin kietoutuneet toisiinsa, kuten esimerkiksi taloudellinen tilanne ja sosiaaliset suhteet, käsitellään seuraavassa kuitenkin jokaista osa-aluetta omana kokonaisuutenaan. Analyysin myöhemmässä vaiheessa palataan lähemmin osa-alueiden välisiin yhteyksiin.

Eri osa-alueiden tuloksia on vertailtu mahdollisuuksien mukaan aikaisempiin tutkimustuloksiin. Syvähaastatteluista peräisin olevia tietoja on yhdistetty suoraan osa-alueiden tarkasteluun, minkä lisäksi niitä on analysoitu myös erikseen.

5.2.1. Taloudellinen tilanne

eli "rahahan se on loppujen lopuksi, kun määrää tässä ihmisen elämässä suurimman" (67-vuotias ent. tehdastyöntekijä)

Kuten teoreettisessa osassa havaittiin, pidetään taloudellista tilannetta erittäin merkittävänä hyvinvointitekijänä. Eläkkeelle siirtyminen merkitsee säännöllisen työnteon loppumista ja ansiotulojen vaihtumista eläkkeeksi, mikä on luonnollisesti suuri muutostekijä. Eläketurva täyttää tärkeän kompensatiotehtävän pyrkiessään korvaamaan aktiiviaikaisen työtulon menetyksen. Kysymys eläkkeen riittävydestä, eläketurvan tasosta on tällöin hyvinvoinnin kannalta keskeinen.

Yksityisen sektorin työeläkkeet ovat kuitenkin vielä tavoitetasonsa (60 % palkasta) alapuolella. Vanhimpien ikäluokkien työeläkkeet määräytyvät ns. vähimmäiseläkeprosentin mukaisesti. Se oli esim. vuonna 1977 alkaneissa eläkkeissä 35 % (nykyisin, v. 1982, 37 %). Julkisella sektorilla eläketurva on jo yleisesti tavoitetason (66 % palkasta) mukainen. Verotuksella on huomattava vaikutus eläkkeisiin. Työeläke on veronalaista tuloa, mutta kansaneläke on ollut verotonta tuloa. Tämän tutkimuksen tulokysymykset koskevatkin nettotuloja.

1. Nettotulot

Nettotuloilla tarkoitetaan tässä tuloja, joista verot on vähennetty pois eli ns.

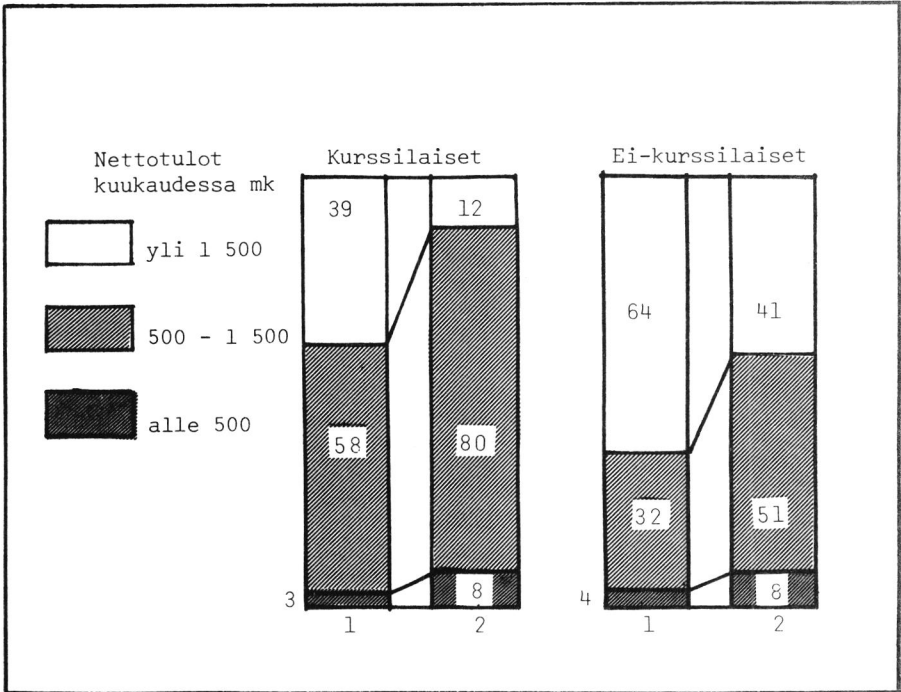
käytettävissä olevaa tuloa. Näitä tuloja kysyttiin vastaajilta tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa kysymyksessä 73, (lyh. 1/73) ja toisessa vaiheessa kysymyksessä 29 (lyh. 2/29). Luokitellut vastaukset näkyvät seuraavasta taulukosta ja sen perusteella laaditusta kuviosta 6. Niissä ovat mukana kurssilaisten ja ei-kurssilaisten ryhmät. Vertailuryhmän tuloksia ei tässä esitetä, sillä kurssitus ei vaikuta varsinaisiin nettotuloihin.

Taulukko 6. Vastaajien ilmoittamat nettotulot kuukaudessa ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2).
%-jakautumia ryhmittäin.

1. vaiheen vastaus- vaihtoehdot:	Kurssil.		Ei-kurssil.		2. vaiheen vastaus- vaihtoehdot:
	1	2	1	2	
Alle 500 (812)	3	8	4	8	Alle 500 (670)
500 - 999 (812-1622)	11	8	8	5	500 - 700 (670-938)
1000 - 1499 (1624-2434)	47	11	24	8	701 - 900 (939-1206)
1500 - 1999 (2435-3246)	25	22	25	11	901 - 1100 (1207-1474)
2000 - 2499 (3247-4057)	8	14	20	10	1101 - 1300 (1475-1742)
2500 - 2999 (4059-4869)	3	25	11	17	1301 - 1500 (1743-2010)
3000 - 3499 (4871-5681)	3	6	8	18	1501 - 1900 (2011-2546)
3500 - 3999 (5683-6493)	-	3	-	10	1901 - 2300 (2547-3082)
Ei vastausta	-	3	-	13	yli 2300 (3082)
Yhteensä	100	100	100	100	

Huomattakoon, että luvut koskevat kyselyjen aikaista tilannetta ja silloista rahanarvoa. Eläketurvan taso ja rahanarvo muuttuvat ajassa. Jotta luvuista saataisiin ajankohtaisempi käsitys, on sulkuihin merkitty vuoden 1981 rahanarvoa vastaavat ao. kohdissa esiintyvät luvut. Ne on laskettu suoraan elinkustannusindeksin nojalla, joka oli v. 1976 = 449, v. 1978 = 544 ja v. 1981 = 729 jossa on siis nousua 62,4 % vuodesta 1976 ja 34,0 % vuodesta 1978.

Kuvio 6. Nettotulojen %-jakautuma ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2).



Aluksi on syytä tuoda esiin sekä aktiivivai-
kaisten että eläkeikäisten tulojen suuri
vaihtelu. Sama asia näkyy myös kuviossa,
jossa tulot on luokiteltu uudestaan. Sekä
kurssilaisten että ei-kurssilaisten ryh-
mässä on lähes joka kymmenes eläkeläinen ai-
neiston pienituloisimmassa luokassa eli saa
nettoeläkettä alle 500 (670) markkaa/kk.
Toisaalta "suurituloisia" eläkeläisiä (tulot
yli 1 500 (2 010) markkaa/kk on kurssilaisissa

runsas kymmenesosa, mutta ei-kurssilaisissa peräti 41 %. Alle 500 (670) markan tulot ovat poikkeuksellisen alhaisia. Ainakin yhdessä tällaisessa tapauksessa vakava tilanne johtui siitä, että henkilö ei ollut vielä saanut eläkettään.

Taulukosta ja kuviosta havaitaan, että eläkkeelle siirtymisen seurauksena vastaajien osuudet lisääntyvät selvästi alemmissa tuloluokissa. Esimerkiksi enintään 1 500 (2 010) mk/kk nettotuloja saavien %-osuus kasvaa kurssilaisilla 27 ja ei-kurssilaisilla 23 prosenttiyksikköä. Suurempien tulojen saajien % osuudet taas pienenevät.

Tulojen aleneminen näkyi selvästi myös taulukoitaessa ristiin nettotulot ennen eläkkeelle siirtymistä ja sen jälkeen. Tällöin päästiin tarkastelemaan juuri määrättyssä tuloluokassa tapahtuneita muutoksia, joita marginaalijakautumat eivät välttämättä osoita. Ristiintaulukoinnin tuloskin osoitti, että erityisesti suuremmissa tuloluokissa tulojen aleneminen näkyy selkeästi. Alemmissa tuloluokissa tulojen pieneneminen ei ole niin jyrkkää ja kaikkein alimmissa luokissa näkyy muutamissa tapauksissa jopa tulojen nousua.

Aktiiviaikana on kurssilaisista lähes puolet tuloluokassa 1 000 - 1 499 (1 624 - 2 434) mk/kk. Tässä ja seuraavassa luokassa 1 500 - 1 999 (2 435 - 3 246) on jo lähes 3/4 kurssilaisista. Lähes neljännes ei-kurssilaisista on aktiiviaikana vastaavasti em. alemmassa luokassa. Siinä sekä seuraavassa luokassa on jokseenkin puolet ei-kurssilaisista. Eläkeaikana jakautumahuiput

ovat kurssilaisilla luokissa 1 301 - 1 500 (1 743 - 2 010), ja 901 - 1 100 (1 207 - 1 474) mk/kk ja ei-kurssilaisilla vastaavasti luokissa 1 501 - 1 900 (2 011 - 2 546), ja 1 301 - 1 500 (1 743 - 2 010) mk/kk.

Nettotulojen lisäksi vastaajilta tiedusteltiin nettoeläkettä kuukaudessa. Seuraavassa taulukossa on esitetty rinnakkain aktiiviaikaiset nettotulot ja eläkeaikainen nettoeläke.

Taulukko 7. Nettotulot kuukaudessa ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja nettoeläke kuukaudessa eläkkeelle siirtymisen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.

1. vaiheen vastausvaihtoehdot:	Kurssil.		Ei-kurssil.		2. vaiheen vastausvaihtoehdot:
	1	2	1	2	
Alle 500 (812)	3	11	4	1	Alle 200 (268)
500 - 999 (812-1622)	11	6	8	2	200 - 499 (268-669)
1000 - 1499 (1624-2434)	47	17	24	13	500 - 999 (670-1339)
1500 - 1999 (2435-3246)	25	22	25	10	1000 - 1199 (1340-1607)
2000 - 2499 (3247-4057)	8	19	20	25	1200 - 1499 (1608-2009)
2500 - 2999 (4059-4869)	3	19	11	17	1500 - 1799 (2010-2411)
3000 - 3499 (4871-5681)	3	6	8	11	1800 - 1999 (2412-2679)
3500 - 3999 (5683-6493)	-	-	-	21	2000 ja yli (2680)
4000 tai enemmän (6494)					
Yhteensä	100	100	100	100	

Eläketulojen jakautumat vastaavat suurinpiirtein jo aikaisemmin esitettyjä nettotulojen jakautumia, joten eläketuloilla on keskeinen merkitys eläkkeelle siirtyneiden tuloissa. Eläketulojen mediaani on kurssilaisilla runsaan 1 000 (1 340) mk:n tienoilla ja ei-kurssilaisilla noin 1 300 (1 742) mk. Huomattakoon muutamat todella pienet nettoeläkkeet ja muutamat suurenpuoleiset eläkkeet. Alle 500 (670) markan nettoeläkkeitä

löytyy ryhmästä riippuen 3-17 % ja alle 1 000 (1 340) markan nettoeläkkeitä on vastaavasti 16-34 %:lla eläkeläisistä. Neljäsosa kurssilaisista ja lähes puolet ei-kurssilaisista saa toisaalta 1 500 (2 010) mk:n tai sitä korkeampaa nettoeläkettä. Kurssilaisten eläketurva näyttää tasollisesti jonkin verran huonommalta kuin muilla.

Aktiiviaikaisen palkan korvautumista eläkkeellä kuvaa sattuvasti 67-vuotias tehdastyöstä eläkkeelle siirtynyt mieshenkilö:

"Työt loppu ja mää jäin tänne kotia, mää en silloin heti sit tienny ollenkaan, minkä suurunen se on se eläke ennenkun mä sain sitte ensimmäisen kerran sen postista käyrä nostamassa. Se oli silloin vähän toista tonnia - se pani aattelemaan, että kuinka kummas tässä ny pärjää tämmösellä rahalla - olihan se paljon pienempi ku mitä mä silloin sain töissä. Ja se oli yllätys, kun kuulin hetken päästä, että siinä menee vielä veroa. Minä luulin, että kun kerran eläkkeestä puhutaan, että se on sillä tavalla jo järjestetty, semmonen summa, ettei siitä enää tarvis veroja ilmoittaa. Olin vähän joltakin kaverilta kuullu siitä summasta (eläkkeen määrästä), mutta en minä uskonu, että se minun kohralla tulee olemaan justiin semmone - tuntu niin kummalta, kun ne vain vähän toista tonnia laski mun käteeni".

Tarkasteltaessa eläketuloja kansaneläkkeen ja työeläkkeen osalta havaittiin, että suurin osa vastaajista saa kansaneläkkeestä vain sen perusosan. Tyypitapaus aineistossa oli vastaaja, joka ilmoitti saavansa kansaneläkkeen perusosan ja rintamamieslisän, jotka yhteensäkin jäivät alle 200 (268) mk:n. Kansaneläkkeen muiden osien saajia oli vain kolmasosa vastaajista. Työeläkkeiden saajat taas hajoavat moneen eri tuloluokkaan. Kuitenkin runsas kolmannes saa työeläkettä nettona alle 200 (268) markkaa. Edelleen on vajaalla puolella vastaajista nettotyöeläke alle 500 (670) mk/kk. Toisaalta vajaa 1/3 vastaajista saa nettotyöeläkettä vähintään 1 100 (1 474) markkaa, ja yli 1 500 (2 010) markkaa/kk sitä saa 15 % vastaajista.

Vastaajan taloudelliseen toimeentuloon vaikuttaa tietenkin suuresti myös se, onko hän naimisissa vai ei, ja aviopuolison työssäkäynti ja taloudellinen tilanne. Sellaisen eläkkeensaajan kokonaistilanne on huomattavasti muita parempi, jolla on joko työssäkäyvä tai kohtalaisen suurta eläkettä saava puoliso.

Tässä tutkimuksessa ei voitu lähteä ruokakuntien tulojen ja menojen tarkasteluun, mutta muutama seikka on syytä todeta. Noin 3/4 vastaajista on naimisissa - kurssilaisista tosin vain vähän yli puolet. Joka toisella naimisissa olevalla eläkeläisvastaajalla on myös puoliso eläkkeellä. Noin joka neljännellä vastaajalla on puoliso vielä työssä, ja noin joka viidennen vastaajan puoliso on kotona saamatta eläkettä.

Kysyttäessä puolison nettopalkkaa havaittiin, että eläkeläisten työssäkävillä puolisoilla on usein suhteellisen hyvä palkkataso. Esimerkiksi 2 000 (2 680) markkaa tai enemmän nettotuloja saavia eläkeläisen puolisoja on aineistossa lähes 1/5. Noin puolet ao. puolisoista saa nettopalkkaa vähintään 1 600 (2 144) mk/kk. Eläkkeellä jo olevan eläkeläisen puolison nettoeläke on suhteellisen usein pieni. Vastaajien ilmoituksen mukaan jää runsaalla kolmasosalla eläkeläispuolisoista nettoeläke alle 500 markan. Alle 700 (938) markan se jää noin puolella kaikista puolisoista. Toisaalta vajaalla kolmasosalla puolisoista on nettoeläke 1 500 (2 010) markkaa tai sitä korkeampi.

Kokonaisuutena ottaen on tutkimusaineiston eläkeläisten taloudellinen toimeentulo vaihteleva. Toisaalta on aika paljon pienen eläkkeen saajia ja toisaalta melko runsaasti myös hyvän tai ainakin kohtalaisen eläkkeen saajia. Joukossa on toisaalta yksinäisiä, huonosti toimeentulevia ja toisaalta naimisissa olevia, hyvin toimeentulevia eläkeläisiä. Tässä aineistossa saavat monet eläkeläiset kansaneläkkeestä vain perusosan, koska heillä tai puolisolilla on muita tuloja tai omaisuutta sen verran, että se estää kansaneläkkeen muiden osien saamisen. Kertyneet työeläkkeetkin ovat vielä tässä ikäluokassa suhteellisen pieniä. Kyseisellä ikäluokalla täydet työeläkkeet nousivat parhaimmillaankin 35 %:iin palkasta yksityisellä sektorilla, eli kuten 68-vuotias yrittäjäeläkeläinen totesi:

"on tullut tyhmyyttään synnyttyä liian aikaisin"

Eläkkeiden yleistaso voidaan kuvata Eläketurvakeskuksessa laaditulla laskelmalla kokonaiseläkkeen määrästä eri palkkatasoilla.

Taulukko 8. Vuonna 1977 alkavien vanhuuseläkkeiden taso eri palkansaajaryhmillä työeläkkeen ollessa 35 % palkasta (Palosaari 1977).

Palkka, mk/kk	1 500	2 500	6 000
Verotettu palkka ¹⁾	1 161	1 754	3 364
Työeläke, 35 %	525	875	2 100
Kansaneläke ²⁾	411	305	153
Yhteensä	936	1 180	2 253
:%na palkasta	62 %	47 %	38 %
Verotettu eläke	863	1 049	1 789
:%na nettopalkasta	74 %	60 %	53 %

Taulukossa edustaa 2 500 mk/kk miesten ja naisten keskiansiotasoa teollisuudessa vuoden 1977 alussa. Kuten taulukosta ilmenee, täydentää kansaneläke markkamääräisesti pientä työeläkettä. Työeläkkeen kasvaessa kansaneläke vähenee. Kun työeläke on yli 1 140 mk/kk, maksetaan kansaneläkkeen perusosa.

Kokonaiseläke on pienituloisilla huomattavasti lähempänä palkkaa kuin isompituloisilla. Verotus korostaa tätä asiaa. 1 500 markan palkkatasolla on verotettu kokonaiseläke 74 % verotetusta palkasta ja 6 000 markan palkkatasolla 53 % verotetusta palkasta.

1) Verotus vuoden 1977 mukainen

2) Eläkkeensaaja oletettu 2. kuntaryhmässä asuvaksi ja vain eläketuloillaan toimeentulevaksi

Laskelman eläkkeiden yhteissummat liikkuvat samalla tasolla kuin espoolaisten ilmoittamat nettoeläkkeet.

Vastaavat kokonaiseläkkeet eri palkkatasoilla 1.1.1982 on esitetty taulukossa 9. Työeläke on tällöin 37 %:n tasoa, kansaneläkkeet ovat nousseet ja rahanarvo muuttunut. Palkat ovat myös nousseet ja taulukossa on alimmaksi palkaksi valittu 2 000 mk. 4 000 mk edustaa nyt teollisuuden keskipalkkaa.

Taulukko 9. Kokonaiseläke mk/kk eri palkkatasoilla 1.1.1982, kun työeläke on 37 % palkasta. (Palosaari 1981).

Palkka	2 000	4 000	8 000
Nettopalkka ¹⁾	1 575	2 774	4 665
Työeläke	740	1 480	2 960
Kansaneläke ²⁾	790	422	239
Kokonaiseläke	1 530	1 902	3 199
%:na palkasta	77 %	48 %	40 %
Kokonaiseläke, netto ¹⁾	1 410	1 645	2 493
%:na nettopalkasta	90 %	59 %	53 %

Havaitaan, että tulotason aleneminen on erilaista eri palkkatasoilla. Laskelma vahvistaa jo aikaisemmin saadun johtopäätöksen, jonka mukaan tulojen suhteellinen putoaminen eläkkeelle siirtymisen johdosta on suurinta korkeammilla palkkatasoilla, joilla kokonaisnettoeläke on vain noin puolet nettopalkasta.

1) Verotus vuoden 1982 verotuksen mukaan

2) Eläkkeensaaja oletettu 2. kuntaryhmässä asuvaksi ja vain eläketuloillaan toimeentulevaksi

Tämänkin perusteella näyttää siltä, että useassa tapauksessa eläkkeelle siirtyminen merkitsee huomattavaa tulojen alenemista. Ei ole vaikeaa kuvitella, että sillä on myös subjektiivisella tasolla, ihmisen itsensä kokemana, huomattava merkitys.

2. Velat ja säästöt sekä tulon ja kulutuksen rakenne

Taloudellista toimeentuloa ja sitä koskevia muutoksia kuvaa myös ennen eläkkeelle siirtymistä esitetty kysymys siitä, arvelevatko vastaajat heillä olevan eläkkeelle siirryttyään velkoja tai säästöjä, ja eläkkeelle siirtymisen jälkeen esitetty todellista tilannetta vastaava kysymys. Saadut vastausjakautumat näkyvät seuraavassa taulukossa:

Taulukko 10. Eläkkeelle siirtymässä olevien arvio veloista ja säästöistä ennen eläkkeelle siirtymistä (1), ja eläkkeelle siirtymisen jälkeinen todellinen tilanne (2). %-jakautumia ryhmittäin.

1. vaiheen vastausvaihtoehdot:	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.		2. vaiheen vastausvaihtoehdot:
	1	2	1	2	1	2	
On velkoja	6	19	6	27	16	22	On velkoja
On säästöjä	26	32	29	35	27	25	On säästöjä
Ei ole kumpiakaan	58	20	59	12	53	20	On kumpiakin
Ei osaa sanoa	10	29	6	26	4	33	Ei ole kumpiakaan
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	

Ennen eläkkeelle siirtymistä arvelee noin neljännes tutkituista, että heillä on säästöjä eläkeaikana. Selvästi harvemmat arvelevat, että heillä on vielä velkoja siinä vaiheessa.

Runsas puolet vastaajista arvelee, että heillä ei ole velkoja eikä säästöjä.

Tarkasteltaessa asiaa eläkkeelle siirtymisen jälkeen havaitaan, että säästäjiä onkin ilmaantunut arveltua enemmän. Pelkästään säästöjä on noin kolmasosalla eläkkeelle siirtyneistä kurssilaisista ja noin neljäsosalla muista eläkeläisistä. Joko pelkästään säästöjä, tai säästöjä ja velkoja on noin puolella kaikista eläkeläisistä. Myös velan otto näyttää selvästi aktiiviajan arveluita yleisemmältä, sillä runsaalla kolmasosalla vastaajista on eläkkeellä ollessaan velkoja. Velkoja, mutta ei säästöjä, on joka viidennellä eläkeläisellä. Velan ottoa on tavallisesti estänyt käsitys siitä, että

"ei näillä tuloilla voi suuria kuoletuksia maksaa"

Taloudellinen toimeliaisuus eläkkeelle siirtymisvaiheessa näyttää joka tapauksessa ilmeiseltä.

Taloudellinen kokonaistilanne on, kuten aikaisemmin jo todettiin, varsin monisäikeinen ja vaikeasti selvitettävissä oleva kokonaisuus. Tulonmuodostus voi olla monilähteistä sekä aktiiviaikana että eläkkeellä. Varsinaisen työtulon, yrittäjätulon tai eläkkeen lisäksi henkilöllä voi olla tuloja myös muista lähteistä, kuten omaisuudesta. Eläkeläinen voi asua ruokakunnassa, jossa puoliso on vielä työssä, millä voi olla merkittävä vaiku-

kutus ruokakuntakohtaiseen tulonmuodostukseen. Edelleen on mahdollista, että eläkkeelle siirtynyt henkilö jatkaa itse ansiotyössä tai tekee jotain tilapäisluontoista työtä. Kysymyksessä 1/75 vastaajilta kysyttiin, mitä tulolähteitä heillä on eläkeaikana oman eläketulonsa lisäksi. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen kysyttiin mm. vastaajan puolison asemaa, ts. onko hän työssä tai eläkkeellä (kys. 2/36). Näiden tietojen nojalla on laadittu seuraava taulukko:

Taulukko 11. Vastaajien ilmoittamat tulolähteet eläkkeellä oltaessa (oman eläketulon lisäksi). %-jakautumia ryhmittäin.

Muut tulolähteet eläkeaikana	Kurssil.	Vert. r.	Ei-kurssil.
Puolison työtulot	43	31	24
Puolison eläketulot	48	61	52
Tuloja omaisuudesta	3	9	18
Avustuksia omaisilta	6	-	1
Tuloja luonnon tuotteista	3	-	4
Säästötulot	8	9	14
Työtulot	11	9	10
Muita tuloja	-	3	3

Omien eläketulojen lisäksi on siis puolison eläketulolla huomattava merkitys. Puolison työtulolla on myös tärkeä merkitys. Omilla työtuloilla arvellaan olevan eläkeaikana jonkin verran merkitystä ja omaisuus- ja säästötulojen arvellaan täydentävän tuloja. Avustuksia omaisilta odotetaan myös, mutta aika harvoissa tapauksissa.

Tämä tulos on puolison eläketulojen, säästötulojen ja omaisilta saatavien avustusten kohdalla samansuuntainen kuin sosiaali- ja terveystieteiden vanhustutkimuksessa. Siitä otettiin vertailuun 65-69-vuotiaat, kaupungissa asuvat, aktiiviaikana työssä olleet eläkeläiset. Omien työtulojen ja varsinkin puolison työtulojen osuus näyttää sensijaan olevan Espoon eläkeläisillä suurempi kuin koko maassa. Asiaan vaikuttanee kuitenkin myös se, että espoolaiset eläkeläiset ovat vähän tätä vertailujoukkoa nuorempia.

Toimeentulossa on tulojen ohella tärkeä osuutensa menorakenteella. Eläketurvan tason mitoituskkin perustuu osittain ajatteluun, jonka mukaan vanhusten menot ovat aktiiviaikaisia menoja pienemmät. Vuoden 1976 kotitaloustiedustelun tietojen nojalla voidaan vertailla palkansaajien ja vanhuuseläkeläisten kulutusmenojen rakennetta. Tällöin havaitaan, että vanhuuseläkeläisten kulutusmenot poikkeavat muutamassa kohdin merkittävästi palkansaajien menoista.

Eläkeläisten asunto-, lämpö- yms. menot ovat suhteellisen suuret (37 % kokonaismenoista). Kun vastaava osuus palkansaajilla on 20,5 %, on ero tällä kohdin huomattavan suuri. Eläkeläisten elintarvikemenojen osuus (30 %) on niin ikään vähän suurempi kuin palkansaajilla. Virkistys- yms. menojen osuus vanhuksilla (5,9 %) on pienempi kuin palkansaajilla (10,2 %), samoin liikennemenot. Kotitalous- ja vaatetus-

menoissa ei ole suuria eroja. Eläkeläisillä kuuluu välttämättömiin elintarvikkeisiin ja asumiseen noin 2/3 ja palkansaajilla lähes puolet menoista.

Syvähaastatteluissa tuli esiin kuvaavia esimerkkejä joistakin yksittäisistä kulutuksen rakenteistä. 68-vuotias naisleski toteaa, että

"Nyt mua alkaa vähän pelottaa, ku nää kallistuu öljyt ja muut, mä olen saanut sen riittämään. Kun tähän menee niin paljon öljyä, niin nyt alkaa vähän..."

Tehdastyöstä eläkkeelle siirtynyt mieshenkilö toteaa, että

"tulee vaikeuksia, jos meinaa ostaa esim. uusia vaatteita - olen tässä funtsannut ostaisiko uudet saappaat vai veisikö ne suutariin, mutta kun suutarikin tulee nykyisin niin kalliiksi"

Ilmeistä on, että hän kokee eläkkeen pienenä. Tämä on yllyttänyt myös etsimään erilaisia tilapäistöitä, joiden löytäminen on ollut hankalaa. Samaa hengenvetoon hän kuitenkin ilmoittaa, että "ei uskalla näitäkään oikein tehdä", koska olettaa nykyisten eläketojensa välittömästi putoavan. Hän ei tiedä kuinka paljon ja millä edellytyksillä voisi tehdä joitakin töitä.

Taloudelliset vaikeudet ovat esteenä myös "mökin" korjaukselle, mikä olisi kuitenkin tarpeellista.

Taloudellisen toimeentulon niukkuus käy ilmi myös 68-vuotiaan naislesken puheessa menoista.

Ruokakunnalla on ollut tiukkaa nykyisen asunnon ostamisessa ja siihen kuuluneen pankkivelan lyhentämisessä.

3. Käsitykset taloudellisesta tilanteesta ja sosiaaliturvasta

Vastaajilta tiedusteltiin tutkimuksen 2. vaiheessa käsityksiä siitä, miten todellinen eläkkeen määrä vastasi heidän odotuksiaan (kys. 2/32).

Taulukko 12. Eläkkeelle siirtyneiden käsitys siitä, oliko eläke odotetun suuruinen. %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot			
Eläke oli:	Kurssil.	Vert. r.	Ei-kurssil.
Odotetun suuruinen	66	57	62
Odotettua hieman pienempi	6	23	17
Odotettua paljon pienempi	16	17	13
Odotettua hieman suurempi	12	3	7
Odotettua paljon suurempi	-	-	1
Yhteensä	100	100	100

Eläke oli kurssilaisilla hieman useammin odotetun suuruinen kuin vertailuryhmässä, jossa se oli merkitsevästi useammin odotettua pienempi. Tulos viittaa siihen suuntaan, että kurssitus on vaikuttanut jossain määrin eläketietoon tässä kohdin.

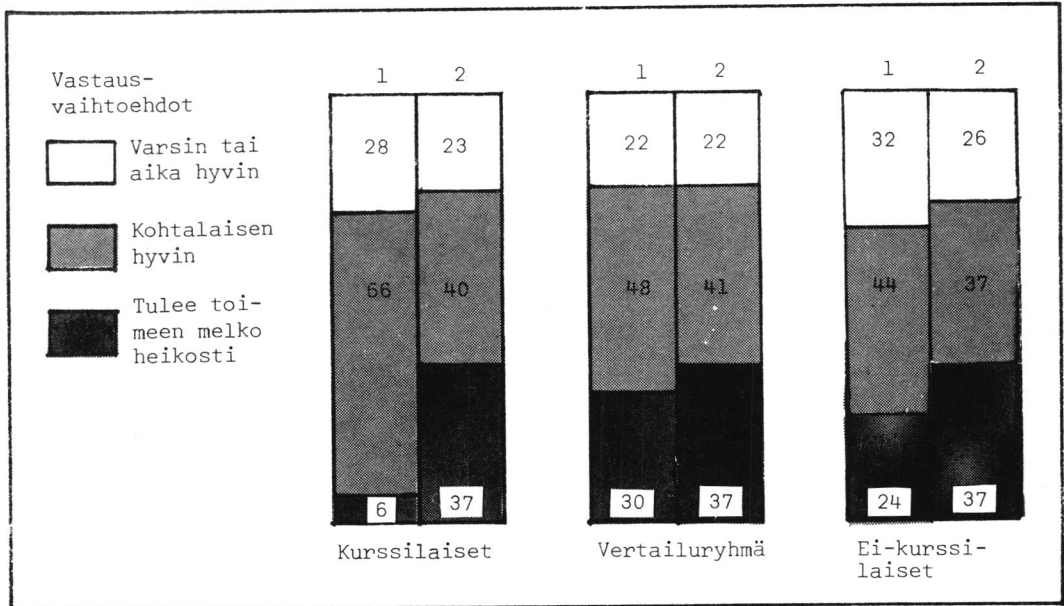
Kysymyksellä toimeentulosta on omat hyvät ja huonot puolensa, mutta kysymystyyppi on joka tapauksessa yksi käyttökelpoinen lähestymistapa taloudellisen tilanteen luotaamisessa.

Kurssilaisten, vertailuryhmän ja ei-kurssilaisten taloudellista toimeentuloa koskevat käsitykset näkyvät taulukossa 13 ja kuviossa 7.

Taulukko 13. Käsitys taloudellisesta toimeentulosta ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja eläkkeelle siirtymisen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Varsin hyvä	14	3	11	8	14	16
Aika hyvä	14	20	11	14	18	10
Kohtalaisen hyvä	66	40	48	41	44	37
Tulee toimeen "joten kuten"	6	25	30	27	21	29
Tulee toimeen "näpin napin"	-	6	-	5	3	4
Varsin heikko	-	6	-	5	-	4
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Kuvio 7. Käsitys taloudellisesta toimeentulosta ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja eläkkeelle siirtymisen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.



Ennen eläkkeelle siirtymistä tulee noin neljäsosa ei-kurssilaisista huonosti tai korkeintaan joten kuten toimeen. Vertailuryhmässä taas on lähes joka kolmas vastaaja valinnut vaihtoehdon "joten kuten". Valtaosa kurssilaisista on valinnut vaihtoehdon "kohtalainen". Runsas neljäsosa kurssilaisista ja lähes kolmasosa muista vastaajista antaa vielä aktiivivaiheessa toimeentulostaan yleisarvion "hyvä". Hyvin heikkona ei toimeentuloaan pidä kukaan.

Eläkkeellä oltaessa kuva on toisenlainen. Huonosti tai korkeintaan joten kuten toimeentulevia on joka ryhmässä noin kolmasosa vastaajista (37 %). Arvion "hyvä" antaneiden osuus laskee jonkin verran. Noin joka kymmenes vastaaja ilmoittaa tulevansa nyt toimeen vain "nipin napin" tai "heikosti". Taloudellisen toimeentulon heikkeneminen näkyy siis myös näissä mielipiteissä. Kurssilaiset ovat muuttaneet ajatuksiaan muita enemmän.

Vastausvaihtoehtojen ristiintaulukoinnissa todettiin, että saman vaihtoehdon 1. vaiheessa valinneiden kurssilaisten, vertailuryhmään kuuluvien ja ei-kurssilaisten välillä on eroa muutoksen suuruudessa. Kurssilaisista siirtyy vaihtoehdosta "kohtalainen" suurempi osa kuin muista vaihtoehtoon "niukka tai heikko". Sama suunta näkyy vaihtoehdosta "hyvä" (1. vaihe) vaihtoehtoon "kohtalainen" (2. vaihe) siirtyvillä. Muutoksen suuruus oli kurssilaisilla 50 % ja muilla noin 30 %. Kurssitieto on s a a t t a n u t vaikuttaa osaltaan tähän opettamalla näkemään tilanteen realistisesti, mutta johtopäätös siitä ei ole tässä mitenkään varmallalla pohjalla.

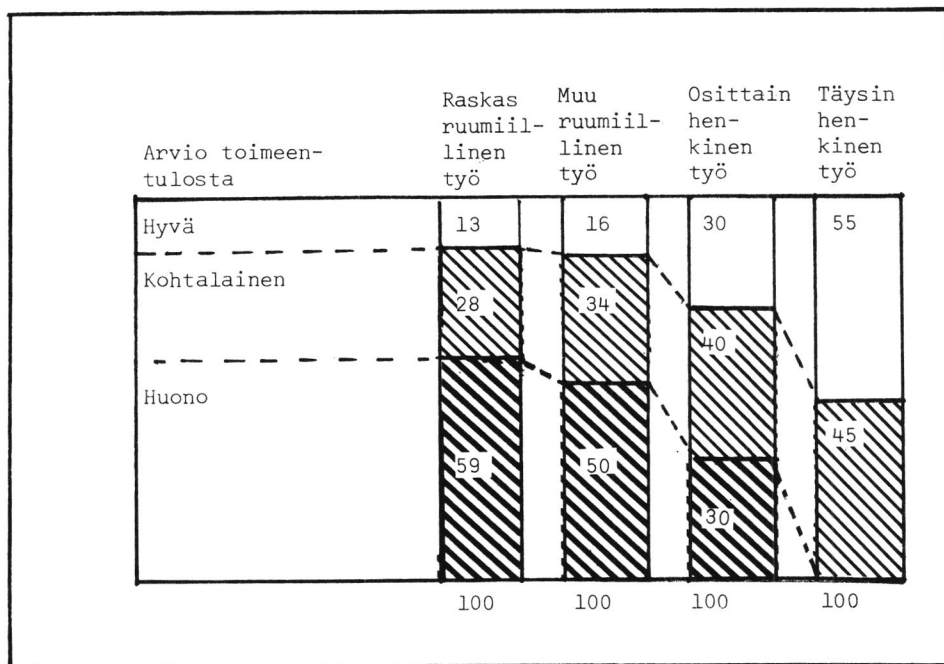
68-vuotias vastaaja toteaa eläketurvan riittävydestä näin:

"Kyllä minä nyt tulen taloudellisesti toimeen, ei siinä mittään. Ei sitä nyt kyllä enää voi lähteä mihinkää ulkomaille, niinku ennen, kun oli töissä". Taloudellisten olosuhteiden muutos koetaan tässä melko suurena johtuen mm. siitä, että työssä ollessa oli runsaasti ylitöitä, josta johtuen ansiot kipsivat suhteellisen suuriksikin.

Tutkittaessa aktiiviaikaisen taloudellisen toimeentulon vaihtelua sukupuolen ja siviilisäädyn mukaan havaittiin, että miehet katsovat naisia useammin toimeentulonsa hyväksi - tai huonoksi. Naiset pitäytyvät arvioissaan yleensä vaihtoehdossa "kohtalainen". Naimisissa olevien toimeentulo taas näyttää paremmalta kuin muiden. Kaikkein huonoimmin näyttävät tulevan toimeen lesket, joista yli puolet piti toimeentuloaan huonona.

Eläkeaikaisen taloudellisen toimeentulon ja aktiiviaikaisen työn yhteys näkyi kuvioista 8.

Kuvio 8. Arvio taloudellisesta toimeentulosta eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja työn tyyppiryhmä aktiivivaiheena¹⁾. %-jakautumia.



"Hyvä"-arviot kasvavat siirryttäessä raskaasta ruumiillisesta työstä henkiseen työhön päin, ja "huono"-arviot ovat taas suurimmillaan ruumiillisen työn tekijöillä. Huomattakoon, että raskaan ruumiillisen työn tekijöistä pitää runsas puolet taloudellista toimeentuloaan huonona, kun taas täysin henkisen työn tekijöistä ei kukaan.

1) Työn luonteeseen viittaava luokitus perustuu kysymyksen 1/13 antamaan tietoon

Eläketurva on osa yleistä sosiaaliturvaa, johon eläkkeiden lisäksi kuuluu joukko muitakin sosiaalisia etuuksia. Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä on sosiaalisen turvallisuuden tunteella tärkeä merkitys, minkä vuoksi tutkimuksessa oli myös tähän liittyvä erityiskysymys (kys. 1/33).

Taulukko 14. Käsitys sosiaaliturvasta ennen eläkkeelle siirtymistä. (Voiko siirtyä sosiaaliturvan suhteen turvallisiin mielin eläkkeelle). %-jakautumia.

	Kurssilaiset	Ei-kurssilaiset	Yhteensä
Kyllä ehdottomasti	5	14	13
Kyllä suurin piirtein	65	49	51
Eipä juuri	16	24	23
Ei voi	14	13	13
Yhteensä	100	100	100

Noin 2/3 vastaajista ilmoittaa siirtyvänsä sosiaaliturvan suhteen ainakin suurin piirtein turvallisiin mielin eläkkeelle. Ehdottomalla kannalla tässä suhteessa on vastaajista runsas kymmenesosa. Runsa kolmasosa ei-kurssilaisista ei usko sosiaaliseen turvallisuuden riittävyteen. Kurssilaiset suhtautuvat sosiaaliturvaan myönteisesti aavistuksen verran muita useammin ennen eläkkeelle siirtymistä.

Sukupuolten välillä ei ollut juuri eroa. Miehet luottivat ehkä hieman enemmän sosiaaliturvaansa kuin naiset. Luottamus sosiaaliturvaan on yhteydessä siviilisäätyyn. Naimisissa olevat ja naimattomat ovat luottavaisempia sosiaaliturvaansa kuin eronneet ja lesket, joista noin

puolet suhtautui siihen epäillen eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Käsitys sosiaaliturvasta on yhteydessä taloudelliseen toimeentuloon. Huonosti toimeentulevista uskoo noin puolet voivansa siirtyä edes suurin piirtein turvallisiin mielin eläkkeelle, kun taas hyvin toimeentulevista vastaavasti lähes yhdeksän kymmenestä (86 %). Turvallisimmaksi tuntevat olonsa täysin henkistä työtä tekevät. Ryhmään "muu ruumiillinen työ" (lähinnä teollisuuden työntekijät) kuuluvat olivat kaikkein epäilevimpiä. Heistä lähes joka toinen ei tunne eläkkeelle siirtymisen yhteydessä oloaan turvalliseksi sosiaaliturvan suhteen.

4. Asuminen

Asumiseen liittyvät menot muodostavat suurimman erän vanhusväestön menoista. Asunto ja asuminen liittyy siis tärkeänä osana toimeentuloa koskevaan hyvinvointitarkasteluun.

Espoolaisille on tyypillistä avioparin kahdestaan asuminen. Heitä on 3/4 aineistosta. Yksin asuvia on 16 %. Asunnon omistaminen on myös hyvin tavallista, sillä niin asuu yhdeksän vastaajaa kymmenestä.

Yksin asuvien osuus vastaa jokseenkin hyvin koko maan 60-64-vuotiaiden vastaavia osuuksia. Sen sijaan kahdestaan avioparina asuminen ei näytä olevan koko maassa niin yleistä kuin Espoossa. Kaupungeissa tällaisia pareja on noin

puolet kaikista 60-64-vuotiaista. Ikäluokassa 65-69-vuotiaat asuu kaupungeissa yksin jo lähes joka kolmas henkilö ja maaseudulla noin joka viides (Karjalainen 1976).

Omistusasunnossa asumisen suhteen espoolaiset eivät juuri poikkea koko maan ao. ikäisistä asukkaista. Kaikista vanhuksista asui vuokralla vielä 25 % v. 1976 (Kotitaloustiedustelu 1976).

Espoolaisvastaajien asuntojen koko vaihtelee. Alle 30 m²:n asuntoja on 5 %, 30-39 m²:n 10 % ja alle 60 m²:n asuntoja kolmasosa (37 %) kaikista. Toisaalta on 80-99 m²:n asuntoja noin kuudesosa (15 %) ja vähintään 100 m²:n asuntoja lähes neljäsosa (23 %). Useissa asunnoissa on joko kolme tai viisi huonetta (30 % ja 21 %). Kymmenesosa asunnoista käsittää vain yhden huoneen, ja runsaassa viidesosassa asunnoista on kaksi huonetta. Lähes kolmasosalla on vähintään viiden huoneen asunto. Erot asuntojen koossa ja huoneluvuissa merkitsevät sitä, että ihmiset asuvat eri tavoin ahtaasta asumisesta todella tilavaan asumiseen saakka.

Pienissä asunnoissa (alle 40 m²) asuvien osuus on Espoo-aineistossa jokseenkin sama kuin omistusasunnoissa kaupungeissa asuvilla yleensäkin (13,7 %). Sensijaan suuria asuntoja (vähintään 80 m²) on Espossa huomattavasti enemmän kuin kaikilla maamme vanhuksilla v. 1976 (Karjalainen 1979, 10-11).

Tiedusteltaessa espoolaisten asuntotyyppejä ilmeni, että ennen eläkkeelle siirtymistä asui kurssilaisista 43 % ja vertailuryhmän vastaajista noin puolet kerrostalossa. Toinen puoli asui erityyppisissä omakotitaloissa. Tämä vastaa tilannetta koko maan kaupunkiväestössä (Karjalainen 1976, erillistietoja).

Asuntojen mukavuuteen vaikuttaa varustetason ohella mm. asunnon ikä, missä löytyi suuria vaihteluja Espoossa. Ennen sotia on valmistunut noin joka kymmenes asunto. Suurin osa asunnoista on rakennettu 1950-luvulla (31 %). 1970-luvulla rakennettuja asuntoja, jotka olivat siis kyselyhetkellä jokseenkin uusia, oli taas noin 10 % kaikista.

Asuntojen varustetaso on Espoossa yleensä sängen hyvä. Kaikki tavalliset korkeatasoiseen varustetason kuuluvat laitteet, kuten keskus- tai sähkölämmitys, vesijohto, WC, kylpyhuone tai sauna, jääkaappi jne. esiintyivät noin yhdeksässä asunnossa kymmenestä. Esimerkiksi jääkaappi on lähes jokaisella vastaajalla, samoin puhelin. Jos jotain puutteita haluaa etsiä voidaan mainita, että lämmin vesi on saatavissa "vain" 84 %:lla vastaajista. Eräs yksityiskohta on harvinainen, nimittäin kylmiö tai pakastin, jollaisen omistaa vähän alle puolet vastaajista. Vaikka asunnon varustetaso on hyvä, saattaa sen kunnossa olla toivomisen varaa. Espoolaisten asunnot lienevät kuitenkin yleensä jokseenkin hyväkuntoisia päätellen siitä, että 96 % eläkkeellä olevista vastaajista ilmoitti asuntonsa kunnan olevan hyvä tai tyydyttävä.

Koko maata kuvaavista tiedoista päätellen ei espoolaisten asuntojen varustetaso ole mikään erikoisuus, sillä varsinkin kaupungeissa asuvien vanhusten asuntojen varustetaso on yleensäkin hyvä (Karjalainen 1976, 19). Vanhusten asunnot ovat kuitenkin usein vanhoissa rakennuksissa, joista osa on jo verraten huonokuntoisia (Karjalainen 1977, 30).

Espoolaisvastaajien asunnot sijaitsivat melko keskeisillä paikoilla. Syrjäisillä paikoilla, erillään muusta asutuksesta, sijaitsee vain 8 % tämän aineiston eläkeläisasunnoista. Mainittakoon vielä, että eläkeläisvastaajista asuu oman ilmoituksensa mukaan hieman yli puolet hissittömässä kerrostalossa. Ilmeisesti ainakin muutamilla henkilöillä voi olla vanhoilla päivillään vaikeuksia selviytyä hissittömässä talossa kerrokseen kipuamisesta.

Ei liene yllättävää, että tiedusteltaessa tyytyväisyyttä asuntoon (kys. 1/66), olivat vastaukset varsin yksisuuntaisia. Yhdeksän kymmenestä vastaajasta oli ainakin "aika tyytyväinen" asuntoonsa ja noin puolet ilmaisi olevansa asuntoonsa "varsin tyytyväinen". Näin ollen yksi kymmenestä vastaajasta oli asuntoonsa tyytymätön. Kysyttäessä syytä tyytymättömyyteen mainittiin yleensä heikko mukavuustaso tai asunnon kylmyys, vetoisuus yms. olosuhteet.

Espoolaisten ilmaisema tyytyväisyys nykyiseen asuntoonsa vastaa koko maata koskevia tulok-

sia. Vastaaajilla on yleensäkin taipumusta korostaa tyytyväisyyttään nykyiseen asuntoonsa, kuten jo edellä on todettu (vrt. luku 3.4.).

Voisi olettaa, että asunnon vaihtaminen olisi näissä olosuhteissa harvinaista. Osittain näin olikin, mutta ainakin suunnitelmia asunnon vaihtamiseksi tehtiin. Asunnonvaihtoa suunnitelleiden ja asuntoa todella vaihtaneiden osuudet näkyvät seuraavasta asetelmasta:

	Suunnitteli asunnon vaihtoa %	Vaihtoi asuntoa %
Kurssilaiset	24	16
Vertailuryhmän jäsenet	9	9

Kuten nähdään, ajatteli lähes neljäsosa kurssilaisista asiaa etukäteen, mutta osa heistä luopui sittemmin suunnitelmistaan. Vertailuryhmän jäsenet sen sijaan toteuttivat aktiiviaikaiset suunnitelmansa. Asunnon vaihtoa suunnitelleiden osuus on siis melko huomattava. Todella muuttaneiden osuutta voitaneen pitää myös kohtalaisena. Muutot tapahtuivat yleensä omakotitalosta kerrostaloon. Voisi olettaa, että muuttaminen helpompihoitoiseen kerrostaloasuntoon on luonnollista. Seuraava syvähaastattelusta peräisin oleva tilanne kuvaa kuitenkin asian toista puolta:

Sosiaaliset kontaktit nykyiseen asuinalueeseen ovat varsin vähäiset tai olemattomat, koska hän on joutunut muut-

tamaan nykyiseen kerrostalotyypiseen asuntoonsa pienestä omakotitalostaan sydäntaudin johdosta (67-vuotias leskimies).

Asuntoa muutettiin lähinnä kahdesta syystä, toisaalta oli muutettava työsuhdeasunnosta ja toisaalta mainittiin asunnon huollon vaikeutuminen.

5.2.2. Terveys, ravinto ja henkinen tila

Terveydentilan perustavanlaatuisesta merkityksestä ihmisen hyvinvoinnille ollaan jokseenkin yksimielisiä. Tämän tutkimuksen faktorianaalyyssi toi myös terveydentilan näkyvästi esiin, kuitenkin niin, että faktorista käytettiin nimitystä "psykofyysinen" tila. Tämä viittaa siihen, että eläkkeelle siirryttäessä ovat fyysinen ja psyykkinen tilanne läheisessä yhteydessä toisiinsa. Seuraavassa kappaleessa tarkastellaan aluksi joitakin yleisiä terveydentila-arvioita ja sitten henkiseen tilaan liittyviä kysymyskohtia. Tässä kappaleessa käsitellään myös ravitsemukseen liittyvät kysymykset, jotka liittyvät läheisesti vanhenevan ihmisen terveydentilaan ja kuntoon.

1. Terveydentila-arviot

"Terveys on vähä huonontunut eläkkeellä ollessa. Vaikkei o pahempaa moittimista - sytänfilmitkin on niin hyviä... mitä nyt vähä henkästy, jos lähtee juoksemaan... Kun minäki lähes 50 vuotta tupakoin - kyl he on keuhko-

kuvista huomanneet, että ne on vähä laajentuneet". (Työnjohtaja, 68 v.)

Suora menetelmä terveydentilan arvioimiseksi oli kysyä henkilöiltä itseltään millaiseksi he katsovat sen hetkisen terveydentilansa.

Taulukko 15. Vastaaajien arvio terveydentilastaan ennen (1) ja jälkeen (2) eläkkeelle siirtymisen. %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Täysin terve	5	5	24	22	24	23
Melko terve	65	62	49	48	41	46
Hieman sairas	30	30	22	30	26	26
Melko tai hyvin sairas	-	3	5	-	9	5
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Suurin osa vastaajista ilmoitti olevansa ennen eläkkeelle siirtymistä melko terveitä. Sairaiden osuus on noin kolmasosa. Tämä on sama kuin pitkäaikaisesti sairaiden osuus koko maan väestössä (Kalimo 1979). Täysin terveitä on kurssilaisten ryhmässä vähemmän kuin vertailuryhmässä ja vastaavasti hieman sairaita jonkin verran enemmän kuin vertailuryhmässä. Koko maata koskevista tiedoista ilmenee, että hyvän terveydentilan omaavia on suunnilleen samassa suhteessa kuin Espoon vastaajissakin (Karjalainen 1976).

Joitakin pieniä muutoksia lukuunottamatta näyttää tilanne olevan espoolaisilla eläk-

keelle siirtymisen jälkeen eri ryhmissä kuta-
kuinkin sama kuin ennen eläkkeelle siirtymistä.
Ryhmäkohtaisesti tarkasteltuna ei muutoksia
terveydentilassa ole havaittavissa.

Eläkkeelle siirtynyt naispuolinen yrittäjä
kertoo:

"Minä olen tavattoman kiitollinen minun
hyvästä terveydestä. Olen saanut nauttia
niin paljon kaikesta, mihin silloin en
ehtinyt, koska olin kovasti työllistetty.
Nyt olen voinut matkustaa ja paneutua
tuohon puutarhanhoitoon enemmän ja
nauttia tästä kesämökistä, joka juuri
valmistui. Olen saanut vaihtelua elä-
mäni ja minulla on hyvin paljon seuraa
ja ystäviä, että voin nauttia täysin
siemauksin eläkkeellä olopäivistä".

Terveydentilassa näytti kuitenkin tapahtuvan
jossain määrin muutoksia yksilötasolla. Tau-
lukoitaessa ristiin vastausluokittain samojen
vastaajien ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa
antamat vastaukset ilmeni, että runsas neljäs-
osa muutti vastaustaan. Muutokset tapahtuivat
yleensä lähimpien vastausvaihtoehtojen välillä.

Tutkittaessa mielipiteitään muuttaneita havait-
tiin, että muutokset tapahtuvat molempiin suun-
tiin. Osa vastaajista oli tullut mielestään
sairaammaksi ja osa terveemmäksi. Niitä, joi-
den terveydentila muuttui huonompaan suuntaan,
oli jokseenkin yhtä paljon kuin niitäkin, joi-
den terveydentila muuttui parempaan suuntaan.

Erityisen mielenkiintoisia ovat vastaajat, jotka katsovat terveydentilansa parantuneen eläkkeelle siirtymisen seurauksena. Tällaisia vastaajia on kurssilaisissa 11 % ja ei-kurssilaisissa 23 %.

Eläketapahtumalla on siis vaikutuksia terveydentilaan.

"Se (terveys) oli huonoin vuotta ennen eläkettä - sitte se on selvästi parantunu, kun nyt voi levätä kyllikseen kotioloissa eikä tarte olla ulkona kylmyydessä ja vedossa, joka pahensi tota nuhaa". (68 v. kirvesmies)

Tiedot koko maan osalta osoittavat sen sijaan, että terveys huonontuu yleensä selvästi siirtäessä ikäluokasta 60-64-vuotiaat ikäluokkaan 65-69-vuotiaat. Suomalaisten yleensäkin suuri sairastavuus näyttää siis lisääntyvän vahvasti ikääntymisen edistyessä (Karjalainen 1976, Kalimo 1979).

Vastaajilta kysyttiin myös ennen eläkkeelle siirtymistä toistuvasti esiintyneitä sairausoireita (kys 1/49).

Taulukko 16. Vastaaajien ilmoittamat toistuvasti viime aikoina esiintyneet sairausoireet ennen eläkkeelle siirtymistä. Kunkin oireen maininneet prosentteina kaikista vastaaajista.

Nivelkipu, iskias, ristiselkävaivat, yms.	38
Hengenahdistus, rintakipu	25
Unettomuus, huimaus, muistihäiriöt, yms.	17
Hermostuneisuus, masentuneisuus, yms.	11
Yskä, yskökset	9
Ulostus- tai virtsaamisvaikeus	8
Vatsakipu, ruokahaluttomuus	8
Kova päänsärky	5
Muut vaivat tai oireet	12

Runsaalla kolmanneksella eläkeikää lähestyvistä on tuki- ja liikuntaelinsairauksien aiheuttamia vaivoja. Joka neljäs mainitsee sydän- ja verenkiertoelinten tauteihin viittaavia oireita.

Syvähaastatteluesimerkkinä Espoosta on seuraavassa 68-vuotiaan leskimiehen tilanne:

Häntä vaivaa sydänvika, sepelvaltimon ahtautuma, joka antoi ensimmäisiä oireita jo viisitoista vuotta sitten. Se on sittemmin pahentunut vastaajan siirtymistä eläkkeelle. Eläkkeelle siirtymisen ei ole kuitenkaan vastaajan käsityksen mukaan ollut syynä tilan pahenemi-

seen, vaan sairaus on hänen mukaansa edistynyt vähitellen ikääntymisen myötä. Tätä nykyä vastaaja joutuu jatkuvasti syömään lääkkeitä. Muita sairauksireita hänellä ovat polvinivelten kuluminen, johon on ehkä osasyynä melkoinen ruumiinpaino.

Em. tautiryhmien jälkeen ovat seuraavaksi yleisimpiä erilaiset hermostollisiin ja mielenterveyden häiriöihin viittaavat oireet, joita on noin joka kymmenennellä vastaajalla. Tässä esiintyvät oireet ovat samoja kuin tilastoista ilmenevät tärkeimmät työkyvyttömyyden syyt. Em. oireiden esiintymistiheydet ovat lisäksi osittain samanlaisia kuin pitkäaikaissairauksien esiintymistiheys koko maan 60-64-vuotiailla (Lindroos 1979).

Vaikka joukosta ovat jo poistuneet vaikeimmat tapaukset, ts. työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet, uhkaavat samat taudit edelleen työssäolevia. Muina vikoina alkavat tulla esiin mm. vatsan toimintaan ja virtsateiden vaivoja osoittavat oireet, jotka yleistyvät ikääntymisen myötä. Tutkitut osallistuivat sotaan, josta saattoi olla terveydellisiä seurauksia. Eläkkeellä oleva tehdastyöntekijä totesi:

"Osallistun talvisotaan ja jatkosotaan, jossa haavotun - sain sirpaleen, joka jäi selkälihakseen. Se haittas sodan

jälkeen töissä, kun joutu ponnisteleen, mutta tätä nykyä vaiva on vähempi".

Eläkeläisiltä saatujen terveydentila-arvioiden ja aktiiviaikaisen työn välistä suhdetta voidaan tarkastella taulukosta 17.

Taulukko 17. Eläkkeelle siirtyneiden arvio terveydentilastaan ja aktiiviaikainen työn tyyppiryhmä. %-jakautumia.

Terveydentila eläkkeellä	Työn tyyppiryhmä aktiiviaikana			
	Raskas ruumiillinen	Muu ruumiillinen	Osittain henkinen	Täysin henkinen
Täysin terve	12	6	23	35
Melko terve	41	58	55	45
Hieman sairas	38	36	18	15
Melko sairas	6	-	4	5
Hyvin sairas	3	-	-	-
Yhteensä	100	100	100	100

Eläkeaikaisen terveydentilan yhteys aktiiviaikaiseen työhön näyttää selkeältä. Henkisen työn tekijät kokevat itsensä terveemmiksi kuin ruumiillisen työn tekijät. Useimmin sairaita ovat raskaan ruumiillisen työn tekijät, joista noin puolet kokee itsensä sairaiksi.

Työn ja eläkkeelle siirtymisen suhdetta pohdiskeli 67-vuotias kevyessä tehdastyössä ollut mies näin:

"Mä olin sentään niin hyvässä kunnossa sillonkin, kun mä sieltä työpaikast lähri. Pomotkin sano, ettei sun ois

kannattanu ollenkaan lähtee, sähän olisit voinu olla täällä vielä usean vuoden, sä olet niin hyväks kunnos, mutta se on laki sellane, ettei he voi mitään, ne sano. Itte aattelin samaa - mä olisin voinu vielä vaikka samaa hommaa tehrä, mutta ku se oli jätettävä niin se oli. Varmaan en olis muuten lähtenyt".

Tutkimuksessa kysyttiin myös vastaajien lääkkeiden käytön tiheyttä ennen eläkkeelle siirtymistä. Tulos osoitti, että ennen eläkkeelle siirtymistä noin puolet vastaajista käytti lääkkeitä säännöllisesti. Jos mukaan lasketaan myös "silloin tällöin" ja "usein" käyttävät, on käyttäjiä noin 2/3 kaikista. Hieman yli neljännes ilmoitti, että he eivät koskaan käytä lääkkeitä.

Rauhoittavien lääkkeiden ja alkoholin käytön muutosten avulla voidaan ehkä arvioida myös ihmisen henkisessä tilanteessa tapahtuneita muutoksia. Eläkkeelle siirtyneiltä kysyttiin rauhoittavien lääkkeiden ja alkoholin käytön muutoksia eläkkeelle siirtymisen jälkeen (kys. 2/50). Suurin osa vastaajista ilmoitti, etteivät he olleet käyttäneetkään tällaisia aineita. Käyttäjien valtaosa katsoi, ettei eläkkeelle siirtyminen ollut aiheuttanut minkäänlaisia muutoksia käyttötiheydessä. Sellaisenaan tulos sopii hyvin yleiskuvaan eläkkeelle siirtymiseen asennoitumisesta.

2. Terveydentilan ja kunnan ylläpito

Kysymyksissä 1/50 ja 2/51 tiedusteltiin huolenpitoa terveydentilasta.

Taulukko 18. Huolehtiminen terveydentilasta ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2).
%-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Hyvin huolellisesti	25	14	11	8	19	10
Jotakuinkin huolellisesti	44	44	43	43	42	37
Jossain määrin	17	33	32	24	30	38
Ei erityistä huomiota	11	6	8	19	7	13
Ei huolehdi terveydentilasta	3	3	6	6	2	2
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Varsin moni henkilö on pyrkinyt huolehtimaan terveydentilastaan ainakin "jotakuinkin huolellisesti" ennen eläkkeelle siirtymistä. Kurssilaisten ryhmässä tällainen huolehtiminen on ollut yleisempää kuin vertailuryhmässä. Terveydentilastaan hyvin huolehtivien osuus on eläkkeelle siirtymisen jälkeen pienentynyt joka ryhmässä. Siitä huolimatta noin puolet katsoo edelleen pitävänsä terveydentilastaan ainakin jotakuinkin hyvää huolta.

Vaihtoehto "jossain määrin" on yleistynyt kurssilaisilla, kun taas vertailuryhmässä suunta on päinvastainen. Terveydentilastaan jokseenkin piittaamattomien osuus on lisäksi vähentynyt kurssilaisilla, mutta lisääntynyt vertailu-

ryhmässä. Valmennuskurssi on ilmeisesti herättänyt tiettyä mielenkiintoa siihen asti suhteellisen välinpitämättömien ihmisten tavassa huolehtia terveydentilastaan ja estänyt sen laskemista entistä huonommalle tasolle.

Johtopäätöstä vahvisti terveydentilasta huolehtimista koskevan kysymyksen 1. ja 2. vaiheen vastausten ristiintaulukointi. Se osoitti, että vastaukset pysyivät samoina molemmilla vastauskerroilla vain noin puolella vastaajista. Terveydestä huolehtiminen parantui kurssilaisilla useammin kuin vertailuryhmässä ja ei-kurssilaisilla. Kaikissa ryhmissä tapahtui kuitenkin muutoksia molempiin suuntiin.

Eläkkeelle siirtyneiltä kysyttiin arviota siitä, miten he katsovat oman terveyden- ja sairaudenhoitotapansa muuttuneen eläkkeelle siirtymisen jälkeen (kys. 2/52). Kurssilaiset katsovat vertailuryhmän vastaajia useammin terveyden- ja sairaudenhoitotapansa muuttuneen paremmaksi (29 % ja 16 % vastaavasti). Tämä tulos vahvistaa edellä saatua näkemystä.

Kysymyksessä 1/51 tiedusteltiin terveyden ja sairauksien hoitoon liittyvää lisätiedon tarvetta ja kysymyksessä 1/52 sitä, onko terveyden ja sairauksien hoitoon liittyviä tietoja riittävästi saatavissa. Kolme neljästä vastaajasta piti tällaisten tietojen saamista tarpeellisena. Noin kolmasosa vastaajista ilmaisi tyytymättömyytensä terveyden- ja sairaudenhoitoon liittyvien tietojen saatavuuteen.

Selkeä käsitys siitä, mitä kaikkea voisi tehdä kunnon ylläpitämiseksi, puuttuu monelta vastaajalta ennen eläkkeelle siirtymistä. Hieman alle puolet vastaajista ilmoitti tietävänsä vain "osapuilleen", miten kuntoa on ylläpidettävä, ja noin joka kymmenes totesi suoraan, ettei ole asiasta selvillä (kys. 1/55).

3. Ravinto

Työssäkäynnin loppumisella on suora yhteys myös ravitsemukseen, jota kuvaa esimerkiksi seuraava 67-vuotiaan eläkkeellä olevan työntekijän tilanne:

"Töissä tuli syötyä lämmintä ruokaa työpaikalla. Nyt syön samanlaista ruokaa, kun työssäollessakin aamulla - muroja, voileipää ja kahvia. Päiväruoka on yleensä puuroa puolenpäivän maissa. Illalla vasta on pääateria, mutta töissä tulikin näläntunne ennemmin kuin nyt".

Työssä tapahtuvan ruokailun poisjäänti merkitsee muutoksia ruokailutottumuksissa. Aina-kin yksinäisille henkilöille voi tulla vaikeuksiakin:

Ruokailemassa vastaaja kävi aktiivivaiheena työmaaruokalassa. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen ruokailu oli aluksi "aika huonoa", mutta tällä

hetkellä hän voi hakea läheisestä "ison työmaan ruokalasta" annoksen päivittäin, joskin tämänkin ruoan taso on aika huonoa. Ylipäättänsäkin vaikuttaa siltä, että tällaisen yksinäisen mieshenkilön ruokailu on melko vaatimatonta. Hän ei kykene kiinnittämään tarpeellista huomiota sen tason ylläpitämiseen (68-vuotias leskimies).

Tämän yksin asuvan eläkeläisen elämänjärjestykseen kuuluu mm. "syömässä käynti kerran päivässä vanhustentalolla". Hän ihastelee mm. sitä, että "siellä on tarjolla joka päivä eri ruokaa, kun kotona täytyis syödä joka päivä samaa ruokaa" (67-vuotias naispuolinen työntekijä).

Vanhenevan ihmisen ravitsemuksessa on syytä kiinnittää erityistä huomiota ruoan koostumukseen ja tasoon. Eräs tärkeä yksityiskohta on mm. ravinnon vitamiini- ja kivennäispitoisuus. Tässä tutkimuksessa vastaajia pyydettiin kertomaan mahdollisimman tarkasti aamu- ja päiväaterioidensa koostumus ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen (vrt. kys. 1/57-58 ja 2/40-41).

Yleiskuva huomion kiinnittämisestä ravinnon terveellisyyteen näkyy seuraavassa:

Taulukko 19. Huomion kiinnittäminen ravinnon terveellisyyteen ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja eläkkeelle siirtymisen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Lähes koko ajan	38	38	13	24	29	32
Jossain määrin	43	51	76	52	58	47
Ei juuri (kiinnitä huomiota)	19	11	11	24	13	21
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Ennen eläkkeelle siirtymistä pyrki valtaosa vastaajista kiinnittämään asiaan huomiota edes jossain määrin. Kurssilaisten lähtökohta on parempi sikäli, että varsinaisia ravinnon tarkkailijoita on siellä selvästi enemmän kuin kuin vertailuryhmässä, jos kohta välinpitämättömiäkin on melkoisesti. Eläkkeellä oltaessa on tapahtunut eräessä suhteessa huomattava muutos. Ravinnon terveellisyydestä vähemmän kiinnostuneita vastaajia on nyt vertailuryhmässä aika paljon, noin joka neljäs vastaaja, kun taas välinpitämättömien kurssilaisten määrä on pienempi kuin aktiiviaikana. Muutos ja sen suunnan erilaisuus kurssilaisilla ja vertailuryhmässä merkitsee sitä, että kurssitus on opettanut siihen asti välinpitämättömiä suhtautumaan suuremmalla mielenkiinnolla ravintonsa terveellisyyteen.

Varhaisaamiainen on saanut osakseen huomiota ravintotutkimuksessa ja -kasvatuksessa.

Aamuateriaa koskevat vastaukset arvioitiin tässä yksitellen asiantuntijan avulla.

Taulukko 20. Aamuruokailun arvioitu yleistaso ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen. %-jakautumia ryhmittäin.

Arvion luokitus	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Hyvä	14	53	28	29	32	39
Tyydyttävä	69	36	46	40	46	38
Huono	17	11	20	31	20	23
Ei aamuateriaa	-	-	6	-	2	-
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Yleiskuva aamuruokailun tasosta ennen eläkkeelle siirtymistä on "tyydyttävä". Aineiston kurssilaisilla on vähemmän sekä hyviä että huonoja aamuaterioita kuin muilla. Huonojen aterioiden osuus on noin viidesosa kaikista.

Espoolaisten aamuruokailu näyttää jopa paremmalta kuin mikä on tilanne koko maassa. Aamuateriathan on todettu ravinto-opillisesti varsin puutteelliseksi. Erityisesti proteiinien ja vitamiinien osuus jää pieneksi tyypillisessä voileipää ja maitoa tai kahvia ja pullaa sisältävässä ateriasa (Hasunen 1978).

Eläkkeelle siirtymisen jälkeen on aamuruokailussa tapahtunut muutos. Erityisesti kiinnittyä huomio kurssilaisten aamuruokailun tason varsin selvään paranemiseen - arvostelun "hyvä" saa eläkkeellä oltaessa yli puolet vastaajista. Vertailuryhmässä taas ovat hyväarviot pysyneet jokseenkin samoina, mutta

huono-arviot ovat lisääntyneet. Kurssituksen yhteydessä annettu ravitsemusinformaatio näyttää tuottaneen parannusta aamuruokailun tasoon.

Arvioitaessa edelleen aamuateriaa vitamiini- ja kivennäisaineiden saannin suhteen havaittiin, että tulos vastasi yleistä käsitystä suomalaisen aamuaterian yksipuolisuudesta. Vitamiini- ja kivennäisainetaso oli epätydyttävä hieman yli puolella vastaajista. Lisäksi havaittiin, että taso huononee vertailuryhmässä edelleen eläkkeelle siirtymisen jälkeen, jolloin 66 % ryhmän vastaajista syö vitamiini- ja kivennäisainetasoltaan epätydyttävän aamuaterian. Kurssilaisilla taso pysyi jokseenkin ennallaan.

Aamiaisen tason huononeminen vertailuryhmässä vastaa jo aikaisemmin mainittua yleistä havaintoa aamiaisen tason huononemisesta ikääntymisen myötä, (vrt. luku 3.4. edellä).

Aamuateria oli vitamiini- ja kivennäisainepitoisuudeltaan huonoin raskaan ruumiillisen työn tekijöillä, joista arvostelun "tyydyttävä" sai vain runsas kymmenesosa. Taso parani systemaattisesti siirryttäessä tästä ryhmästä muihin ryhmiin siten, että täysin henkisen työn tekijöistä syö jo lähes kolmeneljäsosaa vitamiini- ja kivennäisainetasoltaan tyydyttävän aamuaterian. Tämäkin tulos vastaa, tilannetta koko maassa (vrt. Hasunen, emt. 40-44).

Espoolaisvastaajilla on ollut tapana syödä ennen eläkkeelle siirtymistä yleensä yksi lämmin ateria päivässä (yli puolet vastaajista). Kahden aterian syöjiä oli ryhmästä riippuen vaih-

televasti kolmasosasta lähes puoleen vastaajista. Tiedusteltaessa aterioinnin muuttumista havaittiin, että runsas viidesosa vertailuryhmän vastaajista ilmoitti aterioita jääneen pois aktiivikaan verrattuna. Tällaista muutosta ei havaittu kurssilaisilla lainkaan.

Päivän pääateria arvioitiin seuraavasti:

Taulukko 21. Pääaterian arvioitu koostumus ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen. %-jakautumia ryhmittäin.

Arvion luokitus	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Hyvä	26	38	48	36	53	32
Tyydyttävä	71	50	49	48	41	52
Huono	3	12	3	16	6	16
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Pääaterian koostumus on ennen eläkkeelle siirtymistä "tyydyttävä" ja usein jopa "hyvä". Kurssilaisten aterian taso on aktiivikaan muita huonompi. Tasoltaan huonoja aterioita on ollut kussakin ryhmässä vain yksittäistapauksissa.

Eläkkeelle siirtymisen jälkeen pääaterian taso huononee kaikissakin ryhmissä, jolloin huonoja aterioita on ryhmästä riippuen 12-16 %. Hyväksi arvioituja aterioita on vertailuryhmässä ja ei-kurssilaisilla huomattavasti harvemmin kuin ennen. Sen sijaan kurssilaisilla hyvätasoisten aterioitten osuus lisääntyy selvästi. Valmennuk-

sen yhteydessä annettu ravintotietous on vaikuttanut myös tässä.

Pääaterian vitamiini- ja kivennäistaso on ennen eläkkeelle siirtymistä tyydyttävä hieman yli puolella vastaajista. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen on kuitenkin jälleen vähän yli puolella vastaajista ateria siinä suhteessa epätyydyttävä. Kurssilaisten ja vertailuryhmän välillä ei ole eroa.

Myös pääaterian taso on selvästi yhteydessä aktiiviaikaiseen työn tyyppiin. Suunta on sama kuin aamuateriankin kohdalla, eli raskaan ruumiillisen työn tekijöiden aterian taso on heikoin, ja taso paranee siirryttäessä muihin ryhmiin. Naispuolisten vastaajien ateriat ovat jonkin verran parempitasoisia kuin miesten ateriat.

Joka viides henkilö ilmoitti käyttävänsä rasvaa ja sokeria runsaasti. Hieman yli puolet katsoi käyttönsä kohtuulliseksi ja aika vähäisenä käyttöönsä piti noin joka neljäs vastaaja. Siitä huolimatta, ettei voida sanoa tarkasti miten suuria käyttömääriä nämä arviot edustavat, näyttää makea ja rasvainen ruoka olevan suosittua tässä ikäluokassa.

4. Henkinen tila

"Vanhaks kun tulee, ni tulee mieli niin herkäks, että tulee kynelet silmään herkäst, mutt tuota toiset

päi - vähemmän välittää ku nuoruudessa" (68-vuotias ent. työnjohtaja).

1. vaiheen kysymyksessä tiedusteltiin vanhene-
miseen ja eläkkeelle siirtymiseen mahdollisesti
liittyviä pelkoja. Eläkkeelle siirtyneiltä tie-
dusteltiin sitä, vastasiko mielikuva eläkkeellä
olosta aikaisempia sitä koskevia kuvitelmia vai
ei.

Taulukko 22. Vanhenemiseen ja eläkkeelle siirtymiseen liittyvä
pelko ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja eläkkeelle
siirtymisen jälkeinen mielikuva eläkkeelläolosta
aikaisempiin kuvitelmiin verrattuna (2).
%-jakautumia ryhmittäin.

1. vaiheen vastaus- vaihtoehdot:	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.		2. vaiheen vastaus- vaihtoehdot:
	1	2	1	2	1	2	
Pelottaa kovasti	3	80	-	83	1	75	Sellaista kuin kuvitteli
Pelottaa jonkin verran	11	3	11	6	13	6	Epämiellyttävämpää
Ei juuri pelota	36	17	39	11	43	19	Miellyttävämpää
Ei pelota lainkaan	50		50		43		
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	

Suhtautuminen vanhuuteen ja eläkkeelle siir-
tymiseen näyttää ennen eläkkeelle siirtymistä
aika myönteiseltä ja realistiselta, sillä valta-
osa vastaajista ilmoittaa, etteivät nämä seikat
pelota heitä lainkaan tai ei ainakaan tuntu-
vasti. Pelontunteita tuo esiin vain runsas
kymmenesosa vastaajista. Eläkkeelle siirtymisen
jälkeen katsotaan myös varsin yleisesti, että
eläke-aika vastaa hyvin aikaisempia kuvitelmia

siitä. Sellaisia, joille eläke-aika on ollut kuviteltua miellyttävämpää, on ryhmästä riippuen 11-19 % vastaajista. Kurssilaiset ovat kokeneet eläke-aikansa hieman useammin kuin vertailuryhmän vastaajat kuviteltua miellyttävämmäksi, mutta prosenttilukujen ero on niin pieni, että sillä ei ole käytännön merkitystä.

Useimmin mainittu syy pelkoihin oli terveydentilan ja taloudellisen toimeentulon heikkenemisen uhka. Jotkut mainitsivat lisäksi yksinäisyyden.

Kysymyksissä 1/83 ja 2/61 tiedusteltiin erilaisten vaikeuksien kertymistä.

Taulukko 27. Miten usein vastaajat ovat tunteneet erilaisten vaikeuksien kertyvän tielleen ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2).
%-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Usein	3	3	12	6	9	3
Silloin täällöin	33	16	42	25	33	22
Harvoin	56	53	43	58	51	55
Ei lainkaan	8	28	3	11	7	20
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

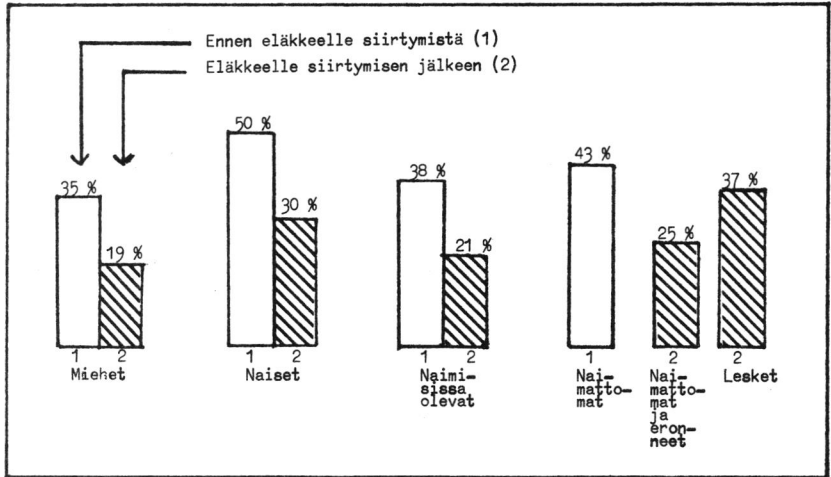
"En mä tiedä, jos mä niin kauhean onnellinen olen, mutta mulla on elämä hyvin, ainaki täl kertaa, ei mul ole mittää... Mua jollain lailla kohdellaan kauhean mukavasti, mul on hyvä

perhe - se on kai se minun suuri
 rakkauteni. On muuten hyvät lapset
 ja ne on saaneet sopuisat elämän-
 kumppanit, meillä on sopusointua
 tämä olo - oliko se oikein sanottu?".
 (64-vuotias naispuolinen yrittäjä).

Noin joka kolmannella vastaajalla on ollut vai-
 keuksia silloin tällöin ennen eläkkeelle siirty-
 mistä, mutta usein esiintyviä vaikeuksia on
 ollut vain muutamassa yksittäistapauksessa.
 Eläkkeelle siirtymisen jälkeen vaikeudet ovat
 useissa tapauksissa tulleet vieläkin harvinais-
 semmiksi. Huomattakoon kuitenkin, että ääriluo-
 kassa "ei lainkaan", kurssilaisten suhteellinen
 määrä lisääntyy huomattavasti enemmän kuin ver-
 tailuryhmässä. Eläkkeelle siirtyminen sinänsä
 vaikuttaa suotuisaan suuntaan ja vähentää tun-
 netta vaikeuksien kertymisestä. Samanaikaisesti
 vaikuttaa valmennuskin poistamalla joitakin vai-
 keuksien aiheuttajia painamasta mieltä. Vaihto-
 ehtojen ristiintaulukointi osoitti, että suurimmat
 muutokset tapahtuvat luokasta "vaikeuksia silloin
 tällöin" luokkaan "harvoin".

Naiset kokevat miehiä useammin vaikeuksia ennen
 eläkkeelle siirtymistä, samoin yksinäiset naimi-
 sissa oleviin verrattuna (ks. kuvio 9).

Kuvio 9. Tunne vaikeuksien kertymisestä silloin tällöin tai sitä useammin mies- ja naisvastaajilla sekä eri siviilisäätyryhmissä ennen eläkkeelle siirtymistä ja sen jälkeen.



Eläkkeelle siirtymisen jälkeen tilanne näyttää tasoittuvan jonkin verran miesten ja naisten kesken, mutta sukupuolen ja siviilisäädyn mukaiset erot ovat kuitenkin edelleenkin näkyvissä. Tässä yhteydessä kiintyy huomio leskien asemaan. Heillä on muita useammin vaikeuksia.

Raskaan ruumiillisen työn tekijät kokevat vaikeuksia useammin kuin esimerkiksi täysin henkistä työtä tekevät (49 % ja 25 % vastaavasti). Sama suunta säilyy eläkkeelle siirtyneiden keskuudessa, mutta ryhmien väliset erot eivät ole enää niin suuria kuin työssälöoloaikana.

Eläkkeellä oleva 67-vuotias eronnut naistyöntekijä kuvaa nykyistä tilannettaan:

Minä en oo millään tavoin onnellinen. Se on se, kun on aina yksin ja ne samat asiat pyörii jatkuvasti mielessä, mitä millonkin miettii - entisiä aikoja ym. Kun ihminen on tullu vanhaks ja mitätömäks eikä pysty ennää mitään tekemään ja oottaa, että kun tonne kuoppaan pääsee".

Yksinäisyys ja siitä johtuvat vaikeudet ovat keskeisiä vanhenemiseen liittyviä ongelmakohtia. Tähän palataan vielä tarkasteltaessa sosiaalisia suhteita.

Henkistä tilannetta kuvaavat kysymykset 1/94 ja 2/60.

Taulukko 24. Elämän tuntuminen tyhjämpäiväiseltä ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja eläkkeelle siirtymisen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Varsin usein	3	5	6	6	4	4
Aika usein	3	-	-	3	3	1
Silloin tällöin	13	16	11	19	15	21
Ei juuri (lainkaan)	57	49	39	36	39	34
Ei lainkaan	24	30	44	36	39	40
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Ennen eläkkeelle siirtymistä ei tyhjänpäiväisyyden tunne ole vaivannut kovinkaan monia vastaajia. Jos heihin luetaan myös vaihtoehdon "silloin tällöin" valinneet, on näitä noin viidesosa vastaajista. Tilanne ei juuri muutu eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Kokonaisuutena ottaen ovat em. henkistä tilaa koskevat tulokset samansuuntaisia kuin koko maata kuvaavat tiedot. Ikääntymisen edistyessä havaittu mielialan lasku ei sen sijaan ole ehtinyt näkyä espoolaisvastaajilla (vrt. Karjalainen 1976).

1. vaiheessa kysyttiin uskoa korkeampaan voimaan (kys. 1/98) ja 2. vaiheessa suhtautumista kuolemaan (kys. 2/97). Vastauksista ilmeni, että usko "korkeampaan voimaan, joka ohjaa maailman ja yksilön omaa kohtaloa", on erittäin vahva. Varsinaisia "epäuskoisia" ei aineistosta löytynyt lainkaan.

Vastaajan elämää sävyttää voimakkaasti usko Jumalaan. Vastaaja rukoilee joka ilta ja on kertomansa mukaan lukenut esimerkiksi Uuden Testamentin viimeaikoina melkein kahteen kertaan läpi. Kuitenkin hän sanoo, että uskonto on hänelle "vaikeasti tavoitettavissa" siitäkin huolimatta, että hän käy myös ahkerasti kirkossa. Uskonnon merkitys kuvastuu mm. ilmaisusta: "Olen aina uskonut, että jotain parempaa täytyy olla elämässä" (67-vuotias, yksin asuva, naispuolinen työntekijä).

Noin puolet vastaajista valitsi kysymyksessä 97 vastausvaihtoehdon, jonka mukaan "kuolema on yhtä luonnollinen kuin elämäkin, en juuri pelkää sitä". Noin kolmasosa katsoi, että he "eivät pelkää kuolemaa sinänsä, mutta pelkäävät kyllä mahdollisia tuskia sitä ennen". Aineistosta löytyi ainoastaan 4 % vastaajia, jotka sanoivat pelkäävänsä kuolemaa kovasti.

5.2.3. Tieto

1. Oikeat ja väärät tiedot

"Kursseilla ja muutenki kaikkia asioita pitäis yksinkertastaa, jotta ne menis paremmin myös eläkeläisen päähän" (68-vuotias mies, ent. työnjohtaja).

Noin kolmasosa eläkkeelle siirtymässä olevista katsoo, etteivät he ole selvillä tulevan eläkkeensä määrät. Ainakin "suunnilleen" siitä olettaa olevansa selvillä kaksi kolmasosaa vastaajista (kys. 1/31).

Vastaajilta tiedusteltiin myös käsitystä siitä, ovatko he selvillä työeläkkeen laskemista vasta (kys. 1/32). Eläkkeelle siirtyneet vastasivat kysymykseen siitä, miten he olivat selvillä asiasta vähän ennen eläkkeelle siirtymistä (kys. 2/44).

Taulukko 25. Eläkkeelle siirtymässä olevien käsitys siitä, ovatko he selvillä työeläkkeen laskemistavasta (1), ja eläkkeelle siirtyneiden käsitys siitä, miten he olivat selvillä työeläkkeen laskemistavasta ja suuruudesta vähän ennen eläkkeelle siirtymistä (2). %-jakautumia ryhmittäin.

1. vaiheen vastausvaihtoehdot:	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.		2. vaiheen vastausvaihtoehdot:
	1	2	1	2	1	2	
Täysin selvillä	3	28	16	32	18	31	Täysin selvillä
Jokseenkin selvillä	39	36	27	30	29	41	Suurinpiirtein selvillä
Tietää suunnilleen	33	33	33	27	33	21	Ei oikein varma
Aika epätietoinen	14	3	8	11	8	7	Ei lainkaan selvillä
Ei tiedä	11		16		12		
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	

Ennen eläkkeelle siirtymistä katsoi vajaa puolet vastaajista olevansa ainakin "jokseenkin selvillä" työeläkkeen laskemistavasta. Ryhmien välillä ei ole tässä juuri eroa. "Täysin selvillä" -olevia on kurssilaisissa vähemmän kuin vertailuryhmässä.

Eläkkeelle siirtymisen jälkeen sanoo runsaat 60 % vastaajista olleensa asiasta ainakin suurinpiirtein selvillä ennen eläkkeelle siirtymistä. Henkilöitä, jotka eivät olleet lainkaan selvillä asiasta edes sinä ajankohtana oli 3-11 %.

Edelleen havaitaan, että omasta mielestään "täysin selvillä" olevien osuus on lisääntynyt eniten kurssilaisilla. Tietämättömäksi itsensä tuntevien osuus on vastaavasti pienentynyt kurssilaisilla muita enemmän.

Tutkimuksessa kysyttiin vastaajien käsityksiä myös kansaneläkelain mukaisen vanhuuseläkkeen määrään vaikuttavista tekijöistä:

Taulukko 26. Vastaajien käsitys kansaneläkelain mukaisen vanhuuseläkkeen määrään vaikuttavista tekijöistä ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin (sama vastaaja on voinut mainita useampia vaihtoehtoja).

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Tulot	58	50	43	59	53	55
Asuinpaikka	6	8	8	14	13	14
Eläkeläisen ikä	17	17	27	19	26	24
Lasten lukumäärä	-	-	3	-	5	1
Terveys	22	17	5	3	13	11
Ammatti	6	-	3	3	7	3
Asunnon kunto	6	-	8	3	7	4
Eivät mitkään em. tekijät	8	14	8	13	10	13

Ennen eläkkeelle siirtymistä tunnetaan jokseenkin hyvin tulojen vaikutus eläkkeeseen. Sen sijaan asuinpaikan vaikutusta ei tiedetä, tai sitä ei ole osattu sanoa juuri lainkaan. Kurssilaiset mainitsivat vaikuttajana usein terveyden, joten vanhuuseläke on saatettu sekoittaa työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Oikeaksi vastaukseksi on katsottu mm. lasten lukumäärä, sillä se vaikuttaa lapsikorotuksen muodossa suoraan eläkkeen määrään. Tätä seikkaa ei tiedä juuri kukaan. Vastaukset olivat yleensä sekavia.

Eläkkeelle siirtymisen jälkeen tieto on luonnollisesti parempi kuin sitä ennen. Siitä huolimatta annettiin edelleen paljon vääriä vastauksia. Henkilöitä, jotka uskoivat, että eläke on aina yhtä suuri, oli nyt vielä enemmän kuin ennen eläkkeelle siirtymistä. Se voi johtua osin siitä, että tämän tutkimuksen vastaajat saavat usein vain kansaneläkkeen perusosan, joka on kaikille yhtä suuri.

Valmennuskurssin erillistä vaikutusta tiedon kehitykseen ei voida havaita tässä kohdin.

Edellä olevat kysymykset mittasivat ihmisten käsityksiä. Mutta mikä on todellinen tiedon taso? Sen arvioimista varten eroteltiin vastaukset oikeisiin ja väriin. Oikeiksi vastauksiksi hyväksyttiin vain täysin oikeat vaihtoehdot maininneet. Jos vastaus oli oikein, mutta lisäksi oli mainittu yksi tai useampia vääriä vaihtoehtoja luokitettiin vastaus vääräksi. Arvosteluperusteiden saamiseksi yhdenmukaiseksi suoritti arvostelun yksi sosiaaliturvaetuksia tunteva henkilö.

Taulukosta 27 havaitaan ensinnäkin, ettei kurssilaiosten ja muiden vastaajien välillä ole merkittävää eroa sosiaaliturvaetuksien tuntemuksessa ennen eläkkeelle siirtymistä.

Taulukko 27. Sosiaaliturvaetuuksia koskevan tiedon todellinen taso ennen eläkkeelle siirtymistä. Muutamaa keskeiseen kysymykseen oikein ja väärin vastanneiden prosenttiosuudet kaikista vastaajista. (Ei osaa sanoa-tapaukset on laskettu vääriksi vastauksiksi).

Kysytty tieto	Kurssilaiset		Ei-kurssilaiset		Yhteensä	
	Oikein	Väärin	Oikein	Väärin	Oikein	Väärin
Työeläkelakien mukaisen vanhuuseläkkeen suuruuteen vaikuttavat tekijät ¹⁾	26	74	27	73	27	73
Kansaneläkelain mukaisen vanhuuseläkkeen määrään vaikuttavat seikat ²⁾	3	97	8	92	7	93
Vaikuttaako säännöllinen työnteko vanhuuseläkkeellä eläkkeen kokonaismäärään ³⁾	55	45	50	50	51	49
Mitä korvauksia eläkkeellä oleva henkilö voi saada sairausvakuutuksesta ⁴⁾	23	77	23	77	23	77
Voivatko kaikki, vaiko vain vähävaraiset henkilöt, saada jotain sos.lautakunnan kautta jaettavaa avustusta ⁵⁾	28	72	32	68	31	69
Onko mahdollista saada eläkettä ja sv-päivärahaa samanaikaisesti	80	20	81	19	81	19

Vääriä vastauksia on eri kohdissa runsaasti. Eri etuuksia oikein tuntevia on usein vain noin joka viides tai neljäs vastaaja.

Kuvaava on eläkkeellä olevan 67-vuotiaan nais-työntekijän toteamus:

"Minä en tiedä siitä (eläkkeestä) mitään.
Mitä nyt on veli, joka on eläkkeellä,

Ei osaa sanoa tapauksia noin 1) 11 %, 2) 13 %, 3) 14 %, 4) 22 % ja 5) 9 %

hän on kertonut - mul ei o minkkään-
laista aavistustakaan. Kylhä sitä tie-
toa on tuolta televisiosta ja radiosta
tullut, mutta ne tullee niin monimutka-
sesti, niinku tuossakin ol minkä mä
sain tuon päätöksen, niin minusta siinä
selitettää sama asia niin monnee kertaa,
että minu järki ei tajua sitä".

Taulukosta havaitaan, että tiedon taso vaihtelee
asiasta toiseen. Esimerkiksi työeläkelakien
mukaisen vanhuuseläkkeen suuruuteen vaikuttavat
tekijät tuntee oikein runsas neljäsosa kaikista,
kun taas kansaneläkkeen kohdalla tällaisten
vastaajien osuus on 7 %. Työnteon vaikutus
eläkkeeseen on hyvin tunnettu asia, sillä yli
puolet vastaajista tietää tämän seikan.

Sairausvakuutusetuudet tunsii oikein vajaa nel-
jännnes vastaajista, ja lähes kolmasosa heistä
tiesi mahdollisuuden saada sosiaaliavustuksia.
Ajatus siitä, että eläkeläinen voi saada saman-
aikaisesti työeläkettä ja kansaneläkettä, mutta
ei sairausvakuutuksen päivärahaa, oli hyvin
tuttu.

Vaikuttaa siltä, että asioista ollaan kyllä jos-
sain määrin selvillä, mutta tiedon taso on ylei-
sesti ottaen aika heikko. Eri etuuksien erittely
ja erottaminen toisistaan näyttää tuottavan eri-
tyisiä vaikeuksia.

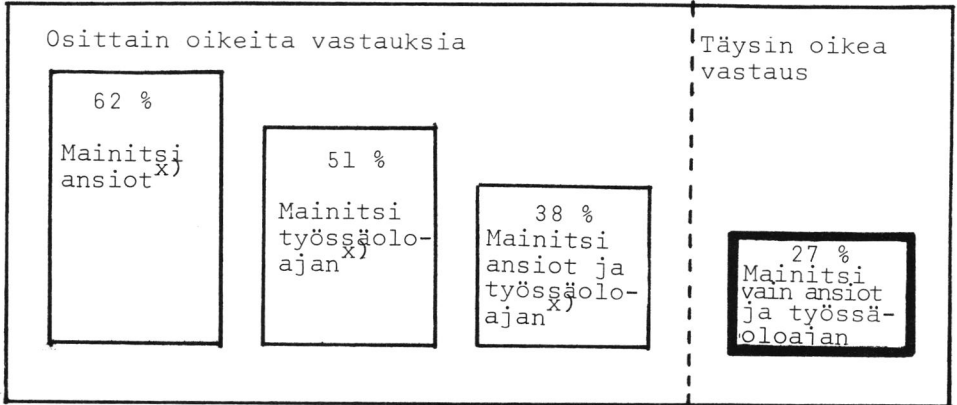
Taulukko 28. Vastaaajien käsitykset työeläkelakien mukaisen vanhuuseläkkeen suuruuteen vaikuttavista tekijöistä ennen eläkkeelle siirtymistä. Erilaisia tekijöitä mainitettiin prosentteina kaikista vastaaajista eri ryhmissä.

Mainitut tekijät	Kurssil.	Ei-kurssil.	Kaikki yht.
Ansiot	51	61	59
Työssäoloaika	57	50	51
Terveys	51	61	59
Asuinpaikka	13	8	9
Asunto-olot	10	7	8
Elatusvelvollisuus	-	5	4
Eivät mitkään em. tekijät	-	1	1

Runsas puolet vastaaajista mainitsee oikein jomman kumman vaikuttavista tekijöistä. Epävarmuutta esiintyy kuitenkin oikeiden vaihtoehtojen samanaikaisessa valinnassa. Eniten sekaannusta näyttää tässäkin aiheuttavan vaihtoehto terveys. Vastaaajat eivät ole osanneet erotella vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeen tekijöitä toisistaan. Kuviossa 10 näkyy tietotuloksen muovautuminen havainnollisesti.

Yksittäiset etuudet tunnetaan kohtalaisen hyvin - tosin usein varustettuina väärillä lisävaihtoehtoilla. Molempien tekijöiden yhtäaikainen muistaminen on jo vaikeampaa. Lopuksi erottuu täysin oikean vastauksen antaneiden ryhmä. Kysymys oikeista ja vääristä tiedoista on siis itse asiassa aika monipuolinen. Henkilöillä on tietoa yksittäisistä asioista, mutta näyttää siltä, että tieto ei ole vielä tarpeeksi varmaa ja selvästi sisäistynyttä ja jäsennettyä.

Kuvio 10. Työeläkelakien mukaisen vanhuuseläkkeen suuruuteen vaikuttavia oikeita tekijöitä maininneet ennen eläkkeelle siirtymistä. % vastaajista.



x) ja muita, virheellisiä tekijöitä

Tulokset vastaavat jo aikaisemmissa tutkimustuloksissa saatuja tuloksia sosiaaliturvaa koskevan tiedon puutteellisuudesta eläkkeelle siirtyvillä henkilöillä (vrt. luku 3.4. edellä).

Täysin henkistä työtä tekevät tuntevat asiat huomattavasti muita paremmin. Heistä runsas puolet mainitsi täysin oikein vanhuuseläkkeen suuruuteen vaikuttavat tekijät, kun tällaisten vastaajien osuus rajoittui muissa ryhmissä viidesosan tienoille.

Taulukoitaessa ristiin oikeat ja väärät vastaukset ja vastaajien käsitykset omista tiedoistaan havaittiin, että niillä ei ole juuri tekemistä keskenään. Todelliset tiedot ovat yhtä väärä tai oikeita siitä riippumatta, millai-

nen käsitys henkilöillä itsellään on asiasta. Tällainen tilanne voi vaikeuttaa tiedotuksen onnistumista, sillä luulo oikeasta tiedosta voi estää uuden tiedon vastaanottoa.

Vastaavanlainen ristiriita havaittiin myös kansaneläketiedon kohdalla. Kansaneläketurvasta omasta mielestään "täysin selvillä" olevista ei kuitenkaan kukaan osannut mainita täysin oikein vanhuuseläkkeen suuruuteen vaikuttavia tekijöitä.

Sairausvakuutuskorvaukset tunnettiin aika usein. Kymmenesosa vastaajista tosin uskoo myös eläkeläisten saavan päivärahaa, mutta muussa suhteessa vastaukset ovat oikean suuntaisia. Väärien vastausten runsaus johtuukin tässä siitä, että vastaajat eivät ole maininneet kaikkia kysytyjä sairausvakuutusetuksia, eikä niinkään siitä, että vastaajilla olisi ollut aivan vääriä käsityksiä etuuksista.

1. vaiheen lomakkeessa oli myös joukko muihin tietoalueisiin liittyviä erilliskysymyksiä. Kysymykseen 92 saaduista vastauksista ilmeni, että vähän yli puolet vastaajista katsoo, etteivät he ole saaneet riittävästi tietoja Espoossa toimivista yhdistyksistä.

Tietty ristiriitatilanne vallitsee myös siinä, että vaikka ruokailu- ja ravitsemustottumuksissa on huomattavasti parantamisen varaa, katsoo kuitenkin 80 % vastaajista, että erilaista ravintotietoutta on nykyisin riittävästi saatavissa. Liian vähäisenä tällaista tiedontarjontaa pitää vajaa viidesosa vastaajista.

Tiedusteltaessa kysymyksessä 71 vastaajien tietoja asumismahdollisuuksista vanhana havaittiin, että yli puolella vastaajista ei ole siitä tietoa.

2. Lisätiedon tarve ja mieluisimmat tietolähteet

Kysymyksissä 1/42 ja 2/46 tiedusteltiin vastaajien mahdollista kiinnostusta lisätietoihin eri asioista.

Taulukko 29. Asiat, joista haluttaisiin lisätietoja ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2). Kunkin kohteen maininneet prosentteina eri ryhmien vastaajista.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Eläkkeet	81	17	44	17	51	10
Terveyden ja kunnon ylläpito	64	14	56	19	50	22
Sairausvakuutus	53	8	28	14	32	8
Sosiaaliavustukset	44	6	22	11	29	9
Sairauksien hoito	44	17	19	11	25	16
Harrastusmahdollisuudet	36	19	33	14	30	17
Terveellinen ja hyvä ruoka	31	8	17	8	16	10
Työntekomahdollisuudet vanhana	25	14	14	8	22	12
Ajankäyttö	22	3	14	3	12	7

Ennen eläkkeelle siirtymistä vastaajat haluavat tietoja monista eri asioista. Näistä ovat useimmin mainittuja eläkkeet ja eräät muut sosiaali-turvaetuudet. Tärkeänä pidetään myös terveyden ja kunnon ylläpitoon liittyvää lisäinformaatiota. Ryhmien välillä on jonkin verran eroja halutun lisätiedon kohteissa.

Eläkkeellä olevien kohdalla on huomattava ennen kaikkea lisäinformaation tarpeen väheneminen aktiiviaikaiseen tarpeeseen verrattuna. Noin yhdeksän kymmenestä eläkeläisestä katsoo, etteivät he tarvitse lisätietoja enää mistään. Mainituista kohdista tulevat kuitenkin eniten esiin harrastusmahdollisuudet, sairauksien hoito ja terveyden ja kunnon ylläpito. Edelleen halutaan jossain määrin työntekoa ja eläkkeitä koskevaa tietoa.

Kurssilaisten tiedonhalu vähenee eläkkeelle siirtymisen jälkeen useissa kohdissa selvästi muita enemmän. Valmennuskurssi on tuonut lisätietoja useilta eri alueilta, mikä on osaltaan vaikuttanut siihen, että tiedon tarve näistä asioista on eläkkeellä oltaessa usein jo aika vähäistä.

Tiedolla on kuitenkin kysyntää ennen eläkkeelle siirtymistä. Kiinnostuksen kohteet vaihtelevat ryhmittäin, kuten nähdään taulukosta 30.

Ruumiillisen työn tekijät korostavat taloudellisiin tekijöihin liittyvien tietojen tarvetta sekä tietoja terveyden ja kunnon ylläpidosta. Tietoja eläkkeistä halutaan eniten.

Taulukko 30. Lisätiedon tarve ennen eläkkeelle siirtymistä työn eri tyyppiryhmissä. Kunkin tietoalueen maininneet prosentteina ao. ryhmään kuuluvista vastaajista.

Raskas ruumiillinen työ	Muu ruumiillinen työ	Osittain henkinen työ	Täysin henkinen työ
Eläkkeet 66	Eläkkeet 73	Terveys ja kunto 65	Terveys ja kunto 50
Terveys ja kunto 41	Sair.vak. 55	Eläkkeet 57	Harrastusmahdoll. 30
Sos.avustukset 28	Sos.avustukset 46	Sair.vak. 37	Sair.vak. 30
Työntekomahdoll. 28	Terveys ja kunto 46	Harrastusmahdoll. 37	Työntekomahdoll. 20
Sair.hoito 28	Sair.hoito . 33	Sos.avustukset 37	Sair.hoito 15
Sair.vak. 22	Harrastusmahdoll. 33	Sair.hoito 35	Eläkkeet 15
Harrastusmahdoll. 22	Ruoka 24	Ajankäyttö 26	Ruoka 15
Ruoka 16	Työntekomahdoll. 18	Ruoka 22	Sos.avustukset 5
Ajankäyttö 9	Ajankäyttö 12	Työntekomahdoll. 20	Ajankäyttö -

Tiedon puute synnyttää myös epäilyjä:

"Onko nää oikein laskettu nää eläkkeet. Mä olen huomannut, että monet ihmiset epäilevät, että onko ne (eläkkeet) varmasti oikein laskettu. Meidän pitäis saada vähän niin ku näyttöä paremmin, kuinka tämä lasketaan ja onko se aivan varma, että se on minulle oikeutettu tämä eläke. Meillä ei ole minkäänlaista näyttöä eikä tietoa - saamme vain tyytyä siihen, mikä meille annetaan. Me emme saa tarpeeksi tietoa siitä - kyllä meitä yritetään neuvoa, mutta se

on suuri prosessi alkaa laskea niitä uudestaan ja ei me aina rohjeta kääntyä eläkeneuvojien puoleen" (67-vuotias eläkkeellä oleva naispuolinen yrittäjä).

Henkisen työn tekijät ovat kiinnostuneita lähinnä terveyden ja kunnon ylläpitoon liittyvistä tiedoista, sairausvakuutustiedoista sekä harrastusmahdollisuuksista. Osittain henkistä työtä tekevät ovat myös usein kiinnostuneita eläkkeistä - terveyteen ja kuntoon liittyvien kysymysten lisäksi. Ruumiillisen työn tekijöillä ei näytä juuri riittävän kiinnostusta harrastusmahdollisuuksia tai ajankäyttöä koskeviin asioihin.

Kysymys siitä, mitä tiedotusvälineitä eläkkeelle valmennuksessa ja yleensä eläketiedotuksessa olisi käytettävä, on tietenkin hyvin tärkeä. Kysymyksissä 1/45 ja 2/47 tiedusteltiin mieluisimpia tietolähteitä.

Taulukko 31. Mieluisin (halutuvin) tietolähde ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2).
%-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Asiantuntija	37	20	42	14	41	11
Kurssit	20	12	8	8	9	8
Paikallinen virasto tms.	20	14	11	8	9	9
Esittelylehtinen	17	14	17	25	18	29
Sanomalehti	3	11	6	22	8	23
TV	3	17	11	17	11	14
Radio	-	12	-	3	1	3
Jokin muu lähde	-	-	5	3	3	3
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Halutuun tietolähde ennen eläkkeelle siirtymistä näyttää olevan asiantuntija - kuka hän sitten lieneekin. Noin joka viides kurssilainen toivoo kursseja tai informaatiota jostain paikallisvirastosta. Muut vastaajat korostavat esittelylehtisen merkitystä.

Juuri kukaan ei pidä tässä vaiheessa julkisia tiedotusvälineitä mieluisimpina tietolähteinä. Pidetyimpiä ovat inhimillisen vuorovaikutuksen, keskustelun, kysymysten teon, yms. mahdollistavat tietolähteet.

"Tytär täytti ne, kun en mä osannut niitä oikein ajatella. Niitä sai täyttää ja täyttää ja aina tuli uus vastaus, että sitä ja sitä puuttuu. Miksei se voi tulla automaattisesti, kun lähettää sinne tiedot, ettei sitä kysellä ja kysellä ja soitella ja soitella" (68-vuotias naistyöntekijä).

5.2.4. Työ ja asenteet

1. Työ ja työntekohalukkuus

Kysymyksessä 1/13 vastaajat kuvailivat nykyistä työtään sijoittamalla sen kysymyksessä mainittuihin työn tyyppiä kuvaaviin luokkiin. Vastaajien jakautuminen aktiiviaikaisen työn tyyppiryhmiin on seuraavanlainen:

Taulukko 32. Aktiiviaikaisen työn tyyppi. %-jakautumat ryhmittäin.

Aktiiviaikainen työ	Kurssil.	Ei-kurssil.	Yhteensä
Raskas ruumiillinen työ	15	27	23
Muu ruumiillinen työ	43	18	24
Osittain henkinen työ	39	34	36
Täysin henkinen työ	3	20	16
Jokin muu	0	1	1
Yhteensä	100	100	100

Luokkaan "raskas ruumiillinen työ" laskettiin mm. rakennustyö, raskas tehdastyö ym. "Muuhan ruumiilliseen työhön" kuuluu mm. normaali koneellinen tehdastyö. "Osittain henkiseen työhön" luettiin mm. myyntityö, konttorityö, työnjohtotyö, ym.. "Täysin henkistä työtä" on esimerkiksi pelkkä johtotyö, suunnittelu, yms. Vastaaajien ammattinimikkeet ja niiden luokittuminen työn eri tyyppiryhmiin esitetään tarkemmin liitteessä 7.

Vastaaajat jakautuvat aika tasaisesti erilaisten työn tyyppien osalle. Kurssilaisten ja ei-kurssilaisten kohdalla on eroja työn tyypeissä. Ne antoivat aiheutta työn tyyppin vakioimiseen vertailuryhmää muodostettaessa, kuten edellä jo todettiin.

Valtaosa vastaaajista (73 %) teki aktiiviaikanaan normaalia päivätyötä (ks. kys. 1/7). Kaksi- tai kolmivuorotyön tekijöitä oli 7 % ja 3 % teki jatkuvaa yötyötä. Sekalaisia työaikajärjestelyjä oli 6 %:lla vastaaajista. 11 % vastaaajista ilmoitti olevansa yrittäjä tarkoittaen lähinnä sitä, ettei heillä ole säännöllistä työaikaa.

Runsas neljäsosa vastaajista joutui käsityksensä mukaan ponnistelemaan ja yrittämään työssään kovasti (ks. kys. 1/23). Vajaa puolet joutui ponnistelemaan, mutta ei todella kovasti, ja vajaa kolmasosa selvisi tilapäisellä ponnistellulla työssään. Rauhallinen työtahti ilman erityisiä ponnisteluja oli noin neljäsosalla vastaajista.

"Keho ei enää jaksanut ja työ alkoi ottaa voimille. Kirvesmiehen työ on raskasta ja se vaatii tarkkuutta. Rakennuksilla joutuu myös liikkumaan ja kiipeilemään, mikä ei käy enää vanhemmiten sillä tavalla päinsä kuin nuorempana" (68-vuotias eläkkeellä oleva rakennustyömies).

Eläkkeellä oleva naistyöntekijä puolestaan toteaa, että:

"Työpaine oli kova loppuun asti - minkäänlaisia helpotuksia vanhoille ei tunnettu."

Työntekohaluinen 68-vuotias työntekijä taas perusteli työhalujaan mm. näin:

"Olis sen homman jaksanut tehdä vielä. Jos se olis ollu ruumiillisesti raskasta työtä, se olis ollu eri asia, mutta kun se meni vanhalla rutiinilla."

Tämän tutkimusaineiston vastaajat ovat yleensä varsinaisia työveteraaneja, sillä runsas kolmannes heistä on ollut nykyisessä tai sen tyyppisessä työssä vähintään 36 vuotta ja runsas puolet vähintään 30 vuotta. Kolme neljäsosaa vastaajista on ollut koko työssäoloaikansa lisäksi samanlaisessa tai sitä läheisesti muistuttavassa työssä.

Kysymyksessä 1/14 vastaajat joutuivat arvioimaan työn merkitystä riippumatta työstä saamastaan palkasta ja toimeentulosta.

Taulukko 33. Aktiiviaikaisen työn merkitys vastaajille. %-jakautuma.

Työn merkitys	%
Työ on "kaikki kaikessa"	15
Työllä on melko tärkeä merkitys - palkan lisäksi muutakin merkitystä	66
Työllä ei ole kovinkaan suurta merkitystä	9
Työllä ei ole juuri mitään merkitystä - tekee sitä lähinnä pakosta	10
Yhteensä	100

Työllä näyttää olevan itseisarvoa ja merkitystä - eräissä tapauksissa hyvinkin paljon.

"Jos ihmisellä on toimintatarmaa ja hän saa työstään lisäksi taloudellista hyötyä ja se on mielenterveydelle tärkeä, niin miksi hän ei jatkaisi työtään"
(67-vuotias työtä jatkava miespuolinen yrittäjä).

Näin pohti työn merkitystä yrittäjä, jolle työ muodosti todellisen, lähes kaiken kattavan elämänsisällön. Vastaavasti totesi eräs perheyrittäjä työssänsä työskentelevä rouva, että:

"Aviomies ei raski luopua tästä - hän sanoo aina, että mitä hän sitten tekee - se on hänelle olevinaan jotenkin tärkeätä."

Toisaalta lähes viidesosa vastaajista ei usko näin ja toinen puoli heistä ilmoittaa olevansa työssä ainoastaan "pakosta". Kysymykseen 1/21 saaduista vastauksista ilmeni, että kaikista huolimatta useimmat ihmiset uskovat voivansa luopua työstään ilman suurempia vaikeuksia. Noin viidesosa vastaajista arveli, että työstä luopuminen tulee olemaan vaikeaa.

Kysymyksissä 1/15 ja 2/38 kartoitettiin työskentelyhalua vanhuuseläkkeellä oltaessa. Vastausjakautumat näkyvät taulukossa 34.

Suurin osa vastaajista ei ole kiinnostunut varsinaisesta "normaalista" työstä enää vanhuuseläkkeellä ollessaan. Tilanne on samanlainen koko maata koskevien tulosten valossa (Karjalainen 1976, Suomen Gallup 1980). Tämän tutkimuksen työssäkäymättömillä eläkeläisillä näyttää sen sijaan olevan jossain määrin kiinnostusta tilapäistyöhön. Noin joka toinen vastaaja oli kiinnostunut lisäksi puolipäivätyöstä tai muusta kevyestä työstä.

Taulukko 34. Ennen eläkkeelle siirtymistä ilmaistu halu työkennellä vanhuuseläkkeellä ollessa normaaliin tapaan (1) ja työssä käymättömien vanhuuseläkkeelle siirtyneiden halukkuus ansiotyöhön, jos siihen olisi mahdollisuus (2). %-jakautumia.

1. vaiheen vastausvaihtoehdot:	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.		2. vaiheen vastausvaihtoehdot:
	1	2	1	2	1	2	
Kyllä varmasti (haluaisi)	9	-	10	3	10	3	Kyllä, vakinaista kokopäivätyötä
Ehkä haluaisi	29	6	10	3	22	10	Kyllä, lyhennetyllä työajalla
Tuskin haluaisi	29	29	29	16	26	19	Kyllä, tilapäistyötä
Ei haluaisi	33	65	51	78	42	68	Ei halua työtä
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	

Tiedusteltaessa nykyistä työntekoa (kys. 2/37) havaittiin, että erilaisia tilapäistöitä ja työtä "harrastusmielessä" tehdään vaihtelevassa määrin eri ryhmissä. Tilapäistöitä ilmoitti tekevänsä 6 % kaikista eläkeläisistä, mutta esimerkiksi henkisen työn tekijöillä tämä osuus oli 15 %. Työtä harrastusmielessä teki ryhmästä riippuen noin joka viides tai joka neljäs eläkeläinen. Raskaan ruumiillisen työn tekijöistä ilmoitti joka toinen eläkeläinen olevansa vielä mukana ainakin jossain työssä tai puuhassa, mutta lähinnä vain harrastusmielessä.

Tiedot koko maasta osoittavat, että vanhuuseläkeläisistä oli vuoden 1974 lopussa työssä noin 5 %. Osuus vaihteli huomattavasti ammattiryhmittäin (Hytti 1977, Karjalainen 1976). Espoolaisten työssäkäynti muistuttaa siis jossain määrin vanhuuseläkeläisten vastaavaa tilannetta koko maassa.

Vaikuttaa siltä, että ainakin espooalaisten kohdalla vallitsee ristiriita odotusten ja todellisen käyttäytymisen välillä. Raskaan ruumiillisen työn tekijät ovat olleet ehkä pakotettuja vastakkaisista ajatuksistaan huolimatta etsimään jonkinlaista tilapäistyötä tai puuhailua paikatakseen talouttaan. Henkistä työtä tekevät henkilöt taas eivät ole aina halunneet lopettaa työntekoa täysin, vaan pyrkivät harrastelemaan sitä jollain tavoin edelleen.

2. Asennoituminen vanhuuteen ja eläkkeelle siirtymiseen ja eläkkeelle sopeutuminen

Vanhuuteen suhtautumista mittaavista kysymyksistä on selkein kysymys 1/81, jossa vastaajat joutuivat valitsemaan neljästä vanhuutta koskevasta väittämästä lähinnä omaa mielipidettään vastaavan vaihtoehdon.

Taulukko 35. Vastaajien suhtautumistavat vanhuuteen. Eri vaihtoehdon valinneet prosentteina kaikista vastaajista.

Vastausvaihtoehto	%
Vanhuus on arvokas ja luonnollinen osa elämää	40
Vanhuudessa on hyvää ja huonoa - yleensä ei ole valittamista	27
Vanhuus on elämän ehtopuolta, on pakko tunnustaa huonommuutensa	30
Vanhuus on ikävää aikaa, sitä on pakko sietää jotenkin	3
Yhteensä	100

Kun kaksi ensimmäistä lausumaa tulkitaan sävyltään myönteisiksi, suhtautuu kaksi kolmesta vastaajasta vanhuuteen myönteisesti. Joka kolmas vastaaja suhtautuu siihen "varovaisen" kielteisesti.

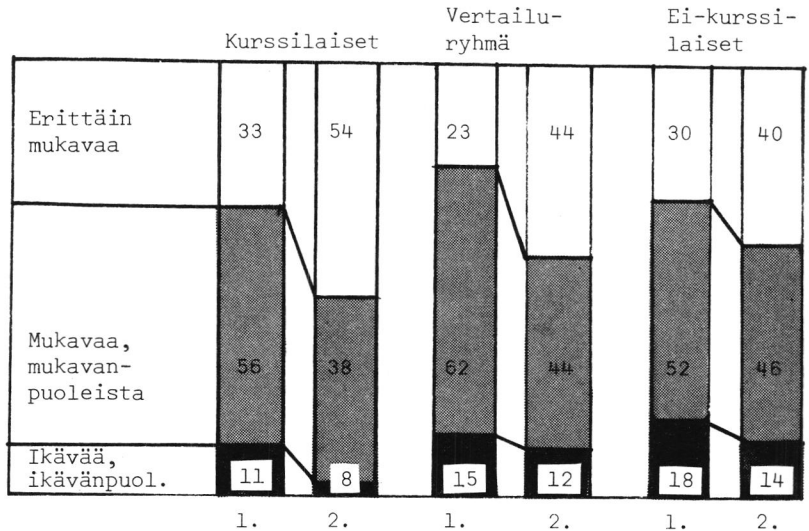
Miehet suhtautuvat vanhuuteen kielteisesti useammin kuin naiset. Naimattomat ja eronneet suhtautuvat siihen myönteisemmin kuin naimisissa olevat. Kaikkein kielteisemmin siihen suhtautuvat lesket. Vanhuuteen suhtautuminen on yhteydessä myös aktiiviaikaisen työn tyyppiryhmään siten, että ruumiillisen työn tekijät suhtautuvat asiaan selvästi kielteisemmin kuin henkisen työn tekijät.

Kysymyksessä 1/96 esitettiin väite, jonka mukaan "eläkkeelle siirtynyt ihminen on pantu tarpeettomana hyllylle eikä hänellä ole mitään käyttöä". Noin viidesosa vastaajista yhtyi tuohon ajatukseen lähes varauksetta, mutta lähes puolet oli asiasta eri mieltä. Mielenpiteiden yleissuunta painottui em. väitettä vastaan myönteisempään suuntaan.

Kysymyksessä 1/79 esitetyn ajatuksen, että "eläkeläisillä ei ole käyttöä yhteiskunnassa" hylkää hieman yli puolet vastaajista. Toisaalta toinen puoli vastaajista taas katsoo voivansa yhtyä em. ajatukseen. Heistä tosin suurin osa valitsi varovasti lievemman vaihtoehdon "siltä se vähän tuntuu." Eläkeläisten merkitys yhteiskunnassa on siis asia, josta mielipiteet menevät kovasti ristiin.

Eläkkeelle siirtymiseen asennoitumista mittaavat tässä tutkimuksessa parhaiten kysymykset 1/20 ja 2/9.

Kuvio 11. Ennakkokäsitys eläkkeelle siirtymisestä ennen eläketapahtumaa (1) ja mielipide koetusta eläkkeelle siirtymisestä (2). %-jakautumia ryhmittäin.



Kuviosta havaitaan, että suhtautuminen eläkkeelle siirtymiseen on ennen sen tapahtumista varsin myönteistä. Vähintään "mukavanpuoleisena" tapahtumaa pitää yli 80 % vastaajista. Ryhmästä riippuen sitä pitää noin joka kolmas - joka viides vastaaja "erittäin mukavana". Kielteinen ennakkokäsitys eläkkeelle siirtymisestä on noin 11-18 %:lla vastaajista.

Eläkkeelle siirtymisen jälkeen pitää a.o. tapahtumaa vähintään "mukavanpuoleisena" jo yhdeksän kymmenestä vastaajasta. Huomatta-

koon erityisesti, että myönteisen ääriluokan "erittäin mukavaa" osuus kasvaa joka ryhmässä ja kielteiset reaktiot vähenevät jonkin verran. Erittäin myönteisiä on kurssilaisista yli puolet ja vertailuryhmässä vähän vajaa puolet vastaajista. Kielteisesti suhtautuvia on eläkkeellä olevista noin kymmenesosa.

Tässä saatu tulos myönteisestä asennoitumisesta eläkkeelle siirtymiseen on samanlainen kuin muissa tutkimuksissa Suomesta ja mm. USA:ssa saadut tulokset (vrt. Aarnio - Forss ym. 1976, Sheppard - Philibert 1972, Suomen Gallup 1980).

Yrittäjänä toiminut eläkkeelle siirtynyt rouva kuvaa tuntemuksiaan:

"Minä odotin kovasti tätä eläkkeelle pääsyä, koska viimeiset ajat olivat minulle hyvin raskaita. Mieheni vaikean sairauden johdosta jouduin aina enemmän ja enemmän ottamaan vastuuta ja työtä. Ajattelin silloin jo, että yhtään en jatka yritystä kauemmin, kun on pakko." Nyt hän ei ole katunut omasta mielestään "hetkeäkään" yritystoiminnan lopettamista ja eläkkeelle siirtymistä, sillä "siinä oli aika kova vastuu mm. työntekijöistä ja nykyiset sosiaaliset velvotteet ovat aika kovat ja nekin tuntui painavan koko ajan - työstä ei ollut puutetta, vaan ylitarjontaa."

Ihmisten näkökohtien erilaisuus näkyy hyvin, kun siteerataan miespuolisen 67-vuotisen yrittäjän kannanottoa:

"Minä en näe minkään näköstä mieltä, että ihmisen pitää siirtyä jossain taitekohdassa ja että se yhtäkkiä nostetaan hyllylle. Kertakaikkiaan katson, että ihminen on hyllylle siirtynyt, kun siirtyy eläkkeelle - ainakaan minun luonnollani ei tulisi kysymykseenkään eläkkeelle siirtäminen."

68-vuotias eläkkeellä oleva leskimies toteaa:

"Kyllä minä silloin alluussa kaipasin töihin. Työkaverit muuttu niin nuoriks, mutta mä olin töissäkin omassa huoneessa, että se oli yksin olo sielläkin. Ensin se tuntu vähä niinku levolta joku päivä, mutta kyllä se sitte vähä rupes mennee sillä lailla, kun se mennee. Se on kaikki vaikeinta, kun mä tulen kauheen vähällä unella toimeen - olen ikäni nukkunu siinä 3-4 tuntia yössä."

Kurssilaiset suhtautuvat eläkkeelle siirtymiseen hieman myönteisemmin kuin vertailuryhmän jäsenet. Suhtautumisen muutokset tutkimusvaiheesta toiseen ovat molemmissa ryhmissä jokseenkin yhtä suuria ja samansuuntaisia. Ristiintaulukointi osoitti, että kurssilaisilla esiintyi kasvua luokasta "mukavaa, mukavanpuoleista"

myönteiseen ääriluokkaan (57 %), mutta vastaavaa kasvua oli myös vertailuryhmässä, joskaan ei aivan niin paljon (42 %). Kurssituksella ei näytä olevan tässä kohdin juuri merkitystä. Tämä voi johtua mm. siitä, että asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen on alunperinkin hyvin myönteistä.

Sukupuolella ei ole sanottavaa yhteyttä eläkkeelle siirtymistä koskeviin mielipiteisiin. Naiset suhtautuivat asiaan kuitenkin lievästi miehiä myönteisemmin. Myöskään siviilisääty ei näyttänyt olevan yhteydessä eläkkeelle siirtymiseen suhtautumiseen.

Suhtautumistavalla on kuitenkin yhteys aktiivivaiheeseen työhön. Ikävänä eläkkeelle siirtymistä pitää neljäsosa raskaan ruumiillisen työn tekijöistä, viisi prosenttia täysin henkisen työn tekijöistä ja 16 % muista.

Eläkkeelle sopeutumista voidaan tarkastella ensinnäkin viihtyvyysskysymyksen (kys. 1/22 ja 2/14) avulla. Vastausjakautumat siihen näkyvät taulukossa 36.

Ennakkokäsitykset viihtymisestä eläkkeellä ovat joka ryhmässä myönteisiä. Kielteisiä vastauksia on hyvin vähän. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen arviot viihtyvyydestä ovat ennakkokäsityksen suuntaisia, mutta sitäkin myönteisempiä. Joka ryhmässä noin yhdeksän kymmenestä vastaajasta ilmoittaa viihtyvänsä "hyvin", ja "varsin hyvin" viihtyviäkin on noin puolet kaikista. "Varsin

hyvin" viihtyvien osuus lisääntyy kurssilaisilla, mutta ei muissa ryhmissä. Vastausvaihtoehtojen ristiintaulukointi vahvisti näkymää, joten kurssitus on ilmeisesti auttanut osaa ihmisiä saavuttamaan "erittäin hyvän" viihtyvyydestason.

Taulukko 36. Käsitys eläkkeellä viihtymisestä ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Varsin hyvin	43	59	53	50	48	51
Aika hyvin	46	35	25	42	30	36
Joten kuten	8	3	14	8	17	12
Aika tai varsin huonosti	3	3	8	-	5	1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Tässä havaittu myönteinen suhtautuminen eläkkeelle siirtymiseen ja eläke-aikaan on samanlainen kuin eräissä USA:ssa tehdyissä tutkimuksissa (vrt. George - Maddox 1977 ja Pollman 1971).

Yhtenä sopeutumisen mittapuuna voitaneen pitää sitä aikaa, mikä ihmiseltä kuluu ennen kuin hän voi katsoa mukautuneensa uuteen olotilaan ja uuteen elämänjärjestykseen (kys. 2/19).

Taulukko 37. Eläkeläisen päiviin tottumiseen kulunut aika.
%-jakautumia ryhmittäin.

	Kurssil.	Vert. r.	Ei-kurssil.
Ei ole vielä tottunut	20	13	19
1-2 viikkoa	54	56	48
1 kuukausi	13	13	10
2-3 kuukautta	7	9	14
yli 3 kuukautta	6	9	9
Yhteensä	100	100	100

Puolella vastaajista on aikaa totuttautumiseen kulunut ainoastaan 1-2 viikkoa. Toisaalta on totutteluun kulunut yli 3 kuukautta lähes kymmenesosalla vastaajista. Viidesosa vastaajista ei ollut kyselyhetkellä vielä tottunut ajatukseen. Valmennuskursseilla ei näytä olevan vaikutusta tässä arvioituun eläkkeelle sopeutumiseen kuluvaan aikaan.

Miespuolinen 68-vuotias eläkeläinen kertoo sopeutumisesta eläke-aikaan:

"Kun on lähdössä joskus jonnekin ulos kävelemään, kysyvät tutut, että minnekäs sie oot menossa, kun olet noin hienoissa vaatteissa", jolloin hän vastaa: "En minä tarvii työvaatteita enää. En mie minnekää oo lähössä, mut miul ei oo tän huonompii vaatteita enää."

Aivan yhtä helposti ei sujunut seuraavan nais-työntekijän totuttelu eläkepäiviin:

"Aluksi ei millään tahtonut tottua siihen, ei millään. Oli työkavereita

ikävä ja semmosta kaikkee. Jos oli jottain harmia ennen aikaan, kun meni töihin niin - voi kuulkaa kyllä se on kaikkein parasta, kun ihminen on työssä - ne unohtu siellä, niin. Sitten oli taas kokonaan toinen mieli, kun tuli kotia, kävi kaupassa ja alkoi laittaa ruokaa - se menee sellaisessa tohinassa. Kyllä se tuntui aikalailla ensin alkuun."

Sopeutumisaika näytti olevan yhteydessä aktiiviseen työhön. Sopeutumisvaikeuksia on ollut eniten raskaan ruumiillisen työn tekijöillä, joista neljäsosa ei ollut vielä sopeutunut ja toinen neljännes ilmoitti tarvinneensa sopeutumisajaa 2-3 kk tai enemmän. Toinen ryhmä, jossa on havaittavissa jonkin verran sopeutumisvaikeuksia, on osittain henkistä työtä tehneet henkilöt. Parhaiten näyttävät sopeutuneen täysin henkistä työtä tehneet henkilöt.

5.2.5. Aktiivisuus

Aktiivisuus tuli esiin faktorianalyysin empiiristen hyvinvointitekijöiden joukossa. Ao. faktori nimettiin sen muiden ominaisuuksien perusteella "huolehtimis"-faktoriksi, jossa kuitenkin aktiiviteettikysymyksillä oli merkittävä paino. Teoreettisesti tämä osa-alue on lähellä Allardtin mainitsemaa "tekemisen"-osa-aluetta. Tässäkin tutkimuksessa kysyttiin mm. järjestöihin osallistumisesta ja muita vapaa-ajan toimia. Lisäksi vastaajia pyydettiin itse arvioimaan aktiivisuutensa määrää.

1. Aktiivisuus yleensä ja liikuntaharrastus

Taulukko 38. Arvio henkilökohtaisesta aktiivisuudesta ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin (kys. 1/27 ja 2/59).

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Erittäin aktiivinen	8	8	3	-	10	3
Melko aktiivinen	31	42	30	30	27	33
Jonkin verran aktiivinen	44	42	48	51	47	45
Aika passiivinen	14	5	16	11	14	15
Hyvin tai täysin passiivinen	3	3	3	8	2	4
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

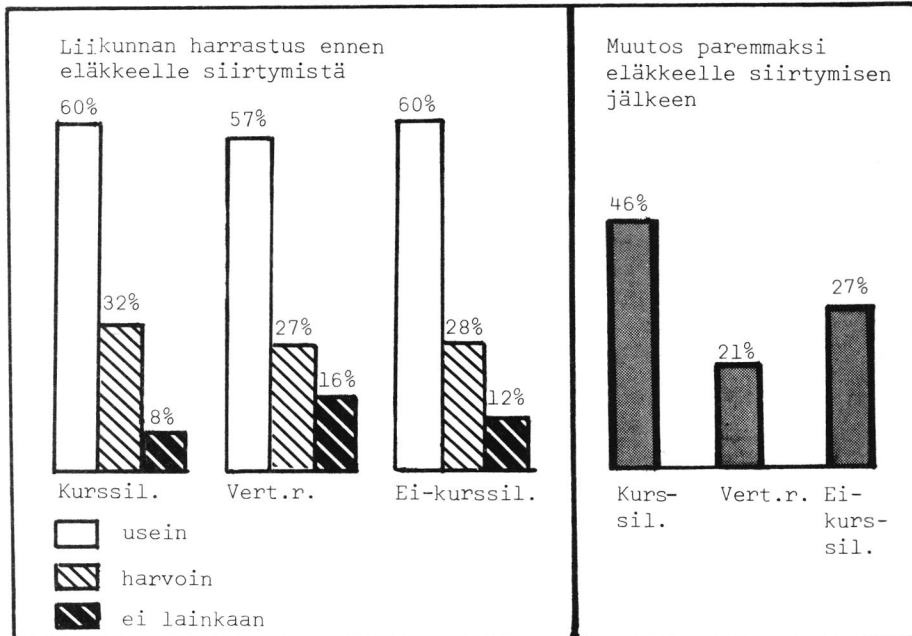
Runsas kolmasosa vastaajista on ennen eläkkeelle siirtymistä mielestään vähintään "melko aktiivisia". Passiivisiksi tunnustautuu tässä vaiheessa vajaa viidennes. Ryhmien väliset erot ovat pieniä.

Eläkkeellä oltaessa on "melko aktiivisten" kurssilaisien osuus kasvanut selvästi ja passiivisten osuus pienentynyt aktiiviaikaan verrattuna. Vertailuryhmässä ei ole juuri tapahtunut muutoksia. Valmennuskurssi on siis lisännyt henkilökohtaista aktiviteettia. Vastausvaihtoehtojen ristiintaulukointi vahvisti tätä johtopäätöstä.

Voimistelun, lenkkeilyn tai muun liikunnan harrastustiheyttä ja niiden tottumusten muu-

tosta tiedusteltiin kysymyksissä 1/53 ja 2/53.

Kuvio 12. Voimistelun, lenkkeilyn tai muun liikunnan harrastustiheys ennen eläkkeelle siirtymistä ja liikuntatottumusten ja kunnon hoidon muutos paremmaksi eläkkeelle siirtymisen jälkeen. %-jakautumia ryhmittäin.



Ennen eläkkeelle siirtymistä on liikunnan harrastus eri ryhmissä jokseenkin samanlaista. Yli puolet vastaajista harrastaa liikuntaa ainakin "aika usein". Tilanearviot eläkkeelle siirtymisen jälkeen osoittavat, että liikuntatottumukset ja kunnon hoito voimistuvat joka ryhmässä. Kurssilaisten kohdalla kehitys

on huomattavasti voimakkaampaa kuin vertailuryhmässä, mikä osoittaa kurssituksen myönteisen vaikutuksen.

Syinä liikuntaharrastusten puutteeseen mainittiin ensinnäkin "ajanpuute". Toisaalta todettiin usein, että "en jaksaa harrastaa liikuntaa". Nämä ovat työssäkäyville luonnollisia esteitä, jotka voivat poistua eläkkeelle siirryttäessä.

2. Harrastus- ja yhdistystoiminta

"Tyytyväisyyttä tuo kirjojen lukeminen, muistelmateokset yms. Kesällä käyn merellä kalastamassa, mikä on hyvin mukavaa. Puutarhahommia riittää kans, mutta ei sen niin nuukaa ole, vaikka ei olisikaan mitään erityistä hommaa" (68-vuotias ent. rakennustyömies).

Tiedusteltaessa vastaajien mieltymyksiä oleskeluun ja harrastuksiin (kys. 1/26) havaittiin, että joukossa on ainakin aktiiviaikana runsaasti todellisia "harrastusihmisiä", sillä noin joka viides vastaaja ilmoitti harrastusten vievän vapaa-ajan lähes kokonaan.

"Huomenna minä menen 60-vuotispäiville, tiistaina menen katsomaan sairasta veljeäni. Sitten tulee marttojen vuosikokous ja sitten diakoniapiirin vuosikokous, sitten veljeni syntymäpäivät, että tällaisia menoja on jatkuvasti; ja sitten pitäisi käydä taiteilijain näyttelyssä..." (67-vuotias naispuolinen yrittäjä).

Useilla muillakin vastaajilla on kaksi tai kolme harrastusta. Toisaalta toisesta ääripäästä erotui myös viidenneksen suuruinen joukko, joka ilmoitti lähinnä vain oleskelevansa.

Harrastamattomuus näyttää olevan koko maassa huomattavasti yleisempää kuin Espoossa (vrt. Allardt, emt. 176-177).

"Illat on pahoja, kun silloin ei ole toimintaa. Päivällä on käsitöitä ja syömässäkäynti ja iltapäivällä taas käsitöitä ja istumista. Illalla on istumista ja virkkaamista - televisiokin on rikki ja uutta ei ole raaskinnut ostaa. Joskus käyn kävelässä ja joskus harvoin naapuritalossa" (Eronnut eläkkeellä oleva nainen).

A k t i i v i s t a mukanaoloa yhdistyksissä mitattiin kysymyksessä 1/24. Kurssilaisista osallistuu noin kolmasosa aktiivisesti yhden yhdistyksen tai järjestön toimintaan. Ei-kurssilaisista osallistuu aktiivisesti noin puolet kahden tai vielä useamman yhdistyksen toimintaan.

Espoolaisten aktiiviteetti näyttää olevan ennen eläkkeelle siirtymistä tässä suhteessa yhtä hyvä tai jopa parempi kuin yleensä koko maassa (vrt. Allardt, emt.).

Aikaisempien tutkimustulosten mukaan on v a n h u s t e n osallistuminen kerhotoimintaan, eläkeläisyhdistyksiin jne. suhteellisen

vähäistä. Osallistujien osuus on yleensä noin neljäsosa kaikista (Koskinen, emt. liitteet, Karjalainen 1980).

Espoolaisilta kysyttiin harrastus- yms. toimintojen muutosta eläkkeelle siirtymisen jälkeen (kys. 2/58):

Taulukko 39. Harrastus- yms. toiminnan mahdollinen muuttuminen kurssilaisilla ja vertailuryhmässä. %-jakautumia.

Harrastus-toiminta on:	Kurssilaiset	Vert.ryhmä
Lisääntynyt	27	13
Vähentynyt	3	-
Pysynyt samanlaisena	70	87
Yhteensä	100	100

Harrastus- yms. toiminta on lisääntynyt kurssilaisien käsityksen mukaan noin neljäsosalla heistä. Vertailuryhmässä kokee noin joka kymmenes vastaaja tällaista tapahtuneen.

Kysymyksessä 1/25 tiedusteltiin yhdistystoimintaan ym. kodin ulkopuoliseen toimintaan osallistumisen muutosta ennen eläkkeelle siirtymistä. Vastausjakautuma osoitti, että osallistuminen on vähentynyt. Yli puolet vastaajista ilmoitti vähenemistä tapahtuneen, ja yli kolmannes katsoi vähenemistä olleen paljon. "Luopumisen merkkejä" on siis olemassa ennen eläkkeelle siirtymistä.

"Miul ei oo mitään vapaa-ajan ongelmaa, kuten on se muotisana, jollen lue, voin lähteä ulos tai tehdä mitä vaan - ainakin itse tunnen niin ja vakuutan sen itselleni. Ei oo minkäänlaista sellaista tunnetta, ett en saa aikaa kulumaan."

Sitaatti kuvaa ajankäyttöä koskevia mielipiteitä (vrt. kys. 1/29 ja 2/21). Noin kolme neljäsosaa vastaajista ei pidä tarpeellisena ajankäyttöön liittyvää neuvontaa ennen eläkkeelle siirtymistä ja loputkin suhtautuvat asiaan varauksellisesti. Vastaukset 2. vaiheen kysymykseen osoittavat, että yhdeksän kymmenestä vastaajasta joka ryhmässä katsoo, että heillä on riittävästi toimintaa, ajankulua ja kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa eivätkä he kaipaa enempää toimintaa. Yksi tärkeä ajankäyttömuoto on lukeminen:

"Vaik tulen joskus yölläkin vähän kekkulissakin kotia, niin kirjasta vaikka yhen sivun luen, kirja pitää olla vieressä" (68-vuotias ent. työnohjaaja).

5.2.6. Sosiaaliset suhteet

Eläkkeelle siirtymisellä on selviä yhteyksiä sosiaalisten suhteiden verkostoon. Faktoriaalilyysin tuloksessa tämä alue tuli esiin omana ulottuvuutenaan erityisen korostuneesti tutkimuksen toisessa vaiheessa.

Sosiaalisten suhteiden merkitystä kuvaa 1. vaiheen kysymykseen 88 saadut vastaukset. Niiden mukaan

piti itseään "seurallisena" henkilönä hieman yli puolet vastaajista. Suurin osa muista valitsi vastausvaihtoehdon, jonka mukaan he pitävät mieluummin yksinolosta, mutta myöntävät, että "on joskus mukava tavata muita ihmisiä". Todellisia yksineläjiä, ns. "yksinäisiä susia" oli vain joku-
nen harva yksittäistapaus.

1. Suhteet lähiomaisiin

Espoo-aineistossa oli aviopareja kolmeneljäsosaa kaikista. Yksinäisiä oli vain 16 %. Heistä oli valtaosa naisia.

Koko maan kohdalla on tilanne toisenlainen. Ikääntymisen edistyessä yksin asuminen lisääntyy. Niinpä kaupunkien 75 vuotta täyttäneistä vanhuk-
sista jo runsas puolet asuu yksin. He ovat valta-
osaltaan naisia. Maaseudulla tilanne on toinen,
koska lasten kanssa asuminen on maaseudulla mel-
ko yleistä (vrt. Karjalainen 1980, 5-6).

Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä on naimisissa oleville henkilöille merkityksellistä se, milloin puoliso jää eläkkeelle. Tätä tiedusteltiin kysy-
myksessä 2/36. Kurssilaisten ryhmässä on puoli-
soista lähes puolet eläkkeellä ja 10 % muuten
kotona olevia. Vertailuryhmässä ovat vastaavat
luvut 63 % ja 4 %.

Naispuolisen vastaajan puoliso on useammin eläk-
keellä kuin miespuolisen, mikä johtuu tietenkin
siitä, että aviopuolisoista mies on usein van-
hempi.

Yleensä lähdetään siitä perusajatuksesta, että "kaksin aina kaunihimpi", mutta tilanne edellyttää tietenkin aviopuolisojen väliin pysymistä kunnossa. Tällainen oli 67-vuotiaan työntekijä-eläkeläisen tilanne:

"Elämä vaimon kanssa painaa mieltä jatkuvasti - mikään ei mene, kaikesta tulee kinaa. Sitä on ollut jo kolmisen vuotta ja panee ajattelemaan, mitä tästä tulee kun ain vain näyttää pahenevan tämä yhdessäolo. Ei meillä ole semmosta (seksuaalista kanssakäymistä) - se on loppunu eläkeaikana. Minusta olis ehkä vielä jollakin tavalla, vähän vaihtelua tässä meininkissä, mutta hän (vaimo) sanoo, ettei mitään, kaikki on hänen puoleltaan niin ku ohi. Olo on muutenki väkinäistä, asutaan eri huoneissa ym., ei kuljeta yhdessä missään, jne."

Sosiaalisten suhteiden peruskysymyksiä käsiteltiin kysymyksissä 1/91 ja 2/56. Tulos näkyy taulukossa 40.

Vähintään "aika usein" ilmoitti lähiomaisia tapaavansa 70 % kurssilaisista ja noin puolet muista vastaajista ennen eläkkeelle siirtymistä. Lähiomaisten tapaaminen vähenee ei-kurssilaisilla ja vertailuryhmässä eläkkeelle siirtymisen jälkeen, jolloin lähiomaisia tapaa "usein" enää runsas kolmannes ao. ryhmien vastaajista. Kurssilaisilla "usein" tapaaminen on eläkeaikana yhtä yleistä kuin aikaisemminkin.

Taulukko 40. Lähiomaisten^{x)} tapaamisen tiheys ennen eläkkeelle siirtymistä ja sen jälkeen. %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Hyvin usein	24	27	19	8	21	17
Aika usein	46	43	30	24	34	25
Silloin tällöin	22	14	35	46	31	41
Aika harvoin	-	8	13	5	11	6
Hyvin harvoin	-	5	3	14	3	10
Ei ole (muualla asuvia) lähiomaisia	8	3	-	3	-	1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

"Harvoin" tapaamisten osuus lisääntyy jossain määrin joka ryhmässä.

Vaihtoehtojen ristiintaulukointi osoitti, että muutokset ovat tapahtuneet ei-kurssilaisilla ja vertailuryhmässä luokasta "usein" luokkaan "silloin tällöin", mitä ei juuri esiintynyt kurssilaisilla. Näyttää siis siltä, että valmennuskursseilla korostettu sosiaalisten suhteiden säilyttämisen tärkeys on auttanut ainakin osaa kurssilaisista ylläpitämään kiinteitä suhteitaan lähiomaisiin.

Erityisesti lapset ja lastenlapset ovat eläkkeelle siirtyneille läheisiä ja tärkeitä:

Varsinkin nuorinta lastaan vastaaja tapaa lähes päivittäin. Lapsenlapsista puhuminen tuo hymyn kasvoihin (67-vuotias eläkkeellä oleva työntekijä).

x) Muualla, eri asunnossa asuvat lähiomaiset

"Suhteet lapsiin ovat läheiset ja lämpimät. Minulla on tiiviit kontaktit erityisesti poikaan, joka asuu Helsingissä" (67-vuotias naispuolinen ent. yrittäjä).

Lähiomaisten (lasten) tapaaminen on hyvin tavallista eläkkeelle siirtymässä olevilla. Myös koko maata koskevien tietojen mukaan tapaamistiheys vähenee kuitenkin iän karttuessa jonkin verran ainakin kaupungeissa asuvilla (Karjalainen 1980).

2. Tuttavuudet ja sosiaalinen osallistuminen

"Mul on entisiä työkavereita ja kun mul on puhelin tossa, niin sitä soitellaan - ja pääsenhän minä liikkumaan, käymään. Joka päivä on yhteyttä yhden entisen työkaverin kanssa - jos hän ei soita, niin minä soitan" (eläkkeellä oleva nais-työntekijä).

Hyvien tuttavien määrä työpaikalla ja yleensä eläkkeelle siirtymisen jälkeen näkyy seuraavasta taulukosta (vrt. kysymykset 1/86 ja 2/54):

Taulukko 41. Hyvien tuttavien määrä työpaikalla ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja hyvien tuttavien määrä yleensä eläkkeelle siirtymisen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.

Vastausvaihtoehdot	Kurssil.		Vert. r.		Ei-kurssil.	
	1	2	1	2	1	2
Ei yhtään tai yksi	17	3	21	11	21	9
Kaksi-kolme	20	31	22	29	18	23
Neljä tai useampia	63	66	57	60	61	68
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Taulukosta havaitaan, että ennen eläkkeelle siirtymistä henkilöillä on yleensä runsaasti hyviä tuttavuuksia. Joka toisella vastaajalla on neljä tai useampia hyviä tuttavuuksia. Joka viidennellä vastaajalla on vain yksi tai ei yhtään hyvää tuttavuutta työpaikalla.

Eläkkeelle siirtymisen jälkeenkin hyviä tuttavuuksia on paljon. Tuttavien määrä on joka ryhmässä vielä korkeampi kuin hyvien työpaikkatuttavien lukumäärä aktiiviaikana. Henkilöt, joilla on vain yksi tai ei yhtään hyvää tuttavuutta, ovat eläkeaikana harvinaisia. Ystävyys- ja tuttavuus-suhteet ovat siis monipuolisia ja henkilöt säilyttävät työpaikkatuttavuudet tai korvaavat ne muilla tuttavuuksilla eläkkeelle siirtymisen yhteydessä.

Tämä tulos on samansuuntainen kuin koko maasta saadut tulokset (Karjalainen 1980).

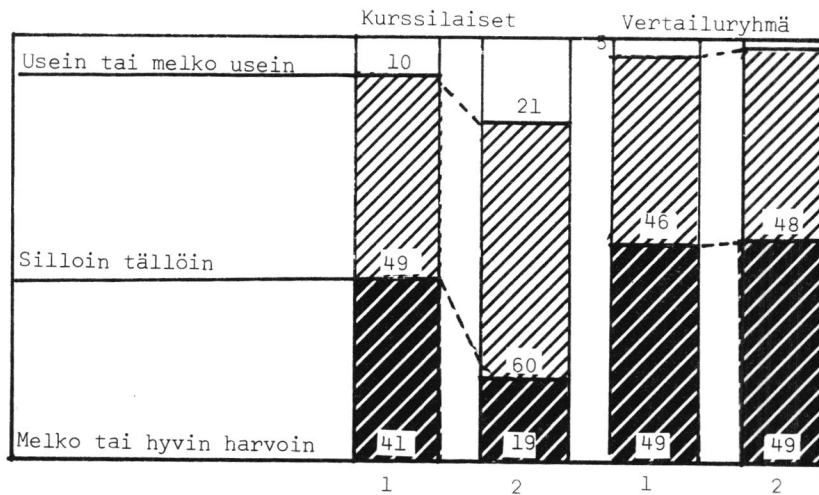
Muutoskehitys on kurssilaisilla ja vertailuryhmässä jokseenkin samanlainen, joten valmennuskurssin ihmishuopetuksella ei ole ollut tässä kohdin vaikutusta.

Paikallisyhteisön sosiaalinen tuki ilmenee seuraavassa:

"Me ollaan tämmönen merkkillinen kulma tässä, että me ollaan niinku samantilaista perhettä tässä kaikki. Mul on kaikki nää ihmiset tuttavina - jokuhan sanoo, että jos on paha olo, niin tule käymään" (67-vuotias yrittäjänä toiminut naisleski).

Sosiaalista osanottoa mitattiin kysymyksillä 1/87 ja 2/55. Vastausjakautumat näkyvät kuviossa 13, josta on jätetty pois ei-kurssilaisten ryhmä, koska sen vastausjakautuma ei eronnut vertailuryhmästä.

Kuvio 13. Kylässä, kutsuilla tai "juhliissa" käynnin tiheys ennen eläkkeelle siirtymistä (1) ja sen jälkeen (2). %-jakautumia ryhmittäin.



Ennen eläkkeelle siirtymistä on sosiaalisiin tapahtumiin osallistuttu molemmissa ryhmissä "silloin tällöin" tai "harvoin". Eläkkeelle siirtymisen jälkeen on tilanne vertailuryhmässä jokseenkin samanlainen kuin työssä ollessakin. Kurssilaisten ryhmässä osallistuminen on sen sijaan lisääntynyt suuresti. "Harvoin" osallistujia on kurssilaisissa enää vajaa viidesosa. Valmennuskurssi on siis lisännyt kurssilaisten sosiaalista osanottoa.

Osallistumismuotoja on monia, joiden joukossa ovat mm. eläkeläistanssit:

"Mä otan pari kaljaa - ja olen ollut kova tanssaamaan. Olen saanut monta humppakilpailupalkintoa - juu. Kun siellä oli lauantaina aina päivätanssit, niin pääsi päivällä pois - ei sitä arvaa illalla oikein. Ne on monta putsannu tossa" (68-vuotias leskimies).

5.2.7. Hyvinvoinnin osatekijät ja muu elämänsisältö

Edellä on kuvattu hyvinvointia osa-alue kerrallaan. Kuvausta on täydennetty syvähaastattelusta saadulla aineistolla. Syvähaastattelutietojen katsottiin voivan tuoda esiin sellaisia hyvinvointiin liittyviä yksityiskohtia ja näkemyksiä, jotka eivät ehkä muuten tulisi esiin osatekijöiden analyysissa. Tästä syystä haastatteluissa sivuttiin myös em. osa-alueisiin varsinaisesti kuulumattomiakin asioita.

Syvähaastattelujen tulokset vahvistavat osatekijöitten analyysissa jo tehtyjä havain-

toja. Hyvinvoinnin perustekijät eli tulot ja terveys näyttelevät myös syvähaastattelujen mukaan tärkeää osaa hyvinvoinnin muodostumisessa. Erityisesti taloudellisen tilanteen havaittiin kietoutuvan moniin muihin hyvinvoinnin osatekijöihin.

Yleinen tiedon puute ja eläketurvaa koskevan tiedon epävarmuus tulivat niin ikään selvästi esiin. Tietty aktiviteetin puute ja elämän rajoittuneisuus näkyi myös paikoitellen. Sosiaalisissa suhteissa korostuivat suhteet lapsiin ja lastenlapsiin. Lähiympäristössä asuvien ihmisten tuen suuri merkitys vanhenevalle eläkeläiselle tuli myös usein esiin.

Syvähaastatteluissa ei havaittu suuria, vaikuttavia kokonaisuuksia, jotka olisivat mahdollisesti unohtuneet pois tutkimuksesta. Sen sijaan kävi ilmeiseksi, että "muuhun elämänsisältöön" liittyvät seikat voivat olla merkityksellisiä ihmisen hyvinvoinnin kokonaisuuden kannalta. Toisaalta juuri nämä seikat pirstoutuvat helposti moniin yksilöllisiin yksityiskohtiin, joilla on erilainen merkitys eri ihmisille. Seuraavassa muutama esimerkki tällaisista kohdista:

Haastateltava yrittää sitoa elämänsä tiukasti siihen, mikä hänellä vielä on, eli kotiympäristöön. Negatiivisävytteisten hyvinvoinnin osatekijöiden vastapainona hän turvautuu uskontoon. Esimerkin siittä, mitkä kaikki asiat voivat vaikuttaa ihmisen elämään, tarjoaa tässä tapauksessa

lisäksi pieni kotieläin - kissa
(67-vuotias naimaton naistyöntekijä).

Vastaja katsoo olevansa tyytyväinen elämäänsä, koska hänen kohdallaan "elämä on aina pyyhkinyt suhteellisen hyvin". Vastajan mielestä tähän kuuluu "kaikki menestyminen". Varsinainen tyytyväisyyden lähde on elämä saaristossa toukokuusta marraskuuhun ja siellä olevat puuhailut. "Tuo paikka on minulle, kuten sanotaan, aivan täydellinen paratiisi" (67-vuotias miespuolinen yrittäjä).

Alkoholia tulee joskus käytettyä. Siitä hän kertoo: "Jos mää pesen pyykkiä ja kun mää otan vähä koskenkorvaa ennen, niin mä saan niin mahdolloman hyvän työhalun, ai, ai, kun se käy se työ kuin ennen nuorena. Mutta jos olen ryypyn ottanut, niin tosta ovesta en me ulos, enkä käy ravintolassa" (eläkkeellä oleva naistyöntekijä).

Vastaja toteaa seksuaalisen puolen olleen onnellista aina miehensä sairastumiseen asti, mistä lähtien kysymyksestä on kuitenkin tullut hänelle "pysyvä ongelma". Vastaja on kertomansa mukaan edelleen seksuaalisesti "aktiivi", ja hänellä on myös "varsin hyvä uusi tuttavuussuhde", mutta seksuaalisen kanssakäymisen esteenä on kuitenkin

molemminpuolisia asenteellisia esteitä
(67-vuotias leskinainen).

Syvähaastattelujen perusteella voidaan muodostaa tyyppiryhmiä. Ryhmittely tapahtui aika vaivattomasti ja luonnollisen tuntuisesti.

1. " H y v i n v o i v a t " on sopiva nimitys tyyppiryhmälle, johon kuuluvien henkilöiden vastauksissa havaittiin monien hyvinvoinnin osatekijöiden kasautumista. Hyvinvoinnin taso on yleensä korkea. Oma osuutensa siihen on näiden henkilöiden aktiivisuudella ja yleensä myönteisellä asenteella elämään ja sen tapahtumiin.

Vastaaaja toteaa olevansa "onnellinen ihminen". Elämää sävyttää voimakas usko Jumalaan ja "luottamus Hänen johdatukseensa kaikissa tilanteissa". Toisena onnellisuuden perustana vastaaaja mainitsee hyvän terveydentilansa. Seuraavaksi hän tuo esiin hyvän taloudellisen asemansa, mutta haluaa jonkin aikaa mietittyään sijoittaa seuraavalle sijalle ystävät. Edellä olevan perusteella vastaaaja kysyykin: "eikö tässä ole jo onnellisuuden perustaa." Lisäksi hän haluaa tuoda esiin toimimisensa yhteiskunnassa eri järjestöissä ja tehtävissä, mikä hänen mielestään auttaa ylläpitämään aktiviteettia ja omanarvontuntoa (eläkkeellä oleva naispuolinen ent. yrittäjä).

2. " T a v a l l i s e t " kuvaa ryhmää, jossa hyvinvoinnin perustekijöiden tila on yleensä tyydyttävä, mutta hyvinvointitekijöiden kasautumisesta ei voida puhua siinä mielessä kuin edellisessä ryhmässä. Hyvinvoinnin yleistaso jää "tavalliseksi" yltämättä oikein missään suhteessa korkealle tasolle.

Onnellisuudesta puheenollen hän on omasta mielestään jossain "puolitiessä". "Tuolla pubissa ei tarvitte ottaa kun yks iso kalja niin voi pitkään istua sen seurassa." Tärkeänä hän pitää myös seurustelua "tuttavarouvan" kanssa. Hän pitää tärkeänä tunnetta siitä, että on jonkun seurassa. Edelleen tulee esiin miellyttävinä seikkoina em. eläkeläistanssit ja niiden musiikki. Oma merkityksensä on myöskin läheisellä luonnolla ja siinä tapahtuvilla ilmiöillä (68-vuotias leskimies).

3. " H u o n o v o i n t i s e t " muodostavat ryhmän, johon kuuluu leskiä ja naimattomia henkilöitä. Heille on ominaista hyvinvoinnin osatekijöitten kielteisten puolien kasaantuminen. Siihen kuuluu usein heikko taloudellinen tilanne ja sitä seuraavat muut kielteiset seikat. Yhteisenä piirteenä on myös yksinäisyys, harrastamattomuus ja tapahtumaköyhyys, mikä liittyy passiivisuuteen, sairasteluun ja vieraantumiseen.

4. " Y r i t t ä j ä t " muodostavat aineis-
tossa oman ryhmänsä. Heille on yleensä
ominaista ylikorostunut työorientoituminen
ja kielteinen asenne eläkkeelle siirtymi-
seen. Hyvinvoinnin perustekijöiden osalta
heidän tilanteensa on hyvä, mutta toisaalta
on nähtävissä ongelmia eräiden muiden teki-
jöiden suhteen.

Seuraavassa esitetään kahden syvähaastattelun
tulokset kokonaisuudessaan. Ensimmäinen vastaaja
kuuluu lähinnä tyyppiryhmään "tavalliset". Toi-
nen vastaaja taas ryhmään "huonovointiset".

VASTAAJA 1

Vastaja on ollut eläkkeellä lähes kolme vuotta. Hän siirtyi eläkkeelle 65-vuotiaana toimittuaan koko ikänsä ruumiillisessa työssä, pääasiassa kirvesmiehenä rakennuksilla. Vastaja on naimisissa ja asuu vaimonsa kanssa omistamassaan omakotitalossa. Hän ei osallistunut valmennuskursseille. Asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen on myönteistä. Ulkonäöltään hän on jotakuinkin ikäisensä näköinen vaikuttaen fyysisesti ja psyykkisesti terveen tuntuiselta.

Vastaja on osallistunut sotiin koko jatkosodan aikana, mutta ei osaa sanoa, vaikuttiko se hänen terveydentilaansa. Terveydentilaansa hän pitää yleisesti ottaen aika hyvänä lukuunottamatta jatkuvaa lääkehoitoa tarvitsevaa allergista nuhaa. Aktiiviaikaan verrattuna hän katsoo terveydentilansa parantuneen, koska nyt voi levätä kyllikseen eikä ole enää alttiina ulkotyön kylmyydelle ja vedolle, joka pahensi nuhaa. Terveydentila oli huonoimmillaan vuotta ennen eläkkeelle siirtymistä. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen terveys on siis selvästi parantunut.

Elämänrytmin muutosvaikeuksia oli eläkkeelle siirtymisen jälkeen sikäli, että hän heräsi joka aamu viiden aikaan, kuten oli tottunut heräämään työhön lähtiessään. Vasta nyt - siis lähes kolmen vuoden kuluttua - hän katsoo sopeutuneensa eläkkeellä oloon siinä määrin, että pystyy nukkumaan pitempäänkin. Vastajan vaimo käy vielä työssä, mikä rytmittää myös vastajan elämää. Normaalisti tämä vaikuttaa mm. aamulla ylösnousemiseen ja aamiaisen nauttimi-

seen, mutta myös siihen, että vastaaja ei syö pääateriaansa päiväsaikaan, vaan vasta illalla vaimon työstä kotiin tultua. Tämä ei poikkea aktiiviajan käytännöstä, koska hän ei syönyt tavallisesti silloinkaan lämmintä ateriaa työpäivän kestäessä.

Perheessä on kaksi lasta, joista toinen on Helsingissä. Vastaaja toteaa lasten suuren merkityksen nykyisessä elämässään. Kontakti lapsiin on jatkuvaa ja se on säilynyt lähes samalla tasolla kuin aktiiviaikanakin. Lapset käyvät entisessä kodissaan vähintään kerran kuukaudessa.

Vastaaja tapaa ympäristössä olevia tuttuja ihmisiä satunnaisesti "silloin tällöin", mutta ei pidä mitenkään säännöllisiä ja toistuvia yhteyksiä tärkeinä. Hän on kyllä "juurtunut" omaan taloonsa, mutta ei koe juurtumista asuinpaikkaansa merkittävänä. "Liian suuresta hullinasta, kun sanotaan esimerkiksi Helsingin keskustaan, kun menee..." ei vastaaja kuitenkaan välitä. Hän ei valitsisi asuinpaikkaansa missään nimessä "sellaisesta paikasta".

Eläkkeen määrä ei ollut vastaajalle yllätys, koska hän oli ottanut siitä selvää Eläketurvakeskuksesta. Kuitenkin hän sai eläkettä enemmän kuin luuli, koska hän ei kertomansa mukaan ottanut huomioon sitä, että eläkkeen perusteena olevaa palkkaa oli korjattu indeksillä. Hän sanoo tulevansa "tydyttävästi toimeen" ja ilmoittaa kyllä "pärjäävänsä". Haastatteluhetken eläketurvasta muodostaa työeläke nettona noin 1 100 mk ja kansaneläke sekä rintama-

mieslisä 241 mk eli eläke on yhteensä 1 341 mk/kk. Velkoja ei ole "käytännöllisesti katsoen" lainkaan. Myöskään lisävelkaan ei ole halukkuutta, koska "pärvätään tässä ja ei näillä tuloilla voi suuria kuoletuksia maksaa".

Kysymykseen eläketurvan oikeudenmukaisuudesta vastaaja toteaa: "Ei se minun puolestani o. Sanotaan esimerkiksi nää indeksikorotukset. Se pitäis olla niin, että kun se lähtöviiva on niin epätasane, kun se on, niin ne korotukset pitäis olla kaikille samanlaiset - indeksikorotus pitäis olla kaikille yhtä suuri. LEL ja TEL sais olla 66 % nekin, ne jää 6 % suotta halvemmaks ku valtiolla ja kunnalla. Sitte o rumia ne ylieläkkeet - ne pitäis leikata ilman muuta. Mikkä se perustuu tommonen, että joku saa useita tuhansia puhtaana. Eläkemies - vaikka se on hyvää aikanaan tehny - on sitten eläkkeellä ja se on jo aikanaan kattonu etunsa, ettei sen tartte enää eläkkeellä sitä kattoo".

Eläkkeelle siirtymisen vaikutuksista vastaaja toteaa, että "eläkeläinen ei voi enää lakkoilla ja ajaa näin etujaan". Minkäänlainen "hyllyllä olemisen" tunne ei ole kuitenkaan vaivannut. Eläkkeelle siirtyminen tuntui "mukavalta", koska varsinkin viime vuosina "työ alkoi ilta-päivisin tuntua väsyttävältä". Näin ollen "oli helpotus päästä eläkkeelle. Keho ei enää jaksanut ja työ alkoi ottaa voimille." Kotona ollessakin on yhtä ja toista pientä puuhailua, joten työtä hän ei enää kaipaa. Kirvesmiehen työ on siksi raskasta, että se ei enää

tulisi kysymykseen. Hän viittaa myös työn vaatimaan tarkkuuteen, joka ei ole enää tässä iässä vaatimusten mukainen. "Rakennuksilla joutuu myös liikkumaan ja kiipeilemään, mikä ei käy enää vanhemmiten sillä tavalla päinsä kuin nuorempana."

Informaatiosta ei vastaajan mielestä ole varsinaisesti puutetta sillä "jos vaan viittii lukea, niin saa sen mikä tartteekin saada". Eläkeuudistusta vastaaja oli seurannut mm. kahdesta eri lehdestä ja todennut, että sillä ei ole vaikutusta hänen eläkkeeseensä. Hän on tottunut selvittämään itse sellaiset asiat, jotka ovat mm. eläketurvassa epäselviä, menemällä kysymään niitä ao. paikoista.

Omakohtaisista toiminnoista vastaaja mainitsee aluksi kirjojen, kuten muistelmateosten yms. lukemisen. Lisäksi on "nyt tullut jälleen aikaa käydä merellä kalastamassa", jota hän pitää "hyvin mukavana". Kesällä riittää myös "puutarhahommaa", mutta kuten vastaaja toteaa "ei sen nyt niin nuukaa ole, vaikkei olisikaan mitään erityistä hommaa". Päiväjärjestykseen kuuluu tyypillisesti aamiaisen jälkeen lehtien lueskelua ja sitten pientä liikuntaa ja ulkoilua, sen jälkeen istuskelua ja usein iltapäivä-nokoset ja lueskelua. Vaimon kotiintulon jälkeen on ateria ja sitten iltaisin usein television "töllöttelyä". Alkoholialia ei vastaaja käytä juuri lainkaan eikä sillä ole merkitystä hänelle.

Suhteesta aviopuolisoon vastaaja toteaa, että "siinä nyt ei ole suuria muutoksia tapahtunut"

eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Koska hänen mielestään "vanhemmat ihmiset eivät tarvitse toisiaan samalla tavoin kuin nuorempina", niin he ovat taipuvaisempia "olemaan enemmän itseksensä. Tässäkin tapauksessa vaimo "kutoo erilaisia töitä lähes koko ajan". Joitakin "sanasotia" lukuunottamatta ei suurempia riitoja ole esiintynyt. Seksuaalisten suhteiden kohdalla vastaaja toteaa "sen olevan jo taakseenjäänyttä elämää".

Valmennuskursseja vastaaja pitää "hyödyllisinä", vaikka hän ei itse niihin osallistunutkaan. Kysymykseen poisjäännin syystä tulee hymähdellen vastaus: "Se oli pelkkää huolimattomuutta". Hänellä ei ollut mielestään tarvetta kursseille, koska hän jäi mielellään eläkkeelle, eikä myöskään ajankulussa ole vaikeuksia. Hän lukee, käy pitkäkseen ja sanojensa mukaan "tekee mitä vain". Vastaaajan käsityksen mukaan on monipuolisesta kurssista mahdollisuus löytää juuri se, mikä kutakin ihmistä kiinnostaa.

Suurimpia menoeriä taloudessa ovat ruokamenot ja sen jälkeen öljystä johtuvat lämmitysmenot, jotka ovat jatkuvasti nousseet ja tulleet toiseksi tärkeimmäksi menoeräksi. Lisäksi mainitaan sähkölasku. Kysymykseen säästämisestä vastaaja toteaa, että "sitä ei juuri esiinny muuta kuin siinä määrin, että voidaan selvittää yllättävistä suuremmista menoeristä ilman vaikeuksia". Haastattelun aikana ilmenee, että perhe on tehnyt joka tapauksessa pari kolme etelänmatkaa. Menotaloudessa on omakotitalolla tärkeä merkitys, sillä sen ansiosta eivät asumiskustannukset nouse kovin suuriksi.

VASTAAJA 2

Vastaaaja on 68-vuotias leskinainen, joka on jäänyt eläkkeelle 65-vuotiaana. Hän on tehnyt koko ikänsä ruumiillista työtä ja suhtautui eläkkeelle siirtymiseen kielteisesti. Hän ei ole käynyt valmennuskursseilla.

Vastaaaja pitää oman arvionsa mukaan terveyttään hyvänä "tähän ikään verrattaessa" eikä katso terveydentilassa tapahtuneen eläkkeelle siirtymisen jälkeen juuri muutosta. Myöhemmin käy kuitenkin ilmi, että hänellä on melko pahanlaatuinen struuma, josta saattaa olla peräisin käsien vapina. Vastaaajan ulkonainen olemus on jokseenkin kuihtunut, ja hän näyttää ikäistään vanhemmalta.

Hän ei kiinnitä huomiota terveyden ja kunnon ylläpitoon ja mainitsee mm. käyvänsä kävelemässä "joskus harvoin". Hän sanoo saavansa kaksi kertaa päivässä lämpimän aterian, mutta ainakin lomaketiedoista päätellen aterioiden taso ei ole hyvä, joskaan ei kovin huonokaan. Syömätottumukset eivät ole hänen mielestään muuttuneet eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Vastaaaja on ollut leskenä vuodesta 1964 lähtien. Leskeksi jäämisen merkityksestä hän toteaa suorasukaisesti: "Elämä on tullut paremmaksi, kun silloin, kun mies eli - se käytti nimittäin viinaa, siint mä en tykkää." Sosiaalisten suhteiden ja ihmiskontaktien kannalta on merkittävää, että samassa kerrostalo-osakkeessa asuu vastaaajan lisäksi kaksi hänen aikuista lastaan

ja yksi lapsenlapsi, joiden kanssa hänellä on päivittäin luonnollinen kontakti. Vanhuksen osalle on tullut mm. lapsenlapsen päivittäinen hoitaminen. Kerrostalo-osake on pieni ja ruokakunnalle ahdas, mutta "toimeen on tultu".

Aika ei käy hänen mielestään pitkäksi. Hän mainitsee kaupassa käynnin, ruoan laitton, siivoamisen ym. niin, että "ei ole koskaan puute töistä". Sosiaalinen ympäristö on kuitenkin rajoittunut käsittäen vain muutamat satunnaiset tuttavuudet, kuten kaupassa tavattavat muut eläkeläiset. Vastaja on ajatellut liittyä "eläkekerhoon", mutta ei ole pystynyt toteuttamaan ajatustaan. Ympärillä oleva ruokakunta antaa hänen elämälleen sisältöä ja ohjelmaa, mutta toisaalta se rajoittaa muita kontakteja. Vastaja ei osaa kaivatakaan mitään erikoisempaa. Iltaisin hän mainitsee katselevansa televisiota.

Eläkkeelle siirtyminen ei sujunut kitkatta. Hän kaipasi työtään ja toivoi suurempaa eläkettä. Tulojen putoaminen (eläkkeen pienuus) on tässä tapauksessa tärkeä selittäjä haluttomuuteen siirtyä eläkkeelle. Vastaja ja muu ruokakunta elävät yhteistaloudessa, jossa menot ja tulot pyritään tasaamaan, eli "se maksaa, jolla on rahaa". Vastajan mukaan täytyy taloudenpidossa olla tarkkana, mutta tarvittaessa "lapset sitten auttavat". Säästämiseen ei ole pystytty aktiivina aikana eikä eläkeaikana. Matkustaminen rajoittuu sukulaisten luona vierailuun kesäaikana.

Vastaja on yrittänyt tehdä vielä tilapäisluontoista ansiotyötä. Hän haluaa tehdä työtä

"niin kauan kuin pysyy jaloillaan". Työtarjouksia on riittänyt, mutta toisaalta hän ei uskalla tehdä paljon työtä, "kun niistä joutuu mm. maksaa sitä veroa".

Tietoja hän on hankkinut pääasiassa erilaisista lehtisistä. Mitään erityistä tiedontarvetta vastaajalla ei tunnu enää olevan. Hänen mielestään "asiat ovat tulleet jokseenkin selviksi".

Vastaaja vaikuttaa tuskastuneelta eläkkeen hakemisen yhteydessä tapahtuneisiin ilmiöihin. "Tytär täytti ne, kun en mä osannut niitä oikein ajatella. Niitä sai täyttää ja täyttää ja aina tuli uus vastaus, että sitä ja sitä puuttuu." Eläkkeen hakemisesta hän kertoo edelleen: "Se lähetettiin aikaseen, kun olen kuullut, että se pitää laittaa tarpeeks aikasin, että sen saa sitten - mutta eihän sitä saanut, kun joskus keväällä, mutta onneks mulla oli sellanen työpaikka tässä lähellä, että kävin sentään töissä senkin jälkeen vielä. Käskettiin vaan mennä sosiaalilautakuntaan - en mää sinne ainakaan... Miksei se voi tulla automaattisesti, kun lähetää sinne tiedot, ettei sitä kysellä ja kysellä ja soitella ja soitella."

Vastaajan tulot olivat alentuneet työssä ollessa noin 5-6 vuotta ennen eläkeikää, kun hän ei kerptomansa mukaan "millään jaksanut työskennellä" entisen työnantajan palveluksessa, vaan hänen oli hakeuduttava huomommin palkattuihin töihin. Tällä hän näkee olleen suuren vaikutuksen eläkkeen määrään.

Taloudellisen toimeentulon niukkuus käy ilmi myös puhuttaessa menoista. Ruokakunnalla on ollut ilmeisen tiukkaa nykyisen asunnon ostamisessa ja siihen kuuluneen pankkivelan lyhentämisessä. Vastajaan taloudessa ovat suurimpia menoeriä ruokakunnalle maksettava vuokra ja hänen osuutensa laskujen maksamisessa.

Aika kuluu jokapäiväisten askareitten parissa, joiden yhtenä osana on tyttären auttaminen aamu-päivisin hänen työssään. Vastaja tuntee kaupungin järjestämiä virkistystoimintoja, mutta ei ole niihin osallistunut, koska katsoo viihtyvän muutenkin. Aika innostuneesti hän kuitenkin toteaa, että "jos olisin yksin, hakisin kyllä virkistystä muualta".

5.3. Hyvinvoinnin osa-alueiden yhteydet

Osa-alueiden yhteyksien erittely suoritettiin pääasiassa muuttujien korrelaatioiden analyysin avulla. Tarkastelu aloitetaan esittämällä tärkeimpien muuttujien korrelaatiot 1. vaiheessa. Korrelaatiotarkasteluihin valittujen muuttujien valintaperusteena oli toisaalta muuttujien merkitys tutkimuksen kannalta yleensä ja toisaalta aikaisemmissa analyysivaiheissa niistä saadut tiedot. Tarkastelun helpottamiseksi on taulukossa 42 esitetyssä matriisissa osa-alueet viivoitettu vaakasuoraan ja pystysuoraan, minkä lisäksi on alleviivattu tilastollisesti merkittävät korrelaatioarvot. Korrelaatioiden tulkinnaassa on otettava huomioon vastausvaihtoehtojen suunta, sillä se määrittää korrelaatioiden etumerkin ja vaikuttaa näin ollen myös tulkintaan.

5.3.1. Osa-alueiden sisäiset korrelaatiot 1. vaiheessa

Hyvinvoinnin eri osa-alueiden sisällä on muuttujien välillä vahvoja yhteyksiä, jotka ovat yleensä "luonnollisen" suuntaisia. Joitakin odottamattomia yhteyksiä tai yhteyksien puuttumisia voidaan myös havaita.

Oletettu velkojen ja/tai säästöjen olemassaolo eläkkeellä oltaessa ei ole yhteydessä nettotuloihin, mutta korreloi sensijaan käsitykseen taloudellisesta tilanteesta. Terveydentila-arvio taas korreloi "luonnollisesti" oireisiin ja vaivoihin, mutta sen sijaan sillä ei ole yhteyttä terveydentilasta huolehtimiseen. Myöskään ravinnon yleistasolla ei ole

Taulukko 42. Keskusten muuttujen korrelaatioita tutkimuksen 1. vaiheessa

Eläkeikä ja sosiaaliturvaliipide	Eläkeikä ja sosiaaliturvaliipide	Taloudellinen tilanne	Terveydentila	Ravinto	Työ	Asunon vaihto	Sosiaaliset suhteet	Aktiivisuus	Henkinen tila	Aasenne eläkkeelle siirtymiseen	Tieto
1. Eläkeikäsiipide	1. 2.	3. 4. 5. 6.	7. 8. 9.	10. 11. 12.	13. 14. 15.	16.	17. 18. 19. 20.	21. 22. 23.	24. 25. 26.	27. 28. 29. 30.	31. 32. 33. 34. 35. 36.
2. Mielipide sosiaaliturvasta	.09										
3. Taloudellinen toiseisuus	.13 .50										
4. Heturuorok	.17 .26 .24										
5. Oatrus tulojen vähenemisestä eläkkeellä	-.10 .23 .28										
6. Onko velkoja/säästöjä eläkkeena	.07 .04 .23 .09 .06										
7. Myyminen terveydentila	.25 .20 .29 .04 .13 .02										
8. Onko oireita/asi oia	-.17 .11 .20 .04 .23 .05		.45								
9. Terveydentilasta huolehtiminen	.03 .05 .02 .02 .04 .17		.05 .05								
10. Huomioi ravinnon terveellisyden	.03 .08 .12 .02 .20 .11		.01 .05 .41								
11. Aterioiden taso (koostumus)	.02 .19 .13 .06 .21 .06		.07 .05 .03	.12							
12. Aamunokailun taso (koostumus)	.11 .20 .12 .01 .21 .09		.01 .10 .06	.21 .41							
13. Aktiivisuuden työn laatu	-.06 .18 .22 .22 .24 .10		.16 .18 .11	-.18 .25 .02							
14. Työn merkitys	.09 .10 .24 .12 .06 .01		.00 .01 .24	.12 .01 .02	.22						
15. Työntekohalu vanhusellykellä	.33 .14 .11 .08 .07 .05		-.14 .18 .23	.09 .02 .04	-.05 .27						
16. Suunnittelätkö asunonvaihtoa	-.10 .01 .12 .07 .02 .04		.18 .15 .04	.07 .09 .15	.11 .06 .03						
17. Ruokakunnan henkilöillä	-.02 .10 .00 .11 .01 .04		-.06 .04 .01	.01 .02 .09	.10 .12 .08	.00					
18. Byyien turtavien lukumäärä työpaikalla	-.12 .15 .21 .24 .05 .05		.08 .11 .11	.10 .12 .05	.21 .15 .05	.11	.13				
19. Kyläsaä, juhlinna yms. kymti	.03 .24 .16 .14 .09 .14		-.04 .04 .14	.16 .09 .10	-.15 .17 .08	.17	.00 .37				
20. Kuinka usein tapaa lähiomaisia	.09 .27 .14 .08 .08 .11		-.08 .13 .08	.18 .12 .01	-.23 .21 .10	.08	.03 .22 .27				
21. Nonsaako jätijestäs akt. mukana	-.10 .15 .26 .21 .13 .07		.02 .04 .01	.12 .17 .09	.38 .12 .06	.09	-.11 .17 .20 .25				
22. Aktiivisuus yleensä	.02 .03 .22 .04 .02 .14		-.27 .17 .24	.35 .06 .12	-.24 .14 .15	.17	.08 .17 .21 .12				
23. Harvataako voifistelia, lempkeilyä yms.	.17 .19 .18 .07 .13 .02		-.28 .24 .32	.34 .09 .21	-.24 .07 .11	.02	.08 .18 .23 .06	.17 .21			
24. Onko valokuvia nykyisin	-.05 .25 .47 .19 .09 .03		.29 .16 .04	-.00 .05 .10	.16 .12 .02	.24	-.04 .25 .09 .08	.15 .23 .18			
25. Futoatko vanhempien	.03 .24 .07 .04 .01 .12		.19 .09 .01	.08 .06 .02	.05 .05 .09	.12	-.15 .12 .06 .13	.06 .14 .07			
26. Tuntuko elämä tyhjämäiväiseltä	-.08 .17 .21 .02 .14 .09		.43 .30 .06	-.04 .13 .13	.22 .05 .09	.11	-.01 .14 .06 .22	.09 .25 .20	.37 .45		
27. Miltä eläkkeellä siirtymisen tuntuu	.25 .23 .08 .02 .12 .03		-.02 .07 .05	-.14 .01 .07	.05 .02 .36	.21	.06 .08 .16 .11	-.01 .06 .10	.18 .51 .28		
28. Vihtyminen eläkkeellä	.25 .24 .14 .13 .04 .03		.01 .02 .06	.07 .01 .14	-.19 .06 .27	.03	-.10 .23 .25 .13	-.14 .13 .24			
29. Miltä on ajttella eläkkeelle siirtymistä	-.32 .24 .20 .16 .11 .06		-.11 .01 .01	.04 .07 .06	-.08 .00 .27	.02	-.10 .12 .13 .10	-.10 .06 .13	-.20 .32 .19	.53 .49	
30. Miltä vanhuus tuntuu	.10 .19 .28 .00 .12 .01		-.17 .09 .12	.10 .08 .24	.23 .11 .00	.14	.00 .08 .18 .10	-.13 .16 .15	-.26 .20 .23	.31 .27 .41	
31. Onko selvillä työläkseen laskemisesta	.02 .40 .31 .44 .40 .05		-.08 .22 .05	.14 .16 .23	-.40 .24 .02	.14	-.05 .14 .18 .20	-.13 .12 .15	-.14 .12 .15	-.17 .18 .09 .15	
32. Työläkseen muodoituisen tunteus	-.19 .12 .05 .02 .15 .01		.10 .04 .21	-.12 .05 .03	.08 .14 .13	.12	-.01 .04 .11 .09	-.11 .07 .12	-.03 .02 .03	-.10 .10 .18 .04	-.11
33. Kansaätkeen muodoituisen tunteus	-.10 .27 .13 .15 .21 .02		.07 .12 .13	-.13 .15 .10	.29 .26 .05	.08	.12 .07 .04 .16	.07 .24 .13	.17 .11 .12	.05 .01 .02 .00	.24 .26
34. Sairausrakustutuksen tunteus	-.06 .13 .17 .17 .28 .04		.10 .12 .05	-.00 .14 .12	.25 .13 .10	.13	-.15 .04 .12 .24	.14 .02 .31	.09 .01 .17	.07 .11 .16 .13	-.23 .20 .32
35. Onko ites valmentautune eläkkeelle	-.01 .34 .03 .23 .24 .13		.03 .10 .12	.07 .01 .14	-.21 .14 .04	.06	-.18 .13 .18 .19	-.09 .08 .14	.03 .06 .08	-.18 .10 .11 .07	.46 .05 .17 .10
36. Haaatko listitotja eläkkeeltä	-.08 .43 .34 .20 .33 .18		.28 .31 .08	.03 .03 .14	.27 .06 .06	.16	-.10 .02 .10 .09	.03 .06 .11	.15 .11 .22	.12 .03 .11 .10	-.46 .05 .08 .18 .30
37. Osallistumalukkuus valmennuskursseille	-.08 .25 .26 .15 .13 .00		.21 .16 .16	.03 .06 .05	.10 .06 .10	.04	-.06 .18 .18 .03 .08	-.02 .06 .05	.21 .20 .20	-.01 .05 .03 .04	-.24 .24 .11 .00 .17 .06 .29

yhteyttä ravinnon terveellisyyttä koskevaan huolenpitoon.

Työhalu vanhuuseläkkeellä on yhteydessä työn merkitykseen, muttei aktiiviaikaiseen työhön. Työn merkitys taas korreloi negatiivisesti aktiiviaikaisen työn laatuun, mikä merkitsee sitä, että henkinen työ koetaan "arvokkaammaksi" kuin ruumiillinen työ.

Ruokakunnan suuruudella ei ole yhteyttä sosiaalisten suhteiden muihin muuttujiin. Sen sijaan osa-alueen muilla kolmella muuttujalla on voimakas yhteys toisiinsa.

Osa-alueiden muista sisäisistä yhteyksistä erottuvat mm. eläkkeelle siirtymistä koskevan pelon ja tyhjämpäiväisyyden tuntemusten välinen yhteys sekä eläkkeelle siirtymiseen asennoitumista mittaavien muuttujien korkeat keskinäiset korrelaatiot. Myös tieto-alueella on korkeita korrelaatioita, joiden tarkasteluun palataan vielä tuonnempana.

5.3.2. Osa-alueiden väliset yhteydet

Osa-alueiden välisissä yhteyksissä kiinnittyy huomio ensinnäkin taloudellisen tilanteen moniin vahvoihin yhteyksiin. Ao. muuttujalla on tilastollisesti merkitsevä yhteys ainakin yhteen muuttujaan lähes kaikilla osa-alueilla. Tämä yhteys sillä on terveydentilaan, ravintoon, aktiivisuuteen, tiedon tasoon ja eläkkeelle siirtymiseen asennoitumiseen.

Nämä korrelaatiot merkitsevät sitä, että hyvä taloudellinen toimeentulo on yhteydessä monen muun hyvinvointitekijän myönteiseen puoleen, ja käänteisesti huono taloudellinen toimeentulo on usein yhteydessä eri tekijöiden kielteiseen puoleen.

Hyvinvoinnin osatekijöitten myönteiset ja toisaalta niiden kielteiset piirteet näyttävät siis kasautuvan.

Taloudellisen toimeentulon negatiivinen korrelaatio eläkkeitä koskevaan tiedonhaluun ja valmennuskursseille osallistumishaluun merkitsevät sitä, että lisätiedon ja kursseille osallistumisen halua on yleensä sitä enemmän mitä huonompi on taloudellinen toimeentulo.

Terveydentila korreloi voimakkaasti mm. aktiivisuuden ja henkisen tilan muuttujien kanssa. Terveydentila on yhteydessä myös työtä koskevaan osa-alueeseen - mm. työntekohaluun vanhuuseläkkeellä oltaessa. Heikko terveydentila näyttää olevan yhteydessä tyhjänpäiväisyyden tuntemuksiin ja haluttomuuteen etsiä lisätietoja eläkkeelle valmennuskursseilta.

Sosiaalisten suhteiden ja aktiivisuuden osa-alueet ovat yhteydessä toisiinsa monen muuttujan osalta. Järjestöissä toimiminen, aktiivisuus yleensä ja erilainen harrastustoiminta kulkevat käsi kädessä sosiaalisten suhteiden tilan kanssa. Mielenkiintoinen havainto on myös hyvien tuttavien lukumäärän ja vaikeuksien kokemisen korrelaatio, jonka mukaisesti vaikeuksia koetaan sitä

harvemmin mitä enemmän on hyviä tuttavuuksia työpäällä. Hyvien työpaikkatuttavien ja eläkkeellä viihtymisarvion välinen negatiivinen korrelaatio taas merkinnee sitä, että työpaikkatuttavien menetyksen pelätään johtavan viihtymättömyyteen eläkkeellä oltaessa.

Henkisen tilan muuttujista korreloivat vaikeuksia ja elämän tyhjämpäiväiseltä tuntumista koskevat kohdat taloudelliseen tilanteeseen ja terveydentilaan. Lisäksi on huomattava yhteydet työn laatuun, hyvien tuttavien lukumäärään sekä aktiivisuuteen, eläkkeelle siirtymiseen asennoitumiseen ja eräisiin tietoalueen kysymyskohtiin. Tiettyä kasautumista voidaan siis nähdä myös tässä kohdin.

Tietoa koskevan osa-alueen merkittävyys näkyy mm. siinä, että sillä on voimakkaita yhteyksiä lähes jokaiseen muuhun osa-alueeseen. Tieto yleensä, ja sen eri yksityiskohdat, muovaavat näin ollen merkittävästi hyvinvoinnin koko rakennetta.

Matriisista näkyvät edelleen aktiivisuuden monet yhteydet muihin osa-alueisiin. Sillä on korkeita korrelaatioita taloudelliseen tilanteeseen, terveydentilaan, ravinnon terveellisyydestä huolehtimiseen, työn laatuun ja sosiaalisiin suhteisiin.

Aktiiviaikaisen työn tyyppi on myös yhteydessä lähes jokaiseen osa-alueeseen. Nämä yhteydet näyttävät tiheämmiltä kuin taloudellisen tilanteen yhteydet. Työn kokonaisuus ja siihen liittyvät taloudelliset ja muut tekijät näyttävät siis määrittävän pitkälle hyvinvoinnin kokonaistilannetta.

Eläkkeelle siirtymiseen asennoitumisella ei ole juuri yhteyksiä muihin muuttujiin. Huomattakoon kuitenkin asennoitumisen yhteydet henkisen tilan osa-alueeseen ja taloudelliseen tilanteeseen.

5.3.3. Keskeisten muuttujien korrelaatioita 2. vaiheessa

Oli odotettavissa, että muuttujien yhteydet ovat tutkimuksen 2. vaiheessa ainakin jossain määrin erilaisia kuin 1. vaiheessa. 2. vaiheeseen sisältyi sitä paitsi muutamia juuri sille tyypillisiä kysymyksiä. Matriisin tarkastelu osoitti kuitenkin, että muuttujien yhteydet säilyivät samantyyppisinä kuin 1. vaiheessa. Seuraavassa esitetäänkin vain muutaman keskeisen muuttujan tärkeimmät korrelaatiot.

Taulukko 43. Nettotulojen ja taloudellisen toimeentulon korrelaatioita, 2. vaihe

<u>Nettotulot/kk:</u>		<u>Taloudellinen toimeentulo:</u>	
Aktiiviaikaisen työn laatu	.49	Oliko selvillä eläketurvasta	.46
Taloudellinen toimeentulo	-.45	Nettotulot/kk	-.45
Oliko selvillä eläketurvasta	-.40	Oliko tietoa eläkkeen laskemisesta	.43
Oliko tietoa työeläkkeen laskemisesta	-.37	Aktiiviaikaisen työn laatu	-.38
Arvio viihtymisestä eläkkeellä	-.23	Viihtyminen eläkkeellä	.32
Asenne eläkkeelle siirtymiseen	.23	Haluaako lisätietoja eläkkeistä	.28
Viihtyminen eläkkeellä	-.23	Onko vaikeuksia nykyisin	-.25
Hyvien tuttavien lukumäärä	.19	Kuinka usein käy kylässä, juhlissa, yms.	.22
Tuntuuko elämä tyhjänpäiväiseltä	.18	Aterioiden koostumus	.22
Oliko eläke odotetun suuruinen	-.17	Aktiivisuus nyt	.21
Onko vaikeuksia nykyisin	.17	Aamuaterioiden koostumus	.21
Kuinka usein tapaa sukulaisia	-.16	Ovatko liikuntatottumukset muuttuneet	-.20
Aamuaterioiden koostumus	-.15	Tuntuuko elämä tyhjänpäiväiseltä	-.19
		Asenne eläkkeelle siirtymiseen	-.17
		Nykyinen terveydentila	-.17
		Oliko eläke odotetun suuruinen	.16
		Hyvien tuttavien lukumäärä	-.15

Taulukosta havaitaan, että myös 2. vaiheessa on taloudellisella toimeentulolla voimakas yhteys moniin muihin muuttujiin. Ennen muuta se näyttää korreloivan eläketiedon ja aktiiviaikaisen työn tyypin kanssa. Huomattakoon myös yhteydet mm. eläkkeellä viihtymiseen ja vaikeuksien kokeamiseen.

2. vaiheessa on myös nettotuloilla merkittäviä korrelaatioita muiden alueiden muuttujiin. Yhteydet ovat samantyyppisiä kuin taloudellisen toimeentulonkin yhteydet.

Hyvinvoinnin osatekijöitten myönteisten ja kielteisten piirteiden kasautuminen näkyvä myös
2. tutkimusvaiheessa.

Taulukko 44. Terveydentilan ja tyhjänpäiväisyyden tuntemusten korrelaatioita, 2. vaihe

<u>Nykyinen terveydentila:</u>		<u>Tuntuuko elämä tyhjänpäiväiseltä?</u>	
Onko vaikeuksia nykyisin	.31	Onko yksinäisempi nyt	.50
Viihtyminen eläkkeellä	-.29	Onko vaikeuksia nykyisin	.44
Tuntuuko elämä tyhjänpäiväiseltä	.27	Viihtyminen eläkkeellä	-.43
Eläkeikämielipide	-.27	Kuinka usein käy kylässä, juhlissa, yms.	-.42
Aktiiviaikaisen työn laatu	.25	Hyvien tuttavien lukumäärä	.38
Aktiivisuus nyt	-.21	Kuinka usein tapaa sukulaisia	-.33
Onko yksinäisempi nyt	.20	Asenne eläkkeelle siirtymiseen	.28
Aamuaterioiden koostumus	-.18	Nykyinen terveydentila	.27
Taloudellinen toimeentulo eläkeaikana	-.17	Aktiivisuus nyt	-.25
		Työn merkitys	-.20
		Taloudellinen toimeentulo eläkeaikana	-.19
		Kiinnittääkö huomiota terveyden ylläpitoon	-.19
		Aktiiviaikaisen työn laatu	.19
		Arvio viihtymisestä eläkkeellä	-.19
		Nettotulot/kk	.18
		Oliko selvillä eläketurvasta	.16

Terveydentilan korkeimmat korrelaatiot osoittavat, että sillä on tärkeä osuus hyvinvointiin, tai tässä mieluummin pahoinvoinnin, aikaansaajana. Koetut vaikeudet, viihtymättömyys eläkkeellä ja elämän tuntuminen tyhjänpäiväiseltä ovat yhteydessä terveydentilaan siten, että mitä heikompi terveydentila on sitä kielteisempi on tilanne myös näiden seikkojen suhteen.

Tyhjäänpäiväisyyden tunteen yhteydet näyttävät korrelaatioiden perusteella selkeiltä. Selitystä tälle vieraantumisoireelle voidaan hakea yksinäisyyden tunteesta, taloudellisten ja terveydellisten vaikeuksien tunteesta, puutteista sosiaalisten suhteiden kentässä ja passiivisuudesta.

Taulukko 45. Työntekohalukkuuden ja eläkkeellä viihtyvyyden korrelaatioita, 2. vaihe

<u>Haluaisiko tehdä työtä:</u>		<u>Miten viihtyy eläkkeellä:</u>	
Mielipide eläkkeelle siirtymisajankohdasta	.34	Tuntuuko elämä tyhjäänpäiväiseltä	-.43
Työn merkitys (1-vaiheessa)	.25	Kuinka usein on ollut vaikeuksia	-.42
Miltä eläkkeelle siirtyminen tuntuu	.24	Onko ollut vaikeuksia	.38
Koulutus (tieto 1-vaiheesta)	-.23	Montako hyvää tuttavaa on nykyisin	-.36
Mielipide viihtymisestä eläkkeellä	-.23	Aktiiviaikaisen työn laatu	-.34
Onko ollut vaikeuksia nykyisin	-.23	Käykö kylässä, juhlissa, yms.	.34
Onko ollut suuria menoja	-.23	Kuinka aktiivinen on nyt	.34
Onko puoliso työssä	-.23	Taloudellinen toimeentulo	.32
Nykyinen terveydentila	-.20	Onko ollut epämiellyttäviä muutoksia	.29
		Terveydentila	-.29
		Miten usein tapaa lähiomaisia	.26
		Kiinnittääkö huomiota ravinnon terveellisyyteen	.26
		Haluaako tietoja sosiaalivastuksista	.25

Eläkeläisten työhalukkuus on yhteydessä samoihin asenteisiin kuin 1. vaiheessakin. Vaikeuksien kokeminen eläkeaikana ja suurien menoerien esiintyminen liittyvät työhaluttomuuteen. Selityksenä tähän lienee se, että ao. henkilöt ovat

usein raskaan ruumiillisen työn tekijöitä, joilla ei ole enää työhalua eikä työkykyä.

Eläkkeellä viihdytään yleensä hyvin. Henkilöt, jotka eivät kuitenkaan eläkkeellä viihdy, kokevat muita enemmän elämänsä tyhjänpäiväiseksi ja näkevät erilaisten vaikeuksien kasaantuvan tielle. Yksinäisyyden tunne ja tuttavien vähäisyys liittyvät myös viihtymättömyyteen. Hyvä toimeentulo ja hyvä terveydentila liittyvät hyvään viihtyvyyteen, samoin henkilökohtainen aktiivisuus.

5.3.4. Yksittäisten muuttujien korrelaatioita

Taulukko 46. Käsitystä työeläkkeen laskemistapaa koskevasta tiedosta mittaavan muuttujan (kys. 32) korrelaatioita, 1. vaihe

Onko selvillä tulevan eläkkeensä määrästä	.79
Onko selvillä eläketurvastaan	.65
Onko itse valmentautunut eläkkeelle	.46
Haluaako tietoja eläkkeistä	-.46
Nettotulot/kk	-.44
Onko suunnitellut ajanviettoa eläkkeellä	.41
Nykyisen työn laatu	-.40
Mielipide sosiaaliturvasta	.40
Arvelu tulojen vähentymisestä eläkkeellä	-.40
Tieto asumismahdollisuuksista vanhana	-.37
Käsitys tarpeellisten tietojen saatavillaolosta	-.34
Koulutus	-.33
Taloudellinen toimeentulo	.31

Taulukosta nähdään, että käsitys työeläkkeen laskemistapaa koskevasta tiedosta on yhteydessä

muun tiedon kanssa. Korkeat nettotulot ja korkea koulutustaso liittyvät käsitykseen tämän asian tuntemuksesta, samoin aktiivivaikaisen työn laatu. Henkilöt, jotka arvelevat olevansa selvillä työeläkkeen laskemistavasta, eivät ole niin kiinnostuneita lisätiedoista kuin muut.

Taulukko 47. Eläkkeisiin liittyvän lisätiedon halun korrelaatioita, 2. vaihe

Miten usein on vaikeuksia nykyisin	- .31
Taloudellinen toimeentulo nykyisin	.28
Oliko tietoinen työeläkkeen laskemisesta ja suuruudesta	.28
Onko sattunut epämiellyttäviä muutoksia	.21
Oliko eläke odotetun suuruinen	.19

Korrelaatiot osoittavat, että huono taloudellinen toimeentulo liittyy eläkkeitä koskevaan lisätiedon haluun. Epämiellyttävät (taloudelliset) muutokset ja yllätykset eläkkeen todellisen määrän suhteen ovat myös yhteydessä tiedonhaluun.

Taulukko 48. Sosiaaliturvaa koskevan käsityksen (kys. 33) korrelaatioita, 1. vaihe

Onko selvillä eläkkeensä määrästä	.45
Haluaako tietoja eläkkeistä	-.43
Onko selvillä eläketurvastaan	.42
Onko selvillä siitä, miten työeläke lasketaan	.40
Taloudellinen toimeentulo	.40
Arvelu tulojen vähentymisestä eläkkeellä	-.35
Onko vaikeuksia nykyisin	-.35
Onko itse valmentautunut eläkkeelle	.34
Käsitys tarpeellisen tiedon saatavuudesta	-.34
Miten selviytyy eri tilanteista nykyisin	.31
Ovatko asiat harmittaneet viime aikoina	-.30

Mielipide sosiaaliturvasta on yhteydessä eläketurvaa koskevaan tietoon. Mitä paremmin ollaan selvillä eläkkeen määrästä ja laskentatavasta sitä myönteisemmin sosiaaliturvaan suhtaudutaan. Myös taloudellisella toimeentulolla on läheinen yhteys tähän siten, että hyvin toimeentulevat henkilöt suhtautuvat sosiaaliturvaan myönteisemmin kuin huonommin toimeentulevat.

Taulukko 49. Valmennuskursseille osallistumisen korrelaatioita, 1. vaihe

Haluaako tietoja eläkkeistä	.27
Aterioiden koostumus	-.27
Sukupuoli	-.26
Tulisiko ilmaisille valmennuskursseille	.22
Tieto ansioiden vaikutuksesta työeläkkeen suuruuteen	-.21
Haluaako tietoja hyvästä ruoasta	.21
Siviilisääty	-.20
Onko selvillä eläketurvastaan	-.20
Haluaako tietoja sairausvakuutuksesta	.20

Lisätiedon halu eläkkeistä ja kursseja edeltäneen vaiheen tietämättömyys liittyvät valmennuskurssin käymiseen. Siihen liittyy edelleen myönteinen asenne kursseja kohtaan ja lisätiedon halu muistakin kuin eläkeasioista. Naiset ja ei-naimisissa olevat osallistuvat kurssille useammin kuin miehet ja naimisissa olevat.

5.3.5. Keskeisten muuttujien taustayhteyksiä

Hyvinvoinnin osa-alueilta valittiin toistakymmentä keskeistä muuttujaa ja laskettiin niiden korrelaatiot taustamuuttujiin erikseen tutkimuksen 1. ja 2. vaiheissa. Taustamuuttajat olivat eri tutkimusvaiheissa osin erilaisia.

1. vaiheen korrelaatiot on esitetty taulukossa 50. Siitä havaitaan, että joillakin muuttujilla on runsaasti yhteyksiä taustamuuttujiin, kun taas joissakin kohdin yhteyksiä on vähän.

Nettotuloilla on tässä runsaasti yhteyksiä. Sen kaikki merkittävät yhteydet ovat "odotetun" suuntaisia.

Eläketurvasta selvilläöoloa koskeva käsitys ja tiedonhalu eläkkeistä ovat myös yhteydessä moniin taustamuuttujiin. Muita paremmin ovat mielestään eläketurvasta selvillä mm. suomenkieliset, naimisissa olevat ja enemmän kouluja käyneet henkilöt. Tiedonhalun yhteydet taas osoittavat, että tiedollinen aktiivisuus ja hyvät tiedot liittyvät luonnollisella tavalla yhteen.

Tarkasteltaessa korrelaatioita t a u s t a m u u t t u j i t t a i n havaitaan, että eniten yhteyksiä hyvinvoinnin eri osa-alueille on työssäoloajalla ja siihen liittyen iällä, vaikka vastaajien ikäerot olivatkin tässä pieniä. Nykyisessä työssä oloajan pituus on yhteydessä moniin muuttujiin.

Siviilisäädyn merkitys tulee myös näkyviin. Sillä on yhteys mm. nettotuloihin, aterioiden koostumukseen, selvillä oloon eläketurvasta ja omakohtaiseen eläkkeelle valmentautumiseen. Koulutustason yhteydet näkyvät myös eri tahoille. Se liittyy tulotason lisäksi usein tiedon tason eri kohtiin ja aktiivisuuden ilmenemismuotoihin. Huomattakoon vielä, että sukupuolella on itse asiassa aika vähän yhteyksiä.

	Äidin- kieli	Synty- määrika, (-vuosi)	Suku- puoli	Siviili- säätty	Koulutus	Työ- aika- ryhmä	Nykyisessä työssäolo- aika (vuotta)	Puolison tilanne (työssä- ei)	Ruoka- kunnan henkilö- määrä	Ponniste- lutarve työssä
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Nettotulot/kk	.07	-.10	-.47	-.24	.16	-.31	.35	-.07	.11	-.23
2. Oletus tulojen vähentymi- sistä eläkkeellä	-.08	-.07	-.06	-.05	.32	.04	.08	.09	-.01	.09
3. Nykyinen terveydentila	-.12	-.15	.13	.07	.10	.07	-.10	-.02	-.06	.02
4. Aterioiden koostumus	-.07	-.05	-.08	.14	-.12	-.01	-.16	.13	.02	.02
5. Nykyisen työn laatu	-.09	-.09	-.02	-.08	.47	-.09	.09	.03	-.10	.01
6. Työntekohalu vanhuus- eläkkeellä	-.03	.04	.02	-.01	-.12	-.16	.06	.06	-.08	.10
7. Suunnitteleeeko asunnon- vaihtoa	.01	-.18	-.02	-.04	-.03	.06	.02	-.05	.00	.09
8. Hyvien tuttavien lukumäärä työpaikalla	-.00	-.01	-.17	-.11	.08	-.07	.13	-.08	.13	.05
9. Kuinka usein tapaa lähiomaisia	-.06	.09	-.13	.05	.02	-.17	-.03	-.04	.04	.12
10. Aktiivisuus	.07	.11	.00	.05	-.15	.02	-.03	.01	-.08	.14
11. Tuntuuko elämä tyhjän- päiväiseltä	-.04	-.11	-.00	-.01	.10	.05	.14	-.08	-.01	.06
12. Onko vaikeuksia nykyisin	.05	-.27	-.13	-.10	.07	-.19	.24	-.07	-.04	.07
13. Asemne eläkkeelle siirtymiseen	.08	-.09	.05	-.12	.09	-.02	.15	-.02	-.06	.08
14. Onko selvillä eläke- turvasta	.17	.15	.01	.23	-.26	.07	-.25	.14	-.01	-.14
15. Työeläkkeen muodostumisen tuntemus	-.05	.08	.00	-.01	.04	-.02	-.07	.09	.01	-.02
16. Haluaako lisätietoja eläkkeistä	-.22	-.20	.01	-.09	.29	-.01	.16	.01	-.10	.14
17. Onko itse valmentautunut eläkkeelle	-.01	.05	.06	.25	-.29	-.01	-.14	.04	-.18	.11
18. Osallistumishalukkuus valmennuskursseille	-.05	-.11	-.08	-.03	.08	-.03	.07	.00	-.06	.10

Korrelaatiot 2. vaiheessa ovat taulukossa 51. Tarkasteltaessa yhteyksiä taustamuuttujittain havaitaan, että yhteydet ovat osittain samantapaisia kuin 1. vaiheessakin, mutta osittain esiintyy myös erityisiä, vain tässä tutkimusvaiheessa havaittavia korrelaatioita.

Eniten yhteyksiä on koulutuksella ja puolison tilanteella. Koulutuksen merkitsevät yhteydet ovat yleensä odotetun suuntaisia, ts. hyvä koulutus liittyy tavallisesti eri muuttujien "hyviin" puoliin.

Puolison tilanne (onko puoliso työssä vai ei) on yhteydessä mm. nettotuloihin ja omaan työssäkäyntiin. Tämä merkitsee sitä, että vastaajan pieniin nettotuloihin ja kotona olemiseen liittyy usein puolison vielä jatkuva työssäkäynti. Sukulaisia taas tavataan useammin, jos puoliso ei ole enää työssä. Kielteinen asennoituminen eläkkeelle siirtymistä kohtaan liittyy usein puolison työssäkäyntiin.

Äidinkielellä on tässä kolme merkittävää korrelaatiota. Sukupuolella on voimakas yhteys nettotuloihin, kuten 1. vaiheessakin. Lisäksi sillä on merkitsevä korrelaatio aterioiden tasoon ja kysymykseen siitä, onko eläkkeellä ollessa löytynyt uutta tekemistä tai uusia harrastuksia. Naisilla on aterioiden taso eläkeaikana parempi kuin miehillä, ja he ovat löytäneet miehiä useammin eläkeaikanaan uutta tekemistä ja harrastamista.

Taulukko 51. Eräitten keskeisten muuttujien korrelaatioita taustamuuttujiin, 2. vaihe

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	Äidin- kieli	Koulutus	Työ- aika- ryhmä	Suku- puoli	Sivii- lisää- ty	Eläkkeel- le siir- tymisen ajankohta (vuosi)	Puolison tilanne (työssä- ei)
1. Nettotulot/kk	.02	<u>.30</u>	-.09	<u>-.38</u>	-.20	-.11	<u>.37</u>
2. Olliko eläke odotetun suuruinen	-.02	-.03	.07	.05	.02	-.02	-.13
3. Nykyinen terveydentila	-.20	.16	.01	.12	.07	-.11	.08
4. Aterioiden koostumus	<u>.27</u>	<u>-.28</u>	.09	<u>-.19</u>	.03	.03	-.00
5. Aktiiviatikaisen työn laatu	-.09	<u>.47</u>	-.09	<u>.14</u>	.05	<u>.22</u>	-.08
6. Tekeekö vielä työtä	<u>-.17</u>	<u>-.12</u>	-.11	<u>.08</u>	<u>-.21</u>	<u>.05</u>	<u>-.14</u>
7. Hyvien tuttavien lukumäärä	<u>.07</u>	<u>.14</u>	-.03	.08	-.08	-.03	-.01
8. Kuinka usein tapaa sukulaisia	-.06	<u>-.12</u>	-.05	-.09	.05	.03	<u>-.19</u>
9. Onko yksinäisempi nyt	.03	.02	-.02	.02	<u>-.15</u>	-.01	<u>.09</u>
10. Aktiivisuus nyt	-.05	-.12	-.01	-.09	<u>.11</u>	-.05	.03
11. Onko uutta tekemistä	-.02	.04	-.03	-.16	.03	.02	.02
12. Tuntuuko elämä tyhjänpäiväiseltä	.07	.11	-.03	<u>-.07</u>	-.03	-.10	.04
13. Asenne eläkkeelle siirtymiseen	.06	-.08	-.12	.09	.04	.01	<u>.15</u>
14. Eläkkeellöön sopeutumisaika	.04	-.07	.04	-.07	-.09	.05	<u>.07</u>
15. Haluaako lisätietoja eläkkeistä	.02	<u>-.17</u>	.07	-.04	.04	.08	-.10

Siviilisääty on eläkeaikana yhteydessä vielä jatkuvaan työnteekoon sekä yksinäisyyden tunteen lisääntymiseen.

5.3.6. Eläkkeelle siirtymiseen asennoitumisen yhteydet

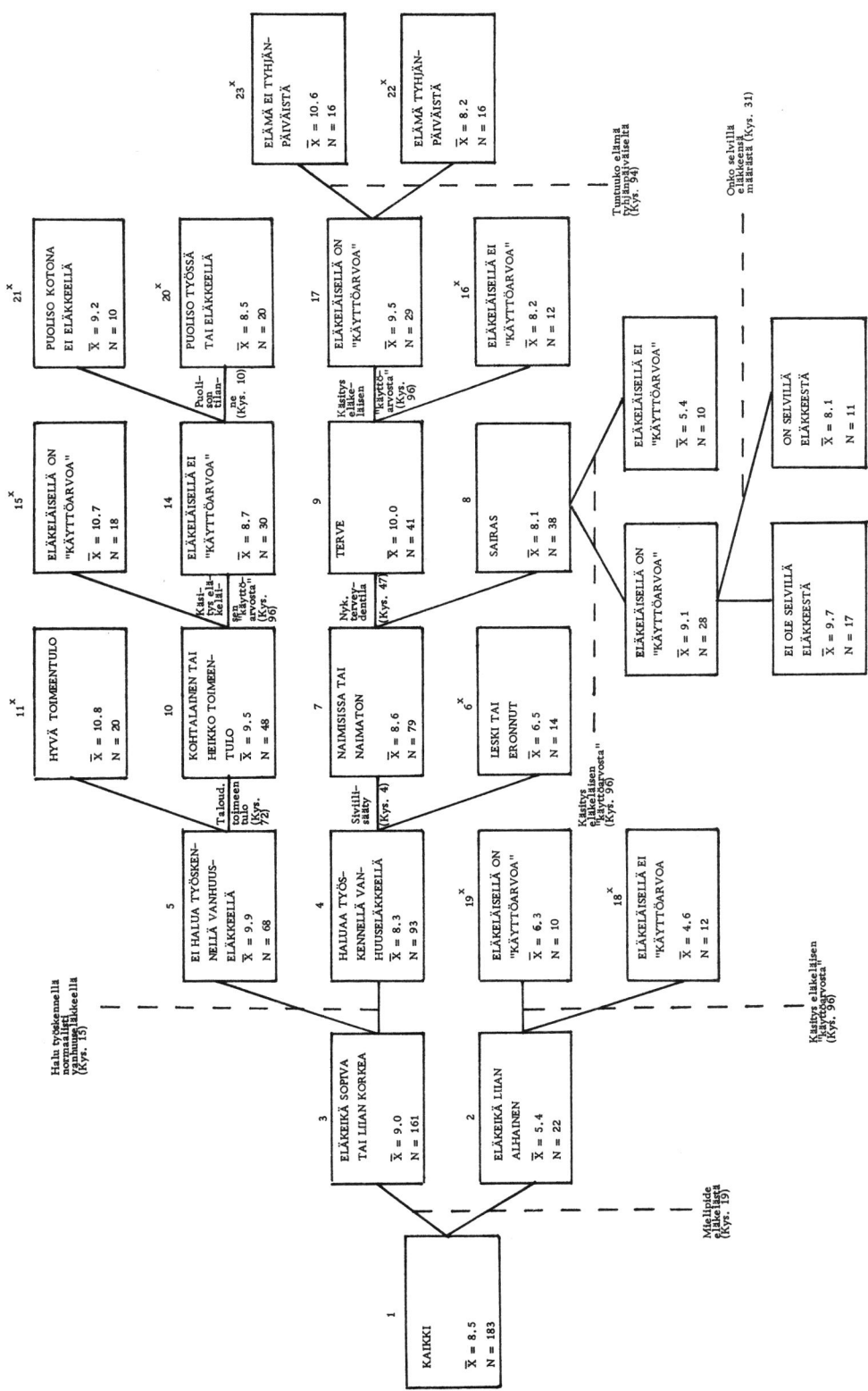
Asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen on mielenkiintoinen subjektiivisten tuntemusten osa-alue. Siitä johtuen analyysissa pyrittiin selvittämään edelleen asennoitumisen yhteyksiä. Menetelmäksi valittiin AID-analyysi. Se on luonteeltaan selittävä analyysi, joka etsii aineistosta selitettävää muuttujaa mahdollisimman monipuolisesti kuvaavan rakenteen.¹⁾

Selitettävänä muuttujana on siis asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen. Sitä kuvaamaan kehitettiin summa-asteikko, jonka osina ovat 1. vaiheen kysymykset 20, 22 ja 80. Selittäviksi muuttujiksi valittiin 15 muuttujaa hyvinvoinnin eri osa-alueilta ja taustatiedoista.

Tässä ei selosteta menetelmän yksityiskohtia, joita käsitellään erityisoppikirjoissa ja eräissä tutkimuksissa (vrt. esim. Laitinen, ym. 1975, Sänkiaho 1974 ja Nyman - Raitasalo 1978). Tulokset esitetään tälle analyysille tyypilliseen tapaan erityisenä kehikkona eli AID-puuna, jossa näkyvät järjestyksessä parhaat selittäjät, selitettävän muuttujan saamat keskiarvot ja vastaajien lukumäärät. Saatu selityskehikko näkyy kuviossa 14, johon on merkitty myös mallin kokonaisesitysosuus.

1) Eri muuttujien yhteyksiä tutkittiin myös MCA-nimisellä monimuuttujamenetelmällä, mikä ei kuitenkaan tuonut oleellisia lisäpiirteitä saatuihin tuloksiin.

KUVIO 1.4. ELÄKKEELLE SIIRTYMISEEN ASENOITUMISEN SELITYS AID-ANALYYSIN PERUSTEELLA, 1. VAHRESSA. (KUVIOSSA \bar{x} = ASENNESKIJARVO, N = VASTAAJIEN LUKUMÄÄRÄ)



Mallin kokonaisliitynyys = 54.2 %

Ensimmäinen asenteen selittäjä on mielipide eläkeiästä. Selitysketju hajoaa sen jälkeen kahteen haaraan. Toisaalta erottuu eläkeikää liian matalana pitävien mielipide, jonka jälkeen ketju katkeaa eläkeläisen yhteiskunnallista roolia (käyttöarvoa) koskevaan muuttujaan. Toisaalta muodostuu eläkeikää sopivana tai liian korkeana pitäneiden kautta toinen, edellistä huomattavasti pitempi selitysketju.

Näyttää siltä, että eläkeikämielipide muokkaa voimakkaasti eläkkeellesiirtymisasenteita. Eläkkeellesiirtymisasenne on lisäksi eräänlainen uskomus- ja periaatekysymys, johon viittaa kaikissa selitysketjuissa esiintuleva eläkeläisen yhteiskunnallista roolia eli eläkeläisen "käyttöarvoa" koskeva seikka. Toisaalta eläkkeelle siirtymiseen asennoituminen on yhteydessä aivan havainnollisiinkin tekijöihin, kuten taloudelliseen toimeentuloon, siviilisäätyyn ja terveydentilaan.

5.4. Tämän tutkimuksen ja muiden tutkimusten tulosten vertailu

Tämän tutkimuksen tuloksia vertailtiin muista tutkimuksista Suomessa saatuihin tuloksiin hyvinvoinnin eri osa-alueilla. Vertailua tehtiin laajempia kokonaisuuksia - yleensä koko maata - koskeviin vastintietoihin. Käyttökelpoisia vertailutuloksia oli vaikea löytää ja vertailutulosten arviointi oli muutenkin paikoin hankalaa. Kaikesta huolimatta voitiin monen osa-alueen osalta tehdä johtopäätöksiä saadun tutkimustuloksen yleissuunnasta vertailutietoon nähden. Luonnollisesti tässä tutkimuksessa on myös sellaisia osa-alueita, joista ei ollut saatavissa vertailutietoja.

Seuraavaan asetelmaan on koottu yhteenvetona ne asiakokonaisuudet, joissa tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia tai erilaisia kuin ao. vertailutulokset. Tulos on luokitettu samansuuntaiseksi, jos se vastaa muita tuloksia täysin tai on niiden kanssa o l e e l l i - s e s t i samansuuntainen. Muussa tapauksessa tulos on luokitettu erilaiseksi. Asetelmassa on merkitty rastilla (x) ne kohdat, joissa ao. vertailutieto on syystä tai toisesta puutteellinen tai muuten epävarma.

Kuten asetelmasta nähdään ovat Espoon tulokset useilta osin samansuuntaisia muiden tutkimustulosten kanssa. Erilaisissa kohdissa on tilanne Espoossa ao. hyvinvointitekijän suhteen yleensä parempi kuin koko maassa. Erilaisiin tuloksiin vaikuttaa mm. se, että koko maan tiedot koskivat usein eläkeläisiä, jotka olivat ainakin jonkin verran espoolaisia vanhempia.

Tutkimustulos on samansuuntainen muiden tutkimustulosten kanssa seuraavissa kohdissa:

- kokonaiseläkkeiden suuruus (netto)
- puolison eläketuloja, säästötuloja ja avustusta omaisilta saavien osuus eläkeläisistä
- omistusasunnossa ja pienissä asunnoissa asuvien osuus, asuntojen varustetaso ja tyytyväisyys asuntoon
- hyvän terveydentilan omaavien osuus, vastaajien sairausoireet ja niiden esiintymistiheys (x)
- aamuruokailun tason yhteys sosiaaliryhmään ja tason muutos eläkkeelle siirtymisen jälkeen
- henkinen yleistila ennen eläkkeelle siirtymistä ja sen jälkeen (x)
- sosiaaliturvaa koskevan tiedon taso
- työtä haluavien osuus eläkkeellä oltaessa
- työssäkäynti eläkkeellä oltaessa (x)
- asennoituminen eläkkeelle siirtymiseen ja eläkeaikaan
- lähiomaisten (lasten) tapaamistiheys ja sen muutos eläkkeelle siirtymisen jälkeen
- hyvien tuttavien lukumäärä ennen eläkkeelle siirtymistä ja sen jälkeen.

Tutkimustulos eroaa muista Suomessa saaduista tutkimustuloksista seuraavissa kohdissa:

- omaa ja puolison työtuloa saavien osuus eläkeläisistä
- kahdestaan aviopuolison kanssa asuvien ja yksinäisten osuus
- suurissa asunnoissa asuvien osuus
- terveydentilan muutos eläkkeelle siirtymisen jälkeen
- aamuruokailun yleistaso
- henkisen yleistilan muutos ikääntymisen seurauksena (x)
- harrastusaktiivisuus ja yleinen aktiiviteetti (x)

6. TIIIVISTELMÄ

6.1. Hyvinvoinnin kokonaiskuva

Muodostettaessa kokonaiskuvaa edellä käsitellyistä hyvinvoinnin osatekijöistä on aiheellista arvioida aluksi eri tekijöiden merkitystä. Arviointi suoritettiin käyttäen hyväksi useita eri perusteita. Hyvinvoinnin osa-alueita tarkasteltiin seuraavista näkökulmista:

- Merkitys hyvinvointiteorian kannalta
- Faktorianalyysin tulokset
- Osa-alueen kysymysten empiiriset jakautumat:
 - a) jakautuman muoto 1. ja 2. vaiheessa
 - b) jakautumien muutosten suuruus ja suunta tutkimusvaiheiden välillä
- Lisäaineiston mahdollisesti antamat viitteet osa-alueesta
- Vastaajien suorat arviot eri osa-alueista:
 - a) epämiellyttävimmät asiat eläkkeelle-siirtymisessä
 - b) eläkkeelle siirtymiseen liittyvät vaikeudet
 - c) eläkkeelle siirtymiseen liittyvät pelon aiheet

Jokainen osa-alue käytiin läpi jokaisen em. näkökulman kautta. Päätelmä osa-alueen merkityksestä tehtiin tarkastelussa muodostuneen käsityksen perusteella. Hyvinvoinnin osatekijöitten keskinäinen järjestys muodostui tässä tutkimuksessa seuraavaksi:

1. Taloudellinen tilanne
2. Psyko-fyysinen tila

3. Tieto
4. Aktiivisuus

5. Sosiaaliset suhteet

6. Muut osa-alueet:
 - Työ eläkeaikana
 - Asenne eläkkeelle siirtymiseen
 - Ravinto
 - Asuminen

Em. järjestystä ei voida pitää ehdottomana, sillä on muistettava sen muodostamiseen vaikuttanut arviointi. Luettelon loppupäässä olevilla osatekijöillä saattaa olla yksittäisissä tapauksissa - olosuhteista riippuen - aivan ensiarvoisenkin merkitys hyvinvoinnin kokonaisuudessa.

Tärkeimmät hyvinvointitekijät ovat taloudellinen tilanne ja psyko-fyysinen tila, joita on pidettävä hyvinvoinnin perustekijöinä myös eläkkeelle siirtymiseen liittyvässä elämänvaiheessa. Taloudellinen tilanne on asetettu psyko-fyysisen tilan edelle, mutta jyrkkä rajanveto ei ole tässäkään kohdin mielekäästä. Taloudelliseen tilanteeseen liittyvät tekijät ovat tärkeitä sekä sinänsä että muutoksen kannalta. Psyko-fyysiset tekijät ovat yleisvaikuttajia, joihin liittyy eräitä hyvinvointia uhkaavia tekijöitä.

Seuraavat kaksi osatekijää, tieto ja aktiivisuus, toimivat hyvinvoinnin tärkeinä edellytyk-

sinä, eräänlaisina katalysaattoreina. Vaikka niiden merkitys ei ole niin suuri kuin em. kahden perustekijän, johtavat niissä esiintyvät puutteet helposti hyvinvoinnin yleiseen huononemiseen.

Sosiaalisia suhteita on pidetty ihmisen hyvinvoinnin kannalta varsin merkittävänä. Tällä osa-alueella ei eläkkeelle siirtymiseen näytä kuitenkaan liittyvän suuria ongelmia, joskin nopeat hyvinvoinnin muutokset ovat tässäkin mahdollisia.

Luettelon lopussa on ryhmitelty yhteen joukko tekijäkokonaisuuksia, joilla näyttäisi olevan tämän tutkimuksen mukaan vähemmän merkitystä kuin edellä luetelluilla tekijöillä.

6.2. Keskeisimmät tulokset eri osa-alueilla

Taloudellinen tilanne

Kysymys eläkkeen määrästä on tärkeä hyvinvointiin vaikuttava tekijä eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Nettotulot ovat sekä aktiivi - että eläkeaikana varsin vaihtelevia.

Samalla, kun erot eläkkeissä ovat aika suuria, on edelleen pienen eläkkeen saajia, joiden eläketaso on ongelma sinänsä. "Huonosti" tai "joten kuten" toimeentulevia on eläkkeellä olevista runsas kolmasosa. Huonoiten tulevat taloudellisesti toimeen yksinäiset, jo aktiiviaikana pienituloiset henkilöt ja erityisesti pienituloiset lesket.

Eläkkeelle siirtymisestä johtuva tulojen piene-
neminen näkyy kaikissa ryhmissä. Se on suh-
teellisesti suurinta suurituloisissa ryhmissä,
kun taas pienituloisilla kokonaiseläke on
usein lähellä aktiiviaikaista tulotasoa.

Eläkeläisten tuloissa on omien tulojen ohella
puolison eläketuloilla huomattava merkitys.
Noin puolella vastaajista oli eläketuloja
saava puoliso.

Psyko-fyysinen tila

Noin kolmasosa vastaajista tunsii itsensä sai-
raaksi ennen eläkkeelle siirtymistä ja sen jäl-
keen. Raskaassa ruumiillisessa työssä olevista
tunsi kuitenkin noin puolet itsensä ainakin hie-
man sairaiksi ennen eläkkeelle siirtymistä.

Psykkisiin oireisiin tässä luettuja tyhjämpäi-
väisyyden tuntemuksia esiintyi noin viidesosalla
vastaajista, ja erilaisia vaikeuksia ilmoitti
kokeneensa noin joka kolmas henkilö ennen eläk-
keelle siirtymistä.

Psyko-fyysisen tilan muutokset ovat eläkkeelle
siirtymisen yhteydessä vähäisiä. Terveyden-
tilan yleisarvio muuttuu kuitenkin y k s i l ö -
t a s o l l a, kun runsas neljäsosa vastaajista
katsoo tullessa terveemmäksi ja yhtä suuri
osa taas sairaammaksi kuin ennen.

Tyhjämpäiväisyyden tunteessa ja vaikeuksien koke-
misessa ei eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ta-
pahdu merkittäviä muutoksia.

Tieto ja tietolähteet

Tulokset antavat aihetta kiinnittää erityistä huomiota sosiaaliturvasta tiedottamiseen. Tiedusteltaessa erilaisia sosiaaliturvaetuuksia havaittiin, että todellinen tiedon taso on melko heikko. Yksittäisistä sosiaaliturvaetuuksista ollaan kyllä tietoisia, mutta varmaa tietoa asioista ei ole. Eri sosiaaliturvaetuuksien erittely ja niiden yksityiskohtien erottelu toisistaan tuottaa vaikeuksia. Henkilön omalla käsityksellä tiedoistaan ja todellisella tiedon tasolla ei ole yhteyttä keskenään.

Ennen eläkkeelle siirtymistä halutaan tietoja etenkin eläkkeistä ja eräistä muista etuuksista, kuten sairausvakuutuskorvauksista ja sosiaaliavustuksista. Tärkeinä pidetään myös terveyden- ja kunnan ylläpitoon sekä harrastusmahdollisuuksiin liittyvää tietoa. Lisätiedon tarve vaihtelee aktiiviaikaisen työn tyyppiryhmän mukaisesti.

Tiedon jakamista eläkkeelle valmennuksen yhteydessä puoltaa se, että tiedoista ollaan kiinnostuneita juuri ennen eläkkeelle siirtymistä. Sen jälkeen tiedon kysyntä vähenee. Ihmisten toivomukset tietolähteistä osoittivat, että haluttuja ovat sellaiset tiedotustavat, joiden yhteydessä on mahdollisuus inhimilliseen vuorovaikutukseen. Erilaiset keskustelu- ja kurssimuotoiset tilaisuudet sekä henkilökohtainen neuvonta ovat tällaisia tiedotustapoja.

Aktiivisuus

Noin kolmasosa vastaajista katsoo olevansa ainakin melko aktiivisia ennen eläkkeelle siirtymistä. Vähän aktiivisia on hieman alle alle viidesosa. Eläkkeelle siirtyminen ei juuri vaikuta aktiivisuuteen muilla paitsi kurssilaisilla, joilla aktiviteetti kasvaa.

Yli puolet vastaajista harrastaa liikuntaa aktiivisesti. Eläkkeelle siirryttäessä liikuntaharrastus lisääntyy ja korvaa siten osaltaan työn poisjääntiä.

Yhdistystoimintaan osallistuu aktiivisesti noin kolmasosa - puolet vastaajista. Harrastustoiminta on vilkasta, ja noin viidesosa vastaajista on ns. moniharrastajia, mutta sen vastapainona on yhtä suuri osa harrastamattomia. Harrastustoiminta lisääntyy eläkkeelle siirtymisen jälkeen jonkin verran - näin erityisesti kurssilaisilla.

Yhdeksän vastaajaa kymmenestä ilmoitti, että heillä on eläkkeellä ollessaan riittävästi toimintaa, ajankulua ja kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa.

Sosiaaliset suhteet

Vastaajista oli yksin asuvia 16 prosenttia ja aviopareja kolme neljäsosaa. Suhteet lähiomaisiin ovat aktiiviaikana tiiviitä, ja hyviä tuttavuuksia on yleensä runsaasti. Sen sijaan osallistuminen erilaisiin sosiaalisiin tilaisuuksiin on ollut aika harvinaista.

Kontaktit lähiomaisiin vähenevät eläkkeelle siirtymisen jälkeen muilla paitsi kurssilaisilla. Hyvien tuttavien määrä on sen sijaan eläkkeellä oltaessa jopa suurempi kuin hyvien tuttavien määrä työpaikalla aktiiviaikana. Sosiaalinen osallistuminen kyläilyn, juhlien yms. merkeissä lisääntyy eläkeaikana kurssilaisilla, mutta pysyy muilla jokseenkin samanlaisena kuin aktiiviaikana.

Kun ihmissuhteet perustuvat valtaosaltaan lähimmän sukulais- ja perhepiirin varaan, ne ovat kapealla pohjalla, jolloin nopeat muutokset ovat hyvinkin mahdollisia. Leskeys tässä iässä merkitsee usein yksinäisyyttä.

Muut osa-alueet

E l ä k e a i k a i s e n t y ö n vaatimaton osuus hyvinvoinnin osatekijänä selittyy tässä sillä, että se on käytännössä harvinaista työ- ja virkasuhteesta eläkkeelle siirtyneillä. Nykyisen työttömyyden vallitessa työnteko eläkeiässä ei ole juuri mahdollista eikä hyväksyttyä. Erityistä työtökohaluakaan ei enää ole. Tästä muodostavat poikkeuksen taloudellisen pakon ja yrittäjänä toimimisen muovailemat erityistilanteet. Halukkuutta harrastusluontoiseen työhön ja puuhailuun näyttää kuitenkin olevan.

A s e n n o i t u m i n e n eläkkeelle siirtymiseen on myönteistä. Kielteisesti siihen asennoituu noin kymmenes - viidesosa vastaajista. Asenne muuttuu eläkkeelle siirtymisen jälkeen vielä myönteisemmäksi, jolloin

kielteisesti asennoituvia on kymmenesosa. Asennoituminen on yhteydessä aktiiviaikaiseen työhön.

R a v i n t o a tarkasteltiin pääasiassa tasokysymyksenä. Vaikka ravinnon taso onkin aktiiviaikana usein tyydyttävä, se huononee eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Muutokseen on tarvetta kiinnittää huomiota. Sen merkitys saattaa jäädä muiden tekijöiden varjoon.

A s u m i s t i l a n n e ei tuota ongelmia valtaosalle tämän tutkimuksen vastaajista. Muuttoalttius saattaa silti olla osoitus piilevistä ongelmista. Eräs tällainen on ikääntymiseen liittyvä vaikeus huolehtia tyypillisenä asumismuotona olevan omakotitalon hoitoon ja huoltoon liittyvistä tehtävistä.

Havainnot s y v ä h a a s t a t t e l u i s t a olivat samansuuntaisia kuin osatekijöiden analyysissä saadut tulokset. Uusia, hyvinvointiin olennaisesti vaikuttavia tekijäkokonaisuuksia ei noussut esiin, mutta tiettyjä hyvinvoinnin lisäpiirteitä voitiin havaita. Tällöin korostuivat mm. eläkeläisen lähiympäristön ja jokapäiväiseen elämään liittyvien ns. pientapahtumien merkitys hyvinvoinnille.

6.3. Eläkkeelle valmennus

Eläkkeelle valmennuksella havaittiin olevan tässä tutkimuksessa suoritettun arvioinnin perusteella vaikutusta seuraaviin muutuksiin:

- Tiedon määrä eri osa-alueiden yksityiskohdista
- Lisätiedon tarve eri asioista
- Henkilökohtainen aktiivisuus
- Liikuntaharrastus ja kunnon hoito
- Sosiaalinen osallistuminen (kyläily, juhlassa-käynti, yms).
- Aterioiden taso
- Huomion kiinnittäminen ravinnon terveellisyteen

Lisäksi valmennus on yhteydessä muutamiin sellaisiin tekijöihin, joiden kohdalla sen vaikutus on vähäisempää ja näkyy useimmiten vain vastausvaihtoehtojen ääripäissä. Tällaisia olivat seuraavat muuttajat: kontaktit lähiomaisiin, terveydentilasta huolehtiminen, tunne vaikeuksien kertymisestä, käsitys viihtymisestä eläkkeellä ja harrastustoiminta.

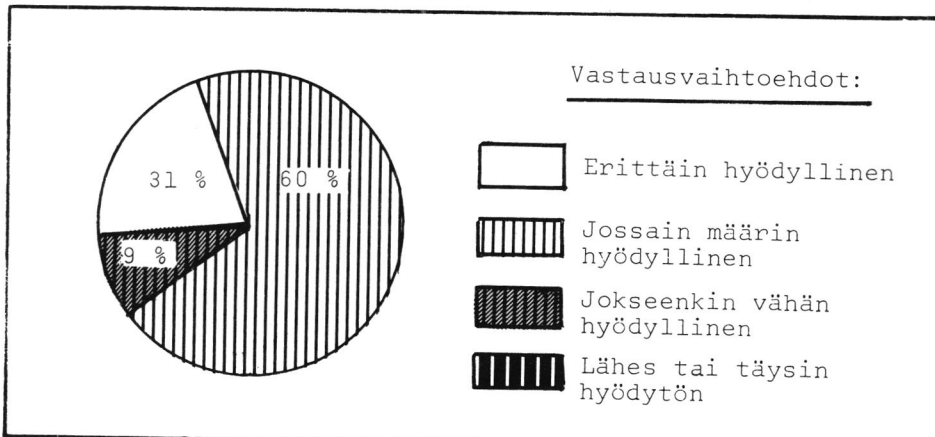
Valmennuskurssi ei vaikuttanut muihin tutkimuksessa tarkasteltuihin muutuksiin juuri lainkaan. Näistä muuttajista oli osa sellaisia, että kurssin ei voida olettaakaan vaikuttavan niihin, koska asiaa ei käsitelty kurssilla tai kurssin vaikutus ao. muuttajaan tuntuu muuten mahdolltomalta (esim. vaikutus terveydentilaan).

Valmennuskurssi oli siis hyödyllinen siksi, että se vaikutti myönteisesti joihinkin hyvinvoinnin osatekijöihin lisäämällä tarpeellisia tietoja ja valmiuksia ja estämällä kielteisiä muutoksia.

Tämä tulos perustuu kuitenkin juuri tässä tutkimuksessa vallinneeseen tilanteeseen. Erilainen tilanne, kuten esimerkiksi toisentyyppinen kurssi, saattaa tuottaa myös toisentyyppisiä tuloksia. Myöhempi vanhenemiskehitys johtanee sitä paitsi tilanteisiin, joihin eläkkeelle valmennuksella ei ole enää yhteyttä.

Kurssilaisten oma käsitys valmennuskurssien hyödyllisyydestä on myönteinen.

Kuvio 15.



Yhdeksän kymmenestä kurssilaisesta piti sitä hyödyllisenä. Yksikään kurssin käyneistä ei pitänyt sitä hyödyttömänä. Kurseilta poissäämisen syyt olivat ymmärrettäviä. Syitä olivat mm. pitkät matkat ja sopimattomat liikenneyhteydet ja väsymys raskaan työpäivän jälkeen. Tämä antaa aiheen harkita mahdollisuutta järjestää eläkkeelle valmennuskursseja

sellaiseen aikaan ja sellaisella tavalla, että mahdollisimman moni voisi osallistua niille.

6.4. Teoreettiset oletukset ja tutkimustulokset

Teoreettisessa tarkastelussa mainittu asennoituminen ja sopeutuminen eläkkeelle siirtymiseen sai vahvistusta empiirisistä tuloksista. Sopeutumiskyvyn oletettiin johtuvan perimmältään biologis-fysiologisen vanhenemisprosessin luonteesta, joka totuttaa ihmisen vähitelleen luopumiseen.

Taloudellista tilannetta ja terveyttä on pidetty teoreettisesti keskeisimpinä hyvinvoinnin osatekijöinä. Käsitys vahvistui tässä tutkimuksessa. Taloudellinen tilanne on tärkeä sekä hyvinvoinnin muodostumisen että sen muutoksen kannalta. Fyysisellä terveydellä, johon liittyy läheisesti henkinen tila, on tärkeä merkitys hyvinvointiin yleisesti vaikuttavana tekijänä.

Hyvinvoinnin muista osa-alueista nousivat tässä tutkimuksessa esiin erityisesti tieto ja aktiivisuus. Niiden osuus ei ole hyvinvointiajattelussa mitenkään korostunut, mutta siitä huolimatta ne ovat ainakin eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tärkeitä hyvinvoinnin edellytyksiä.

Erityisiä vaikeuksia oletettiin syntyvän, jos useat hyvinvoinnin osatekijät muuttuvat samanaikaisesti siten, että niiden kielteiset piirteet kasautuvat tavalla tai toisella. Lisäksi oletettiin, että jonkun erityisen tekijän muutos

voisi johtaa tuollaiseen kasautuvaan kehitykseen. Korrelaatioanalyysi osoittikin hyvinvoinnin osa-alueiden eri piirteiden kasautuvan. Taloudellinen tilanne, aktiiviaikainen työ ja tieto muovaavat usein yhdessä hyvinvoinnin kokonaisuutta.

Empiirinen analyysi osoitti, että ihmiset kehittävät eläkkeelle siirtymisen yhteydessä sopeutumista helpottavia toimintoja, jotka vastaavat teoreettisessa tarkastelussa mainittuja korvaavia mekanismeja. Psykologisen mekanismin toiminta saattaa myös olla voimakas - siihen viittaa ainakin asennetasolla havaittu myönteisyys eläkkeelle siirtymistä kohtaan ja työhaluttomuus eläkeaikana.

Eläkkeelle valmennus nähtiin erääksi keinoksi ylläpitää ja vahvistaa korvaavien mekanismien toimintaa. Empiirinen analyysi osoitti, että valmennuksella oli myönteinen vaikutus joillakin osa-alueilla. Sen avulla pystyttiin säilyttämään hyvinvointitekijöiden aktiiviaikaista tasoa ja kehittämään ja vahvistamaan joissakin tapauksissa korvaavia toimintoja.

LÄHDELUETTELO

Airaksinen, Timo - Salo, Mikko, A.

Kuka tarvitsee tarvehierarkioita.
Sosiaalipolitiikka 1979, Sosiaalipoliittisen
yhdistyksen vuosikirja.

Aarnio, M. - Forss, S. - Poukka, H. - Vanamo, J.

Ikääntyvä työntekijä ja ammatti.
Eläketurvakeskuksen tutkimuksia, 1975 :1.
Helsinki 1975.

Alderfer, C.

An Emprical Test of a New Theory of Human
Needs. Organizational Behavior of Human
Performance. Vol. 4, 1969, 2.

Alho, Raija (toim.)

Vanhukset tässä maassa. Helsinki 1971.

Allardt, Erik

Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo 1976.

Atchley, R. - George, L.

Symptomatic Measurement of Age, The Gerontologist
3: 1973.

Atchley, R.

The Sosiology of Retirement. New York 1976.

Byckling, Timo

Eläkkeelle siirtymisestä, Sosiaalivakuutus,
4-5: 1975.

Drewnowski, J.

On Measuring and Planning the Quality
of Life. Publications of the Institute
of Social Studies, Paperback Series,
Vol XI. The Haque, Paris 1974.

Eläkeikäkomitean osamietintö II.

Komiteanmietintö 1981:33. Helsinki 1981.

Eskola, Antti

Sosiologian tutkimusmenetelmät 1. ja 2.
Porvoo 1966 ja 1967.

Forssman, Sven

Åldrande, hälsa, arbetsförmåga och pensionering,
Rörlig pensionsålder. SOU 1975 :10 (Bilaga).
Stockholm 1975.

George, L.K. - Maddox, G.L.

Subjective Adaptation to Loss of the Work Role:
A Longitudinal Study, Journal of Gerontology, 1977,
vol. 32, No. 4, 456-462.

Gordon, M.S.

Work and Patterns of Retirement, in Kleemeier, R.W.
(ed.), Anging and Leisure. New York 1961.

Gould, R. - Järvinen, T. - Lietsala, L.

Työkyvyttömät 1970-luvulla. Osaraportti 1. Tut-
kimusaineisto. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia
1980 :1.

Harman, H.H.

Modern Factor Analysis, Chicago 1960.

Havighurst, R. et al. (eds)

Adjustment to Retirement. New York 1969.

Hasunen, Kaija

Suomalainen varhaisaamiainen. Kansaneläkelaitok-
sen julkaisuja ML: 15/1978. Helsinki 1978.

Heikinheimo, L. - Heikinheimo, M. - Lehtinen,
M. - Reunala, A.

Level of Living of Forest Workers in Finland.
Metsäntutkimuslaitoksen julkaisuja, 81.1.
Helsinki 1974.

Heikkinen, Eino

Vanhemisen biologia. Geriatriksen kuntoutuksen
seminaarin luentomoniste. Kansanterveys-
tieteen julkaisuja M 11. Kuopio 1973.

Hytti, Helga

Vanhusten ja työkyvyttömiä kokonaiseläketurva
ja tulotaso vuoden 1974 lopussa. Kansaneläke-
laitoksen julkaisuja M: 26. Helsinki 1977.

Isohanni, A.

Vanhenevan henkilön työkyvyttömyyden arviointi.
Geriatriksen kuntoutuksen seminaarin luento-
moniste, M: 11. Kuopio 1973.

Johansson, Sten

Om levnadsnivåundersökningen. Stockholm 1970.

Kalimo, Esko

Vanhimpien ikäryhmien terveydentila ja terveyden-
denhuolto Suomessa. Sosiaaliturvan tutkimus-
laitos (moniste), 1979.

Karjalainen, Pirkko

Ennakkotietoja vanhusten oloista syksyllä 1976.
Sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusosasto.
Julkaisuja 6: 1977.

Karjalainen, Pirkko

Sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusosaston
tutkimus 1976, erillistietoja.

Karjalainen, Pirkko

Erityisryhmätutkimus osa: vanhukset.
Sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusosasto. Julkaisuja 14/1979.

Karjalainen, Pirkko

Vanhusten kontaktit, avuntarve ja palvelujen saatavuus, Sosiaali- ja terveysministeriön erikoistutkimuksia, SVT, XXXII: 62. Helsinki 1980.

Koskinen, Simo

Vanhusten sosiaalipalvelujen tarve ja siihen vaikuttavat tekijät Suomessa. Tampere 1976 (moniste).

Kotitaloustiedustelu 1976, osat I-II, Tilastokeskus. Helsinki 1979.

Laitinen, H. - Miettinen, J. - Sinkko, R.

Yhdysvaikutusten analysoinnista sekä AID ja MCA menetelmien käytöstä. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen opetusmoniste n:o 24: 1975.

Lindroos, Kari

Ikäluokan 60-64 vuotiaat sosiaalivakuutusetuksista. Sosiaalivakuutus 8: 1979.

Maslow, Abraham

A Theory of Human Motivation, Psychological Review, 50 (1943), 370-396.

Nyman K. - Raitasalo. R.

Työstä poissaolot ja niihin vaikuttavat tekijät Suomessa. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja A: 14, Helsinki 1978.

Palmore, E. - Kivett, V.

Change in Life Satisfaction: A Longitudinal Study of Pensions Aged 46-70. Journal of Gerontology, 1977, vol 32, No 3, 311-316.

Palosaari, Olli

Esimerkkejä kokonaiseläkkeestä. Eläketurvakeskus, suunnitteluosasto. Helsinki 1977 ja 1981 (monisteita).

Paronen, Olavi

Elämäntavan käsite marxilaisessa sosiologiassa. Tampereen Yliopiston sosiologian ja sosiaali-psykologian laitoksen tutkimuksia, 19/1976.

Pentikäinen, Teivo

Vakuutusoppi, Helsinki 1972.

Pesonen Pertti - Sänkiaho, Risto

Kansalaiset ja kansanvalta. Suomalaisten käsityksiä poliittisesta toiminnasta. Juva 1979.

Pollman, A. William

Early Retirement: A Comparison of Poor Health to Other Retirement Factors, Journal of Gerontology, 1971, vol. 26, No. 1, 41-45.

Pulkkinen, Terho

Eläketurva ja toimeentulo. Porvoo 1969.

Raunio, Kyösti

Elintason muutos ja siihen vaikuttaneet tekijät vuosina 1945-1975. Julkaisematon lisensoitutyö, Turun yliopisto 1979.

Raunio Kyösti

Hyvinvoinnin moniulotteisuudesta makrotasolla, Sosiaalipolitiikan julkaisuja, Turun yliopisto, A: 2, 1980.

Riihinen, Olavi

Onko sosiaalipolitiikan painopiste muuttumassa.
Sosiaalinen aikakauskirja, Vol. 69, 1975, 5.

Riihinen, Olavi

On the Highest Forms of Human Welfare. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 4, 1978.

Riihinen, Olavi

Henkinen turvallisuus - haaste tulevaisuuden sosiaalipolitiikalle. Sosiaaliturva, Vol. 67, 1979, 18.

Riihinen, Olavi - Helminen, Ilmari

Miksi hylätä hierarkisia tarveteorioita. Sosiaalipolitiikka 1979, Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja.

Riley, M.W. - Foner, A.

Aging and Society. Vol. one - Inventory of Research Findings. Connecticut 1968.

Roos, Jeja-Pekka

Welfare Theory and Social Policy. A Study in Policy Science. Helsinki 1973.

Roos, Jeja-Pekka

Piirteitä elämäntavan tutkimisesta, Sosiologia 2: 1978.

Ruikka, Ilmari

Vanhuus ja sairaus. Porvoo 1975.

Salavuo, Kari

Elinkannan osatekijöitten ja osoittimien kasautumisesta. Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitoksen tutkielmia B: 4, 1968.

- Simovici, Salomon
Arbete eller fritid. Stockholm 1974.
- Sheppard, H. - Philibert, M.
Employment and Retirement: Roles and
Activities, Gerontologist, Summer,
part II, 29-35.
- Sipilä, Jorma
Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen.
Helsinki 1979.
- Suomen Gallup Oy
Tutkimus työikäisen väestön suhtautumisesta
eläkkeelle pääsyyn. Helsinki 1980 (moniste).
- Sänkiaho, Risto
Temput ja kuinka ne tehdään. Monimuuttujamene-
telmät kansan palvelijoina, Kasvatustieteiden
Tutkimuslaitoksen julkaisuja, Jyväskylän yli-
opisto, 220/1974.
- Thompson, W.
An Investigation of Morale among Employeed
and Retired Men. Journal of Gerontology,
28, 1973, 339-344.
- Uusitalo, Hannu
Income and Welfare. Research Group for
Comparative Sociology, Research Reports
No. 8. Helsinki 1975.
- Vahervuo, T. - Ahmavaara, Y.
Johdatus faktorianalyysiin. Porvoo 1958.
- Vasama, P-M. - Vartia, Y.
Johdatus tilastotieteeseen, osa II.
Helsinki 1972.
- Wilenius, Reijo
Tietoisuus ja yhteiskunta. Jyväskylä 1972.

LIITE 1

ELÄKKEELLE VALMENTAUTUMISKURSSI

Espoon työväenopistossa, maalis-huhtikuu 1976

Luennon aihepiiri

Luennoitsijat

- | | |
|--|--|
| 1. Mitä eläkkeelle siirtyminen on (yleiskatsaus) | Maist. Tertta Sundholm,
Vanhustyön keskusliitto |
| 2. Sosiaaliturva (kansaneläke, sairausvakuutus ja muu sosiaaliturva) | Kansaneläke:

Maist. Anna-Liisa Silvola,
KELA, Espoon toimisto

Sairausvakuutus ja muu sosiaaliturva:

Yhteiskuntat. lis. Simo Forss,
Espoon sair.vak.jaosto |
| 3. Sosiaaliturva (työeläkkeet) | Maist. Markku Hänninen,
Eläketurvakeskus |
| 4. Vanhuuden gerontologiaa ja elämänrytmistä | Professori Viljo Rantasalo |
| 5. Kunto ja ravitsemus (kunnan ylläpito, ravintooppia) | Kunto:

Voim.op. Marjo Raivio,
Liikuntatieteellinen seura

Ravitsemus:

Prof. Antti Ahlström,
Tampereen yliopisto |
| 6. Ruokaohjeet | Neuvontakokki Jaakko Kolmonen |
| 7. Lääkärin näkökulma (vanhuuden sairaudet ja psyykkisiä ongelmia) | Lääket. ja kir. tri Asko Kahanpää,
Myllypuron sairaskoti, Hki |

8. Työ ja harrastukset,
sosiaaliset suhteet

Työ ja harrastukset:

Rehtori Raili Kilpi-Hynynen,
Espoon työväenopisto

Sosiaaliset suhteet:

Hum.kand. Annikki Korhonen,
SPR

- - -

Sosiaaliturva ja siinä erityisesti eläkekysymykset selvitettiin yksityiskohtaisesti. Kunkin henkilön eläkkeen tarkkaa määrää ei ollut mahdollista todeta vaan esityksissä käsiteltiin eläkkeen määräytymisen ehtoja.

Terveystieteiden ja terveydenhoitoon ja kunnon ylläpitoon liittyvät kysymykset tulivat havainnollisesti esiin. Terveellinen ja hyvä ruoka sai myös huomiota osakseen sekä teoreettisesti että havainnollisesti.

Kukin kurssijakso päättyi työntekoa ja harrastustoimintaa sekä sosiaalisia suhteita koskeviin esityksiin. Kun kurssien alustusesityksessä ja gerontologiaa koskevassa yleisesityksessä käsiteltiin vielä asennetekijöihin ja henkisiin seikkoihin vaikuttavia tekijöitä jne., voidaan todeta, että kurseilla käytiin läpi keskeiset hyvinvoinnin osatekijät.

Kurssitilaisuuksia oli kahtena iltana viikossa, tiistaisin ja torstaisin, alkaen kello 19.00. Karttaa ja bussireittitietoja hyväksi käyttäen henkilöt jaettiin kulkumahdollisuuksia ajatellen heille mahdollisimman sopiviin kurssipaikkoihin, ja varattu

paikka merkittiin kutsukirjeeseen. Kurssitilaisuudet ajoitettiin siten, että edellisen tilaisuuden ja seuraavan väliin jäi ainakin yksi päivä, jotta kurssitus ei olisi muodostunut liian rasittavaksi. Kurssin kesto aika muodostui yli kuukauden mittaiseksi. Koska kurssien opettajat pitivät esityksensä kolmessa eri paikassa ja koska opetukseen osallistui useita opettajia, aiheutti aikataulun laatiminen kaikille sopivaksi erinäisiä järjestelyvaikeuksia.

LIITE 2.

Tutkittujen ryhmien faktorirakenteita

2. vaiheen faktorit ryhmässä "kaikki"

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>h²</u>
Nykyisen työn tyyppi	.23	.47	.06	-.50	.13	.19	0.58
Eläkkeelle siirtymis- ajankohdan sopivuus	-.11	-.13	.86	.05	-.11	-.10	0.78
Miltä eläkkeelle siir- tyminen tuntui	.27	.16	.83	-.14	.02	.04	0.80
Viihtyminen eläkkeellä	-.42	-.28	-.59	.20	-.24	-.09	0.71
Vaihtoiko asuntoa	-.18	.02	-.11	-.25	.52	-.15	0.40
Tuliko uusia harras- tuksia	-.01	.04	-.13	-.14	-.77	.12	0.63
Nettotulot/kk	.14	.54	.16	-.31	-.21	.32	0.58
Taloudellinen toimeen- tulo	-.11	-.75	-.10	.01	.02	-.03	0.59
Tekeekö vielä työtä	-.10	.10	.01	-.00	-.12	.60	0.39
Huomioiko ravinnon terveellisyyden	-.17	.03	-.10	.70	-.00	.07	0.53
Aterioiden koostumus	.06	-.35	.00	.54	-.08	.49	0.67
Oliko tietoa eläkkeistä	.07	-.75	.01	.09	-.07	.04	0.58
Haluaako tietoja eläk- keistä	-.03	-.60	.08	-.42	-.05	.11	0.56
Nykyinen terveydentila	.42	.14	-.15	-.07	.56	.30	0.63
Montako hyvää tuttavaa on nykyisin	.53	.17	.11	-.15	-.15	-.49	0.60
Kyläily, juhlassakäynti yms.	-.74	-.02	-.05	.01	.08	.39	0.71
Sukulaisten tapaaminen	-.57	.04	-.03	.25	.06	-.06	0.39
Kuinka aktiivinen on nyt	-.63	.12	.13	.31	-.07	.06	0.53
Tuntuuko elämä tyhjän- päiväiseltä	.72	.09	.19	.03	-.04	-.00	0.57
Onko vaikeuksia nykyisin	.68	.25	.18	.22	.20	.06	0.66
Ominaisarvot	3.14	2.39	1.97	1.70	1.40	1.29	11.90
Kokonaisvarianssin selitys (%)	15.70	11.95	9.85	8.50	7.00	6.45	59.45

1. vaiheen faktorit ryhmässä "kurssilaiset"

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>h²</u>
Nykyisen työn tyyppi	-.07	-.32	-.08	-.33	.18	.78	0.86
Työskentelyhalu vanhuuseläkkeellä	.15	.72	-.22	-.12	-.20	-.28	0.72
Mielipide eläkkeelle siirtymisen ajankohdasta	.55	.13	-.14	-.16	-.32	.10	0.48
Mielipide eläkkeelle siirtymisestä	.13	.81	.21	.04	-.18	.22	0.81
Mielipide viihtymisestä eläkkeellä	.01	-.20	.06	-.11	.76	.19	0.68
Monessako järjestössä on mukana	.01	-.58	.26	-.04	-.49	-.01	0.64
Kuinka aktiivinen on nyt	.24	.14	-.76	.11	.30	-.16	0.78
Tietääkö miten eläke laskeetaan	.07	-.13	-.02	.87	-.21	-.12	0.84
Haluaako tietoja eläkkeistä	-.21	.41	.31	-.57	.12	-.15	0.68
Nykyinen terveydentila	-.67	-.25	.25	.24	.26	.12	0.71
Kiinnittääkö huomiota ravintoon	-.03	-.12	-.63	.02	-.48	.12	0.66
Aterioiden koostumus	.64	.06	.04	.14	-.04	.04	0.43
Suunnitteleeko asunnonvaihtoa	.18	.13	.54	.01	.27	.57	0.74
Taloudellinen toimeentulo	.62	-.05	-.22	.12	.21	.06	0.49
Nettotulot/kk	-.04	-.26	.01	-.71	-.38	.20	0.75
Onko vaikeuksia nykyisin	-.53	.13	-.19	-.00	-.19	.58	0.71
Hyvien tuttavien määrä työpaikalla	-.21	-.66	.18	.04	-.06	.10	0.52
Käykö kylässä, juhlissa, yms.	.11	.24	-.72	.03	-.03	.12	0.61
Kuinka usein tapaa lähiomaisia	.69	.27	-.02	.24	-.05	-.06	0.61
Tuntuuko elämä tyhjänpäiväiseltä	-.68	-.07	-.04	.00	-.28	.26	
Ominaisarvot	3.00	2.62	2.26	1.92	1.87	1.67	13.35
Kokonaisvarianssin selitys (%)	15.00	13.1	11.30	9.60	9.35	8.35	66.70

1. vaiheen faktorit ryhmässä "ei-kurssilaiset"

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>h²</u>
Nykyisen työn tyyppi	-.38	.52	-.02	-.05	.14	-.12	0.60
Työskentelyhalu vanhuus- eläkkeellä	.30	-.01	.72	-.03	.02	-.13	0.60
Mielipide eläkkeelle siir- tymisajankohdasta	-.10	-.02	.64	-.25	-.10	.13	0.51
Mielipide eläkkeelle siirtymisestä	.07	.00	.71	.43	-.08	-.03	0.70
Mielipide viihtymi- sestä eläkkeellä	.13	-.07	-.76	-.12	-.19	-.07	0.71
Monessako järjestössä on mukana	-.34	.07	-.18	-.06	.08	-.64	0.60
Kuinka aktiivinen on nyt	.75	.19	-.02	-.20	-.04	.15	0.65
Tietääkö miten eläke lasketaan	-.11	-.77	-.06	-.03	-.00	.07	0.60
Haluaako tietoja eläkkeistä	.30	.85	.01	.18	-.11	-.02	0.73
Nykyinen terveydentila	.03	.21	-.10	.72	-.02	.08	0.58
Kiinnittääkö huomiota ravintoon	.80	.06	.01	.13	.02	.09	0.62
Aterioiden koostumus	.25	-.48	-.10	.06	.51	.20	0.62
Suunnitteleeko asunnon- vaihtoa	.36	-.18	-.07	.66	-.00	-.23	0.65
Taloudellinen toimeentulo	.12	-.50	.20	-.19	-.33	-.03	0.52
Nettotulot/kk	.09	.48	.06	-.21	.65	-.04	0.68
Onko vaikeuksia nykyisin	-.17	.11	.16	.56	.33	.16	0.59
Hyvien tuttavien määrä työpaikalla	-.19	-.13	.07	.13	.65	-.17	0.59
Käykö kylässä, juhlassa, yms.	-.11	-.01	-.29	.09	-.27	.67	0.65
Kuinka usein tapaa lähiomaisia	.14	-.13	.08	-.07	.17	.64	0.51
Tuntuuko elämä tyhjän- päiväiseltä	-.30	.16	.29	.67	-.12	.01	0.75
Ominaisarvot	2.90	2.50	2.31	2.20	1.54	1.52	12.97
Kokonaisvarianssin selitys (%)	14.50	12.50	11.55	11.00	7.70	7.60	64.85

2. vaiheen faktorit ryhmässä "kurssilaiset"

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>h²</u>
Nykyisen työn tyyppi	.17	-.00	-.70	-.10	-.08	-.00	0.54
Eläkkeelle siirtymis- ajankohdan sopivuus	.05	-.85	.13	.37	-.14	-.05	0.91
Miltä eläkkeelle siir- tyminen tuntui	.17	-.92	.04	-.09	-.02	.10	0.90
Viihtyminen eläkkeellä	-.15	.87	.22	.26	-.14	.08	0.92
Vaihtoiko asuntoa	.07	.22	-.45	-.24	.43	-.24	0.55
Tuliko uusia harrastuksia	-.21	.10	.12	-.01	-.02	.80	0.71
Nettotulot/kk	.24	-.12	-.21	-.15	-.10	.64	0.55
Taloudellinen toimeentulo	-.04	.12	.13	.27	.86	-.04	0.84
Tekeekö vielä työtä	-.12	.15	.26	-.59	-.04	.20	0.49
Huomioiko ravinnon terveellisyyden	-.08	.12	-.04	.09	-.81	.00	0.68
Aterioiden koostumus	.26	.01	.74	.05	.12	.07	0.64
Oliko tietoa eläkkeistä	.05	.06	.28	.73	-.05	-.40	0.78
Haluaako tietoja eläk- keistä	.01	.14	.10	.69	.10	.25	0.57
Nykyinen terveydentila	.74	-.03	.03	-.33	.26	-.04	0.73
Montako hyvää tuttavaa on nykyisin	.16	-.03	-.67	.16	.07	.40	0.67
Kyläily, juhliissa- käynti, yms.	-.70	.20	.37	-.08	-.00	.09	0.68
Sukulaisten tapaaminen	-.38	.09	.31	-.25	.10	-.13	0.34
Kuinka aktiivinen on nyt	-.81	-.04	-.11	-.19	-.10	-.06	0.71
Tuntuuko elämä tyhjän- päiväiseltä	.86	-.14	-.01	.14	-.06	.05	0.78
Onko vaikeuksia nykyisin	.68	-.35	-.04	-.28	-.34	-.35	0.91
Ominaisarvot	3.35	2.68	2.24	2.07	1.87	1.71	13.92
Kokonaisvarianssin selitys (%)	16.75	13.40	11.20	10.35	9.35	8.55	69.60

2. vaiheen faktorit ryhmässä "ei-kurssilaiset"

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>h²</u>
Nykyisen työn tyyppi	.07	-.60	-.34	-.10	.10	.09	0.5
Eläkkeelle siirtymis- ajankohdan sopivuus	.06	-.01	.01	.89	-.07	.10	0.7
Miltä eläkkeelle siirtyminen tuntui	.44	-.20	-.16	.57	-.11	.26	0.7
Viihtyminen eläkkeellä							
Vaihtoiko asuntoa	-.15	.04	-.09	-.19	-.50	-.30	0.4
Tuliko uusia harras- tuksia	-.02	.01	-.18	.03	.84	-.03	0.6
Nettotulot/kk	.01	-.66	-.13	.10	.27	.19	0.5
Taloudellinen toimeentulo	-.06	.78	-.07	.01	.04	.07	0.6
Tekeekö vielä työtä	-.10	.03	.04	.09	.05	.67	0.4
Huomioiko ravinnon terveellisyyden	-.10	.14	.73	-.02	-.16	.09	0.6
Aterioiden koostumus	.03	.39	.50	.00	.03	.45	0.6
Oliko tietoa eläkkeistä	.11	.77	-.13	-.03	.19	.13	0.6
Haluaako tietoja eläk- keistä	-.11	.49	-.65	.07	-.07	.14	0.6
Nykyinen terveydentila	.12	-.15	-.08	-.53	-.44	.25	0.6
Montako hyvää tuttavaa on nykyisin	.80	.03	.00	.14	-.02	-.24	0.6
Kyläily, juhliassa- käynti yms.	-.833	-.13	-.04	-.01	-.07	.29	0.6
Sukulaisten tapaaminen	-.55	-.09	.16	.06	.08	-.12	0.3
Kuinka aktiivinen on nyt	-.39	-.04	.41	.34	.01	.21	0.5
Tuntuuko elämä tyhjän- päiväiseltä	.74	-.05	.09	.13	.10	.06	0.5
Onko vaikeuksia nykyisin	.68	-.14	.21	-.14	-.02	.15	0.5
Ominaisarvot	3.35	2.59	1.73	1.66	1.37	1.29	11.9
Kokonaisvarianssin selitys (%)	16.75	12.95	8.65	8.3	6.85	6.45	59.9

Kyselylomakkeet

- 3.1. Tutkimuksen 1. vaiheen kyselylomake
- 3.2. Tutkimuksen 2. vaiheen kyselylomake

LIITE 3.1.

Tutkimuksen 1. vaiheen kyselylomake

TUTKIMUS ELÄKKEELLE SIIRTYMISESTÄ

Kyselylomake

Vastaajalle:

Tällä lomakkeella kysytään monia Sinua henkilökohtaisesti koskevia asioita. Ihmiset ovat kovin erilaisia ja ajattelevat asioita usein eri tavoin. Tarkoitus on, että vastaat jokaiseen kysymykseen tarkalleen niin kuin itse tiedät asian olevan tai niinkuin juuri Sinusta tuntuu. Voit vastata täysin turvallisin mielin, sillä vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja tilastoista ei yksittäisiä vastauksia saa kukaan selville. Vastaa siis rehellisesti ja avoimesti vain oman mielipiteesi mukaan. Lomaketta täyttäessäsi huomaa vielä seuraavat asiat:

1. Kysymyksissä on yleensä annettu valmiiksi useita eri vastausvaihtoehtoja. Valitse niistä se vaihtoehto, joka lähinnä pitää Sinun kohdallasi paikkansa ja ympyröi sitä vastaava numero, siis esim. näin (2) jne. Merkitse kunkin kysymyksen kohdalle ympyrä vain yhden vaihtoehdon kohdalle, jos kysymyksessä ei toisin neuvota.
2. Kun valitset omaa mielipidettäsi vastaavan vaihtoehdon älä anna vaihtoehdon numeron ohjata valintaasi - numero on vain helpottamassa vastausten käsittelyä.
3. Älä käytä "En osaa sanoa" vastauksia muuten kuin siinä tapauksessa, että on aivan mahdotonta antaa muutakaan vastausta.
4. Älä hyppää yhdenkään kohdan yli, vaan yritä vastata jokaiseen kysymykseen. Merkitse vastaus selvästi. Jos tulee korjauksia, tee myös ne selvästi.

1. Vastaaajan nimi: _____

2. Merkitse syntymäaikasi: _____ . _____ 19

3. Merkitse sukupuoli, oletko: 1. Mies 2. Nainen

4. Merkitse siviilisäätyysi, oletko:

1. Naimisissa
2. Naimaton
3. Leski
4. Eronnut tai asumuserossa

5. Minkälainen koulutus Sinulla on:

1. Kansa- tai kansalaiskoulu
2. Oppikoulua _____ luokkaa
3. Ylioppilas
4. Ammattikoulu
5. Jokin opistotasoinen tms. koulu
6. Yliopisto- tai korkeakoulututkinto

6. Mikä on nykyinen ammattisi (merkitse niin tarkasti kuin voit):

7. Mihin allamainituista työaikaryhmistä työsi kuuluu:

1. Normaali päivätyö
2. Kaksivuorotyö
3. Kolmivuorotyö
4. Jatkuva yötyö
5. Jokin muu, mikä: _____
6. Olen yrittäjä
7. Olen maatalousyrittäjä

8. Montako vuotta olet ollut nykyisessä tai sitä läheisesti muistutavassa työssä: _____ vuotta

9. Oletko tehnyt suurimman osan työssäoloajastasi nykyistä tai nykyisiä työsi tyyppistä työtä vai jotain aivan erilaista, muuta työtä:

1. Nykyistä tai nykyisen tyyppistä työtä
2. Aivan erilaista työtä

10. (Tähän vastaavat vain naimisissa olevat, muut jatkavat kysymyksestä no 12)

Onko puolisosasi:

1. Työssä
2. Eläkkeellä
3. Kotona, ei eläkkeellä

11. (Jos puoliso on työssä)

Jääkö puolisosasi eläkkeelle:

1. Samaan aikaan kuin Sinä
2. Ennen Sinua
3. Hieman Sinua myöhemmin
4. Paljon myöhemmin kuin Sinä
0. En osaa sanoa

12. Montako ihmistä asuu kanssasi samassa taloudessa Sinun lisäksesi:

_____ kpl, näistä alle 15 vuotiaita _____ kpl.

(Jos olet yksin, merkitse 0 kpl)

13. Kuvaile nykyistä työtäsi seuraavan luokituksen avulla. Onko työsi lähinnä:

1. Raskasta ruumiillista työtä (esim.rakennustyö, raskas tehdastyö, ym.)
2. Muuta ruumiillista työtä (esim.koneellinen tehdastyö ym.)
3. Osittain henkistä työtä (esim. myyntityö, konttorityö, työnohjohtotyö, ym.)
4. Täysin henkistä työtä (esim. pelkkä johtotyö, suunnittelu,ym.)
5. Jotain muuta: _____

14. Mitä sanoisit työstäsi noin yleensä. Millainen merkitys sillä on Sinulle, jos emme ajattele nyt siitä saamaasi palkkaa ja toimeentuloa:

1. Työni on minulle "kaikki kaikessa"
 2. Työlläni on minulle melko tärkeä merkitys, palkan lisäksi sillä on todella muutakin merkitystä
 3. Työlläni ei ole minulle kovinkaan suurta merkitystä
 4. Työni ei merkitse minulle juuri mitään, teen sitä vain pakosta.
-

15. Haluaisitko vielä vanhuuseläkkeellä ollessakin työskennellä normaaliin tapaan:

1. Kyllä varmasti
2. Ehkä
3. Tuskin
4. En halua

16. Entä haluaisitko eläkkeellä ollessasi tehdä jotain puolipäivätyötä, jotain kevyttä työtä tai vastaavaa:

1. Kyllä varmasti
2. Ehkä
3. Tuskin
4. En halua
0. En osaa sanoa

17. Haluaisitko tietoja sellaisista työpaikoista ja työntekomahdollisuuksista, joita on tarjolla myös vanhuuseläkeläisille:

1. Kyllä, erittäin mielelläni
2. Ehkä ne tiedot olisivat tarpeen
3. En halua (tai tarvitse) sellaisia tietoja

18. Milloin siirryt vanhuuseläkkeelle (ilmoita mahdollisimman tarkka päivämäärä):

_____ . _____ 197

19. Mitä mieltä olet eläkkeelle siirtymisesi ajankohdasta (eläkeiästäsi). Siirrytkö mielestäsi vanhuuseläkkeelle:

1. Aivan liian aikaisin
2. Hieman liian aikaisin
3. Sopivan ikäisenä
4. Hieman liian myöhään
5. Aivan liian myöhään

20. Nyt kun eläkeikä alkaa lähestyä haluaisimme tietää mitä mieltä olet eläkkeelle siirtymisestä. Tuntuuko se Sinusta:

1. Erittäin ikävältä
 2. Melkoisen ikävältä
 3. Ikävänpuoleiselta
 4. Mukavanpuoleiselta
 5. Melkoisen mukavalta
 6. Erittäin mukavalta
-

1. Tuntuuko Sinusta, että voit eläkkeelle siirtyessäsi luopua nykyisestä työstäsi:
 1. Ilman mitään vaikeuksia
 2. Aika helposti
 3. Helponpuoleisesti
 4. Vaikeanpuoleisesti
 5. Jokseenkin vaikeasti
 6. Vain töin ja tuskin, hyvin vaikeasti

2. Uskotko viihtyväsi eläkkeellä ollessasi:
 1. Varsin hyvin
 2. Aika hyvin
 3. Joten kuten
 4. Aika huonosti
 5. Varsin huonosti

3. Joudutko mielestäsi ponnistelemaan ja yrittämään nykyisessä työssäsi kovasti vai onko työ luonteeltaan vähemmän vaativaa, rauhallisempaa:
 1. Joudun ponnistelemaan ja yrittämään kovasti
 2. Joudun ponnistelemaan, mutta en todella kovasti
 3. Joudun ponnistelemaan, mutta vain tilapäisesti, kausittain jne. mutta muuten on kohtalaisen rauhallista
 4. Yleensä on aika rauhallista, joudun ponnistelemaan ja yrittämään kovasti jokseenkin harvoin
 5. En joudu työssäni "koville", se on rauhallista
 6. Sanoisin, että työni on minulle suorastaan lepoa

4. Yrittäisitkö nyt arvioida, kuinka moneen yhdistykseen, seuraan, järjestöön, kerhoon yms. kuulut TODELLA TOIMIVANA JÄSENEenä, ts. osallistut todella sen toimintaan jotakuinkin säännöllisesti (kokoukset, tempaukset, tilaisuudet, varsinainen järjestötyö, ym.)
 1. En kuulu toimivana jäsenenä yhteenkään yhdistykseen tms.
 2. Kuulun yhteen
 3. Kuulun kahteen
 4. Kuulun kolmeen
 5. Kuulun neljään tai useampaan

5. Onko osanottosi yhdistysten toimintaan ja muuhun kodin ulkopuoliseen toimintaan mielestäsi viime aikoina
 1. Vähentynyt jyrkästi
 2. Vähentynyt aika paljon
 3. Vähentynyt hieman
 4. Pysynyt samanlaisena
 5. Lisääntynyt

26. Oletko kiinnostunut lähinnä radion tai TV:n kuuntelusta ja katselusta, lueskelusta yms. oleskelusta vai harrastatko lisäksi jotain, kuten kalastusta, lenkkeilyä, keräilyä, askartelua tms. toimintoja:

1. Lähinnä vain oleskelen
2. Pidän oleskelusta, mutta minulla on myös yksi harrastus
3. Oleskelen mielelläni, mutta minulla on lisäksi 2 - 3 harrastusta
4. Olen varsinainen harrastusihminen, harrastuksia on paljon ja ne vievät suuren osan vapaa-ajastani

27. Miten aktiivisena, toimeliaana tai passiivisena pidät itseäsi nykyisin. Oletko mielestäsi:

1. Erittäin aktiivinen, toimelias
2. Melkoisen aktiivinen
3. Jonkin verran aktiivinen
4. Aika passiivinen, vähän toimelias
5. Hyvin passiivinen, hyvin vähän toimelias
6. Täysin passiivinen, en lainkaan toimelias

28. Oletko jo tehnyt mitään suunnitelmia ajanviettosi suhteen eläkkeelle jäämisesi jälkeen:

1. Olen tehnyt melko tarkat suunnitelmat
2. Olen tehnyt joitain suunnitelmia
3. En ole suunnitellut

29. Tuntuuko siltä, että ajankäyttökysymys voi aiheuttaa eläkkeellä ollessasi niin paljon ongelmia, että olisi hyvä saada neuvoja myös siinä asiassa:

1. Kyllä varmasti
2. Saattaa olla niin
3. En oikein jaksa uskoa niin
4. Ei ole aihetta

30. Oletko mielestäsi selvillä eläketurvastasi ts. siitä, mitä eläkettä tai eläkkeitä tulet saamaan siirryttyäsi vanhuuseläkkeelle:

1. Kyllä täysin selvillä
2. Kyllä jokseenkin selvillä
3. Tiedän suunnilleen, mutta en varmasti
4. Olen aika epätietoinen asiasta
5. En tunne asiaa, en ole selvillä siitä

31. Entä oletko selvillä tulevan eläkkeesi määrästä:

1. Kyllä, täysin selvillä
2. Kyllä, jokseenkin selvillä
3. Tiedän suunnilleen, mutta en varmasti
4. Olen aika epätietoinen siitä
5. En tiedä, en ole selvillä siitä

52. Entä oletko selvillä siitä, miten työeläke lasketaan:

1. Kyllä, täysin selvillä
2. Kyllä jokseenkin selvillä
3. Tiedän suunnilleen, mutta en varmasti
4. Olen siitä aika epätietoinen
5. En tiedä

53. Kun ajattelet sosiaaliturvaa noin yleensä Sinun kohdallasi, niin voitko mielestäsi siirtyä sen suhteen turvallisiin mielin eläkkeelle:

1. Kyllä ehdottomasti
2. Kyllä suurin piirtein
3. Eipä juuri
4. Ei voi

54. Mikä tai mitkä seuraavista asioista vaikuttavat mielestäsi työeläkelakien mukaisen vanhuuseläkkeen suuruuteen (ympyröi oikeana pitämäsi vaihtoehto tai vaihtoehdot):

1. Asuinpaikka
2. Terveys
3. Ansiot
4. Elatusvelvollisuus
5. Asunto-olot
6. Työssäoloaika
7. Eivät mitkään em. tekijät
0. En osaa sanoa

55. Entä mitkä tai mitkä seikat vaikuttavat kansaneläkkeen mukaisen vanhuuseläkkeen määrään (ympyröi oikeana pitämäsi vaihtoehto tai vaihtoehdot):

1. Asuinpaikka
2. Terveys
3. Ammatti
4. Tulot
5. Asunnon kunto
6. Lasten lukumäärä
7. Eläkeläisen ikä
8. Eivät mitkään em. tekijät, se on aina yhtä suuri
0. En osaa sanoa

56. Mitä seuraavista voit saada vanhuuseläkkeellä ollessasi (ympyröi jälleen oikea tai oikeat vaihtoehdot):

1. Työeläkettä ja kansaneläkettä
2. Vain kansaneläkettä
3. Vain työ(ansio-)eläkettä
4. Sairausrakuutuksen päivärahaa
5. Kansaneläkettä ja päivärahaa
6. Työeläkettä ja päivärahaa
7. Työeläkettä, kansaneläkettä ja päivärahaa
8. Ei mitään em. etuja

37. Jos jatkat vanhuuseläkettä saadessasi säännöllistä työntekoa, niin vaikuttaako se mielestäsi eläkkeesi kokonaismäärään vai ei:

1. Ei vaikuta, saan silti täyden kokonaiseläkkeen
 2. Eläke vähenee
 3. En saa lainkaan eläkettä
 0. En osaa sanoa
-

38. Mitä korvauksia eläkkeellä oleva henkilö voi saada sairausvakuutuksesta (ympyröi useampia vaihtoehtoja, jos se on mielestäsi tarpeen):

1. Päivärahaa
 2. Lääkekorvausta
 3. Elinkorkoa
 4. Matka-avustusta
 5. Korvausta lääkäripalkkioista
 6. Kaikki sairausmenot
 0. En osaa sanoa
-

39. Voivatko käsityksesi mukaan kaikki vanhukset saada jotain sosiaali lautakunnan kautta jaettavia avustuksia, vai saavatko niitä vain vähävaraiset:

1. Niitä saavat vain vähävaraiset
 2. Kaikki vanhuks
et voivat saada joitain avustuksia
-

40. Osaatko nimetä yhden tai useampia sosiaaliavustuksia, joita vanhukset voivat saada:

1. _____
 0. En tiedä
-

41. Oletko tähän mennessä valmentautunut eläkkeelle siirtymiseen, ts. oletko ajatellut asioita, tehnyt suunnitelmia ym.

1. Kyllä monin tavoin
 2. Jonkin verran
 3. Aika vähän
 4. En ole
-

42. Mistä asioista haluaisit saada lisää tietoja lähestyessäsi näin eläkeikää (ympyröi kaikki ne kohdat, joista haluaisit tietoja):

1. Eläkkeistä
 2. Sairausvakuutuksesta
 3. Sosiaaliavustuksista
 4. Ajankäyttöön liittyvistä kysymyksistä
 5. Erilaisten sairauksien hoidosta
 6. Terveiden jakunnon ylläpidosta
 7. Terveellisestä ja hyvästä ruoasta
 8. Työntekomahdollisuuksista vanhana
 9. Harrastusmahdollisuuksista yms.
 0. Jostain muusta, mistä _____
-

43. Valitse em. luettelosta kolme kiinnostavinta asiaa ja merkitse niitä vastaavat numerot järjestyksessä tähän:

Eniten kiinnostaisi tieto asiasta numero _____
Toiseksi eniten kiinnostaisi tieto asiasta numero _____
Kolmanneksi eniten kiinnostaisi tieto asiasta numero _____

44. Miten Sinun mielestäsi on yleensä saatavissa sellaisia tietoja, joita tuntisit tarvitsevasi eläkkeelle siirtyessäsi:

1. Tietoja on hyvin vaikea saada
2. Aika vaikeaa on saada niitä tietoja
3. Joskus saa, joskus ei
4. Kyllä tietoja on aika helposti saatavissa
5. Tietoja on saatavissa varsin helposti

45. Mistä lähteestä ottaisit mieluiten vastaan tarvitsemasi tiedot:

1. Suoraan joltain asiantuntijalta
2. Erityisesti sitä varten järjestetyillä kursseilla tms.
3. Jostain esittelylehtisestä
4. Radiosta
5. TV:stä
6. Sanomalehdestä
7. Jostain paikallisesta virastosta, tms.
8. Jostain muualta, mistä _____

46. Olisitko valmis osallistumaan maksuttomille kursseille, jossa eri alojen asiantuntijat kertoisivat Sinulle eläkkeelle siirtymiseen liittyvistä ongelmista ja antaisivat niitä koskevia neuvoja:

1. Kyllä varmasti
2. Kyllä melko varmasti
3. Ehkä
4. Luultavasti en
5. En osallistuisi

47. Millainen on nykyinen terveydentilasi. Tunnetko itsesi tätä nykyä yleensä (tilapäistä sairautta ei huomioida):

1. Hyvin sairaaksi
2. Melko sairaaksi
3. Hieman sairaaksi
4. Melko terveeksi
5. Täysin terveeksi

48. Käytätkö jotain tai joitakin lääkkeitä:

1. Säännöllisesti, koko ajan
2. Aika usein
3. Silloin tällöin
4. Melko harvoin
5. En juuri koskaan

49. Onko Sinulla esiintynyt viime aikoina toistuvasti seuraavia oireita (ympyröi jokainen toistuvasti esiintynyt oire):
1. Hengenahdistusta ja/tai rintakipuja
 2. Yskää ja ysköksiä
 3. Vatsakipua ja ruokahaluttomuutta
 4. Nivelkipuja, iskiasta, ristiselkävaivoja yms.
 5. Hermostuneisuutta, masentuneisuutta, henkistä ahdistuneisuutta ym
 6. Unettomuutta, huimausta, muistihäiriöitä yms.
 7. Ulostus- tai virtsaamisvaikeuksia
 8. Kovaa päänsärkyä
 9. Jotain muuta, mitä
 0. Ei ole esiintynyt toistuvasti tällaisia oireita
-

50. Yritätkö pitää huolta terveydentilastasi:
1. Hyvin huolellisesti
 2. Jotakuinkin huolellisesti
 3. Jossain määrin
 4. En kiinnitä siihen erityistä huomiota
 5. En ole yrittänyt huolehtia siitä juuri lainkaan
-

51. Pitäisitkö terveyden- ja sairauksien hoitoon liittyvän lisätiedon saamista itsellesi:
1. Hyvin tarpeellisena
 2. Aika tarpeellisena
 3. Yhdentekevänä, ei tarpeellisena eikä tarpeettomana
 4. Jokseenkin tarpeettomana
 5. Täysin tarpeettomana
-

52. Onko mielestäsi terveyden- ja sairauksien hoitoon liittyviä tietoja saatavissa:
1. Täysin riittävästi
 2. Aika hyvin niitä on saatavissa
 3. Ei ole riittävästi saatavissa
 4. Ei ole juuri lainkaan saatavissa
-

53. Harrastatko voimistelua, lenkkeilyä tai muuta liikuntaa:
1. Hyvin usein
 2. Aika usein
 3. Aika harvoin
 4. En harrasta
-

54. (Jos et harrasta liikuntaa ym. tai harrastat sitä vain harvoin) Miksi et oikeastaan harrasta liikuntaa ym. (ympyröi pääasiallinen syy):
1. En viitsi
 2. En jaksa
 3. En voi, koska liikuntakykyäni on heikentynyt
 4. En ehdi
 5. En pidä sitä tarpeellisena
 6. En tiedä, mitä pitäisi tehdä
 7. Muu syy, mikä: _____

55. Entä onko Sinulla käsitystä siitä, mitä kaikkea voisit tehdä kuntosi ylläpitämiseksi:
1. Kyllä tiedän hyvin
 2. On osapuilleen riittävästi tietoa siitä
 3. Ei ole oikein tietoa siitä
-
56. Pyritkö kiinnittämään huomiota syömäsi ravinnon terveellisyyteen:
1. Kyllä lähes koko ajan
 2. Kyllä jossain määrin
 3. Enpä juuri
-
57. Kerro mahdollisimman tarkasti (muistaen myös mahdolliset lisukkeet) mitä söit kotonasi tänään, eilen ja viime sunnuntaina varsinaisella pääateriaalla (jos ylipäättänsä söit kotona):
1. Tänään söin: _____

 2. Eilen söin: _____

 3. Sunnuntaina söin: _____

 4. En ole syönyt kotona varsinaista ateriaa
-
58. Entä mitä syöt yleensä aamuisin ennen työhön lähtöä, kuvaile tuollainen tavallinen aamuruokailusi niin tarkasti kuin mahdollista:
- _____
- _____
-
59. Montako kertaa päivässä syöt varsinaisen lämpimän aterian:
1. Kerran
 2. Kaksi kertaa
 3. Kolme kertaa tai useammin
-
60. Oletko mielestäsi tietoinen siitä, mikä on terveellistä ja mikä vähemmän terveellistä ravintoa:
1. Kyllä varmasti
 2. Kyllä luulisin niin
 3. En ole oikein siitä tietoinen
 4. En tiedä
-

61. Onko nykyisin mielstäsi saatavissa oikeata tietoa ravinnosta:
1. Riittävästi
 2. Hieman liian vähän
 3. Aivan liian vähän
-

62. Käytätkö rasvaa (voita, margariinia ym.) ja/tai sokeria:
1. Runsaasti
 2. Runsaanpuoleisesti
 3. Melko kohtuullisesti
 4. Aika vähän
 5. Tuskin lainkaan
-

63. Asutko nyt:
1. Kerrostalossa
 2. Omakotitalossa
 3. Rivitalossa
 4. Muussa, missä _____
-

64. Asutko:
1. Omistamassasi asunnossa
 2. Vuokralla, päävuokralaisena
 3. Alivuokralaisena
 4. Työsuhdeasunnossa
 5. Muuten, miten _____
-

65. Montako huonetta asunnossasi on (keittiö mukaanlukien), mikä on asunnon tilavuus ja milloin se on rakennettu (suunnilleen):
- huoneita _____ kpl
tilavuus _____ m²
rakennettu v. _____
-

66. Oletko asuntoosi:
1. Varsin tyytyväinen
 2. Aika tyytyväinen
 3. Hieman tyytymätön
 4. Varsin tyytymätön
-

67. (Jos olet tyytymätön) Miksi olet asuntoosi tyytymätön: _____

-

68. Oletko suunnitellut asunnon vaihtamista siirtyessäsi eläkkeelle:
1. Kyllä
 2. En
-

69. (Jos kyllä)
Vaikuttaako asunnon vaihtoon etupäässä:
1. Asumiskustannusten väheneminen
 2. Asuinympäristön ulkonainen paraneminen
 3. Harrastusmahdollisuudet ym. uudessa paikassa
 4. Henkilökohtaiset ihmissuhteet ja kontaktit
 5. Vaihtelunhalu
 6. Jokin muu syy, mikä _____
-
70. Onko nykyisen asuinalueesi palvelustaso (kaupat, liikenne, muut palvelut ym.) mielestäsi:
1. Erittäin huono
 2. Aika huono
 3. Tyydyttävä
 4. Aika hyvä
 5. Oikein hyvä
-
71. Oletko tietoinen eri asumismahdollisuuksista vanhana (mitä asunnot maksavat, olisiko vuokra-asuntoja tarjolla, miten pääsee vanhusten asuntoihin jne.):
1. En lainkaan
 2. En oikein tiedä
 3. Tiedän ne asiat joten kuten
 4. Olen aika hyvin tietoinen niistä asioista
 5. Tiedän ne asiat oikein hyvin
-
72. Tuletko tällä hetkellä mielestäsi taloudellisesti toimeen:
1. Varsin hyvin
 2. Aika hyvin
 3. Kohtalaisen hyvin
 4. Joten kuten
 5. En oikein tule toimeen ("nipin napin")
 6. Varsin heikosti
-
73. Miten paljon rahaa Sinulle jää "kätehen" kuukaudessa, kun verot on otettu pois (jos tulot vaihtelevat, ilmoita keskimääräinen, yleisin kuukausitulosi):
1. Alle 500 mk/kk
 2. 500 - 999 "
 3. 1000 - 1499 "
 4. 1500 - 1999 "
 5. 2000 - 2499 "
 6. 2500 - 2999 "
 7. 3000 - 3499 "
 8. 3500 - 3999 "
 9. 4000 mk tai enemmän
-
74. Kuinka paljon luulet/tiedät tulojesi vähenevän siirryttyäsi eläkkeelle:
1. Reilusti alle puoleen nykyisestä
 2. Jonkin verran alle puoleen nykyisestä
 3. Noin puoleen nykyisestä
 4. Saan jonkinverran yli puolet nykyisistä tuloistani
 5. Saan reilusti yli puolet nykyisistä tuloistani
 6. Tuloni pysyvät suurin piirtein ennallaan
 7. Tuloni lisääntyvät
 8. Minulla ei ole minkäänlaista käsitystä asiasta

75. Mitä tuloja Sinulla mahdollisesti on eläkkeellä ollessasi oman eläkkeesi lisäksi:

1. Puolison tulot tai eläke
 2. Tuloja omaisuudesta (esim. vuokratulot, osingot ym.)
 3. Lähiomaisten avustus (lapset ym.)
 4. Tuloa luonnontuotteista (esim. peltotuotteet, puutarha ym.)
 5. Säästöjä
 6. Tuloja vakinaisesta tai tilapäistyöstä
 7. Syytinkituloja
 8. Muita tuloja, mitä: _____
 0. Ei ole muita tuloja kuin eläke
-

76. Miten arvelet tilanteen olevan siirtyessäsi eläkkeelle, onko Sinulla silloin:

1. Velkoja
 2. Säästöjä
 3. Ei kumpiakaan
 0. En osaa sanoa
-

77. Oletko yrittänyt tiedustella eläkettäsi, sairausvakuutuskorvauksia tai sosiaalisia avustuksia, joita tulisit saamaan eläkkeellä ollessasi (jos olet, millä tuloksella): (Voit ympyröidä yhden tai useamman vaihtoehdon)

1. Olen tiedustellut eläkettä, asia selvisi
 2. Olen tiedustellut eläkettä, asia ei oikein selvinnyt
 3. Olen tiedustellut sairausvakuutuskorvauksia, jotka ovat selvinneet
 4. Olen tiedustellut sairausvakuutuskorvauksia, mutta ne eivät selvinneet
 5. Olen tiedustellut sosiaaliavustuksia ja ovat selvinneet
 6. Olen tiedustellut sosiaaliavustuksia, mutta ne eivät ole selvinneet
 0. En ole tiedustellut mitään edelläolevia
-

78. Toivoisitko nykyistä enemmän taloudellisiin kysymyksiin liittyvää opastusta ym. (Jos toivot, niin millaisista asioista lähinnä ja mistä tietolähteistä):

Millaisista asioista: _____

Mistä tietolähteistä: _____

0. En tarvitse lisää tällaisia tietoja
-

79. Kysyisimme tässä välissä taas muutaman varsinaisen mielipidekysymyksen. Jos ajattelet eläkeläisiä nykyisin, niin tuntuuko siltä, että heillä ei ole enää mitään käyttöä yhteiskunnassa:
1. Siltä tuntuu vahvasti
 2. Siltä se vähän tuntuu
 3. En ole niinkään varma asiasta
 4. En voisi sanoa niin
-
80. Onko Sinusta yleensä miellyttävää vai epämiellyttävää ajatella eläkkeelle siirtymistä:
1. On varsin miellyttävää ajatella sitä
 2. On jotakuinkin miellyttävää ajatella sitä
 3. On enemmän miellyttävää kuin epämiellyttävää ajatella sitä
 4. On enemmän epämiellyttävää kuin miellyttävää ajatella sitä
 5. On jokseenkin epämiellyttävää ajatella sitä
 6. On varsin epämiellyttävää ajatella sitä
-
81. Mitä ajattelet vanhuudesta (valitse lähinnä omaa mielipidettäsi vastaava vaihtoehto):
1. Mielestäni se on yhtä arvokas ja luonnollinen osa elämää kuin mikä tahansa muukin vaihe
 2. Mielestäni vanhuudessa on hyvää ja huonoa, mutta yleensä siinä ei ole kovinkaan paljon valittamisen aihetta
 3. Mielestäni se on jo selvästi elämän ehtopuolta, jolloin on pakko tunnustaa jossain määrin huonommuutensa
 4. Mielestäni vanhuus on ikävää aikaa, joka on vain pakko sietää jollain tavoin
-
82. Joskus voi tuntua siltä, että kaikki sujuu hyvin, joskus taas harmittaa ja ärsyttää lähes kaikki. Miten on ollut Sinun kohdallasi viime aikoina:
1. On harmittanut kovasti
 2. On harmittanut aika tavalla
 3. On harmittanut silloin tällöin
 4. On harmittanut, mutta vain aika vähän
 5. Ei ole juuri harmittanut, on sujunut aika mukavasti
 6. Ei ole harmittanut yhtään, päinvastoin, on mennyt tosi hyvin
-
83. Miten usein tunnet erilaisten vaikeuksien kertyvän tiellesi nykyisin:
1. Koko ajan
 2. Lähes koko ajan
 3. Melko usein
 4. Silloin tällöin
 5. Jotakuinkin harvoin
 6. Vain sattumoisin, harvoin
 7. Erittäin harvoin, tuskin koskaan
 8. Ei ole tuntunut olevan lainkaan vaikeuksia
-
84. Kun ajattelet vanhenemista ja eläkkeelle siirtymistä, niin pelottaako Sinua siinä joku tai jotkut asiat:
1. Pelottaa kovasti
 2. Pelottaa jonkin verran
 3. Ei juuri pelota
 4. Ei pelota lainkaan

85. (Jos Sinua pelottaa, vrt. edellinen kysymys)

Mikä tai mitkä kysymykset lähinnä Sinua pelottavat:

1. Taloudellinen toimeentulo
2. Terveystilan heikkeneminen
3. Kuolema
4. Yksinäisyys, ihmiskontaktien puute
5. Muiden ihmisten suhtautuminen
6. Jokin muu asia, mikä _____

0. En osaa sanoa, pelottaa vain noin yleensä

86. Nyt muutama kysymys ympäristöstäsi. Montako hyvää tuttavaa Sinulla on nykyisellä työpaikallasi, ts. sellaisia tuttavuuksia, joiden kanssa olet mielelläsi tekemisissä:

1. Ei yhtään
2. Yksi hyvä tuttava
3. Kaksi hyvää tuttavaa
4. Kolme hyvää tuttavaa
5. Neljä tai useampia hyviä tuttavuuksia

87. Käytkö kylässä, kutsuilla tai "juhlissa":

1. Hyvin usein
2. Melko usein
3. Silloin tällöin
4. Melko harvoin
5. Hyvin harvoin

88. Onko Sinusta mukavaa olla muiden ihmisten kanssa - jutella ja olla mukana vai oletko enemmänkin "yksinäinen susi":

1. Olen aikamoinen yksineläjä, oikea "yksinäinen susi"
2. Pidän yksinolemisen kanssa, mutta joskus on mukava tavata muita ihmisiä
3. Yleensä haluan mielelläni olla ja keskustella muiden ihmisten kanssa
4. Olen kovasti mielelläni muiden seurassa

89. Tuntuuko Sinusta, että kiinnostuksesi muita ihmisiä kohtaan on viime aikoina:

1. Vähentynyt selvästi
2. Vähentynyt jossain määrin
3. Ei ole vähentynyt eikä lisääntynyt
4. On lisääntynyt hieman
5. On lisääntynyt selvästi

90. Merkitse seuraavaan keiden ihmisten kanssa asut yhdessä. Asuuko luonasi:

1. Puolisosi
2. Jompikumpi tai molemmat vanhempasi
3. Lapsesi
4. Lapsenlapsesi
5. Veljesi tai siskosi
6. Jokin puolisosi lähiomainen
7. Jokin muu omainen: _____
8. Asun muun kuin lähiomaisen kanssa
9. Asun yksin

91. Miten usein tapaat niitä lähiomaisiasi, jotka eivät asu luonasi (ketä tahansa heistä - jos lähiomaisia on):
1. Hyvin usein
 2. Aika usein
 3. Silloin tällöin
 4. Aika harvoin
 5. Hyvin harvoin
 6. Ei ole muualla asuvia lähiomaisia
-
92. Oletko saanut mielestäsi riittävästi tietoja siitä, miten voisit liittyä esim. erilaisiin Espoossa toimiviin yhdistyksiin, järjestöihin ym.
1. On riittävästi tietoja
 2. Ei ole riittävästi tietoja
 3. Ei ole juuri mitään tietoja
 4. En haluaisikaan mitään tällaisia tietoja
-
93. Haluaisitko mahdollisesti lisää tietoja siitä, mitä muita järjestettyjä vapaa-ajan viettomahdollisuuksia on tarjolla:
1. Kyllä varmasti
 2. Saattaisi olla tarpeellista
 3. Ei ole tarpeen, tietoja on jo tullut riittävästi
 4. Ei ole tarpeen, en ole kiinnostunut niistä tiedoista
-
94. Lopuksi esitämme muutaman kysymyksen, joissa liikutaan osittain jo. ns. perimmäisissäkin kysymyksissä. Ensimmäkin haluaisimme tietää, onko elämäsi ehkä tuntunut viime aikoina tyhjämpäiväiseltä, sellaiselta, ettei sillä ole enää oikein mitään annettavaa Sinulle:
1. On tuntunut varsin usein
 2. On tuntunut aika usein
 3. On tuntunut silloin tällöin
 4. Ei ole juuri tuntunut sellaiselta
 5. Ei ole lainkaan tuntunut sellaiselta
-
95. Tuntuuko Sinusta, että pystyt selviytymään elämässäsi tätä nykyä eteesi tulevista erilaisista tilanteista:
1. Varsin hyvin
 2. Melko hyvin
 3. Joten kuten
 4. Melkoisen huonosti
 5. Varsin huonosti, jos lainkaan
-
96. Mitä mieltä olet väitteestä, jonka mukaan eläkkeelle siirtynyt ihminen on pantu tarpeettomana hyllylle, hänellä ei ole mitään käyttöä:
1. Olen täysin samaa mieltä
 2. Olen lähes samaa mieltä
 3. Olen hiukan samaa mieltä
 4. Olen hiukan eri mieltä
 5. Olen jokseenkin eri mieltä
 6. Olen täysin eri mieltä
-

97. Ajatus kuolemasta on tullut ainakin joskus useimpien ihmisten mieleen. Miten Sinä suhtaudut siihen ajatukseen:
1. Minusta kuolema on vapautus elämän vaivoista, en pelkää sitä lainkaan
 2. Kuolema on yhtä luonnollinen kuin elämäkin, en juuri pelkää sitä
 3. Sanoisin, että en pelkää kuolemaa sinänsä, mutta pelkään mahdollisia tuskia ym. sitä ennen
 4. Pelkään kuolemaa melko kovasti
 5. Sanoisin, että kuolema on jo ajatuksenakin niin hirveä, että pelkään sitä todella kovasti
-

98. Uskotko; että on olemassa jonkinlainen "Korkeampi voima", joka ohjaa maailman ja myös Sinun omaa kohtaloasi:
1. Uskon varmasti
 2. Uskon jokseenkin varmasti
 3. Uskon jonkin verran
 4. En oikein usko
 5. En usko
-

TARKISTA VIELÄ, ETTÄ OLET VASTANNUT JOKAISEEN KYSYMYKSEEN!

Jos haluat sanoa vielä jotain kyselyyn liittyvää, voit kirjoittaa siitä lomakkeen taakse.

SUURET KIIITOKSET AVUSTASI!

Konfidentiellt

UNDERSÖKNING ANGÅENDE PENSIONERING

Frågeblankett

Till Dig som besvarar:

Med denna blankett ställes många frågor, som berör Dig personligen. Människorna är mycket olika och har ofta olika åsikter om saker och ting. Avsikten är, att Du besvarar varje fråga exakt så som Du vet att det är eller som just Du tycker att det är. Du kan besvara frågorna med största tillförsikt, ty svaren behandlas absolut konfidentiellt och ingen kan ur statistikerna få fram några enskilda svar. Svar därför ärligt och uppriktigt och endast i enlighet med Din egen uppfattning. Lägg ännu märke till följande då Du fyller i blanketten:

1. Man har i allmänhet färdigt givit olika svarsalternativ till frågorna. Välj härav det alternativ, som närmast motsvarar Din uppfattning och ringa in det nummer, som motsvarar detta alternativ, således t ex så här (2) osv. Ringa in endast ett alternativ per fråga, om inte annat säges i frågan.
2. Då Du väljer det alternativ, som bäst motsvara Din uppfattning, låt inte alternativets nummer vägleda Ditt val - numren är ändast till för att underlätta behandlingen av svaren.
3. Nyttja inte alternativet "Kan inte säga" i andra fall än då Du verkligen inte kan ge något annat svar.
4. Hoppa inte över någon punkt, utan försök besvara varje fråga. An-teckna svaret tydligt. Om Du gör några rättelser, gör också dem tydligt och klart.

1. Den besvareandes namn: _____

2. Anteckna Din födelsetid: _____ 19

3. Anteckna Ditt kön, är Du: 1. Man 2. Kvinna

4. Anteckna Ditt civilstånd, är Du:

1. Gift
2. Ogift
3. Änka/änkling
4. Frånskild eller hemskillnad

5. Hurudan skolning har Du:

1. Folk- eller medborgarskola
2. Läroverk _____ klasser
3. Student
4. Någon skola på institutsnivå e.d.
6. Universitets- eller högskoleexamen

6. Vilket är Ditt nuvarande yrke (anteckna så noggrant som möjligt):

Till vilken av nedannämnda arbetstidsgrupper hör Ditt arbete:

1. Normalt dagsarbete
2. Tvåskiftsarbete
3. Treskiftsarbete
4. Fortlöpande nattarbete
5. Något annat, vad: _____
6. Jag är företagare
7. Jag är lantbruksföretagare

8. Hur många år har Du varit i Ditt nuvarande arbete eller i arbete, som nära påminner om det: _____ år

9. Har Du under största delen av den tid Du varit i arbete utfört Ditt nuvarande arbete eller arbete av samma slag, eller har Du utfört något arbete av helt annat slag:

1. Mitt nuvarande arbete eller arbete av liknande slag
2. Helt annat slags arbete

10. (Denna fråga besvaras endast av dem, som är gifta, de övriga går över till fråga 12):
Är Din make/maka:

1. I arbete
2. Pensionerad
0. Hemma, inte pensionerad

11. (Om maken/makan är i arbete)

Blir Din make/maka pensionerad:

1. Vid samma tid som Du
2. Före Dig
3. Litet senare än vad Du blir
4. Mycket senare än vad Du blir
0. Kan inte säga

12. Hur många personer bor med Dig i samma hushåll:

_____ st, av dem är _____ st under 15 år

(Om Du är ensamstående, anteckna då 0 st)

13. Beskriv Ditt nuvarande arbete med hjälp av följande klassificering. Är Ditt arbete närmast:

1. Tungt kroppsarbete (t ex byggnadsarbete, tungt fabriksarbete mm)
2. Annat kroppsarbete (t ex maskinellt fabriksarbete mm)
3. Delvist intellektuellt arbete (t ex försäljningsarbete, kontorsarbete, arbetsledning mm)
4. Helt och hållet intellektuellt arbete (t ex enbart arbete i ledande ställning, planering mm)
5. Något annat: _____

14. Vad skulle Du så där allmänt taget säga om Ditt arbete. Vad betyder det för Dig, om vi nu inte tänker på den lön och utkomst Du därav erhåller:

1. Mitt arbete är "mitt allt"
2. Mitt arbete betyder ganska mycket för mig, förutom lönen har det verkligen också annan betydelse
3. Mitt arbete betyder inte särskilt mycket för mig
4. Mitt arbete betyder inte just någonting för mig, jag gör det endast av nödvång

15. Skulle Du vilja arbeta på normalt sätt ännu då Du åtnjuter ålderspension:

1. Ja, säkert
2. Kanske
3. Knappast
4. Nej, jag vill inte

16. Skulle Du medan Du åtnjuter pension måhända vilja utföra något halvdagsarbete, något lätt arbete eller liknande:

1. Ja, säkert
2. Kanske
3. Knappast
4. Nej, jag vill inte
0. Kan inte säga

17. Skulle Du vilja ha information om sådana arbetsplatser och arbetsmöjligheter, som står till buds också för ålderspensionstagare:

1. Ja, mycket gärna
2. Kanske den informationen skulle behövas
3. Jag vill inte ha (eller behöver inte) dylik information

18. När blir Du ålderspensionerad (uppge så noggrant datum som möjligt):

197

19. Vad har Du för åsikt om Din pensioneringstidpunkt (Din pensionsålder). Tycker Du, att Du blir ålderspensionerad:

1. Alldeles för tidigt
 2. En smula för tidigt
 3. Vid lämplig ålder
 4. En smula för sent
 5. Alldeles för sent
-

20. Nu då Du närmar Dig pensionsåldern skulle vi vilja veta vad Du anser om Din pensionering. Tycker Du att det känns:

1. Mycket tråkigt
 2. Ganska tråkigt
 3. En smula tråkigt
 4. Någorlunda trevligt
 5. Ganska trevligt
 6. Mycket trevligt
-

21. Förefaller det Dig som om Du då blir pensionerad kan avstå från Ditt nuvarande arbete:

1. Utan några som helst svårigheter
 2. Ganska lätt
 3. Någorlunda lätt
 4. Med vissa svårigheter
 5. Med ganska stora svårigheter
 6. Endast med nöd och näppe, med mycket stora svårigheter
-

22. Tror Du att Du kommer att trivas som pensionär:

1. Mycket bra
 2. Ganska bra
 3. Någorlunda
 4. Ganska dåligt
 5. Mycket dåligt
-

23. Tycker Du att Du måste anstränga Dig och bjuda till mycket i Ditt nuvarande arbete, eller är arbetet till sin karaktär mindre krävande, lugnare:

1. Jag är tvungen att anstränga mig och bjuda till mycket
 2. Jag är tvungen att anstränga mig, men inte verkligen mycket
 3. Jag är tvungen att anstränga mig, men endast tillfälligt, periodvis osv, i övrigt är det relativt lugnt
 4. I allmänhet är det ganska lugnt, jag är ganska sällan tvungen att anstränga mig och bjuda till riktigt ordentligt
 5. Jag blir inte "hårt utsatt" i mitt arbete, det är lugnt
 6. Jag skulle säga, att mitt arbete rent av är vila för mig
-

24. Vill Du nu försöka uppskatta till hur många föreningar, sällskap, organisationer, klubbar o.d. Du hör som VERKLIGT AKTIV MEDLEM, Du deltar m.a.o. verkligt i dess verksamhet någorlunda regelbundet (möten, kampanjer, tillställningar, egentligt organisationsarbete mm):
1. Jag hör inte såsom aktivt medlem till någon enda förening e.d.
 2. Jag hör till en
 3. Jag hör till två
 4. Jag hör till tre
 5. Jag hör till fyra eller flera
-
25. Tycker Du, att Ditt deltagande i föreningsverksamhet och annan verksamhet utanför hemmet på senare tid:
1. Minskat kraftigt
 2. Minskat ganska mycket
 3. Minskat en smula
 4. Förblivit oförändrat
 5. Ökat
-
26. Är Du närmast intresserad av att lyssna på radio eller se på TV, av att läsa och av annan dylik tillvaro, eller intresserar Du Dig dessutom för något annat, såsom fiske, konditionslöpning, samlande, knåpande e.d. verksamheter:
1. Jag närmast är bara till
 2. Jag tycker om att bara vara till, men har också ett intresse
 3. Jag är gärna bara till, men jag har dessutom 2-3 intressen
 4. Jag är en verklig "intresse människa", jag har många intressen och de upptar en stor del av min fritid
-
27. Hur aktiv, företagsam eller passiv anser Du Dig numera vara? Tycker Du att Du är:
1. Mycket aktiv, företagsam
 2. Ganska aktiv
 3. Någorlunda aktiv
 4. Ganska passiv, en smula företagsam
 5. Mycket passiv, mycket litet företagsam
 6. Fullständigt passiv, inte alls företagsam
-
28. Har Du redan uppgjort några planer beträffande hur Du skall fördriva Din tid efter pensioneringen:
1. Jag har uppgjort ganska noggranna planer
 2. Jag har gjort vissa planer
 3. Jag har inte planerat någonting
-
29. Förefaller det som om frågan om hur Du skall använda Din tid såsom pensionär kan ge upphov till så mycket problem, att det vore bra att få råd också i denna fråga:
1. Ja, säkert
 2. Kan så vara
 3. Jag skulle inte riktigt tro det
 4. Finns ingen anledning
-

30. Tycker Du att Du är på det klara med Ditt pensionsskydd, m.a.o. med vilken pension eller vilka pensioner Du kommer at erhålla då Du blir ålderspensionerad:
1. Ja, helt på det klara med det
 2. Ja, någorlunda på det klara med det
 3. Jag vet ungefär, men inte säkert
 4. Jag är ganska okunnig om det
 5. Jag känner inte till saken, är inte på det klara med det
-
31. Är Du då på det klara med beloppet av Din kommande pension:
1. Ja, helt på det klara med det
 2. Ja, någorlunda på det klara med det
 3. Jag vet ungefär, men inte säkert
 4. Jag är ganska okunnig om det
 5. Jag vet inte, är inte på det klara med det
-
32. Är Du då på det klara med hur arbetspensionen beräknas:
1. Ja, helt på det klara med det
 2. Ja, någorlunda på det klara med det
 3. Jag vet ungefär, men inte säkert
 4. Jag är ganska okunnig om det
 5. Jag vet inte
-
33. Då Du tänker på socialskyddet för Din del så där i allmänhet, tycker Du att Du med avseende härpå med lugnt sinne kan bli pensionerad:
1. Ja, absolut
 2. Ja, i stort sett
 3. Inte just
 4. Kan inte bli
-
34. Vilken eller vilka av följande faktorer tror Du att inverkar på enligt arbetspensionslagarna beviljad ålderspensions storlek (ringa in det eller de alternativ, som Du anser vara riktiga):
1. Boningsorten
 2. Hälsan
 3. Inkomsterna
 4. Underhållsskyldigheten
 5. Bostadsförhållandena
 6. Den tid man varit i arbete
 7. Ingen av förenämnda faktorer
 0. Kan inte säga
-
35. Vilken eller vilka faktorer inverkar då på beloppet av enligt folkpensionslagen beviljad ålderspension (ringa in det eller de alternativ, som Du anser vara riktiga):
1. Boningsorten
 2. Hälsan
 3. Yrket
 4. Inkomsterna
 5. Bostadens skick
 6. Antalet barn
 7. Pensionstagarens ålder
 8. Ingen av förenämnda faktorer, den är alltid lika stor

36. Vilken eller vilka av följande kan Du erhålla då Du åtnjuter ålderspension (ringa igen det eller de rätta alternativen):

1. Arbetspension och folkpension
 2. Endast folkpension
 3. Endast arbets(förtjänst-)pension
 4. Sjukförsäkringens dagpenning
 5. Folkpension och dagpenning
 6. Arbetspension och dagpenning
 7. Folkpension, arbetspension och dagpenning
 8. Ingen av förenämnda förmåner
-

37. Om Du fortsätter att arbeta regelbundet medan Du åtnjuter ålderspension, tror Du att det inverkar på det totala beloppet av Din pension eller inte:

1. Inverkar inte, jag erhåller ändå full totalpension
 2. Pensionen minskar
 3. Jag erhåller ingen pension alls
 0. Kan inte säga
-

38. Vilka sjukförsäkringsersättningar kan pensionerad person erhålla (ringa in flera alternativ, om Du tycker att det är nödvändigt):

1. Dagpenning
 2. Läkemedelersättning
 3. Livränta
 4. Reseersättning
 5. Ersättning för läkararvoden
 6. Alla sjukvårdskostnader
 0. Kan inte säga
-

39. Har Du den uppfattningen, att alla åldringar kan erhålla något av de understöd, som utdelas genom socialnämnden, eller är det endast de mindre bemedlade som kan erhålla dem:

1. Endast mindre bemedlade erhåller dem
 2. Alla åldringar kan erhålla vissa understöd
-

40. Kan Du nämna ett eller flera socialunderstöd, som åldringarna kan erhålla:

1. _____

0. Jag vet inte

41. Har Du hittills förberett Dig för pensioneringen, m.a.o. har Du tänkt över saker och ting, planerat osv.:

1. Ja, på många sätt
 2. I någon mån
 3. Ganska litet
 4. Nej, har inte
-

42. Vilka frågor skulle Du vilja ha mera uppgifter om då Du närmar Dig pensionsåldern (ringa in alla de punkter, som Du skulle vilja ha uppgifter om):

1. Pensionerna
 2. Sjukförsäkringen
 3. Socialunderstöden
 4. De frågor, som hänför sig till användandet av tiden
 5. Hur man vårdar olika sjukdomar
 6. Hur man upprätthåller hälsan och konditionen
 7. Hälsosam och god mat
 8. Arbetsmöjligheterna som gammal
 9. Möjligheterna att utöva intressen mm
 0. Något annat, vad: _____
-

43. Välj de tre mest intressanta frågorna från förenämnda förteckning och anteckna deras respektive nummer i ordningsföljd här:

Jag vore mest intresserad av uppgifter om fråga nummer _____

Jag vore näst mest intresserad av uppgifter om fråga nummer _____

Jag vore tredje mest intresserad av uppgifter om fråga nummer _____

44. Tycker Du att man i allmänhet har tillgång till sådana uppgifter, som Du anser att Du skulle behöva då Du blir pensionerad:

1. Det är mycket svårt att erhålla uppgifter
 2. Det är ganska svårt att erhålla dessa uppgifter
 3. Ibland får man, ibland inte
 4. Nog är det ganska lätt att få uppgifter
 5. Det är mycket lätt att få uppgifter
-

45. Från vilka källor skulle Du helst taga emot den information Du behöver:

1. Direkt av någon sakkunnig
 2. På kurser mm, som speciellt anordnats för detta ändamål
 3. Från några broschyr
 4. Från radion
 5. Från TV
 6. Från tidning
 7. Från något lokalt ämbetsverk e.d.
 8. Från något annat, vad: _____
-

46. Skulle Du vara beredd att deltaga i avgiftsfria kurser, där sakkunniga inom olika branscher skulle berätta för Dig om problem, som ansluter sig till pensioneringen, samt ge råd härom:

1. Ja, säkert
 2. Ja, ganska säkert
 3. Kanske
 4. Troligtvis inte
 5. Jag skulle inte deltaga
-

47. Hurudant är Ditt nuvarande hälsotillstånd. Känner Du Dig i detta nu i allmänhet (tillfällig sjukdom beaktas inte):

1. Mycket sjuk
2. Ganska sjuk
3. Litet sjuk
4. Ganska frisk
5. Fullt frisk

48. Använder Du någon eller några mediciner:

1. Regelbundet, hela tiden
2. Ganska ofta
3. Nu och då
4. Ganska sällan
5. Inte just någonsin

49. Har Du på senare tid upprepade gånger känt av något eller några av följande symptom (ringa in varje symptom, som Du känt av upprepade gånger):

1. Andtäppa och/eller bröstsmärtor
2. Hosta och upphostningar
3. Magsmärtor och aptitlöshet
4. Ledgångssmärta, ischias, korsryggsbesvär mm
5. Nervositet, depressioner, psykiska vårdor mm
6. Sömlöshet, svindel, minnesrubbnings mm
7. Avförings- eller urineringsbesvär
8. Stark huvudvärk
9. Något annat, vad: _____
0. Jag har inte upprepade gånger känt av dylika symptom

50. Försöker Du sköta Din hälsa:

1. Mycket omsorgsfullt
2. Någorlunda omsorgsfullt
3. I någon mån
4. Jag fäster ingen särskild uppmärksamhet härvid
5. Jag har inte just alls försökt sköta om den

51. Anser Du, att tilläggsinformation om hälso- och sjukvård för Dig är:

1. Mycket behövlig
2. Ganska behövlig
3. Likgiltig, varken behövlig eller obehövlig
4. Ganska obehövlig
5. Helt obehövlig

52. Anser Du, att frågor i anslutning till hälso- och sjukvården står till buds:

1. Alldeles tillräckligt
 2. Står ganska bra till buds
 3. Finns inte tillräckligt till buds
 4. Står inte just alls till buds
-

53. Brukar Du gymnastisera, motionslöpa eller utöva någon annan form av motion:

1. Mycket ofta
 2. Ganska ofta
 3. Ganska sällan
 4. Jag utövar inte
-

54. (Om Du inte utövar motion mm eller endast gör det sällan)
Varför motionerar Du egentligen inte (ringa in den huvudsakliga orsaken):

1. Jag ids inte
 2. Jag orkar inte
 3. Jag kan inte, ty min rörelseförmåga är begränsad
 4. Jag hinner inte
 5. Jag anser, att det inte är nödvändigt
 6. Jag vet inte vad man borde göra
 7. Någon annan orsak, vad: _____
-

55. Har Du då någon uppfattning om vad allt Du skulle kunna göra för att upprätthålla Din kondition:

1. Ja, jag känner bra till det
 2. Jag är någorlunda väl informerad om det
 3. Jag är inte riktigt informerad om det
-

56. Strävar Du till att fästa uppmärksamhet vid hur hälsosam den mat Du äter är:

1. Ja, nästan hela tiden
 2. Ja, i någon mån
 3. Inte just
-

57. Redogör så noga som möjligt (kom ihåg att också nämna eventuella tilltugg) för vad Du åt till huvudmål hemma i dag, i går och senaste söndag (om Du överhuvudtaget åt hemma):

1. I dag åt jag _____

 2. I går åt jag _____

 3. Senaste söndag åt jag _____

 4. Jag har inte intagit någon egentlig måltid hemma
-

58. Vad äter Du i allmänhet på morgonen innan Du går till Ditt arbete, beskriv ett vanligt morgonmål så noggrant som möjligt:

59. Hur många gånger per dag äter Du ett egentligt varmt mål:

1. En gång
2. Två gånger
3. Tre gånger eller mera

60. Anser Du, att Du är medveten om vad som är hälsosam och vad som är mindre hälsosam kost:

1. Ja, säkert
2. Jag skulle tro det
3. Jag är inte riktigt medveten om det
4. Jag vet inte

61. Anser Du, att det i detta nu finns tillräckligt med rätt information om kost:

1. Tillräckligt
2. Något för litet
3. Alldeles för litet

62. Använder Du fett (smör, margarin mm) och/eller socker:

1. Rikligt
2. Ganska mycket
3. Tämligen måttligt
4. Ganska litet
5. Knappast alls

63. Bor Du för tillfället:

1. I våningshus
2. I egnahemshus
3. I radhus
4. I något annat: _____

64. Bor Du:

1. I egen bostad
2. På hyra, som huvudhyresgäst
3. Som underhyresgäst
4. I tjänstebostad
5. På annat sätt, hur: _____

65. Hur många rum finns det i Din bostad (köket medräknat), vilken är lägenhetens storlek och när är den byggd (ungefär):

rum _____ st
storlek _____ m²
byggd år _____

66. Är Du:

1. Mycket nöjd med Din bostad
 2. Ganska nöjd med Din bostad
 3. Något missnöjd med Din bostad
 4. Mycket missnöjd med Din bostad
-

67. (Om Du är missnöjd)

Varför är Du missnöjd med Din bostad:

68. Har Du planerat att byta bostad då Du blir pensionerad:

1. Ja
 2. Nej
-

69. (Om "ja")

Skulle på bostadsbytet i första hand inverka:

1. Sänkning av boendekostnaderna
 2. Yttre förbättring av bostadsomgivning
 3. Möjligheterna till fritidssysselsättningar på det nya stället
 4. Personliga mänskliga relationerna och kontakterna
 5. Vill ha variation
 6. Någon annan orsak, vad: _____
-

70. Anser Du, att servicenivån (butiker, trafik, övrig service mm) inom Ditt nuvarande bosättningsområde är:

1. Mycket dålig
 2. Ganska dålig
 3. Nöjaktig
 4. Ganska bra
 5. Riktigt bra
-

71. Är Du medveten om olika boendemöjligheter man har som gammal (vad bostäderna kostar, finns det utbud på hyreslägenheter, hur man kan komma i åtnjutande av åldringsbostäder osv.):

1. Nej, inte alls
 2. Jag vet inte riktigt
 3. Jag är någorlunda medveten om dem
 4. Jag är ganska bra medveten om dem
 5. Jag är riktigt väl medveten om dem
-

72. Tycker Du att Du i detta nu kommer till rätta ekonomiskt:

1. Mycket bra
 2. Ganska bra
 3. Nöjaktigt
 4. Någorlunda
 5. Jag kommer inte riktigt till rätta ("nätt och jämnt")
 6. Mycket dåligt
-

73. Hur mycket får Du "i handen" i månaden, då skatterna avdragits (ifall inkomsterna varierar, ange den mest allmänna medelmånadsinkomsten):

1. Under 500 mk/mån
2. 500 - 999 "
3. 1000 - 1499 "
4. 1500 - 1999 "
5. 2000 - 2499 "
6. 2500 - 2999 "
7. 3000 - 3499 "
8. 3500 - 3999 "
9. 4000 mk eller mera

74. Hur mycket tror Du/vet Du att Dina inkomster kommer att sjunka då Du blivit pensionerad:

1. Till klart under hälften av mina nuvarande
2. Till något under hälften av mina nuvarande
3. Till ungefär hälften av mina nuvarande
4. Jag får litet över hälften av mina nuvarande inkomster
5. Jag får klart över hälften av mina nuvarande inkomster
6. Mina inkomster förblir i stort sett oförändrade
7. Mina inkomster ökar
0. Jag har ingen som helst uppfattning om saken

75. Vad har Du för eventuella inkomster som pensionerad förutom Din pension:

1. Makens/makas inkomster eller pension
2. Inkomster av förmögenhet (t ex hyresinkomster, dividender mm)
3. Nära anhörigas understöd (barnen mm)
4. Inkomster av naturprodukter (åkerprodukter, trädgård mm)
5. Besparingar
6. Inkomster av stadigvarande eller tillfälligt arbete
7. Sytningsinkomster
8. Andra inkomster, vad: _____
0. Har inga andra inkomster än pensionen

76. Hur tror Du att situationen ser ut då Du blir pensionerad. Har Du då:

1. Skulder
2. Besparingar
3. Ingendera
0. Kan inte säga

77. Har Du försökt höra Dig för om den pension, de sjukförsäkringsersättningar eller socialunderstöd, som skulle komma Dig till del då Du är pensionerad (ifall Du har, med vilket resultat): (Du kan ringa in ett eller flera alternativ)

1. Jag har hört mig för om pensionen, saken blev klar
 2. Jag har hört mig för om pensionen, saken blev inte riktigt klar
 3. Jag har hört mig för om sjukförsäkringsersättningarna, saken blev klar
 4. Jag har hört mig för om sjukförsäkringsersättningarna, men saken blev inte klar
 5. Jag har hört mig för om socialunderstöd, saken blev klar
 6. Jag har hört mig för om socialunderstöd, men saken blev inte klar
 0. Jag har inte hört mig för om någon av förenämnda saker
-

78. Skulle Du önska mera vägledning mm i ekonomiska frågor än vad som nu står till buds (Om Du önskar, närmare bestämt i vilka frågor och från vilka informationskällor):

I vilka frågor: _____

Från vilka informationskällor: _____

0. Jag behöver inte dylik tilläggsinformation

79. Vi vill här emellan igen ställa några egentliga åsiktsfrågor. Om Du tänker på pensionärerna i dag, förefaller det som om de inte längre har någon funktion i samhället:

1. Så förefaller det starkt
2. Det verkar litet så
3. Jag är inte så säkert på det
4. Jag skulle inte kunna säga så

80. Tycker Du så där i allmänhet att det är trevligt eller otrevligt att tänka på pensioneringen:

1. Det är mycket trevligt att tänka på det
2. Det är tämligen trevligt att tänka på det
3. Det är mera trevligt än otrevligt att tänka på det
4. Det är mera otrevligt än trevligt att tänka på det
5. Det är tämligen otrevligt att tänka på det
6. Det är mycket otrevligt att tänka på det

81. Vad tänker Du om ålderdomen (välj det alternativ, som närmast motsvarar Din egen åsikt):

1. Jag är av den åsikten, att den är en lika värdig och naturlig del av livet som vilket annat skede som helst
2. Jag anser, att det finns både gott och ont i ålderdomen, men i allmänhet finns där inte alltför mycket orsak till missnöje
3. Jag tycker, att ålderdomen redan klart utgör en del av livets afton, då man är tvungen att i någon mån bekänna sin egen underlägsenhet
4. Jag är av den åsikten, att ålderdomen är en tråkig tid, som man bara på något sätt är tvungen att stå ut med

82. Ibland kan det kännas som om allting går bra, ibland igen tycks nästan allting förarga och irritera. Hur har det på senare tid varit för Dig:

1. Mycket har förargat mig
2. Ganska mycket har förargat mig
3. Nu och då har något förargat mig
4. Något har förargat mig, men endast mycket litet
5. Ingenting har just förargat mig det har gått ganska bra
6. Ingenting har förargat mig, tvärtom har allting gått verkligt bra

83. Hur ofta tycker Du att olika svårigheter i detta nu kommer i Din väg:

1. Hela tiden
 2. Nästan hela tiden
 3. Ganska ofta
 4. Nu och då
 5. Någorlunda sällan
 6. Ändast tillfälligt, sällan
 7. Mycket sällan, knappast någonsin
 8. Det tycks inte ha funnits några svårigheter alls
-

84. Då Du tänker på åldrandet och pensioneringen, är Du rädd för någonting:

1. Jag är mycket rädd
 2. Jag är litet rädd
 3. Jag är inte just alls rädd
 4. Jag är inte alls rädd
-

85. (Om Du är rädd, jämför föregående fråga)
Vilken eller vilka frågor skrämmer Dig i främsta hand:

1. Din ekeonomiska utkomst
 2. En sviktande hälsa
 3. Döden
 4. Ensamheten, ingen människokontakt
 5. Andra människors inställning
 6. Något annat, vad: _____
 0. Jag kan inte säga, jag känner mig bara så där i allmänhet rädd
-

86. Nu några frågor, som gäller Din omgivning. Hur många goda vänner har Du på Din nuvarande arbetsplats, dvs sådana vänner som Du gärna har att göra med:

1. Ingen
 2. En god vän
 3. Två goda vänner
 4. Tre goda vänner
 5. Fyra eller flera goda vänner
-

87. Går Du på besök, bjudningar eller fester:

1. Mycket ofta
 2. Ganska ofta
 3. Nu och då
 4. Ganska sällan
 5. Mycket sällan
-

88. Tycker Du att det är trevligt att umgås med andra människor - prata och vara med, eller är Du mera en "ensam varg":

1. Jag håller mig mest för mig själv, en riktig "ensam varg"
 2. Jag tycker om att vara ensam, men någon gång är det roligt att träffa andra människor
 3. I allmänhet vill jag gärna vara tillsammans med andra människpr och diskutera med dem
 4. Jag umgås mycket gärna med andra människor
-

89. Anser Du att Ditt intresse för andra människor på senare tid:

1. Har minskat betydligt
 2. Har minskat i någon mån
 3. Har varken minskat eller ökat
 4. Har ökat litet
 5. Har ökat betydligt
-

90. Ange i det följande vem Du bor tillsammans med. Bor Du tillsammans med:

1. Din make/maka
 2. Både eller någondera av Dina föräldrar
 3. Dina barn
 4. Dina barnbarn
 5. Din bror eller syster
 6. Någon av Din makes/makas anhöriga
 7. Någon annan anhörig: _____
 8. Jag bor tillsammans med person, som inte är anhörig
 9. Jag bor allena
-

91. Hur ofta träffar Du sådana anhöriga, som Du inte bor tillsammans med (vem som helst - om Du har anhöriga):

1. Mycket ofta
 2. Ganska ofta
 3. Nu och då
 4. Ganska sällan
 5. Mycket sällan
 6. Har inga anhöriga som bor på annat håll
-

92. Tycker Du att Du fått tillräckligt med information om hur Du t ex kunde ansluta Dig till olika i Esbo verksamma föreningar, organisationer mm:

1. Har fått tillräckligt med information
 2. Har inte fått tillräckligt med information
 3. Har inte fått just någon information alls
 4. Jag skulle inte heller vilja ha sådan här information
-

93. Skulle Du eventuellt vilja ha tilläggsinformation om vad det finns för andra ordnade fritidssysselsättningsmöjligheter:

1. Ja, säkert
 2. Det kunde vara behövt
 3. Det är inte behövt, det har redan kommit tillräckligt med information
 4. Det är inte behövt, jag är inte intresserad av denna information
-

94. Till slut ställer vi några frågor, där man delvis rör i s k djupgående spörsmål. Först och främst vill vi veta, om Ditt liv kanske på senare tid förefallit intetsägande, sådant, att det inte längre riktigt har någonting att ge Dig:

1. Det har känts så mycket ofta
 2. Det har känts så ganska ofta
 3. Det har känts så nu och då
 4. Det har inte just alls känts så
 5. Det har inte alls känts så
-

95. Förefaller det Dig som om Du förmår klara Dig i de olika situationer som i detta nu kommer i Din väg i livet:

1. Mycket bra
2. Ganska bra
3. Någorlunda
4. Ganska dåligt
5. Mycket dåligt, om alls

96. Vad anser Du om påståendet, att en pensionerad person har lagts på hyllan såsom obehövt, man har ingen användning för honom:

1. Jag är helt av samma åsikt
2. Jag är nästan av samma åsikt
3. Jag är litet av samma åsikt
4. Jag är litet av olika åsikt
5. Jag är någorlunda av olika åsikt
6. Jag är helt av olika åsikt

97. Tanken på döden har för de flesta människor åtminstone någon gång kommit i sinnet. Hur förhåller Du Dig till denna tanke:

1. Jag anser att döden är en befrielse från livets mödor, jag är inte alls rädd för den
2. Döden är lika naturlig sak som livet, jag är inte just rädd för den
3. Jag skulle säga, att jag inte är rädd för själva döden, men jag är rädd för eventuella smärtor mm före döden
4. Jag är ganska rädd för döden
5. Jag skulle säga, att blotta tanken på döden är så hemsk, att jag verkligen är mycket rädd för den

98. Tror Du att det finns någon "Högre makt", som leder världens och Ditt eget öde:

1. Ja, jag tror bestämt
2. Ja, jag tror någorlunda bestämt
3. Ja, jag tror i någon mån
4. Jag tror inte riktigt
5. Jag tror inte

GRANSKA ÄNNU, ATT DU BESVARAT VARJE FRÅGA!

Om Du ännu vill säga något, som hänför sig till förfrågningen, kan Du skriva det på baksidan av blanketten.

TUSEN TACK FÖR HJÄLPEN!

LIITE 3.2.

Tutkimuksen 2. vaiheen kyselylomake

ELÄKKEELLESIIRTYMISTUTKIMUS

Vastaajalle:

Tutkimuksen kannalta ovat tärkeitä Sinun henkilökohtaiset näkemyksesi ja mielipiteesi - älä anna muiden mielipiteitten vaikuttaa vastauksiisi. Vastaa tämänhetkisten tietojesi ja mielipiteitteesi mukaisesti - tässä ei ole tarpeen muistella sitä, mitä mieltä olet ehkä ennen ollut näistä asioista. Vastauksia käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja niitä käytetään vain tutkimustarkoituksiin. Lomaketta täyttäessäsi huomaa erityisesti seuraavat seikat:

1. Useissa kysymyksissä on monia vastausvaihtoehtoja. Anna vastauksesi valitsemalla se vaihtoehto, joka lähinnä pitää paikkansa Sinun kohdallasi ja merkitse vastauksesi ympäröimällä valitsemaasi vaihtoehtoa osoittava numero, siis esim. näin ... (2).. jne. Merkitse vain yksi vaihtoehto kussakin kysymyksessä, jos sen yhteydessä ei ole muuta ohjetta annettu.
2. Yritä vastata huolellisesti ja selvästi. Älä hyppää kysymysten yli vaikka ne tuntuisivatkin joskus vähän hankalilta. Jos jossain kohdin tuntuu kuitenkin aivan mahdottomalta antaa vastausta, merkitse siihen kohtaan "en osaa sanoa", mutta vain silloin, kun se on välttämätöntä.
3. Lomakkeen laidassa oleva tila on vastausten tietokoneelle vientiä varten - älä tee siihen merkintöjä.

HUOM! JOS JATKAT TYÖTÄSI ETKÄ SIIS OLE SIIRTYNUT VIELÄ ELÄKKEELLE EI TÄMÄ KYSELY KOSKE SINUA. Merkitse silloin rasti vain oheiseen ruutuun ja palauta lomake muuten tyhjänä



1. Vastaaajan nimi: _____

2. Merkitse henkilötunnuksesi (sosiaaliturvatunnuksesi)
tai jos et tiedä sitä tarkka syntymäaikasi:

Sosiaaliturvatunnus: _____

Syntymäaika: ____ / ____ 19__

3. Merkitse sukupuoli, oletko 1. Mies
2. Nainen

4. Merkitse siviilisäätysi, oletko:

1. Naimisissa
2. Naimaton
3. Leski
4. Eronnut tai asumuserossa

5. Montako ihmistä asuu kanssasi samassa taloudessa
Sinun lisäksesi:

_____ kpl (jos asut yksin, merkitse 0)

Seuraavassa muutama kysymys eläkkeelle siirtymisestä ja
sen vaihtoehtoista

6. Milloin siirryit eläkkeelle (ilmoita mahdollisimman
tarkka päivämäärä): ____ / ____ 197__

Oliko kyseessä silloin:

1. Vanhuuseläke
2. Työkyvyttömyyseläke
3. Työttömyyseläke

7. Kun ajattelet nyt eläkkeelle siirtymisesi ajankohtaa
(eläkeikäsi) niin siirryitkö mielestäsi eläkkeelle:

1. Aivan liian aikaisin
2. Hieman liian aikaisin
3. Sopivan ikäisenä
4. Hieman liian myöhään
5. Aivan liian myöhään

8. (Jos siirryit liian myöhään/ ed. kysymys vaihtoehto 4 tai 5)

Olisitko siirtynyt nykyistä aikaisemmin eläkkeelle vastaavasti pienemmällä eläkkeellä, jos se olisi ollut mahdollista:

1. Kyllä, vuotta aikaisemmin
2. Kyllä, muutamaa vuotta aikaisemmin
3. En olisi siirtynyt aikaisemmin eläkkeelle

9. Haluaisimme seuraavaksi tietää, mitä ajattelet eläkkeelle siirtymisestäsi. Tuntuiko eläkkeelle siirtymisen mielestäsi:

1. Erittäin ikävältä
2. Melkoisen ikävältä
3. Ikävänpuoleiselta
4. Mukavanpuoleiselta
5. Melkoisen mukavalta
6. Erittäin mukavalta

10. Kun ajattelet vielä eläkkeelle siirtymisesi ajankoh-
taa (eläkeikää) ja sen sopivuutta, niin mikä seuraavista tilannekuvista sopii parhaiten Sinun tilanteeseesi:

1. Työnteko eläkkeelle siirtymiseen asti oli hyvin raskasta voimien heikentyessä ja terveyden reissuilla. Eläke-aika tuli minulle suoranaisten helpotuksena ja itse asiassa eläkkeelle olisi pitänyt päästä jo huomattavasti aikaisemmin.
2. Jaksoin kyllä kuntoni puolesta työskennellä joten kuten eläkkeelle saakka, mutta kyllä minun olisi pitänyt päästä jonkin verran sitä aikaisemmin eläkkeelle.
3. Kuntoni oli hyvä, mutta siitä huolimatta olisin halunnut eläkkeelle aikaisemmin.
4. Nykyinen eläkeikä on sellainen, että työnteon lopettaminen siinä iässä osuu kohdalleen - sitä aikaisempaan ei olisi ollut kohdallani tarvetta ja toisaalta olen tehnyt mielestäni jo tarpeeksi työtä ansaitakseni eläkkeeni.
5. Kuntoni oli hyvä ja olisin ollut muutenkin valmis jatkamaan työntekoa siinä, missä muutkin. Eläkkeelle lähdin vain, kun oli lähdettävä, joten se oli vastahakoista.

11. Millainen on mielestäsi nykyinen kiinteä, kaikille sama eläkeikä verrattuna sellaiseen käytäntöön, jossa jokainen päättäisi itse eläkkeellesiirtymisikänsä välillä 60-70 vuotta, jolloin eläke olisi vastaavasti normaalia pienempi tai suurempi valitusta eläkeiästä riippuen. Onko mielestäsi:

1. Nykyinen, kiinteä eläkeikä parempi ratkaisu
2. Liukuva, itse valittava eläkeikä parempi ratkaisu
3. Molemmat ovat yhtä hyviä (tai huonoja)

12. Normaalisti jatketaan työntekeä omassa työssä eläkeikään saakka. Voidaan kuitenkin ajatella muitakin mahdollisuuksia, joita on lueteltu seuraavassa. Pidätkö nykyistä käytäntöä itsellesi sopivimpana ratkaisuna, vai olisiko jokin muu vaihtoehto kiinnostanut Sinua enemmän, jos olisit voinut valita vapaasti sopivimman vaihtoehdon. (Ympyröi siis Sinulle sopivin vaihtoehto):

1. Siirtyminen toiseen, helpompaan työhön ennen eläkeikää
2. Oman työn jatkaminen nykyiseen eläkeikään asti siten, että työ olisi tehty tavalla tai toisella helpommaksi.
3. Jatkaminen omassa työssä eläkeikään asti osa-aikatyönä, kun osa ansion menetyksestä olisi korvattu eläkkeellä.
4. Jatkaminen omassa työssä mahdollisimman kauan - ei pakollista eläkkeelle siirtymistä
5. Nykyinen käytäntö on kohdaltani paras

13. Entä mikä olisi ollut mielestäsi Sinun kannaltasi katsoen toiseksi mieluisin vaihtoehto. Merkitse seuraavaan sen vaihtoehdon numero:

Toiseksi mieluisin vaihtoehto olisi ollut numero _____

Seuraavaksi muutama kysymys eläkkeelläolosta

14. Miten viihdyt nykyisin ollessasi eläkkeellä:

1. Oikein hyvin
2. Aika hyvin
3. Joten kuten
4. Aika huonosti
5. Oikein huonosti

15. Onko eläkkeellä olo yleisesti ottaen mielestäsi sellaista kuin kuvittelitkin sen olevan, vaiko ehkä epämiellyttävämpää, tai miellyttävämpää kuin kuvittelit:

1. Sellaista kuin kuvittelinkin
2. Epämiellyttävämpää kuin kuvittelin
3. Miellyttävämpää kuin kuvittelin
- (Jos epämiellyttävämpää) Miksi lähinnä se on epämiellyttävämpää: _____

16. Vaihdoitko asuntoa eläkkeelle siirtymisen johdosta:

1. Kyllä
2. En

(Jos vaihdoit asuntoa) Mikä oli pääsyy asunnon vaihtosi:

1. Oli työsuhde- tai virka-asunto
2. Taloudelliset syyt (asunnon hinta)
3. Asunnon huoltoon liittyvät tekijät
4. Jokin muu syy, mikä: _____

17. Eläkkeelle siirtymisessä voi joku tai jotkut asiat mennä ihan itsestään, mukavasti, mutta joissakin asioissa voi olla vaikeuksia ja ne tuntuvat hyvinkin epämiellyttäviltä. Seuraavassa on lueteltu joitakin eläkkeelle siirtymiseen usein liittyviä muutoksia. Ympyröi se tai ne kohdat, jotka olivat Sinun kohdallasi selvästi epämiellyttäviä eläkkeelle siirtymisessäsi (jos mikään kohta ei ollut epämiellyttävä, merkitse 0 lopusta):

1. Taloudellisen toimeentulon muutos
2. Muutos terveydentilassa
3. Muutos ruokailussa
4. Muutos mahdollisuudessa tavata työtovereita
5. Muutos muissa ihmiskontakteissa
6. Päivän sisällön muuttuminen (ajankäytön muutos)
7. Muutos käytännön asioiden hoitamisessa
8. Muutos omassa mielialassa
9. Jokin muu muutos, mikä: _____

0. Ei ole ollut epämiellyttäviä muutoksia

(Jos ympyröit useampia kohtia kysymyksessä 17) Mikä em. asioista oli mielestäsi kaikkein epämiellyttävin muutos - merkitse sen kohdan numero ja itse asia vielä tähän:

Epämiellyttäv in asia kysymyksen 17 luettelosta oli kohta no ____ eli: _____

Toiseksi epämiellyttäv in asia oli kysymyksen 17 luettelosta kohta no ____ eli: _____

18. Oletko alkanut harrastaa tai tekemään jotain sellaista uutta, mitä et harrastanut tai tehnyt ollessasi vielä työssä:

1. Kyllä, mitä: _____
2. En

19. Eläkeläisen päiviin tottuminen voi viedä jonkin aikaa. Miten pitkän ajan arvioisit omalla kohdallasi kuluneen tähän totutteluun:

1. En ole vielä tottunut
2. Siihen meni 1-2 viikkoa (tai vähemmän)
3. Siihen meni n. kuukausi
4. Siihen meni n. 2-3 kuukautta
5. Siihen meni yli 3 kuukautta

20. Eläkkeellä olemiseen saattaa liittyä joitakin vaikeuksia ja ongelmia. Miten on Sinun kohdallasi - ympyröi se tai ne kohdat, joissa Sinulla ehkä on ongelmia ja vaikeuksia. Jos tällaisia ei ole, ympyröi vain 0 lopussa).

Onko Sinulla nykyisin:

1. Taloudellisia vaikeuksia
2. Vaikeuksia terveydentilan suhteen
3. Vaikeuksia ihmisten kanssa
(Kanssakäymisessä muiden kanssa)
4. Yksinäisyydestä johtuvia ongelmia
5. Ongelmia ajankäytössä ("mitä tekisin"-pulmia)
6. Vaikeuksia asioittesi hoitamisessa
7. Kotitalouden hoitoon liittyviä ongelmia
8. Muita ongelmia tai vaikeuksia, millaisia:

0. Ei ole ongelmia tai vaikeuksia

	<p>21. Onko Sinulla riittävästi toimintaa, ajankulua ja kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa vai kaipaatko enemmän erilaisia toimintamahdollisuuksia</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. On riittävästi toimintaa ja kanssakäymistä 2. Kaipaen enemmän toimintaa ja kanssakäymistä
	<p>Nyt muutama kysymys valmentautumisesta eläkkeelle siirtymiseen</p>
	<p>22. Olitko ennen eläkkeelle siirtymistä valmentautunut siihen, ts. ajatellut, mitä kaikkea eläkkeelle siirtyminen merkitsee, mitä tulet tekemään, jne., vai etkö juuri ajatellut asiaa etukäteen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Olin valmentautunut hyvin, ajatellut asiaa 2. En ollut erityisemmin valmentautunut enkä ajatellut asiaa
	<p>23. Mikä on käsityksesi erityisistä ilmaisista eläkkeellevalmennuskursseista, joissa eri alojen asiantuntijat kertovat eläkkeelle siirtymiseen liittyvistä asioista:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kurssit ovat mielestäsi tarpeellisia 2. Kurssit ovat mielestäsi tarpeettomia 3. Vaikea sanoa
	<p>(Seuraaviin neljään kysymykseen vastaavat <u>vain valmennuskursseilla olleet</u>, muut siirtyvät kysymykseen numero 28)</p> <p>24 A. Millä kurssilla (tai kursseilla, jos on useampia) olet saanut valmennusta eläkkeelle (tietoja yms.) - mainitse kurssien pitopaikat, ja kuka tai ketkä olivat kurssien järjestäjät (mikäli tiedossasi):</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>24 B. Oliko eläkkeelle valmennuskurssi Sinun kannaltasi katsoen</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Erittäin hyödyllinen 2. Jossain määrin hyödyllinen 3. Jokseenkin vähän hyödyllinen 4. Lähes tai täysin hyödytön
	<p>25. Muutitko kurssin johdosta jotain tottumuksiasi kuten esim. ruokailu-, liikunta-, terveydenhoito tai muita tottumuksiasi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kyllä, mitä: _____ 2. En
	<p>26. Aloitko ajatella eläkkeelle siirtymisestä ja eläkeajasta kurssin johdosta eri tavalla kuin aikaisemmin</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kyllä, miten: _____ 2. En

27. Saitko mielestäsi kursseilta huomattavasti sellaista uutta tietoa, mistä et ollut aikaisemmin selvillä:

1. Kyllä, mistä eniten: _____
2. En saanut

Siirry kysymykseen 29.

Seuraavaan kysymykseen vastaavat vain ne, jotka eivät ole olleet valmennuskursseilla - muut jatkavat kysymyksestä 29.

28. Yritä mainita yksi tai useampia syitä siihen, miksi et ole osallistunut eläkkeellevalmennuskursseille:

Seuraavaksi kysytään taloudellista toimeentuloasi. Kaik-
kia vastauksia käsitellään siis täysin luottamuksellises-
ti, joten voit vastata tarkasti oikean kokonaiskuvan
saamiseksi.

29. Miten paljon Sinulle jää rahaa "käteen" käytettäväksi
kuukaudessa, kun verot on otettu pois:

1. Alle 500 mk/kuukausi
2. 500 - 700 mk/kuukausi
3. 701 - 900 mk/kuukausi
4. 901 - 1100 mk/kuukausi
5. 1101 - 1300 mk/kuukausi
6. 1301 - 1500 mk/kuukausi
7. 1501 - 1900 mk/kuukausi
8. 1901 - 2300 mk/kuukausi
9. Yli 2300 mk/kuukausi

30. Tuletko tällä hetkellä mielestäsi taloudellisesti
toimeen:

1. Varsin hyvin
2. Aika hyvin
3. Kohtalaisen hyvin
4. Joten kuten
5. En oikein tule toimeen ("nipin napin")
6. Varsin heikosti

	<p>31. Merkitse mitä eläkkeitä saat ja miten paljon kuukaudessa (nettoeläkettä ts. eläkettä, josta verot on vähennetty) Jos et osaa erotella eläkkeitä, merkitse kuitenkin eläketulot yhteensä.</p> <p>1. Kansaneläkettä _____ mk/kk</p> <p>2. Työeläkettä (TEL, LEL) _____ mk/kk</p> <p>3. Yrittäjäeläkettä (YEL, MYEL) _____ mk/kk</p> <p>4. Valtion tai kunnan eläkettä (VEL, KVTEL) _____ mk/kk</p> <p>5. Muuta eläkettä tai elinkorkoa (esim. sota-, tapaturma-, perhey- m. eläkettä) _____ mk/kk</p> <p>Nettoeläkettä yhteensä _____ mk/kk</p>
	<p>32. Onko nyt saamasi eläke suunnilleen sen suuruinen, kuin arvelit sen olevankin silloin, kun hait eläkettä, vai onko eläke sitä pienempi tai suurempi</p> <p>1. Eläke on odotetun suuruinen</p> <p>2. Eläke on odotettua paljon pienempi</p> <p>3. Eläke on odotettua hieman pienempi</p> <p>4. Eläke on odotettua paljon suurempi</p> <p>5. Eläke on odotettua hieman suurempi</p>
	<p>33. Onko Sinulla (ja puolisollassi)</p> <p>1. Velkoja 3. Sekä velkoja että säästöjä</p> <p>2. Säästöjä 4. Ei kumpiakaan</p>
	<p>34. Onko Sinulla (tai puolisollassi) ollut eläkkeellä olles- sasi sellaisia menoja, joista on ollut vaikea selviytyä:</p> <p>1. Kyllä, mitä menoja: _____</p> <p>_____</p> <p>2. Ei ole ollut</p>
	<p>35. Oletko mahdollisesti eläkkeelle siirryttyäsi ryhtynyt seuraavanlaisiin toimenpiteisiin: (Voit ympyröidä useitakin kohtia, jos on tarpeen. Jos et ole tehnyt mitään tällaista ympyröi 0)</p> <p>Oletko</p> <p>1. Ottanut (lisää) velkaa</p> <p>2. Alkanut käyttää aikaisempia säästöjä</p> <p>3. Myynyt omaisuutta (maata, osakkeita, auton yms.)</p> <p>4. Ostanut omaisuutta</p> <p>5. Luopunut yrityksestä, myymällä tai siirtämällä sen toiselle</p> <p>6. Joku muu vastaava taloudellinen toimenpide, mil- lainen: _____</p> <p>0. En ole ryhtynyt eml. toimenpiteisiin</p>

Seuraavaan kysymykseen vastaavat vain naimisissa olevat -
muut jatkavat kysymyksestä 37.

36. Onko puolisosi:

1. Työssä
2. Eläkkeellä (saa eläkettä)
3. Kotona, ei eläkettä → Siirry kysymykseen 37

(Jos puolisosi on työssä) paljonko puolisosi saa tuloa työstään kuukaudessa "käteen" ts. tuloa, josta verot on vähennetty):

puolison työtulo _____ mk/kk

(Jos puolisosi on eläkkeellä) paljonko puolisosi saa eläkettä yhteensä kuukaudessa "käteen", ts. eläkettä, josta verot on vähennetty (mikäli siitä menee veroa):

puolison eläke _____ mk/kk

Onko puolisosi eläke:

1. Vanhuuseläke
2. Työkyvyttömyyseläke
3. Työttömyyseläke
4. Muu eläke

37. Teetkö edelleen jotain työtä:

1. Kyllä, vakinaisesti omaa työtäni
2. Kyllä, vakinaisesti muuta työtä
3. Kyllä, tilapäistöitä
4. Kyllä, mutta vain harrastusmielessä
5. En tee enää työtä

38. (Jos et tee työtä) Olisitko vielä halukas tekemään ansiotyötä, jos Sinulla olisi siihen mahdollisuus:

1. Kyllä, vakinaista kokopäivätyötä
2. Kyllä, mutta lyhyemmällä työajalla
3. Kyllä, jotain tilapäistyötä
4. En ole halukas ansiotyöhön

Nyt muutama kysymys ravinnosta sekä tietojen saannista

39. Pyritkö kiinnittämään huomiota syömäsi ravinnon terveellisyyteen:

1. Kyllä lähes koko ajan
2. Kyllä jossain määrin
3. Enpä juuri

40. Kerro mahdollisimman tarkasti (muistaen myös mahdolliset lisukkeet) mitä söit tänään, eilen ja viime sunnuntaina varsinaisella pääateriaalla:

1. Tänään söin: _____

2. Eilen söin: _____

3. Sunnuntaina söin: _____

4. En ole syönyt varsinaista ateriaa

41. Entä mitä syöt yleensä aamuisin. Kuvaile tuollainen tavallinen aamuruokailusi niin tarkasti kuin mahdollista (mainitse jälleen myös kaikki lisukkeet, jos käytät niitä)

42. Onko tapasi syödä varsinaista ns. lämmintä ruokaa muuttunut tavalla tai toisella eläkkeelle siirtymisen johdosta:

1. Kyllä, osa aterioista on jäänyt pois
2. Kyllä, ateriat ovat jääneet lähes kokonaan pois
3. Kyllä, ateriat ovat tulleet epäsäännöllisiksi
4. Ei ole muuttunut

43. Oletko mielestäsi tietoinen siitä, mikä on terveellistä ja mikä vähemmän terveellistä ravintoa:

1. Kyllä varmasti
2. Kyllä luulisin niin
3. En ole oikein siitä tietoinen
4. En tiedä

44. Olitko mielestäsi vähän ennen eläkkeelle siirtymistäsi selvillä siitä, miten työeläkkeesi on laskettu ja kuinka suuri se suunnilleen tulee olemaan:

1. Kyllä, olin siitä täysin selvillä
2. Kyllä, tiesin sen suurin piirtein
3. En ollut oikein varma siitä
4. En ollut siitä lainkaan selvillä

45. Mikä tai mitkä seikat vaikuttavat mielestäsi kansaneläkkeen mukaisen vanhuuseläkkeen määrään (ympyröi oikeana pitämäsi vaihtoehto tai vaihtoehdot):

1. Asuinpaikka
2. Terveys
3. Ammatti
4. Tulot
5. Asunnon kunto
6. Lasten lukumäärä
7. Eläkeläisen ikä
8. Eivät mitkään em. tekijät, se on aina yhtä suuri
0. En osaa sanoa

46. Mistä seuraavista asioista haluaisit lisää tietoja nyt ollessasi eläkkeellä (ympyröi yksi tai useampia kohtia, jos se on tarpeen - jos et halua lisää tietoja ympyröi 0 lopusta):

1. Eläkkeistä
2. Sairausvakuutuksesta
3. Sosiaaliavustuksista
4. Ajankäyttöön liittyvistä kysymyksistä
5. Erilaisten sairauksien hoidosta
6. Terveiden ja kunnan ylläpidosta
7. Terveellisestä ja hyvästä ruoasta
8. Työntekomahdollisuuksista vanhana
9. Harrastusmahdollisuuksista yms.
0. En halua lisää tietoja

47. Mistä lähteestä ottaisit mieluiten vastaan tarvitsemasi tiedot (ympyröi vain yksi vaihtoehto):

1. Asiantuntijan luennolta
2. Asiasta pidetyltä kurssilta
3. Esittelylehtisestä
4. Radiosta
5. TV:stä
6. Sanomalehdestä
7. Jostain virastosta tai laitoksesta
8. Omaisilta tai ystäviltä kuultuna

48. Mikä edelläolevista tietolähteistä olisi Sinulle toiseksi mieluisin (merkitse numero em. luettelosta ja tietolähteen nimi)

Toiseksi mieluisin tietolähde on no _____

eli _____

	49. Millainen on nykyinen terveydentiläsi. Tunnetko itsesi tätä nykyä yleensä (tilapäistä sairautta ei huomioida): <ol style="list-style-type: none">1. Hyvin sairaaksi2. Melko sairaaksi3. Hieman sairaaksi4. Melko terveeksi5. Täysin terveeksi
	50. Onko rauhoittavien lääkkeiden tai alkoholin käyttösi eläkkeelle siirtymisen jälkeen (jos olet käyttänyt niitä lainkaan): <ol style="list-style-type: none">1. Lisääntynyt2. Vähentynyt3. Pysynyt ennallaan4. En ole käyttänyt rauhoittavia lääkkeitä tai alkoholia
	51. Yritätkö pitää huolta terveydentilastasi: <ol style="list-style-type: none">1. Hyvin huolellisesti2. Jotakuinkin huolellisesti3. Jossain määrin4. En kiinnitä siihen erityistä huomiota5. En ole yrittänyt huolehtia siitä juuri lainkaan
	52. Onko oman terveyden- tai sairaudenhoitotapasi muuttunut jollain tavoin siirryttyäsi eläkkeelle: <ol style="list-style-type: none">1. Kyllä huolellisemmaksi, paremmaksi2. Kyllä, mutta huonompaan suuntaan3. Ei ole muuttunut
	53. Onko liikuntatottumuksesi ja tapasi hoitaa kuntoasi muuttunut jollain tavoin siirryttyäsi eläkkeelle: <ol style="list-style-type: none">1. Kyllä, parempaan suuntaan2. Kyllä, mutta huonompaan suuntaan3. Ei ole muuttunut
	54. Nyt muutama kysymys ympäristöstäsi. Montako <u>hyvää</u> tuttavaa Sinulla nykyisin on (sellaisia tuttavuuksia, joiden kanssa olet mielelläsi tekemisissä): <ol style="list-style-type: none">1. Ei yhtään2. Yksi hyvä tuttava3. Kaksi hyvää tuttavaa4. Kolme hyvää tuttavaa5. Neljä tai useampia hyviä tuttavuuksia

-
55. Käytkö kylässä, kutsuilla tai "juhlissa":
1. Hyvin usein
 2. Melko usein
 3. Silloin tällöin
 4. Melko harvoin
 5. Hyvin harvoin
-
56. Miten usein tapaat niitä lähiomaisiasi, jotka eivät asu luonasi (ketä tahansa heistä - jos lähiomaisia on):
1. Hyvin usein
 2. Aika usein
 3. Silloin tällöin
 4. Aika harvoin
 5. Hyvin harvoin
 6. Ei ole muualla asuvia lähiomaisia
-
57. Tunnetko olosi tällä hetkellä yksinäisemmäksi kuin vielä työssä ollessasi:
1. Kyllä, olen paljon yksinäisempi
 2. Kyllä, olen jonkinverran yksinäisempi
 3. En ole huomannut mitään eroa
 4. En tunne, päinvastoin olen nyt vähemmän yksinäinen
-
58. Onko harrastus- yms. toimintosi muuttuneet eläkkeelle siirryttyäsi:
1. Kyllä, - on lisääntynyt
 2. Kyllä, - on vähentynyt
 3. Ei ole muuttunut
-
59. Miten aktiivisena, toimeliaana tai passiivisena pidät itseäsi nykyisin. Oletko mielestäsi:
1. Erittäin aktiivinen, toimelias
 2. Melkoisen aktiivinen
 3. Jonkinverran aktiivinen
 4. Aika passiivinen, vähän toimelias
 5. Hyvin passiivinen, hyvin vähän toimelias
-

60. Tässä esitämme pari kysymystä jokapäiväisestä elämästä. Ensinnäkin haluaisimme tietää, onko elämäsi ehkä tuntunut viime aikoina tyhjänpäiväiseltä, sellaiselta, ettei sillä ole enää oikein mitään annettavaa Sinulle:

1. On tuntunut varsin usein
2. On tuntunut aika usein
3. On tuntunut silloin tällöin
4. Ei ole juuri tuntunut sellaiselta
5. Ei ole lainkaan tuntunut sellaiselta

61. Miten usein tunnet erilaisten vaikeuksien kertyvän tiellesi nykyisin:

1. Koko ajan
2. Lähes koko ajan
3. Melko usein
4. Silloin tällöin
5. Jotakuinkin harvoin
6. Vain sattumoisin, harvoin
7. Erittäin harvoin, tuskin koskaan
8. Ei ole tuntunut olevan lainkaan vaikeuksia

Lopuksi muutama kysymys kaupungin tarjoamista sosiaali- ja terveystalouksista

62. Seuraavassa on lueteltu kaupungin tarjoamia sosiaali- palveluja ja -etuuksia. Ympyröi se tai ne kohdat, joista olet mahdollisesti kiinnostunut ja joista haluaisit lisätietoja: (jos et ole kiinnostunut ympyröi 0 lopusta)

1. Kodinhoitopalvelu
2. Vanhainkoti- ja sairaskotitoiminta
3. Palvelutalotoiminta
4. Vanhustenasunnot
5. Virkistyspalvelut
6. Aterioiden kotiinkuljetuspalvelu
7. Puhelimen käyttönsaantimahdollisuus
8. Vähävaraisten perheenäitien virkistyslomat toiminta
9. Toipilasaraha
0. En ole kiinnostunut em. palveluista tai etuuksista

63. Tarvitsisitko ulkopuolista apua päivittäisten toimintojen suorittamisessa (esim. ateriat, kodinhoito, asioiden hoito, ulkoilu, yms.)

1. Kyllä kovasti
2. Kyllä jonkin verran
3. En tarvitse

(Jos kyllä) Missä asiassa lähinnä: _____

64. Vielä muutama tieto nykyisestä asunnostasi:

- Onko asuntosi:

1. Pieni omakotitalo (50 m² tai pienempi)
2. Keskisuuri tai suuri omakotitalo
3. Kerrostalossa, mikä kerros: _____,
onko hissi: 1. On
2. Ei

- Millainen on mielestäsi asuntosi kunto (ota huomioon mm. vetoisuus, lämpö, kosteus yms. seikat):

1. Hyvä tai tyydyttävä
2. Huononpuoleinen tai huono

- Onko asuntosi sijainti lähinnä:

1. Keskeinen (taajamassa tai sen lähellä)
2. Syrjäinen (erillään muusta asutuksesta)

- Mitä mukavuuksia asunnossasi on (ympyröi kaikki siinä olevat mukavuudet)

1. Keskus- tai sähkölämmitys
2. Vesijohto
3. Lämminvesi
4. WC, viemäri
5. Sähköliesi
6. Jääkaappi
7. Kylpyhuone tai sauna
8. Kylmiö tai pakastin
9. Puhelin

HUOM. Lomakkeen kaksi viimeistä kysymystä täytetään merkitsemällä rasti oikeana pitämäsi vastausvaihtoehdon tai vastausvaihtoehtojen osoittamiin ruutuihin, siis näin .

65. Jos kaupunki järjestää terveydenhoitajan antamaa terveysneuvontaa allaolevista asioista, niin mitä aihepiiriä koskevaan neuvontaan olisit ehkä valmis osallistumaan

	henkilö- kohtai- sesti:	ryhmissä:
- ravitsemusneuvonta	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- henkiset ongelmat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- päihteet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- lääkkeiden käyttö	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- apuvälineiden käyttö	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- en haluaisi osallistua mihinkään	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

66. Kun viimeksi jouduit turvautumaan lääkärinapuun, niin minne hakeuduit hoitoon

	<u>Espoossa:</u>	<u>Helsingissä:</u>
- terveyskeskuslääkärille	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- yksityiselle yleislääkärille	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- yksityiselle erikoislääkärille	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- sairaalan poliklinikalle		
- Jorvi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- HYKS	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- muu, mikä _____	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
_____	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- sain lääkärin kotikäynnille	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- yritin saada lääkäriä kotikäynnille onnistumatta siinä	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

b) Kun seuraavan kerran tarvitset lääkäriä, minkä hoitopaikan puoleen käännyt:

Espoossa: Helsingissä:

- | | | |
|--|--------------------------|--------------------------|
| - terveyskeskuslääkäriin | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| - yksityisen yleislääkäriin | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| - yksityisen erikoislääkäriin | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| - jonkin sairaalan poliklinikan | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| - Jorvi | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| - HYKS | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| - muu, mikä | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| - yrittäisin saada lääkäriin kotikäynnille | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

c) Jos sairastuisit äkillisesti, mihin ottaisit ensin yhteyttä:

- | | |
|---|--------------------------|
| - yleiseen hälytysnumeroon | <input type="checkbox"/> |
| - terveyskeskuksen lääkäripäivystykseen | <input type="checkbox"/> |
| - lähimpään terveysasemaan | <input type="checkbox"/> |
| - sairaalan poliklinikalle | |
| - Jorvi | <input type="checkbox"/> |
| - HYKS | <input type="checkbox"/> |
| - muu, mikä _____ | <input type="checkbox"/> |
| _____ | <input type="checkbox"/> |
| - perhelääkäriin | <input type="checkbox"/> |
| - muualle, minne _____ | <input type="checkbox"/> |
| _____ | <input type="checkbox"/> |

YRITÄ TARKISTAA VIELÄ, ETTÄ OLET VASTANNUT KAIKKIIN KYSYMYKSIIN. KIIITOKSIA PALJON AVUSTASI.

Tähän voit kirjoittaa halutessasi selvennyksiä, huomautuksia ym:

UNDERSÖKNING RÖRANDE PENSIONERING

Till svarsavgivaren:

Från undersökningens synpunkt sett är det uttryckligen Dina egna, personliga synpunkter och åsikter som är viktiga - låt inte andras åsikter inverka på Dina svar. Besvara frågorna i enlighet med de kunskaper och åsikter Du just nu har - det är inte nödvändigt att här börja dra sig till minnes vad man eventuellt tidigare tyckt i dessa frågor. Svaren behandlas absolut konfidentiellt, de utnyttjas endast för forskningsändamål. Då Du fyller i formuläret, bör Du speciellt ge akt på följande:

1. De flesta frågorna har flera svarsalternativ. Besvara frågan genom att välja det alternativ, som närmast motsvarar vad Du själv tycker. Svaret ges genom att ringa in numret för det alternativ Du valt, således t.ex så här ... (2).. osv. Ange endast ett alternativ per fråga, om inte annat i samband med frågan uppges.
2. Försök besvara frågorna omsorgsfullt och tydligt. Hoppa inte över frågorna fastän de måhända ibland känns litet besvärliga. Om någon fråga dock förefaller att vara totalt omöjlig att besvara, kan Du i berörda punkt anteckna "kan inte säga", men alltså endast i sådana fall, där det är oundvikligt.
3. Utrymmet i formulärets marginal är avsett för överföring av svaren till dator - gör inga anteckningar där!

OBS! OM DU FORTSÄTTER DITT ARBETE OCH SÅLEDES INTE ÄNNU BLIVIT PENSIONERAD, BERÖR DENNA FÖRFRÅGAN INTE DIG. Förkryssa i så fall endast rutan här bredvid och returnera sedan formuläret oifyllt.



1. Svareavgivarens namn: _____

2. Anteckna Din personbeteckning (Ditt socialskyddssignum),
eller, om Du inte känner till det, noggrann födelsetid:

Socialskyddssignum: _____

Födelsetid: _____ / _____ 19 _____

3. Anteckna kön, är Du 1. Man
2. Kvinna

4. Anteckna Ditt civilstånd, är Du:

1. Gift

2. Ogift

3. Änka/änkling

4. Frånskild eller under hemskillnad

5. Hur många personer bor, förutom Dig, i samma hushåll
som Du:

_____ kpl st (om Du bor ensam, anteckna 0)

Nu följer några frågor angående pensioneringen och alternativa
alternativen därvid

6. När blev Du pensionerad (anteckna så noggrant datum som
möjligt): _____ / _____ 197 _____

Var det då fråga om:

1. Ålderspension

2. Invalidpension

3. Arbetslöshetspension

7. Då Du nu tänker på tidpunkten för Din pensionering
(Din pensionsålder), så anser Du att Du blev pensionerad:

1. Alldeles för tidigt

2. En aning för tidigt

3. Vid lämplig ålder

4. En aning för sent

5. Alldeles för sent

8. (Om Du blev pensionerad alltför sent/alternativ 4 eller 5 i föregående fråga)

Skulle Du ha gått i pension tidigare än vad nu var fallet med en i motsvarande grad mindre pension, om det hade varit möjligt:

1. Ja, ett år tidigare
2. Ja, några år tidigare
3. Nej, jag skulle inte ha gått i pension tidigare

9. I följande fråga vill vi veta vad Du tänker om Du pensionering. Anser Du, att pensioneringen kändes:

1. Synnerligen otrevlig
2. Ganska otrevlig
3. Tämligen otrevlig
4. Tämligen trevlig
5. Ganska trevlig
6. Synnerligen trevlig

10. Om Du ännu tänker tillbaka på tidpunkten för Din pensionering (pensionsåldern) och dess lämplighet, så vilken av följande situationsbilder stämmer bäst in på Din egen situation:

1. Det var mycket tungt att arbeta ända fram till pensioneringen i och med att krafterna avtog och hälsan krånglade. Pensionstiden kom för mig som en formlig befrielse och i själva verket borde man ha fått bli pensionerad redan betydligt tidigare.
2. Då det gäller min kondition så orkade jag nog på ett eller annat sätt arbeta ända fram till pensionen, men nog borde jag ha fått bli pensionerad litet tidigare än vad nu var fallet.
3. Min kondition var god, men trots det hade jag velat bli pensionerad tidigare.
4. Den nuvarande pensionsåldern är sådan, att det är helt på sin plats att sluta arbeta vid den åldern - jag hade för min egen del inget behov av att sluta arbeta tidigare, och å andra sidan anser jag, att jag redan arbetat tillräckligt för att förtjäna min pension.
5. Min kondition var god och även i övrigt hade jag varit färdig att fortsätta arbeta där som andra. Jag gick i pension endast för att jag var tvungen, det var alltså motvilligt.

11. Vad anser Du om den nuvarande fasta pensionsåldern, som är densamma för alla, i jämförelse med en sådan praxis, där var och en själv skulle få välja sin pensionsålder, som då skulle ligga mellan 60 och 70 år. Härvid vore pensionen i motsvarande grad mindre eller större än normalt, beroende på val av pensionsålder. Anser Du att:

1. Den nuvarande, fasta pensionsåldern är en bättre lösning
2. En flexibel (anpassbar) pensionsålder, som man själv får välja, är en bättre lösning
3. Båda är lika bra (eller dåliga)

12. I normala fall fortsätter man att arbeta med sitt eget arbete fram till pensionsåldern. Man kan likväl också tänka sig andra möjligheter. I det följande uppräknas några av dem. Anser Du att gällande praxis är den lämpligaste lösningen för Dig själv, eller hade något annat alternativ intresserat Dig mera, om Du fritt hade kunnat välja det lämpligaste alternativet. (Inringa således det alternativ som passar Dig bäst):

1. Övergång till annat, lättare arbete före pensionsåldern
2. Att fortsätta med det egna arbetet fram till den nuvarande pensionsåldern så, att arbetet på ett eller annat sätt hade gjorts lättare
3. Att fortsätta med det egna arbetet fram till pensionsåldern men på deltid, om en del av förtjänstförlusten hade ersatts med pension
4. Att fortsätta med det egna arbetet så länge som möjligt - ingen obligatorisk pensionering
5. Gällande praxis är för min del den bästa

13. Vilket alternativ anser Du då att hade varit det näst bästa alternativet från Din synpunkt sett. Anteckna i det följande berörda alternativs nummer:

Det näst bästa alternativet hade varit nummer _____

Nu följer några frågor om tillvaron som pensionär

14. Hur trivs Du nu när Du är pensionerad:

1. Riktigt bra
2. Ganska bra
3. Någorlunda
4. Ganska dåligt
5. Riktigt dåligt

15. Anser Du att tillvaron såsom pensionär så där allmänt taget är sådan som Du föreställde Dig att den skulle vara, eller är den måhända obehagligare eller behagligare än vad Du föreställde Dig:

1. Den är sådan som jag föreställde mig
2. Den är obehagligare än vad jag föreställde mig
3. Den är behagligare än vad jag föreställde mig
- (Om den är obehagligare) Vilken är då närmast orsaken till att den är obehagligare: _____

16. Bytte Du bostad på grund av pensioneringen:

1. Ja
2. Nej

(Om Du bytte bostad) Vad var huvudorsaken till att Du bytte bostad:

1. Jag bodde i bostad som hörde till arbetsförhållandet eller i tjänstebostad
2. Ekonomiska orsaker (bostadens pris)
3. Faktorer som hänförelse sig till underhåll av bostaden
4. Någon annan orsak, vilken: _____

17. Vid pensioneringen kan någon eller några saker gå helt av sig själv, så där behändigt, men i vissa frågor kan svårigheter uppträda och de känns till och med mycket obehagliga. I det följande uppräknas vissa förändringar, som ofta är förknippade med pensioneringen. Inringa den eller de punkter, som för Din del klart var obehagliga vid pensioneringen (om ingen punkt var obehaglig, inringa då punkten 0 där i slutet):

1. Ändring vad beträffar den ekonomiska utkomsten
2. Ändring i hälsotillståndet
3. Ändring då det gäller måltiderna
4. Ändring då det gäller möjligheterna att träffa arbetskamraterna
5. Ändring då det gäller övriga människokontakter
6. Ändring av dagens innehåll (ändring av tidsdisponeringen)
7. Ändring då det gäller skötandet av praktiska ärenden
8. Ändring i Ditt eget humör
9. Någon annan ändring, vilken: _____

0. Det har inte förekommit några obehagliga förändringar

(Om Du inringade flera punkter i fråga 17) Vilken av förenämnda faktorer anser Du att var den allra obehagligaste förändringen - anteckan numret för den punkten och själva saken ännu här:

Den obehagligaste saken i förteckningen i fråga 17 var punkt ____ dvs: _____

Den näst obehagligaste saken i förteckningen i fråga 17 var punkt ____ dvs: _____

18. Har Du börjat idka eller göra något sådant nytt, som Du inte idkade eller gjorde medan Du ännu var i arbete:

1. Ja, vad: _____

2. Nej

19. Det kan ta en viss tid att bli van vid pensionärsdagarna. Hur lång tid uppskattar Du att det tog för Dig att bli van vid pensionärstillvaron:

1. Jag har inte ännu blivit van vid den

2. Det tog 1-2 veckor (eller mindre)

3. Det tog c. en månad

4. Det tog c. 2-3 månader

5. Det tog över 3 månader

20. Pensionärstillvaron kan vara förenad med vissa svårigheter och problem. Hur är det för Din del - inringa den eller de punkter, där Du kanske har problem och svårigheter. (Om Du saknar svårigheter och problem, inringa då endast punkt 0 där i slutet).

Har Du för närvarande:

1. Ekonomiska svårigheter

2. Svårigheter med avseende på hälsan

3. Svårigheter med människor
(I umgänget med andra)

4. Problem på grund av ensamhet

5. Problem med hur Du skall disponera tiden ("vad skall jag göra"-problem)

6. Svårigheter vid skötandet av Dina ärenden

7. Problem i anslutning till skötandet av hushållet

8. Andra problem eller svårigheter, hurudana:

0. Jag har varken problem eller svårigheter

	<p>21. Har Du tillräckligt med verksamhet, tidsfördriv och umgäng med andra människor, eller saknar Du och längtar Du efter mera olika verksamhetsmöjligheter.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jag har tillräckligt med verksamhet och umgänge 2. Jag längtar efter mera verksamhet och umgänge
	<p>Nu följer några frågor angående förberedelse för pensioneringen</p>
	<p>22. Hade Du före pensioneringen förberett Dig på, med andra ord tänkt på, vad allt pensioneringen innebär, vad Du kommer att göra osv, eller tänkte Du inte just härpå på förhand:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jag hade förberett mig väl, tänkt på saken 2. Jag hade inte så där speciellt förberett mig härpå eller tänkt på saken
	<p>23. Vad är Din uppfattning om speciella, avgiftsfria kurser angående förberedelse för pensioneringen, där experter inom olika områden berättar om sådana frågor som hör ihop med pensioneringen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jag anser att dylika kurser är behövliga 2. Jag anser att dylika kurser är onödiga 3. Svårt att säga
	<p>(Följande fyra frågor besvaras endast av dem som deltagit i dylik förberedelsekurs, de övriga går över till fråga nummer 28)</p> <p>24 A. Vid vilken kurs (eller vilka kurser, om det förekommit flera) har Du blivit förberedd på pensionen (fått uppgifter mm) - nämn var kurserna hållits och vem eller vilka som stått såsom arrangör för kurserna (om Du känner till det):</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>24 B. Var förberedelsekursen för pensionen från Din synpunkt sett</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Synnerligen nyttig 2. I viss mån nyttig 3. I tämligen ringa grad nyttig 4. Nästan eller helt onyttig
	<p>25. Ändrade Du på grund av kursen någon eller några av Dina vanor, såsom t.ex Dina mat-, motions-, hälsovårds- eller andra vanor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ja, vilka _____ 2. Nej
	<p>26. Började Du tänka på pensioneringen och pensionstiden på ett annat sätt än tidigare på grund av kursen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ja, hur _____ 2. Nej

27. Anser Du, att kurserna i betydande grad gav Dig sådan ny kunskap, som Du tidigare inte hade varit på det klara med:

1. Ja, mest om vad: _____
2. Nej

Gå över till fråga 29.

Följande fråga besvaras endast av dem, som inte varit på någon förberedelsekurs - de övriga fortsätter med fråga 29.

28. Försök nämna en eller flera orsaker till att Du inte deltagit i någon pensionsförberedelsekurs:

Följande frågor gäller Din ekonomiska utkomst. Alla svar behandlas således fullkomligt konfidentiellt, Du kan alltså ge noggranna svar och på så sätt hjälpa oss att få en korrekt helhetsbild.

29. Hur mycket pengar får Du "i handen" att disponera per månad efter det skatterna avdragits:

1. Under 500 mk/månad
2. 500 - 700 mk/månad
3. 701 - 900 mk/månad
4. 901 - 1100 mk/månad
5. 1101 - 1300 mk/månad
6. 1301 - 1500 mk/månad
7. 1501 - 1900 mk/månad
8. 1901 - 2300 mk/månad
9. Över 2300 mk/månad

30. Tycker Du att Du för närvarande kommer till rätta ekonomiskt:

1. Mycket väl
2. Ganska väl
3. Tämmligen väl
4. Någorlunda
5. Jag kommer inte riktigt till rätta (med nöd och näppe")
6. Mycket dåligt

	<p>31. Anteckna vad för slags pensioner Du får samt hur mycket per månad (nettopension, dvs pension från vilken skatterna avdragits). Om Du inte kan skilja de olika pensionerna från varandra, anteckna då likväl den sammanlagda pensionsinkomsten.</p> <p>1. Folkpension _____ mk/mån</p> <p>2. Arbetspension (APL, KAPL) _____ mk/mån</p> <p>3. Företagarpension (FÖPL, LFÖPL) _____ mk/mån</p> <p>4. Statens eller kommuns pension (SPL, KTAPL) _____ mk/mån</p> <p>5. Annan pension eller livränta (t.ex krigs-, olycksfalls-, familje- m.m. pension) _____ mk/mån</p> <p>Nettopension sammanlagt _____ mk/mån</p>
	<p>32. Är den pension Du nu erhåller ungefär så stor, som Du trodde den skulle vara då, när Du ansökte om pension, eller är pensionen mindre eller större än vad Du trodde:</p> <p>1. Pensionen är lika stor som väntat</p> <p>2. Pensionen är mycket mindre än väntat</p> <p>3. Pensionen är något mindre än väntat</p> <p>4. Pensionen är mycket större än väntat</p> <p>5. Pensionen är något större än väntat</p>
	<p>33. Har Du (och Din make/maka)</p> <p>1. Skulder 3. Både skulder och besparingar</p> <p>2. Besparingar 4. Varken det ena eller det andra</p>
	<p>34. Har Du (eller Din make/maka) haft sådana utgifter under den tid Du varit pensionerad, som det har varit svårt att klara:</p> <p>1. Ja, hurudana utgifter _____</p> <p>_____</p> <p>2. Nej</p>
	<p>35. Har Du eventuellt efter det Du gick i pension vidtagit åtgärder av följande slag: (Du kan ringa in flera punkter vid behov. Om Du inte gjort något av nedan nämnda, inringa då punkten 0)</p> <p>Har Du</p> <p>1. Tagit (till skuld</p> <p>2. Börjat använda tidigare besparingar</p> <p>3. Sält egendom (jord, aktier, bil m.m.)</p> <p>4. Köpt egendom</p> <p>5. Avstått från företag, genom att sälja det eller överföra det på annan</p> <p>6. Någon annan motsvarande ekonomisk åtgärd, huduran: _____</p> <p>0. Jag har inte vidtagit några dylika åtgärder</p>

Följande fråga besvaras endast av dem som är gifta - de övriga fortsätter med fråga 37.

36. Är Din make/maka:

1. I arbete
2. Pensionerad (får pension)
3. Hemma, får ej pension → Gå över till fråga 37

(Om Din make/maka är i arbete) hur mycket får Din make/maka i inkomst av sitt arbete "i handen" per månad, dvs inkomst från vilken skatterna avdragits:

makens/makas arbetsinkomst: _____ mk/mån

Är Din makes/makas pension:

1. Ålderspension
2. Invalidpension
3. Arbetslöshetspension
4. Någon annan pension

37. Utför Du ännu något arbete:

1. Ja, regelbundet mitt eget arbete
2. Ja, regelbundet annat arbete
3. Ja, tillfälliga arbeten
4. Ja, men endast så där som hobby
5. Nej, jag utför inte längre något arbete

38. (Om Du inte utför något arbete) Skulle Du ännu vara villig att förvärvsarbeta, om Du hade möjlighet därtill:

1. Ja, regelbundet, heldagsjobb
2. Ja, men med kortare arbetstid
3. Ja, något tillfälligt arbete
4. Nej, jag är inte villig att förvärvsarbeta

Nu följer några frågor om kost samt om erhållande av uppgifter

39. Försöker Du fästa uppmärksamhet vid hur hälsosam den kost Du intar är:

1. Ja, nästan hela tiden
2. Ja, i viss mån
3. Inte just

40. Berätta så noggrant som möjligt (kom även inhåg eventuella tillbehör) vad Du åt i dag, i går och senaste söndag vid Din egentliga huvudmåltid:

1. I dag åt jag: _____

2. I går åt jag: _____

3. Senaste söndag åt jag: _____

4. Jag har inte ätit någon egentlig måltid

41. Vad äter Du in allmänhet på morgonen. Beskriv ett dylikt normalt morgonmål så noggrant som möjligt (nämn åter alla eventuella tillbehör, om dylika ingår i måltiden):

42. Har Din vana att äta egentlig s.k. varm mat ändrats på något sätt på grund av pensioneringen:

1. Ja, en del av måltiderna har fallit bort
2. Ja, måltiderna har nästan helt fallit bort
3. Ja, måltiderna har blivit oregelbudna
4. Nej, har inte ändrats

43. Anser Du, att Du är medveten om vilken kost som är hälsosam och vilken som är mindre hälsosam:

1. Ja, säkert
2. Ja, jag skulle tro det
3. Jen, jag är inte riktigt medveten därom
4. Jag vet inte

44. Anser Du, att Du kort före pensioneringen var på det klara med hur Din arbetspension har beräknats och hur stor den ungefär kommer att vara:

1. Ja, jag var helt på det klara med det
2. Ja, jag kände till det i stort sett
3. Jag var inte riktigt säker på det
4. Jag var inte alls på det klara med det

45. Vilken eller vilka faktorer tror Du att inverkar på beloppet av folkpensionens ålderspension (inringa det eller de alternativ som Du anser vara korrekta):

1. Boningsorten
2. Hälsan
3. Yrket
4. Inkomsterna
5. Bostadens skick
6. Antalet barn
7. Pensionstagarens ålder
8. Ingen av förenämnda faktorer, den är alltid lika stor
0. Kan inte säga

46. Vilka av följande frågor skulle Du vilja få ytterligare uppgifter om då Du nu åtnjuter pension (inringa vid behov en eller flera punkter - om Du inte önskar få ytterligare uppgifter, inringa då 0 där i slutet):

1. Om pensioner
2. Om sjukförsäkringen
3. Om socialunderstöd
4. Om frågor som hänför sig till disponeringen av tiden
5. Om hur olika sjukdomar skall skötas
6. Om hur hälsan och konditionen upprätthålls
7. Om hälsosam och god mat
8. Om möjligheterna till arbete såsom gammal
9. Om möjligheterna till hobbyverksamhet m.m.
0. Jag önskar inte några ytterligare uppgifter

47. Från vilken källa skulle Du helst ta emot de uppgifter Du behöver (inringa endast ett alternativ):

1. Föreläsning som hålls av expert
2. Kurs angående saken i fråga
3. Någon broschyr
4. Från radion
5. Från TV
6. Från någon tidning
7. Från något ämbetsverk eller någon anstalt
8. Av någon anförvant eller vän

48. Vilken av förenämnda kunskapskällor vore näst ang
nämast för Dig (anteckna alternativets nummer i förenämnda förteckning samt kunskapskällans namn)

Den näst angenämaste kunskapskällan är nr _____
det vill säga _____

	<p>49. Hurudant är Ditt nuvarande hälsotillstånd. Känner Du Dig för närvarande i allmänhet (tillfällig sjukdom beaktas inte):</p> <ol style="list-style-type: none">1. Mycket sjuk2. Ganska sjuk3. En aning sjuk4. Ganska frisk5. Fullt frisk
	<p>50. Har Ditt bruk av lugnande mediciner eller alkohol (om Du alls använt dylikt) efter pensioneringen:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Ökat2. Minskat3. Förblivit oförändrat4. Jag har varken använt lugnande mediciner eller alkohol
	<p>51. Försöker Du vårda Dig om Ditt hälsotillstånd:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Mycket omsorgsfullt2. Tämmligen omsorgsfullt3. I viss mån4. Jaf fäster ingen speciell uppmärksamhet därvid5. Jag har inte just alls försökt vårda mig därom
	<p>52. Har Ditt eget sätt att vårda hälsan eller sjukdomar ändrats i någon riktning efter det Du blev pensionerad:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Ja, det har blivit omsorgsfullare, bättre2. Ja, men i sämre riktning3. Nej, har inte ändrats
	<p>53. Har Dina motionsvanor och Ditt sätt att sköta Din kondition ändrats på något sätt efter det Du blev pensionerad:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Ja, i bättre riktning2. Ja, men i sämre riktning3. Nej, har inte ändrats
	<p>54. Nu följer några frågor om Din omgivning. Hur många <u>goda bekanta</u> har Du i detta nu (sådana bekanta, som Du gärna umgås med):</p> <ol style="list-style-type: none">1. Ingen2. En god bekant3. Två goda bekanta4. Tre goda bekanta5. Fyra eller flere goda bekanta

55. Går Du på visit, bjudning eller "fest":

1. Mycket ofta
2. Ganska ofta
3. Nu och då
4. Ganska sällan
5. Mycket sällan

56. Hur ofta träffar Du sådana nära anförvanter till Dig, som inte bor med Dig (vem som helst av dem - om Du har nära anförvanter):

1. Mycket ofta
2. Ganska ofta
3. Nu och då
4. Ganska sällan
5. Mycket sällan
6. Jag har inga på annat håll bosatta nära anförvanter

57. Känner Du Dig i detta nu ensammare än vad Du kände Dig då Du ännu var i arbete:

1. Ja, jag är mycket ensammare
2. Ja, jag är i någon mån ensammare
3. Jag har inte märkt någon skillnad
4. Nej, tvärtom, jag är nu mindre ensam

58. Har Dina hobby- och andra liknande verksamheter ändrats efter det Du blev pensionerad:

1. Ja, - har ökat
2. Ja, - har minskat
3. Nej, har inte ändrats

59. Hur aktiv, företagsam eller passiv anser Du Dig vara i detta nu. Tycker Du, att Du är:

1. Synnerligen aktiv, företagsam
 2. Ganska aktiv
 3. I någon mån aktiv
 4. Ganska passiv, i ringa grad företagsam
 5. Mycket passiv, i mycket ringa grad företagsam
-

60. Här ställer vi ett par frågor om det dagliga livet. För det första vill vi veta, om Ditt liv kanske den senaste tiden har kännits intetsägande, sådant, att det inte längre riktigt har någonting att ge Dig:

1. Det har kännits så mycket ofta
2. Det har kännits så ganska ofta
3. Det har kännits så nu och då
4. Det har inte just kännits så
5. Det har inte alls kännits så

61. Hur ofta tycker Du att olika svårigheter kommer i Din väg i detta nu:

1. Hela tiden
2. Nästan hela tiden
3. Ganska ofta
4. Nu och då
5. Någorlunda sällan
6. Endast tillfälligtvis, sällan
7. Mycket sällan, knappast någonsin
8. Det har inte förefallit att finnas några svårigheter

Till slut några frågor om den social- och hälsovårdsservice staden erbjuder

62. I det följande uppräknas en del av de sociala tjänster och förmåner staden erbjuder. Inringa den eller de punkter, som eventuellt intresserar Dig och om vilka Du skulle vilja ha tilläggsuppgifter (om Du inte är intresserad, inringa då 0 där i slutet):

1. Hemvårdstjänst
2. Alderdoms- och sjukhemsverksamhet
3. Servicehusverksamhet
4. Aldringsbostäder
5. Rekreationstjänster
6. Hemtransport av måltider
7. Möjlighet att erhålla telefon till sitt förfogande
8. Verksamhet för beviljande av rekreationsemester åt mindre bemedlade husmödrar
9. Konvalescentpenning
0. Jag är inte intresserad av förenämnda tjänster eller förmåner

63. Skulle Du behöva utomstående hjälp vid utförandet av Dina dagliga sysslor (t.ex. måltider, vården av hemmet, skötandet av ärenden, frisksport m.m.):

1. Ja, mycket
2. Ja, i någon mån
3. Nej

(Om ja) Närmast då det gäller vad: _____

64. Ännu några uppgifter om Din nuvarande bostad:

- Är Din bostad:

1. Ett litet egnahemshus (50 m² eller mindre)
2. Ett medelstort eller stort egnahemshus
3. Belägen i våningshus, vilken våning _____,
finns det hiss: 1. Ja
2. Nej

- I hurudant skickt tycker Du att Din bostad är (beakta bl.a. dragighet, värme, fuktighet o.a. dylika faktorer):

1. Gott eller tillfredsställande
2. Tämligen dåligt eller dåligt

- Är bostadens läge närmast:

1. Centralt (bosättningscentrum eller dess närhet)
2. Avsides (skild från annan bosättning)

- Vad finns det för bekvämligheter i Din bostad (inringa alla bekvämligheter som förekommer i bostaden):

1. Central- eller elvärme
2. Vattenledning
3. Varmvatten
4. WC, avlopp
5. Elspis
6. Kylskåp
7. Badrum eller bastu
8. Kallrum eller frysbox
9. Telefon

OBS! Formulärets två sista frågor ifylls genom att förkryssa de rutor som anvisar det eller de svarsalternativ Du anser vara korrekta, således så här .

65. Om staden anordnar av hälsovårdare given hälsorådgivning i nedannämnda frågor, i vilket eller vilka rådgivningstillfällen (alltså om vad) vore Du måhända beredd att delta:

	person- ligen:	i grupp
- näringsrådgivning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- psykiska problem	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- berusningsmedel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- användande av mediciner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- användande av hjälpmedel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- jag skulle inte vilja delta i någon som helst rådgivning	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

66. Då Du senast var tvungen att anlita läkarhjälp, vart sökte Du Dig då för vård:

	I Esbo:	I Helsingfors:
- till läkare vid hälsovårdscentral	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- till privat allmänpraktiserande läkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- till privat specialist	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- till polikliniken vid sjukhus		
- Jorvs	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- HUDS	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- annat, vad _____	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- jag fick läkare att komma på hembesök	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- jag försökte få läkare att komma på hembesök utan att dock lyckas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

b) Då Du nästa gång behöver läkare, till vilken vårdplats vänder Du Dig:

	<u>I Esbo:</u>	<u>I Helsingfors</u>
- till läkare vid hälsovårdscentral	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- till privat allmänpraktiserande läkare	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- till privat specialist	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- till polikliniken vid något sjukhus		
- Jorvs	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- HUUS	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- annat, vad _____	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- jag skulle försöka få läkare att komma på hembesök	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

c) Om Du skulle insjukna plötsligt, vem eller vad skulle Du då först kontakta:

- det allmänna alarmnumret	<input type="checkbox"/>
- läkardejuren vid hälsovårdscentralen	<input type="checkbox"/>
- närmaste hälsovårdsstation	<input type="checkbox"/>
- polikliniken vid sjukhus	
- Jorvs	<input type="checkbox"/>
- HUUS	<input type="checkbox"/>
- annat, vad _____	<input type="checkbox"/>
- familjeläkaren	<input type="checkbox"/>
- något annat ställe, vad _____	<input type="checkbox"/>
_____	<input type="checkbox"/>

FÖRSÖK ÄNNU KONTROLLERA ATT DU BESVARAT ALLA FRÅGOR.
TUSEN TACK FÖR HJÄLPEN!

Här kan Du, om Du så önskar, skriva förtydliganden, anmärkningar o.s.v:

LIITE 4.

Kyselyn vastausohjeita

ELÄKKEELLE SIIRTYMISTUTKIMUS; KYSELYN VASTAUSOHJEITA YM.

Lomakkeessa kysytään henkilötietoja vain sen tarkistamiseksi, ketkä ovat jo vastanneet. Lomakkeessa käytetään sinuttelumuotoa teknisistä syistä ja toivon, että kukaan ei siitä pahastu. Lomakkeen täyttämistä on annettu ohjeita sen etusivulla, joten lukekaa ne huolellisesti läpi ennen vastaamista.

Useissa kysymyksissä esiintyvät vastausvaihtoehdot ovat vain helpottamassa omaa valintaanne. Älkää välttäkö myöskään ääripään vaihtoehtoja, jos olette sitä mieltä kuin ne osoittavat. Jos on täysin mahdotonta löytää sopivaa vaihtoehtoa voitte kuitenkin merkitä ao. kohtaan huomautuksen "en osaa sanoa". Joskus kysymyksiin on merkitty sulkuihin, kenelle vastaajista ne on tarkoitettu. Tällaisiin kysymyksiin vastaavat vain ao. henkilöt ja muut siirtyvät seuraaviin kysymyksiin.

Pyytäisin Teitä erityisesti harkitsemaan vastauksianne täydessä rauhassa, sillä tutkimuksen kannalta on tärkeintä, että vastuksenne ovat niin oikeita kuin mahdollista. Huomatkaa vielä, että vastauksia ei kannata etsiä mistään tietolähteestä tai muilta henkilöiltä - vastatkaa vain välittömästi oman tämänhetkisen käsityksenne mukaisesti.

YRITTÄKÄÄ VASTATA JOKAISEEN TEILLE KUULUVAAN KYSYMYKSEEN VAIKKA SE TUNTUI JOSKUS VAIKEALTA TAI TURHALTAKIN, SILLÄ KYSYMYKSET OVAT TUTKIMUKSEN KANNALTA TÄRKEITÄ.

Vastausohjeita eräisiin kysymyksiin:

- kysymys 6:

Tässä tarkoitetaan sitä päivämäärää jolloin vakituisen ansiotyö loppui ja siirryitte eläkkeelle. Tähän merkitään eläkkeelle siirtymispäivä riippumatta siitä oliko kyseessä vanhuus-, työkyvyttömyys- tai työttömyyseläke. Muistakaa merkitä myös, mikä eml. eläke oli kyseessä silloin.

- kysymys 10:

Tässä kysymyksessä annetaan viisi erilaista vaihtoehtoa. Luettuanne vaihtoehdot läpi rengastakaa se vaihtoehto, joka vastaa parhaiten käsitystänne eläkeiän sopivuudesta tai sopimattomuudesta. Tässä rengastetaan siis vain yksi, parhaiten tilanteeseen sopiva vaihtoehto.

- kysymys 11:

Tässä kysymyksessä joudutte arvioimaan kahden eri vaihtoehdon paremmuutta. Tässä ei voida tarkasti sanoa, kuinka paljon eläke olisi pienempi tai suurempi itse valittavan eläkeiän ratkaisussa, mutta tätä harkittaessa on oletettava, että eläkkeen määrää alennettaisiin tai vastaavasti nostettaisiin ratkaisusta riippuen matemaattisesti sen verran kuta aikaisemmin tai myöhemmin eläkkeelle mentäisiin.

- kysymys 12:

Tässä kysymyksessä Te joudutte kuvittelemaan tapahtuneen eläkkeelle siirtymisenne ohella eräitä muita vaihtoehtoja ja harkitsemaan olisiko joku näistä vaihtoehtoista ollut mahdollisesti parempi vaihtoehto siirtyä eläkkeelle. Harkitkaa vaihtoehtoja rauhassa ja tehkää sitten valintanne. Vaikka kysymys on aika vaikea yrittäkää kuitenkin vastata siihen, sillä kysymyksellä on tärkeä merkityksensä.

- kysymys 17:

Kuten kysymyksen alleviivatussa osassa sanotaan on tässä ympyröitävä se tai ne kohdat, jotka olivat eläkkeelle siirtymisen yhteydessä selvästi epämiellyttäviä. Kysymyksen tarkoituksena on saada selville se asia tai asiat, jotka muodostivat Teille mahdollisesti eläkkeelle siirtymisessä ongelmia. Jos tällaisia ongelmakohtia oli useampia merkitään kysymyksen jatko-osaan äskeisestä luettelosta kaikkein epämiellyttävien asia, sen numero ja itse asia sekä toiseksi epämiellyttävimmän asian numero ja asia. Huomattakoon erityisesti että tässä kysymyksessä kysytään siis eläkkeelle siirtymiseen liittyviä seikkoja.

- kysymys 20:

Tässä kysymyksessä tiedustellaan taas eläkkeellä olemiseen liittyviä ongelmia ja vaikeuksia.

- kysymys 24 a:

Tähän merkitään mahdollisimman tarkasti se kurssi tai kurssit joilla olette saanut eläkkeelle valmennusta (eläkkeelle siirtymiseen liittyviä tietoja) jne. Jos ette tiedä kurssin virallista nimeä merkitkää kuitenkin sitä koskevia muita tietoja ja tunnusmerkkejä, jotta voidaan erottaa myöhemmin millä kurssilla olette käynyt. Näihin kurssikysymyksiin vastaavat luonnollisesti vain kurseilla olleet ja muut siirtyvät suoraan kysymykseen 28 jossa tiedustellaan syytä tai syitä siihen miksi ette osallistunut kurseille.

- kysymys 29:

Tässä tarkoitetaan rahasummalla tietenkin nettotuloja, ts. tuloja, joita on käytettävissä kun bruttotuloista on vähennetty verot.

- kysymys 40:

Pyrkikää tässä kysymyksessä kirjoittamaan aterianne koostumus mahdollisimman tarkasti ja huomatkainaita kaikki mahdolliset lisäaineet.

- kysymykset 65-66:

Nämä kysymykset täytetään poikkeuksellisesti merkittämällä rasti ruutuun tai ruutuihin, kuten ohjeessa on sanottu. Käykää lävitse molemmat ruuturivistöt vaihtoehto kerrallaan ja merkitkää rasti tarpeellisiin ruutuihin.

TÄYTETTYÄNNE LOMAKKEEN KOETTAKAA VIELÄ TARKISTAA, ETTÄ OLETTE VASTANNUT JOKAISEEN TEILLE KUULUVAAN KYSYMYKSEEN. PALAUTTAKAA SEN JÄLKEEN LOMAKE VÄLITÖMÄSTI. TÄYTTÄMÄLLÄ LOMAKKEEN ANNATTE ARVOKASTA APUA MAAMME VANHUSTEN OLOJA KOSKEVAAN TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN. KIITOKSIA AVUSTANNE.

UNDERSÖKNING ANGÅENDE PENSIONERING; DIREKTIV M.M. FÖR BESVARANDE AV FRÅGEFORMULÄRET

I formuläret frågas efeter personuppgifter endast av den orsaken, att vi vill kontrollera vem som redan besvarat formuläret. Av tekniska skäl är fomuläret skrivet i Du-form. Jag hoppas att ingen tar illa upp. Direktiv för ifyllande av fomuläret ges på dess framsida. Läs noggrant igenom dem innan Ni besvarar frågorna.

I många av frågorna är de givna svarsalternativen endast till för att underlätta Ert eget val. Undvik inte heller ytterlighetsalternativen om Ni verkligen omfattar den åsikt de ger uttryck för. Om det är fullkomligt omöjligt att finna ett lämpligt alternativ, kan Ni dock i berörda punkt avteckna "kan inte säga". Ibland avges inom parentes vid frågan för vem den är avsedd. Dylika frågor besvaras då endast av ifrågavarande personer, de övriga går över till de följande frågorna.

Jag ber Er speciellt att i lung och ro överväga Era svar, ty från undersökningens synpunkt är det av allra största vikt, att Era svar är så korrekta som möjligt. Observera ännu, att det inte lönar sig att börja söka svar från någon kunskapskälla eller rådfråga någon annan person - besvara endast genast i enlighet med vad Ni har för uppfattning just nu.

FÖRSÖK BESVARA ALLA DE FRÅGOR SOM ÄR AVSEDDA FÖR ER, FASTÄN DET MÅHÄNDA IBLAND SKULLE FÖREFALLA ATT VARA SVÅRT ELLER T.O.M. MENINGSLÖST ATT GE SVAR, TY FRÅGORNÄR ÄR AV STÖRSTA VIKT FÖR UNDERSÖKNINGEN.

Svarsdirektiv för vissa frågor:

- fråga 6:

Här avses den dag Ert stadigvarande, ordinarie förvärvsarbete upphörde och Ni blev pensionerad. Här antecknas den dag Ni gick i pension, oberoende av det var fråga om ålders-, invalid- eller arbetslöshetspension. Kom även ihåg stt anteckna vilken av förenämnda pensioner det då var fråga om.

- fråga 10:

Här anges fem olika alternativ. Efter det Ni läst igenom alternativen skall Ni ringa in det alterna-

tiv, som bäst motsvarar Er egen uppfattning om pensionsålderns lämplighet eller olämplighet. Här inringas alltså endast ett alternativ, dvs det som Ni anser att bäst passar in på situationen.

- fråga 11

I denna fråga måste Ni bedöma vilket av två olika alternativ som är bättre. Här kan man inte exakt säga hur mycket mindre eller större pensionen vore för just den pensionsålder som väljs. Vid övervägande av vilken pensionsålder man väljer kan dock antas, att pensionsbeloppet, beroende på avgörandet, antingen då skulle sänkas eller höjas matematiskt i den mån man tidigare respektive senare skulle gå i pension.

- fråga 12:

Här måste Ni föreställa Er vissa andra alternativ för pensionering vid sidan av det sätt Ni själv blev pensionerad på. Det gäller sedan att överväga, huruvida något av dessa alternativ eventuellt hade utgjort ett bättre sätt att bli pensionerad på. Överväg alternativen i lugn och ro och gör därefter Ert val. Trots att frågan är ganska svår, ber jag Er likväl försöka besvara den, ty den är mycket betydelsefull.

- fråga 17:

Som av den understreckade delen av frågan framgår, skall man här ringa in den eller de punkter, som i samband med pensioneringen klart var otrevliga. Avsikten med frågan är att få klarhet i vilken eller vilka omständigheter, som möjligen utgjorde problem för Er vid pensioneringen. Om det förekom flera dylika problempunkter, skall i den fortsatta delen av frågan antecknas vilken av de i förteckningen nämnda omständigheterna som var allra otrevligast. Både dess nummer i förteckningen samt själva omständigheten bör antecknas. Likaså skall numret och namnet på den näst otrevligaste omständigheten antecknas. Det bör speciellt påpekas, att denna fråga således gäller omständigheter i anslutning till pensioneringen.

- fråga 20:

Här frågar vi å andra sidan om problem eller svårigheter i anslutning till tillvaron som pensionär.

- fråga 24 a:

Här antecknas så noggrant som möjligt den eller de kurser, där Ni blivit förberedda på pensioneringen (fått uppgifter, som hänför sig till pensioneringen)

osv. Om Ni inte känner till kursens officiella namn, bör Ni dock anteckna andra uppgifter och kännetecken angående den, så att vi senare kan urskilja vilken kurs Ni deltagit i. Dessa kursfrågor besvaras naturligtvis endast av dem som deltagit i dylik kurs, de övriga går över till fråga 28, där det frågas om orsaken eller orsakerna till att Ni inte deltagit i någon kurs.

- fråga 29:

Med penningbelopp avses här naturligtvis nettotinkomster, dvs de inkomster som står till Ert förfo- gande efter det skatterna avdragits från brutto- inkomsterna.

- fråga 40:

Jag ber Er sträva till att här så noggrant som möj- likt skriva ner vad Er måltid bestod av. Glöm inte att nämna alla eventuella tillbehör.

- frågorna 65-66:

Dessa frågor besvaras undantagsvis genom att för- kryssa en eller flera rutor, vilket även nämns i direktivet. Gå igenom verdera rutraden ett alter- nativ i sänder och förkryssa de rutor som kommer i fråga.

EFTER DET NI IFYLLT FORMULÄRET BER JAT ER ÄNNU FÖR- SÖKA KONTROLLERA, ATT NI BESVARAT ALLA DE FRÅGOR SOM ANGÅR ER. RETURNERA DÄREFTER OMEDELBART FORMULÄRET. GENOM ATT IFYLLA FORMULÄRET LÄMNAR NI VÄRDEFULL HJÄLP ÅT EN VETENSKAPLIG UNDERSÖKNING RÖRANDE FÖRHÅLLANDENA FÖR ÄLDRINGARNA I VÅRT LAND. TUSEN TACK FÖR HJÄLPEN.

LIITE 5.

Kirjeet vastaajille

- kutsukirje haastattelutilaisuuksiin (yksi malli)
- postikyselyn saatekirje
- kutsukirje 2. vaiheen haastatteluihin
- kutsukirje valmennuskurssille

VANHUSTYÖN KESKUSLIITTO-
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL R.Y.

MANNERHEIMINTIE 40 C
MANNERHEIMVÄGEN
00100 HELSINKI
00100 HELSINGFORS 10
☎ 495 099
495 003
490 734

Helsinki 27.2.1976

Arvoisa kirjeemme vastaanottaja

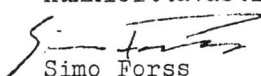
Tämä kirje on merkki siitä, että Teidät on valittu mukaan laajaan tutkimukseen, jossa selvitetään eläkkeelle siirtymiseen liittyviä asioita. Tutkimuksen suorittaa allekirjoittanut, tutkija Simo Forss yhteistyössä Vanhustyön keskusliiton kanssa. Tutkimuksesta on kiinnostunut myös valtakunnallinen eläkkeelle valmentautumista kehittävä neuvottelukunta, jossa ovat mukana mm. työmarkkinajärjestöt.


Osanottonne tähän tutkimukseen on tavattoman tärkeää, joten vetoamme yhteistyöhalukkuuteenne ja kutsumme Teidät haastattelutilaisuuteen kirjeen alaosassa mainittuun paikkaan ao. päivänä. Teille on varattu aika silloin, mutta voittamattoman esteen sattuessa olette tervetullut myös suluissa mainittuun toiseen tilaisuuteen.

Koko tutkimuksen onnistuminen riippuu siitä, että tällä kirjeellä kutsutut henkilöt todella tulevat paikalle, joten olette siis enemmänkin kuin tervetullut tilaisuuteen.

Tutkimuksessa ovat mukana lähes kaikki työssäolevat, lähiaikoina tai lähivuosina vanhuuseläkkeelle siirtyvät espoolaiset, joilta tiedustellaan ehdottoman luottamuksellisesti ja vain tutkimustarkoituksiin mm. eläketurvaan, eläkeikään, viihtyvyyteen ym. liittyviä asioita. Tutkimustuloksella pyritään kehittämään vanhustyötä maassamme. Uskomme, että myös Te haluatte olla mukana tässä tärkeässä työssä.

Kunnioittavasti


Simo Forss
yhteiskuntat.lis., tutkija
puh. 883300 (koti)
642511 (virka)


Tertta Sundholm
toiminnanjohtaja

P.S. - Haastattelutilaisuuksiin osallistuvien kesken arvomme 5 kg maittavaa kahvia!
(- Jos olette jo ehtinyt siirtyä eläkkeelle tai ette muusta syystä ole ollut ansiotyössä vähintään yhteen vuoteen, on tilastonäytteessämme virhe ja tämä kutsu ei koske Teitä.)

HAASTATELUTILAISUUS ON:

Keskiiviikkona 17.3.1976 klo 19.00 Espoon kauppapilaitoksessa (auditorio), os. Leppävaara.

(Vaihtoehdot: Tiistaina 9.3. tai torstaina 11.3. klo 19.00 Tapiolassa, Aarnivalkean kansakoulussa (ruokasali), os. Aarnivalkeantie 7).

PIDÄ MUISTISSA!

VANHUSTYÖN KESKUSLIITTO-
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL R.Y.

MANNERHEIMINTIE 40 C
MANNERHEIMVÄGEN
00100 HELSINKI
00100 HELSINGFORS 10
☎ 495 099
495 003
490 734



Helsingfors 27.2.1976

Ärade mottagare

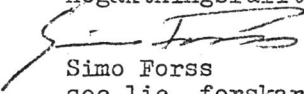
Detta brev är ett tecken på att Ni utvalts att medverka i en omfattande undersökning, där man utreder frågor i anslutning till pensionering. Undersökningen utförs av undertecknad forskare i samarbete med Centralförbundet för de gamlas väl, som är en obunden förening, som tillvarar de åldrandes intressen. Ett riksomfattande konsultativt organ, där bl a arbetsmarknadsorganisationerna är företrädna, är också intresserat av undersökningen.

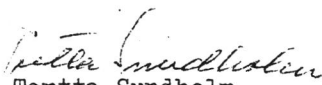
Er medverkan i denna undersökning är synnerligen viktig, därför vädjar vi till Er vilja att hjälpa och kallar Er härmed till ett intervju-tillfälle, som äger rum den dag och på den plats, som antecknats i nedre delen av detta brev. Vi har reserverat tid för Er då, men om Ni ställts inför ett oöverstigligt hinder, är Ni även välkommen till det inom parentes nämnda andra intervjutillfället.

Hela undersökningens framgång är beroende av, att de personer som genom detta brev blivit kallade verkligen uppenbarar sig på platsen, varför Ni är mer än välkommen till tillfället.

Nästan alla i arbete varande esbobor, som inom kort eller inom de närmaste åren blir ålderspensionerade, har medtagits i undersökningen. Till dem ställes absolut konfidentiellt och enbart för forskningsändamål frågor, som bl a hänför sig till pensionsskyddet, pensionsåldern, trivseln mm. med hjälp av undersökningsresultate strävar man till att utveckla åldringsarbetet i vårt land. Vi tror, att även Ni vill medverka i detta viktiga arbete.

Högaktningsfullt


Simo Forss
soc.lic., forskare
tel 883300 (hem)
642511 (tjänst)


Tertta Sundholm
verksamhetsledare

- P.S.
- Intervjublanketterna finns att få även på svenska.
 - Vi utloftar 5 kg gott kaffe bland dem, som deltar i intervjutillfällena!
 - (Om Ni redan hunnit bli pensionerad eller av någon annan orsak inte förvärvat arbetat på minst ett år, förekommer det ett fel i vårt statistiska utdrag och då gäller detta kallelsebrev inte Er.)

INTERVJUTILLFÄLLET ÄGER RUM:

Onsdagen den 17.3.1976 kl 19.00 i Esbo handelsläroverk (auditoriet),
adress: Alberga.

(Alternativ: Tisdagen den 9.3. eller torsdagen den 11.3.1976 kl 19.00 i Hagalund, Drakeldsvägens finska folkskola (matsalen), adress: Drakeldsvägen 7.)

Arvoisa Espoolainen

Lähetän oheisena tutkimukseni kyselylomakkeen ja pyydän Teitä ystävällisesti vastaamaan siinä oleviin kysymyksiin ja lähettämään sitten lomakkeen suljetussa palautuskuoressa minulle (palautuskuori oheisena).

Tutkimus koskee vanhuuseläkkeelle siirtymiseen liittyviä asioita. Tämä käynnissä oleva tärkeä tieteellinen tutkimus tulee kuitenkin epäonnistumaan, jos lomakkeita jää huomattavasti täyttämättä. Tälöin menee monien tutkimuksessa mukana olevien asiantuntijoiden ja omien ikätoverienne siinä jo tekemä työ täysin hukkaan.

Vetoankin Teihin ja pyydän, että vastaatte kysymyksiin ja palautatte lomakkeen minulle viikon kuluessa, mikäli suinkin mahdollista.

Yrittäkää vastata tarkoin joka kysymykseen, vaikka kyselylomake saattaakin vaikuttaa pitkältä. Sitähän voi tarvittaessa täyttää rauhassa useampanakin päivänä. Osa kysymyksistä voi tuntua vaikeilta, mutta kokemus on osoittanut, että vastaukset kyllä löytyvät, kunhan vain yritämme.

Tärkeätä on, että vastaatte täsmälleen oman mielipiteenne ja tietonne mukaan.

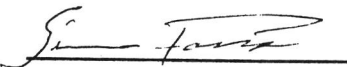
Kyseessä ei ole tietokilpailu, vaan tärkeää on saada juuri Teidän oma tämän hetken käsityksenne eri asioista. Oheisena seuraa vielä erillisiä vastausohjeita lomakkeen muutamiin kysymyksiin.

Korostan vielä kerran, että kyseessä on puolueeton tieteellinen tutkimus väitöskirjaa varten. Tutkimustuloksia käytetään vanhempien ihmisten olojen kehittämiseen. Käsittelen kaikkia vastauksia täysin luottamuksellisesti ja käytän niitä ainoastaan tutkimustarkoitukseen.

Älkää jättäkö vastaamatta, vaan auttakaa ystävällisesti minua ja tieteentekoa tässä tärkeässä asiassa. Vastaan tarvittaessa mielihyvin lisätiedusteluihin ja jään odottamaan vastauskirjettänne. Huom! Tätä kirjettä ja erillistä vastausohjetta ei tarvitse palauttaa.

Espoossa postileiman päivänä 1976

Kunnioittavasti



Simo Forss
yhteiskuntat.lisensiaatti

Osoite (sama kuin vastauskuoressa):

Itäportti 4 B 17
02210 ESPOO 21

puhelin kotiin: 883300

Ärade deltagare i pensionsundersökningen

Vi sände Er en skriftlig inbjudan till vårt intervjutillfälle i Esbo. Enär Ni inte kunde delta i sagda tillfälle, sänder vi Er bifogat berörda frågeformulär. Vi ber Er nu vänligen ifylla denna blankett och därefter så snart som möjligt skicka den tillbaka i bifogade färdigskrivna svarskuvert.

Det är från undersökningens synpunkt absolut nödvändigt, att alla de som varit med i det första skedet också besvarar det andra frågeformuläret. Eftersom en del av de personer som är med i undersökningen redan besvarat detta andra frågeformulär, tror vi att också Ni för Er egen del vill hjälpa denna vår gemensamma sak. Era åsikter är även av allra största vikt.

Närmare direktiv om hur formuläret skall ifyllas finns på första sidan av blanketten samt i bifogade anvisningar för besvarande av formuläret. Jag ber Er noggrant ta del av dessa anvisningar innan Ni börjar besvara de olika frågorna. Ifyllandet av blanketten går säkert bra och i oklara fall är jag beredd att besvara eventuella frågor, mitt telefonnummer framgår här under. De uppgifter som ges för undersökningen är dessutom absolut konfidentiella, Ni kan således med gott mod ta Er an frågorna och på så sätt ge Ert eget bidrag vid klargörandet av berörda pensionsfrågor.

I väntan på Era svar
med bästa hälsningar



Simo Forss
lic. i samhällsvetenskaper, forskare

Adress: Österporten 4 B 17, 02210 Esbo 21
Tel.: 88 33 00 (kvällar)

Arvoisa kirjeemme vastaanottaja

Te olette mukana tutkimuksessa, jossa selvitetään eläkkeelle siirtymistä ja siihen liittyviä asioita Espoossa. Olette jo vastannut yhteen kyselylomakkeeseen ennen eläkkeelle siirtymistänne.

TUTKIMUKSEN KANNALTA ON TÄRKEÄÄ, ETTÄ VOIDAAN SAADA TIETOJA MYÖS ELÄKKEELLE SIIRTYMISTÄNNE SEURANNEELTA AJALTA: PYYDÄN TEITÄ SIKSI SAAPUMAAN UUTEEN HAASTATTELUTILAISUUTEEN KIRJEEN ALAOSASSA MAINITTUUN PAIKKAAN JA MAINITTUNA AIKANA, MIKÄLI SUINKIN MAHDOLLISTA.

män Koska olette jo ystävällisesti kerran vastannut kyselyyn, on tutkimuksen onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeätä, että saapuisitte vielä kerran haastattelutilaisuuteen. Poisjääntinne heikentäisi tuntuvasti tutkimuksen tulossatoa ja vaarantaa jopa kymmenieh muiden espoolaisten ikätoverienne vaivannäön.

Kaikki tutkimuksen asiat ovat edelleen ehdottoman luottamuksellisia ja niitä käytetään vain tutkimustarkoituksiin.

Tilaisuudessa pyritään mahdollisuuksien mukaan järjestämään ilmainen kahvitarjoilu ja keskustelemaan lisää tutkimuksesta.

TERVETULOA SIIS JÄLLEEN MUKAAN!

Tutkimusterveisin

Simo Forss
yhteiskuntat. lis.
tutkimuksen tekijä

os: Itäportti 4 B 17
02210 Espoo 21

puh: 883300 (ilt.)

HAASTATTELUTILAISUUS JÄRJESTETÄÄN MAANANTAINA 23.01.1978 klo 13.30
TYÖVÄENOPISTON JUHLASALISSA LEPPÄVAARASSA

" " TIISTAINA 24.01.1978 klo 18.30
AARNIVALKEAN KOULUN RUOKASALISSA TAPIOLASSA (os. Aarnivalkeantie 9)

" " KESKIVIIKKONA 25.01.1978 klo 18.00
SOUKAN KOULUN RUOKASALISSA SOUKASSA (os. Soukankuja 5)

" " TORSTAINA 26.01.1978 klo 18.30
KIRSTIN (ent. Suvelan) KOULUN RUOKASALISSA SUVELASSA (os. Kirstintie 11)

VANHUSTYÖN KESKUSLIITTO-
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL R.Y.

MANNERHEIMINTIE 40 C
MANNERHEIMVÄGEN
00100 HELSINKI
00100 HELSINGFORS 10
☎ 495 099
495 003
490 734



Helsinki 12.3.1976

Arvoisa kirjeemme vastaanottaja

Kutsumme Teidät tällä kirjeellä kursseille, jotka järjestetään eläkkeelle siirtyville espoolaisille maaliskuun lopusta alkaen. Kursseille pääsevät mukaan haastatteluun osallistuneet henkilöt.

Osallistuminen kursseille edellyttää kuitenkin, että aiotte siirtyä vanhuuseläkkeelle lähimmän 1½ vuoden sisällä eli viimeistään 31.12.1977.

Jos olette osallistunut haastattelutilaisuuteemme ja aiotte siirtyä eläkkeelle, olette sydämellisesti tervetullut kursseille. Siellä käsitellään pätevien asiantuntijoiden avul- la monia hyödyllisiä ja kiinnostavia asioita, kuten eläke- turvaa, terveydenhoitoa, vanhenemiskysymyksiä yleensä, työnteke- ja harrastusmahdollisuuksia eläkkeellä ollessa, ajankäyttöön liittyviä kysymyksiä ym. Terveellistä ravintoa koskevassa osassa esimerkiksi esiintyvät professori Antti Ahlström Tampereen Yliopistosta ja tutut TV-kokit Veijo Vanamo ja Jaakko Kolmonen.

Kurssit järjestetään Espoon Työväenopiston kustannuksella ja sen tiloissa kolmessa paikassa: Leppävaarassa, Tapiolassa ja Soukassa. Teille on varattu ensisijaisesti asuin- paikkaanne lähinnä oleva paikka, mutta voitte tulla johonkin muuhun näistä kolmesta paikasta, jos tarve niin vaatii.

Kurssit alkavat 23.3. Leppävaarassa, 25.3. Tapiolassa ja 30.3. Soukassa.

Kurssit tulevat olemaan yleensä tiistaisin ja torstaisin klo 19.00, joten pyytäisimme varaamaan muutaman illan ajastanne niitä varten.

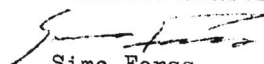
Jos ette jostain voittamattomasta syystä pääse aloittamaan kursseja minään noina edellä mainittuina kolmena iltana, voitte silti tulla mukaan vielä vähää myöhemminkin kurssien jo alettua. Tällaisessa tapauksessa pyydämme soittamaan ja sopimaan asiasta tutkija Simo Forssin kanssa, puh. virka-aikana 642511 ja kotiin 883300.

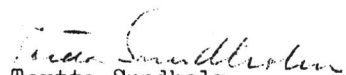
Näillä kursseilla on saatavissa sellaista tietoa, mitä ei ole mahdollista juuri muuten hankkia. Uskomme, että kurssin käynyt henkilö tulee selviytymään muita paremmin eläkkeellä ollessaan eri tilanteissa ja että kursseilta saa todella tarpeellista tietoa ja uusia ajatuksia. On muistettava, että nämä kurssit ovat samalla tärkeä osa menossa olevasta kokonaistutkimuksesta, jonka onnistuminen riippuu suurelta osalta kurssien onnistumisesta.

KOKO TYÖN ONNISTUMINEN ON NYT SIIS TEIDÄN KÄSISSÄNNE. VETOAMME NÄINOLLEN EDELLEEN AUTTAMISHALUUNNE. USKOMME, ETTÄ YMMÄRRÄTTE TIETEELLISEN TYÖMME MERKITYKSEN IÄKKÄITÄ IHMISIÄ AJATELLEN JA TULETTE MUKAAN.

TERVETULOA!

Kunnioitettavasti


Simo Forss
yhteiskuntat.lis.
tutkija


Tertta Sundholm
Vanhustyön keskusliiton
toiminnanjohtaja

HUOM:

Kurssi on suomenkielinen ja se on kaikille osallistujille täysin ilmainen.

Osanottajien kesken arvotaan illalliskortti kahdelle hyvässä ravintolassa.

TEILLE ON VARATTU PAIKKA KURSSILLA, MIKÄ ALKAA

Espoon kauppaoppilaitoksessa, os. Leppävaara,
tiistaina 23.3. klo 19.00

(Vaihtoehdot: Tapiola: Aarnivalkean kansakoulussa, os. Aarnivalkeantie 7, torstaina 25.5. klo 19.00 tai Soukka: Soukan kansakoulussa, os. Soukankuja, tiistaina 30.3. klo 19.00.)

Pitäkää muistissa!



LIITE 6. Mitä työ on - työn käsitteen tarkastelua¹⁾

Arkikielessä tarkoitetaan työllä tavallisesti toimintaa, jolla tuotamme elantomme. Työnteon keskeinen merkitys onkin varsin usein nähty toimeentulon turvaajana. Työhön liittyvät kysymykset ovat olleet keskeisiä myös hyvinvoinnista käydyssä keskustelussa. Työllisyyttä ja työoloja on pidetty yhtenä keskeisenä elintason osatekijänä. Historiallisesti katsottuna on työn arvostamiseen vaikuttanut voimakkaasti protestanttinen etiikka, jonka mukaan jokaisen on hankittava toimeentulonsa omalla työllään. Arkitietoisuudessa on omaksuttu päätelmä, jonka mukaan "ken ei työtä tee, sen ei syömäänkään pidä". Vanhaa perua oleva työn velvollisuusetiikka on edelleenkin näkyvissä.

Työn merkitys ilmenee käytännössä mm. työ- ja sosiaaliturvaa koskevassa lainsäädännössä. Työsopimuslain 1 §:ssä todetaan: "Työsopimuksella tarkoitetaan sopimusta, jossa toinen sopimuspuoli, työntekijä, sitoutuu tekemään toiselle, työnantajalle, t y ö t ä tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan".

Sosiaalivakuutuksessa on esimerkiksi sairausvakuutuksen päivärahan saannin edellytyksenä

¹⁾ Tässä esitetty lyhyt tarkastelu perustuu kahteen lähteeseen: Gröhn, Kari, Työn individuaalinen ja sosiaalinen merkitys. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 5/1973 ja Nätti, Jouko, Työn käsitteen ja merkityksen muutoksesta. Sosiaalipolitiikka 1981.

riittävä työnteköedellytys (15 §), ja työeläke on em. ansaintateorian mukaan ansiotyöstä kertyvää palkkaa. Työntekijäin eläkelain 1 §:n mukaan on työnantaja velvollinen järjestämään ja kustantamaan ao. lain mukaisen eläketurvan työntekijälleen, jonka työsuhde on jatkunut yhtäjaksoisesti vähintään kuukauden.

Automaation ja muun kehityksen tuloksena on työn luonne ja työnteko muuttunut monessa suhteessa sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. On sanottu, että työnteko on problematisoitunut, mikä on heijastunut esiin myös vilkkaana työtä koskevana yhteiskuntafilosofisena keskusteluna.

Työn merkityksen selvittämistä on haitannut suuresti se, että vaikka erilaisia työn määritelmiä on esitetty runsaasti, ei yleisesti hyväksyttyä määritelmää työstä ole pystytty esittämään. Tässä on kuitenkin syytä mainita Gröhnin käsitys, jonka mukaan "toiminnan käsitteen valossa tarkasteltuna työn luonteenomaisena piirteenä voidaan pitää sen tarkoituksellista luonnetta. Työssä ei ole kysymys yksittäisestä teosta, vaan prosessista". Tämän käsityksen mukaan esimerkiksi satunnainen puuhailu ei täytä työn kriteereitä - se ei ole tarkoituksellista eikä prosessinomaista.

Gröhn on tarkastellut työtä toisaalta sen sosiaalisen merkityksen ja toisaalta sen yksilöllisen merkityksen kannalta. Yhteisön kannalta tarkasteltuna työllä ei ole itseisarvoista merkitystä,

vaan sen merkitys riippuu siitä, miten se kykenee palvelemaan yhteisön tavoitteita. Työn merkityksen yksilöllistä puolta hän tarkastelee työn luonteesta käsin, jolloin työ on inhimillistä toimintaa, tarkoituksellista käyttäytymistä. Hänen mukaansa työn motiivit liittyvät inhimillisiin tarpeisiin ja työnteke on näin ollen tarvepohjaista, ts. se palvelee lähes kaikkia - esimerkiksi Maslowin esittämiä - tarpeita. Kuitenkaan työ ei ole välttämättä ainoa keino ao. tarpeiden tyydyttämiseksi. Johdonmukaista tämän ajatuksen kanssa on, että työnteon motiiveista on tärkein toimeentulo. Toimeentulon ohella on tärkeinä työn motiiveina pidetty työhön liittyvää toimintaa sinänsä, kontakteja, työn muotoilemaa henkilön identiteettiä ja statusta ja työn muodostamaa sisältöä elämälle yleensä.

Keskustelussa on esitetty myös työn ja toimeentulon kytkennän poistamista. Näkemystä on perusteltu sillä, että nyky-yhteiskunnassa ei kukaan voi tyydyttää tarpeitaan pelkästään työnsä tuloksena. Tällaisia ajatuksia on esittänyt mm. Wilenius, jonka mukaan palkka ei ole työn seurauus, vaan sen tarkoitus on tehdä työ ja eläminen mahdolliseksi.¹⁾ Jos työ vapautetaan sidonnaisuudesta toimeentuloon, voidaan olettaa, että sen sosiaalinen motiivi pääsee enemmän esille. Tästä seuraisi merkittäviä työtä koskevien asenteiden muutoksia yhteiskunnassa. Yrityksiä työn ja toimeentulon irrottamiseen on käytännössäkin esiintynyt, mutta niillä ei ole ollut juuri menestystä. Ajatus lieneekin melko utopistinen ja tulevaisuuteen tähtäävä.

¹⁾ Wilenius, R., Ihminen, luonto ja tekniikka. Jyväskylä 1978.

Tärkeänä on pidetty myös työn merkitystä yksilön jäsentäjänä yhteiskuntaan. Tässä yhteydessä on nähty ongelmalliseksi työttömyys- ja työkyvyttömyys -tilanteet, joille on ominaista yksilön yhteiskuntaan jäsentymistä heikentävä vaikutus. Samaan suuntaan vaikuttaa myös vanhuuseläkkeelle siirtyminen.

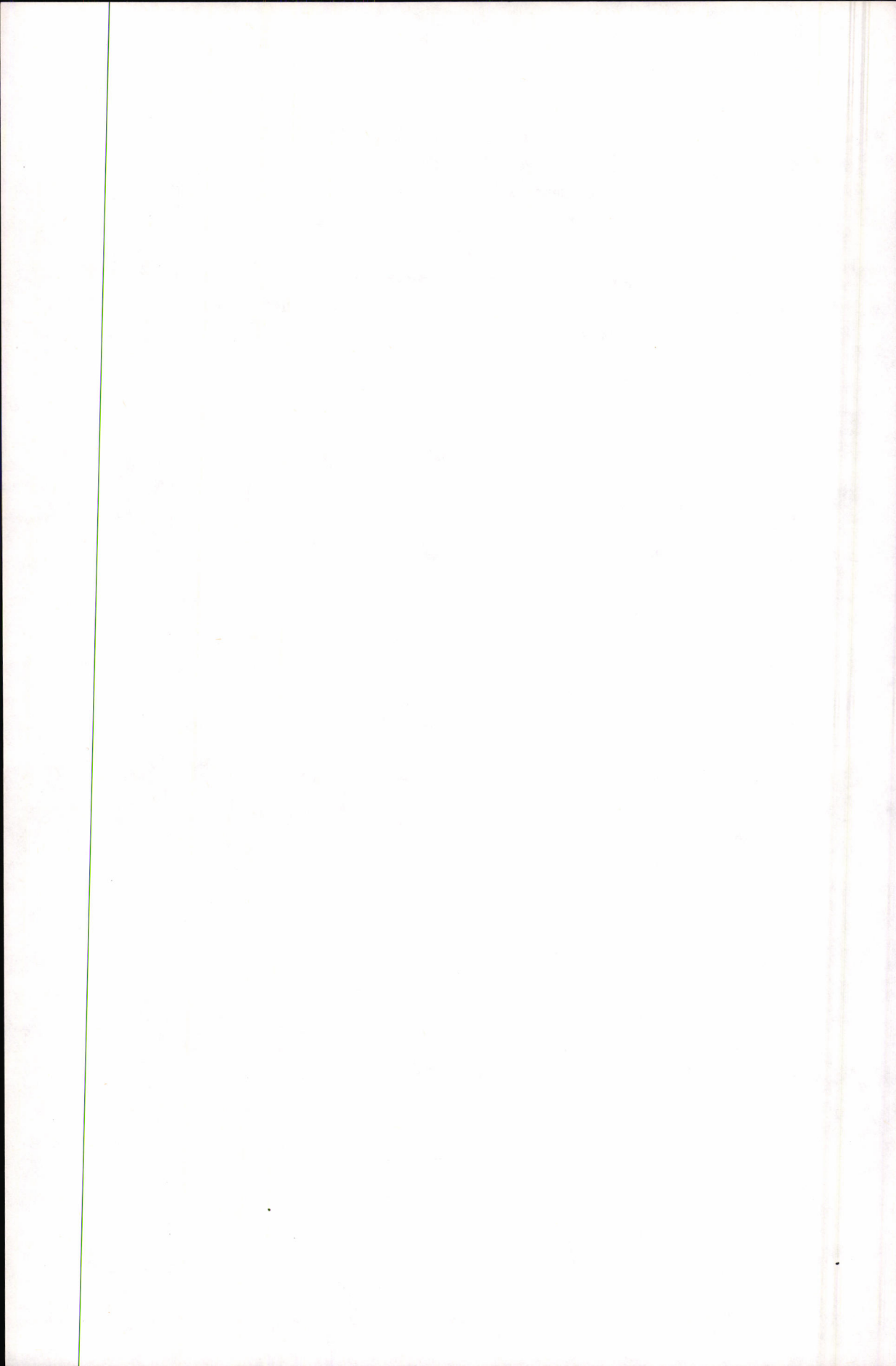
Pisimmälle menevissä ajatuksissa on esitetty, että "oikeus työhön" on korvattava tunnuksella "oikeus joutilaisuuteen". Tämä ilmiö on kansainvälinen ja siinä korostetaan ei-työssäkäynnin merkitystä. Suuntauksen "isänä" esiintynyt Paul Lafargue suomi teoksessaan "omituisia himoa, joka pitää vallassaan työväenluokkaa ja josta on seurauksena yksityinen ja joukkokurjuus - nimittäin rakkautta työhön".¹⁾ Ainakin osa tämän filosofian kannattajista on tulkinnut oikeuden joutilaisuuteen myös oikeudeksi olla tekemättä työtä. Käsitykset tästä ovat kuitenkin ristiriitaisia. Nykyisen joukkotyöttömyyden aikanakaan, jolloin yhteiskunta pystyy elättämään suuria työttömien määriä, ei siinä ole nähty "juhlinnan" aiheita. Sen sijaan on oikeudesta työhön tullut entistä vahvemmin tavoiteltu tila.

Edellä olevasta havaitaan, että työn määrittäminen on erittäin vaikeaa. Työllä on useita piirteitä, kuten tässäkin tutkimuksessa on todettu. Toimeentulon lisäksi sillä on useita muitakin sisältöjä. Sitä voidaan tarkastella myös yhteiskunnallisena kysymyksenä.

Vanhuuseläkkeelle siirtyminen merkitsee työlainsäädännön mukaisen ansiotyön lopettamista ja

¹⁾ Lafargue, Paul, Retten til dovenskaben. København 1970.

siirtymistä eläkelakien säännösten mukaisesti eläkkeelle. Sen sijaan sen ei tarvitse merkitä välttämättä t y ö n loppumista, jos työ käsitetään em. laajemmassa mielessä. Tässä tutkimuksessa saatu tulos erilaisen harrastusluonteisen työn ja puuhailun suosiosta eläkeaikana (vrt. sivut 168-169) on samansuuntainen tämän näkemyksen kanssa.



Liite 7. Vastaajien ammattinimikkeet työn eri tyyppiryhmissä

1. Raskas ruumiillinen työ

koneasentaja
siivooja
autokolaripeltiseppä
teollisuusemäntä
kirvesmies
kirjatyöntekijä
maalارimestari
laatoittaja rakennuksilla
kauppapuutarhuri
lämmittäjä
puuseppä
viilari
rakennusmaalari
bussikuski
trukkiakkujen kasaaaja
ylilouhija
muurari-rappari
keittiöapulainen
painotyöläinen
maatyöläinen
rakennustyöläinen
ilmastointikoneasentaja
apumies huollossa
kuorma-auton kuljettaja
lääkitysvoimistelija
valmiiksi silittäjä
työmaaruokalan emäntä

2. Muu ruumiillinen työ

autonasentaja
ompelija-saamaaja
ompelija
päiväapulainen
metallisorvaaja
pakkaaja
talonmies
laitossiivooja
tuotteentarkastaja
kultaseppä/yrittäjä
puristaja
varastonhoitaja
asentaja
varastomies
rak.levysahaaja
kirjansitomom koneen-
hoitaja
tehdastyöläinen
hitsaaja
varastoapulainen
levyseppä
käämijä
aputyöläinen
kirjatyöntekijä
yöpostittaja
keittiöapulainen (koulu)
alistaja
kerroshoitaja
trukinkuljettaja
varvisahaaja

3. Osittain henkinen työ

myymälänhoitaja
tavaratalon varastotyönjohtaja
toimistotyöntekijä
ryhmäpäällikkö
liikeapulainen
urakkasuunnittelija
konemestari
rautatiekirjuri
työnjohtaja
lomakevaraston hoitaja
kirjanpitäjä
toimistoteknikko
pankkilähetti
liikkeenharjoittaja
varastoemäntä
vahtimestari
offsetfaktori
anestesia lääkäri
myyntipäällikkö
kielenkääntäjä
ATK-päällikkö
varastokirjanpitäjä
kassanhoitaja
toimistosihtheeri
varastopäällikkö
kioskinhoitaja
kirjeenvaihtaja/siht.
myyjien esinainen
kojeiden puhdistaja
ravintolan emäntä
yksityisyrittäjä
kopiopalvelun jakelija (autolla)
käsinalatoja
puhelinvälittäjä
vakuutusvirkaileija

4. Täysin henkinen työ

tuontifirman joht.
toiminnanjoht.
toimitusjohtaja
isännöitsijä
suunnittelupäällikkö
praktiikkalääkäri
rakennusmestari
osastopäällikkö
mainospäällikkö
opettaja
kaupallisten aineiden
opettaja
myyntipäällikkö
professori
myyntijohtaja
kielenkääntäjä
röntgenteknikko
ostoinsinööri
pääkirjanpitäjä